

Morten Haugdahl

Fornuft og følelser?

Forståelser og forvaltning av hval og hvalfangst

Avhandling for graden philosophiae doctor

Trondheim, mai 2013

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Det humanistiske fakultet

Institutt for tverrfaglige kulturstudier

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Doktoravhandling for graden philosophiae doctor

Det humanistiske fakultet
Institutt for tverrfaglige kulturstudier

© Morten Haugdahl

ISBN 978-82-471-4348-3 (trykt utg.)
ISBN 978-82-471-4349-0 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181

Doktoravhandlingar ved NTNU, 2013:123

Trykket av NTNU-trykk

In the whale, there is a man without his raincoat.¹

Brian Eno

¹ Brian Eno: Mother Whale Eyeless, *Taking Tiger Mountain (By Strategy)*, Island Records 1974.

Forord

*At this moment, we are engaged in a showdown between life and death, good and evil, greed and compassion. It is a battle we must and will win!*²

Dette arbeidet har vært en lang reise, som har utviklet seg i en særs annerledes retning enn jeg først hadde planlagt. Da jeg startet arbeidet i 2008, var ideen en ganske annen enn det jeg har endt opp med. Som en del av prosjektet "Voices of Nature", finansiert av MILJØ 2015 og Norges forskningsråd, begynte jeg å undersøke de mer radikale delene av miljøbevegelsen og deres forhold og bruk av vitenskap.³ Arbeidstittelen for avhandlingen var "Science and Monkeywrenching". I en gjennomgang av publikasjoner fra miljøaktivistene i *Earth First!*, dukket hvalen og motstanden mot fangsten av den opp. Intensiteten i beskrivelsene av det jeg da først og fremst oppfattet som en symbolsk miljøkamp fascinerte meg, og jeg begynte å vurdere hvalfangsten som en case å ta med meg i det videre arbeidet.

Høsten 2009 stilte jeg med en presentasjon ved den første verdenskongressen i miljøhistorie, som ble avholdt i København.⁴ Konfliktene omkring hvalfangsten var fortsatt kun en liten del av mitt prosjekt, og var for øvrig et tema jeg selv ikke hadde sterke meninger om. Paperet jeg presenterte inneholdt en tidlig analyse av bestemte aspekter ved kontroversene omkring hvalfangsten.⁵ Reaksjonene jeg fikk, både fra ikke-norske tilhørere og fra professoren som var sesjonsansvarlig, tydet på at de konkluderte med at jeg nødvendigvis måtte være en norsk motstander av hvalfangst. Dette skjedde selv om jeg på ingen måter hadde lagt en slik mening inn i det jeg presenterte. Som "norsk nordmann" med kunnskap som i hovedsak stammet fra norske medier, men samtidig med sympati for den grønne bevegelsen, er det ikke urimelig å beskrive meg selv den gang som en moderat fangsttilhenger. Jeg spiste også hval med minimalt dårlig samvittighet hvis anledningen bød seg.

Opplevelsen i København var en merkestein på veien som sakte men sikkert gjorde hvalen og hvalfangsten til avhandlingens hovedfokus. For hva var det med hvalen? Hvorfor var reaksjonene så annerledes når jeg diskuterte tematikken med utlendinger, enn de var blant nordmenn? Selv om jeg fortsatte med undersøkelser i forhold til min opprinnelige plan, vokste hvalen seg stadig større. Jeg begynte å lese meg opp på litteratur om hval og hvalfangst, og før jeg selv var klar over det var jeg inne i hvalens buk. Siden har det enkelte ganger føltes som en kamp for å komme ut av den i live.

Mange, mangt og mye, både menneskelige og ikke-menneskelige aktører, har gjort denne avhandlingen mulig. Jeg vil i forordet holde meg til de mer menneskelige, og her må noen nevnes i sær. Først og fremst skal mine trofaste og tålmodige veiledere Per Østby og Stig Kvaal takkes for å ha holdt ut med meg. Deres kreativitet, språklige finesse og generelle genialitet kan ikke vurderes høyt nok, og de har gjennom hele prosessen vært med på å gi meg viktige puff i nye retninger. Uten dem hadde arbeidet aldri blitt gjennomført, ferdigstilt og innlevert. Tusen takk!

² Miljøorganisasjonen Sea Shepherd om aksjoner mot japansk forskningsfangst av hval i Sørishavet i 2011. *Sea Shepherd E-Newsletter #1*, 2011, 14/1-2011.

³ "Voices of Nature – Representing Nature in Environmental Policy Negotiations."

⁴ <http://wceh2009.org/>.

⁵ Morten Haugdahl: *War over Whales: Radical Environmentalist Organizations and Scientific Knowledge in Whaling Controversies*, presentasjon WCEH 2009.

Takkes må også nåværende og tidligere ansatte på KULT for et godt arbeidsmiljø, for at de er flinke folk, og at de er en fantastisk gjeng. Blant disse må Terje Finstad trekkes fram. Han har vært en viktig samtalepartner, både faglig og over en sherry. Terje bidro dessuten med lesing, kommentarer og praktisk hjelp i sluttfasen av arbeidet. Han har samtidig vært en viktig medarbeider i miljøhistoriegruppa, og da skal også Finn Arne Jørgensen framheves. På flere måter var det Finn Arne som fikk meg inn i dette prosjektet, og han var dessuten en primus motor i oppstarten av den samme miljøhistoriegruppa. Håkon B. Stokland ble etter hvert med i samme gruppe, og fortjener også en spesiell takk. Håkon har vært helt ypperlig å dele kontor med, og han har dessuten taklet klaging og sukking fra meg på forbilledlig vis. Ikke minst fortjener administrasjonen på KULT en spesiell takk, og fantastiske Kari Bergheim i sær. Pluss i marginen går også til de ansatte på HF's IT-seksjon som opptil flere ganger har reddet meg fra den bunnløse fortvilelse når teknologien gikk meg i mot.

Tidlig i arbeidet var jeg så heldig at jeg fikk muligheten til å dra til hvalfangstmotstandens mekka, USA. Jeg hadde et givende og lærerikt opphold ved University of Virginia i Charlottesville, og derfra må spesielt professorene Bernie Carlson og Edmund P. Russell takkes. Deltagelsen og diskusjonene i sistnevntes "lab" av studenter var særns nyttig, og fortjener derfor å nevnes her. Overgangen fra vår ringe leilighet på Svartlamon til å nærmest bo i en "southern mansion", som attpåtil hadde en enorm hage fylt av murmeldyr og eksotiske fugler, må også med som en både interessant og surrealistisk opplevelse

Det er mange flere som fortjener å takkes for å ha bidratt på ulike måter. Ingen nevnt, og få av dem er glemt. Jeg vil likevel ta med tidligere nestor i det norske forskningsprogrammet på sjøpattedyr, Lars Walløe, som stilte opp til foredrag og diskusjon i seminarrekken i miljøhistorie som vi i miljøhistoriegruppa arrangerte høsten 2010. Sekretariatet i IWC og i Miljøstiftelsen Bellona får også en takk. Begge var svært behjelpelige i forhold til mine forespørsler, på tross av at svært lite av materialet som sistnevnte bidro med endte opp med å bli brukt i det ferdige arbeidet.

En spesiell takk skal også min søster Anne Cath ha. Hun leste korrektur og ga gode tilbakemeldinger på tekstene i en avgjørende fase. En stor takk går også til verdens beste svigers, som titt og ofte har stilt opp med litt av hvert, som med middagsinvitasjoner og som barnevakter. Foreldrene mine får også en takk.

Størst takk går til min elskede Nora, som i tillegg til å være en fantastisk kjæreste og venn, har lest tekster og vært en støtte på alle måter fra start til mål. Hun må også ta en vesentlig del av æren for at to nye mennesker har kommet til under stipendiatperioden. Ola (4) og Truls (1 ½) fortjener nemlig også takk, ikke bare for de nettene de har latt meg sove, men først og fremst for å være de mest avsindig kule guttene jeg vet om. Med dem har jeg hatt lange, flotte og lærerike permisjoner som jeg ikke ville vært forruten. De har uten tvil vært med å gjøre stipendiatperioden lengre, men også rikere, mer givende og levelig. Tusen takk!

Trondheim 28.10.2012
Morten Haugdahl

Innhold

Forord.....	5
--------------------	----------

Kap 1

Naturens forkjempere, hvalene og vitenskapen	11
Hva er en hval?.....	13
Tidligere forskning	14
Miljøhistorie og STS	20
Innramminger og definisjonsmakt	23
Kilder og metode	25
Avhandlingens oppbygging.....	30

Kap 2

Hvalen som økonomi - Eventyret.....	33
Seieren over naturen: Teknologisk framgang og industriell jakt	34
First we take Finnmark, and then we take the world.....	36
Antarktis: Flytende kapitalisme og barske eventyr i ingenmannsland.....	38
Havets rikdommer: Alarmister og optimister.....	41
Reguleringsforsøk og ekspansjon.....	46
Et industrieventyr og en nasjonal suksesshistorie	48

Kap 3

Hvalen som økonomi – Den regulerte hvalfangst.....	53
IWC – Internasjonalt forvaltningsorgan og klubb for hvalfangstindustrien	53
Fortsatt overbeskatning, basert på beste vitenskaplige råd	56
Mot dumskapen kjemper selv ”de tre vise” forgjeves.....	60
Eventyrets slutt.....	63
Den økonomiske hval og allmenningens tragedie?.....	67

Kap 4

Den økologiske hval.....	73
Hvalfangst som prekært miljøproblem.....	74

Endringer og hindringer	76
NMP – Fra økonomisk til økologisk basert forvaltning?	80
Greenpeace – David mot Goliat?	84
Pirater!	89
Fra regulering av hvalfangsten til vern av hvalene?	90
Hvalen i endring	93

Kap 5

Press og presse: Internasjonale miljøvernere og norske reaksjoner	97
Vågehval og norsk blues	97
Press	101
Moratorium mot all kommersiell fangst.....	104
Fiendebilde: Greenpeace	106
Med domstolen som talerstol	110
Økonomi eller økologi?.....	113
Fangsstopp.....	117
Greenpeace – en fremmed i den norske miljøbevegelsen	118
Vår nasjonale hvalfangst	121

Kap 6

Hvalen som matematikk	125
En vitenskaplig fundert fangsstopp?	126
En omfattende vurdering av hva?.....	130
Mangelfull kunnskap og vitenskap som politikk	132
Forskningsfangst – smutthull for status quo, eller et eksempel på at fangstnasjonene endelig tok ansvar for bestandenes overlevelse?	137
Å telle hval	141
Avvisningen av den matematiske hval?	143
IWC 1992	146
Etableringen av den bærekraftige norske fangsten.....	149

Kap 7

Hvalen som sansende medskapning: Dyrevern, etikk og forvaltning	153
--	------------

Smerte, død og vitenskap	154
Fra omtanke for dyr til radikal kulturkritikk	156
Samling om hvalen: Forholdet dyrevern og miljøbevegelse.....	161
Den sansende hvals inntreden i forvaltningen.....	167
Den mest sansende av våre medskapninger	172

Kap 8

Hvalen som kulturell forestilling og produkt: Den unike hval	177
Alle dyr er likestilte.....	178
Den sansbare hval.....	180
Fra uhyre til noe mer enn en venn?	183
Hvalen og Hollywood	187
Økonomisk verdi gjennom ikke-ødeleggende forbruk.....	191
Motstand mot ”superhvalen”	195
Den grenseløse hvalen og den unike hvalfangsten.....	199

Kap 9

Fra telling til kulturkamp.....	203
RMS: Nødvendige mekanismer og trening	203
Den verneverdige hvalfangsten	208
Norsk ambivalens	212
Ny samling	216
Polarisering i form av ekspressiv konkurranse	218
Kulturens felle?	223
Kamp og kompromisser	225

Kap 10

Nøkler til en dør ingen vil åpne.....	229
Naturpolitikk	229
Fangstfolk på offensiven	232
10 år med fastlåst situasjon?.....	236
Om å søke konsensus	239
Den skjøre freden	244

Tilbake til økonomien?.....	248
Kap 11	
Å fange hvalen	253
Hvalen som beseiret natur 1860-1945.....	254
Hvalen som oljeenheter 1946-1965.....	255
Hvalen som statistikk 1960-1975	256
Hvalen som truet 1972-1982	258
Hvalen som fredet 1982-2011	260
Komplisering og fragmentering av rammer og risiko	262
Natur som uregjerlig kultur	266
Fornuft og følelser	268
Litteratur og kilder	273

Kap 1

Naturens forkjempere, hvalene og vitenskapen

Kampen mot hvalfangst har vært en fanesak for enkelte av miljøvernorganisasjonene de siste førti åra, og har også skapt stort folkelig engasjement i mange land. Den store medieoppmerksomheten og interessen omkring redning av strandede hvaler er et godt eksempel på hvor sterkt engasjement hvalene kan vekke. Det kanskje mest kjente og mest spektakulære eksempelet på en slik redningsaksjon fant sted i 1988, gjennom en felles kampanje og samarbeid mellom datidens ”erkefiender” Sovjetunionen og USA. Sammen skulle de redde tre gråhvaler som var frosset inne i isen helt nord i Alaska. Aksjonen, som i USA fikk navnet ”Operation Breakthrough”, fikk stor oppmerksomhet, og den 14 dager lange kampen for de tre hvalene, som da også var personifisert med navn, ble til dels sendt direkte på tv.⁶

De tilsynelatende hjelpeløse hvalene ble først oppdaget av en inuittisk fangstmann som opprinnelig tenkte å avlive dem. Da hvalene og eskimoene fikk selskap av biologer som var stasjonert i nærheten, og enda viktigere av presse og tv-kameraer, ble situasjonen en annen. Selv om det var i innspurten av presidentvalgkampen, tok saken over som en av hovedsakene i de amerikanske mediene. I nærmere 30 minusgrader startet kampen for å berge hvalene, og alt fra lokale eskimoer, flere av USAs statlige organer, inkludert det militære, oljeselskaper og Greenpeace deltok. Også private firmaer bidro med ideer og teknologi, oppfinnere og eksperter. Ikke minst fikk de selskap av hundrevis av pressefolk som dekket arbeidet, blant annet med å lage nye pustehull i isen, ”kommunisere” med hvalene, sage vei ut, og holde isbjørner unna.

Virkelig fart i arbeidet med å få hvalene ut av isen ble det først da president Ronald Reagan ønsket det han tidligere hadde benevnt som ”ondskapens imperium” velkommen på amerikansk territorium. Sovjetunionen bidro med isbrytere, som symbolsk nok flagget med

⁶ Dick Russell: *Eye of the Whale*, New York 2001: 463-468. Tom Rose: *Freeing the whales*, New York 1989. Hendelsen er også rammen for den romantiske dramafilmen ”Big Miracle” som hadde premiere i februar 2012. <http://www.imdb.com/title/tt1430615/>.

både hammer og sigd og Stjernebanneret. Etter ytterligere noen dager med kamp og mediesirkus svømte de to gjenlevende hvalene ut i åpent hav.⁷

President Reagan oppsummerte dramaet på følgende vis: ”Utholdenheten og beslutsomheten hos så mange enkeltpersoner viser menneskehetens omtanke for miljøvern.”⁸ Symboleffekten av samarbeidet mellom supermaktene på tampen av den kalde krigen var også tydelig. For mange vekket det mediesendte dramaet en enda større interesse for hvalene, og hendelsen ble samtidig oppfattet å representere en ny tid og interesse for miljøvernet.

Nyhetsmagasinet Time bemerket at redningsaksjonen riktignok var ute av alle proporsjoner, men at det heller ikke var tvil om at den brakte ut det beste i amerikanerne av snarrådighet og vidd.⁹ ”Dyrefrigjøringens far”, filosofen Peter Singer, understreket at det var ironisk hvor stor mengde teknologi og ressurser som gikk med i denne redningen, når for eksempel delfiner fortsatt døde i hopetall i tunfiskfangsten. Han oppsummerte likevel med at: ”Bare en ufølsom person ville imidlertid hevde at redningen var en negativ hendelse.”¹⁰

Redningsaksjonen fikk også oppmerksomhet i Norge, men her var tolkningen til dels preget av ironi og sarkasmer. At USA og Sovjet faktisk var to av landene som skjøt gråhval i sin såkalte urbefolkningsfangst, fikk avisa Nordlys til å oppsummere redningsaksjonen som ”amerikansk dobbeltmoral på sitt verste” og ”en påminnelse av at verden går av hengslene”.¹¹ Hvalfangertalsmannen Steinar Bastesen sammenlignet oppstusset med et galehus, og la til at dette ga en ”klar forståelse av hvilke krefter vi som hvalfangere må slåss mot for å berge vår egen næring. Vi slåss mot følelser.” Han lot seg ikke rive med av hendelsene, men påstod at de tross alt ga ham en god latter og videre inspirasjon til å kjempe for norsk fangst.¹²

⁷ Ibid.

⁸ ”Hvalene ute i åpent hav, på vei sørover”, *NTB*, 27/10-1988.

⁹ ”Nature: Helping out Putu, Siki and Kanik”, *Time* 31/10-1988.

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,968811-1,00.html>. (25/5-2011) De tre hvalene ble gitt navn på både engelsk og inuittisk.

¹⁰ Peter Singer: *Dyrenes frigjøring*, Oslo 2002: 234.

¹¹ ”USA og gråhvalen”, *Nordlys* 29/10-1988,

¹² ”Minner om et galehus”, *Nordlys* 26/10-1988. Imidlertid ble dramaet på isen av norske utenrikskorrespondenter som Per Egil Hegge og Jahn Otto Johansen formidlet som nettopp et drama, hvor sistnevnte også understreket at den enorme interessen omkring hvalene først og fremst måtte oppfattes som et sunnhetstegn. ”Hvalene har enorm symbolverdi”, *NTB* 26/10-1988.

I den dramatiske historien om redningsaksjonen i Alaska og reaksjonene på denne, kan vi se at fenomenet som beskrives representerer flere og også vidt ulike ting. Den menneskelige innsatsen for å redde hvalene oppfattes svært forskjellig, og tolkningene spenner fra at det handler om noe nærmest sublimt, til det lattervekkende og foraktfulle. Dette illustrerer noe av kompleksiteten i forholdet vårt til hvalen.

Beskrivelsene over har allerede berørt miljøvern, moral, følelser og galskap. Kontroversene omkring hvalfangsten er komplekse, og vi skal etter hvert se at hvalen også framstår som paradoksal. På tross av tausheten i norske medier i dag, er kampen mot den gjenværende hvalfangsten langt fra død. Forsøk på kompromisser mellom fangstland og verneorienterte land skaper fortsatt høy temperatur og engasjerer internasjonale medier, miljøorganisasjoner, vitenskapsmenn og lekfolk. Ved å følge med på TV-serien *Whale Wars* på tv-kanalen *Animal Planet* får man med seg krigslignende tilstander mellom miljøaktivistene i Sea Shepherd og japanske hvalfangere i Sørishavet.¹³ Så hva er det ved disse ”svømmende kjøttbergene”, som gjør at aktivister hevder at de er ”worth dying for”?¹⁴

Hva er en hval?

Hvalfangsten har vært et viktig omdreiningspunkt for forhandlingene om hvalen. Kampen om hvalfangsten og hvalens ”natur” har utspilt seg på ulike arenaer, med ulike aktører og med ulike ”våpen”. Den internasjonale hvalfangstkommisjonen (IWC) kan likevel betraktes som den viktigste institusjonen for forvaltningen av hvalene.¹⁵ I 1982 vedtok kommisjonen et midlertidig forbud mot all kommersiell hvalfangst. Dette moratoriet har blitt omtalt som ”miljøbevegelsens største enkeltseier”, ”en milepæl for miljøkampen”, og ”et bevis på at negativ utvikling kan snus og planeten kan reddes.”¹⁶ I Norge er det imidlertid få som betrakter hvalfangsten som et miljøproblem. Norske miljøvernere har stort sett vært

¹³ <http://animal.discovery.com/tv/whale-wars/> . Sea Shepherd’s rolle som miljøaktivister vil bli diskutert senere.

¹⁴ Beskrivelsen av hvalene som kjøttberg finnes for eksempel i norsk litteratur om den antarktiske hvalfangsten, se for eksempel uttalelser fra hvalfangere i Erik Jacobsen: *Hvalfangsteventyret*, Tønsberg 2003. Slagordet “You haven’t lived until you’ve found something worth dying for” blir brukt i markedsføringen av serien ”Whale Wars”. Slagordet pryder blant annet klær som til og med finnes i spedbarnstørrelse. http://www.zazzle.com/worth_dying_for_t_shirt-235802585188288937 (12/9-2012).

¹⁵ Det skal nevnes at en rekke andre internasjonale organisasjoner, miljølovgivning og avtaler som berører saksområdet har kommet til. Viktige eksempler er Washingtonkonvensjonen (CITES), Bonnkonvensjonen (CMS) og Havrettskonvensjonen (UNCLOS). Se for øvrig Birnie for en god, om enn noe utdatert, oversikt over andre avtaler og miljølovgivning som virker inn på hvaler og hvalfangst. Patricia Birnie: *International Regulation of Whaling*, New York 1985. IWC er altså ikke den eneste institusjonen som regulerer, og som vi skal se har hvalfangstkommisjonen i praksis heller ikke hovedansvaret for forvaltningen av alle hvalarter.

¹⁶ Se for eksempel: Daniel Francis: *A History of World Whaling*, Markham 1990: 6.

uinteresserte både i den norske fangsten og i andre lands fangst. Dette står dermed i skarp kontrast til hva sosiologen Anders Blok beskriver som det som “arguably has been *the* definite ‘global environmental conflict’ since the 1970s”.¹⁷ Dette misforholdet gjør konfliktene omkring hvalfangsten til et interessant analysefelt.

Hva er så en hval? En zoolog vil kunne gi et svar ut fra bestemte artskarakteristika, men for en samfunns- og kulturviter er ikke svaret like opplagt. Jeg vil derfor utvide spørsmålet, og spørre: Hva er en hval for oss? Hvordan har vi forsøkt å ”fange” hvalen? Dette handler ikke først og fremst om en undersøkelse av den konkrete fangsten, altså den med harpun. I større grad vil jeg analysere fangst av hval i en mer metaforisk betydning. Her har hvalen blitt forsøkt fanget gjennom fortellinger, definisjoner, regler og rammeverk med mere.

For å gjøre dette vil jeg undersøke hvordan den er blitt forstått, framstilt og forhandlet om. Hvilke grupper har vært viktige i denne prosessen, og hvilke kunnskapsfelt har vært sentrale? I forlengelsen av dette vil jeg undersøke hvordan skiftende forståelser av hva en hval er har virket inn på hvordan den er blitt ”fanget” i helt konkret betydning. Hva har den kulturelle forståelsen betydd for forvaltningen av hvalen som ressurs, art og individ? Hvordan har dette kommet til uttrykk gjennom reguleringer, kunnskapsregimer, etablering av organer og organisasjoner, og på andre måter?

Tidligere forskning

Mye er skrevet om hvalene, hvalfangsten, motstanden mot denne, og kontroversene omkring dette. Tematikken har på ulike måter blitt behandlet innenfor en rekke fagretninger, som historie, statsvitenskap, sosialantropologi og sosiologi. Den moderne hvalfangstens historie, med det forrige århundrets overbeskatning i Antarktis, utgjør bakteppet også for dagens konflikter om hvalfangsten. De norske historikerne Arne Odd Johnsen & Johan Nicolay Tønnessens firebindsverk ”Den moderne hvalfangst historie” er i så måte den grundigste og mest kildetunge skildringen av denne perioden.¹⁸ Dette standardverket innehar imidlertid i liten grad en kritisk vurdering av hvalfangstindustrien, og har nok med rette blitt kalt et monument over denne.¹⁹ Tønnessen og Johnsen har likevel vært nyttig som sekundærkilde i

¹⁷ Anders Blok: *Divided socio-natures*, Copenhagen 2010: 17.

¹⁸ Arne Odd Johnsen & Joh. N. Tønnessen: *Den moderne hvalfangst historie*, Oslo/Sandefjord 1959-1970.

¹⁹ Jan Erik Ringstad: Who owns the history of whaling? The Norwegian whaling industry and the writing of modern whaling history, i Jan Erik Ringstad (ed.): *Whaling and History III*, Sandefjord 2010. J. N. Tønnessen: *Verdensfangsten 1883-1924: 1883-1914*, Sandefjord 1967: xi.

de to første kapitlene, hvor jeg blant annet kronologisk følger hvalfangstindustrien og forvaltningen av denne fram til og med 1960-tallet.

Økonomihistorikeren Bjørn Basberg har publisert flere artikler som har omhandlet hvalfangsten, og også utarbeidet en oversikt over de ulike historiske arbeidene som er skrevet i etterkant av Tønnessen og Johnsen.²⁰ I denne finner Basberg at fokuset i disse arbeidene i all hovedsak har gått fra å undersøke fangsten som industri, til i større grad å omhandle hvalene. Det har imidlertid heller ikke manglet på historiske arbeider som har omhandlet hvalfangsten, men ingen i ettertid har vært sammenlignbare i størrelse med Tønnessen og Johnsen sitt verk. Felles for de nye arbeidene er at de gjerne omhandler mer avgrensede tema, og også at de fokuserer på hvalfangerne framfor industrien. Et eksempel er behandlingen av geografisk og tidsmessige perioder av fangsten i et arbeidslivsperspektiv. Dette perspektivet er i stor grad fraværende hos Johnsen og Tønnessen.²¹

Hvalfangstmuseet i Sandefjord har gitt ut flere publikasjoner som dekker en rekke ulike tema og også andre og nye perspektiver på hvalfangsthistorien. En rekke av disse samlet i serien *Whaling and History*, som det fram til 2012 har utkommet tre bind av.²² Tematikken er også behandlet i flere større norske historieverk, som i Norsk Polarhistorie fra 2004.²³ Særlig i enkeltkapitler av Åsa Elstad og Bjørn-Petter Finstad dekkes lengre perioder av den norske hvalfangsthistorien. Sammenlignet med Tønnessen og Johnsen sin behandling, drar de også opp nye og kritiske perspektiver, og behandler også de senere tiårenes kontroverser.²⁴

Nevnes må også vitenskapshistorikeren D. Graham Burnetts rike *The Sounding of the Whale* fra 2012, som jeg dessverre først fikk fatt på i avslutningsfasen av avhandlingen. Burnett har hovedfokus på hvalforskningens utvikling, og endringer i hva det vitenskaplige arbeidet om hvalen har handlet om. Burnetts arbeid er kildetungt og originalt, og han drar også opp en

²⁰ Bjørn Basberg: In the Wake of Tønnessen and Johnsen: trends in Whaling History Research after 1970, Jan Erik Ringstad (ed.): *Whaling and History II*, Sandefjord 2006. Basbergs oversikt er i hovedsak begrenset til historie og økonomisk historie.

²¹ Et eksempel er Robert Lalla sin doktoravhandling om vekselarbeid mellom gårdsbruk og hvalfangst blant vestfoldske hvalfangerne i Antarktis i mellomkrigstiden. Robert Lalla: *Bønder i Antarktis*, Ås 2003.

²² *Whaling and History*, Sandefjord 1993-2010. Ikke alle disse artiklene har utgangspunkt i historiefagene.

²³ Einar-Arne Drivenes, Harald Dag Jølle & Ketil Zachariassen (red.): *Norsk Polarhistorie*, Oslo 2004

²⁴ Åsa Elstad: Den første norske oljealderen, Bjørn-Petter Finstad & Åsa Elstad: Ein grådig fangstnasjon?, i Drivenes, Jølle & Zachariassen (red.): *Norsk Polarhistorie*, Oslo 2004.

rekke nye perspektiver. Inngangen Burnett har til hvalen og hvalfangsten er en annen min, og han avslutter sitt arbeid med 1970-tallet.²⁵

I etterkant av Tønnessen og Johnsen har det også utkommet en rekke mer eller mindre populariserte eller journalistiske bøker om hvalfangstens historie. Disse bøkene er ofte preget av en klar agenda eller et tydelig engasjement, som igjen styrer både interesse og framstilling. Richard Ellis oversiktsverk i ”coffee-table”-format over hvalfangsten og menneskets forhold til hval opp gjennom historien, er i så måte verd å nevne.²⁶ Ellis som er utdannet marinbiolog, og tidligere har vært delegat ved møter i den internasjonale hvalfangstkommisjonen, har skrevet en bok som kan stå som et eksempel på en politisk motivert historieframstilling med et klart standpunkt mot all hvalfangst.²⁷ Boka er tematisk rik, underholdende og innehar et smittende engasjement, men er samtidig ofte svært tendensiøs med klare helte- og skurkeroller, både i framstilling, analyse og konklusjoner.

Det er også klart at deler av litteraturen, som er motivert av en sterkt kritisk holdning til hvalfangst har blitt brukt som kildegrunnlag i ny litteratur. Dette er med på å påvirke de nye framstillingene. Et eksempel er hvordan hvalaktivist David Day sin svært ensidige framstilling av kontroversene og moratoriet, brukes så å si ukritisk som kilde både hos Ellis og i historikeren Daniel Francis’ bok om verdens historiske hvalfangst.²⁸

Ikke minst finner vi en økende mengde litteratur om hvalfangsten og kontroversene omkring den i de ulike samfunnsvitenskapene. I løpet av de siste 30 årene har det blitt produsert en rekke arbeider, som på ulike måter berører temaet innenfor juss, folkerett, sosiologi, sosialantropologi, organisasjonsteori, etc. Noe av økningen i antall arbeider kan sees i sammenheng med den stadige kompliseringen av kontroversene omkring hvalene og fangsten av dem. Her blir stadig nye aspekter en del av rammeverket for kontroversene, noe som også

²⁵ D. Graham Burnett: *The Sounding of the Whale*, Chicago/London 2012.

²⁶ Richard Ellis: *Men & Whales*, London 1992. I bibliografien til Basberg blir denne boka omtalt som av de mer seriøse og akademiske arbeidene blant de populærhistoriske framstillingene.

²⁷ Ellis har også fungert som spesialrådgiver for organisasjonen American Cetcean Society, en organisasjon som har et spesielt fokus på vern av hvalene, og er for øvrig også kjent som illustratør, og har hvalmotiver som sin spesialitet.

²⁸ David Day: *The Whale War*, London 1987, Francis 1990.

gjør at ny ekspertise hentes inn av ulike aktører. Forskning har i så måte blitt finansiert av både fangstnasjoner og av organisasjoner med interesse i vern og fortsatt fangststopp.²⁹

Blant samfunnsviterne vil jeg spesielt trekke fram Michael Heazle og Charlotte Epstein. De har et særlig fokus på forvaltningen i IWC, men med forskjellige utgangspunkt, henholdsvis med hovedinteresse for vitenskapens rolle i forvaltningen, og for diskursive forandringer i hvaldebatten.³⁰ Ingen av dem kan karakteriseres som motstandere av ideen om en mulig/ønskelig bærekraftig fangst, selv om Epstein, talende for kontroversenes betenthet, innleder sin bok med ordene ”*Let me make this absolutely clear right from the start: in no way am I advocating the killing of whales.*”³¹

Michael Heazles studie av hvalfangstforvaltningen beskriver hvordan IWC gikk fra å være en institusjon for hvalfangstindustrien til å nærmest bli en verneorganisasjon. Han konsentrerer seg særlig om vitenskapens rolle i forvaltningen. Ikke minst viser han hvordan argumenter om vitenskaplig usikkerhet har blitt brukt av motstridende krefter i spørsmålet om fangst og kvoter, og hvordan ”føre-var”-prinsippet får ulike utslag i praktisk politikk. Hos Heazle ”overtrumfer” maktpolitikk og økonomisk betydning i all hovedsak vitenskapen som alltid krever fortolkning. Heazles framstilling kan kritiseres for å være noe enøyd, da den i stor grad er basert på en tese, hvor vitenskapen nødvendigvis er usikker, og at argumentet om vitenskaplig usikkerhet derfor nærmest lovmessig vil bli brukt av ulike politiske interesser.³²

Charlotte Epstein fokuserer i større grad på diskursive forandringer innen forvaltningen. Hun ser blant annet på hvordan hvalfangstmotstanden med miljøbevegelsen i spissen, var med å forme nye taleformer og oppfatninger av hvalene. Dette fikk i følge henne direkte utslag for forvaltningen. Hos Epstein er identitetspolitikken i konfliktene om hvalfangsten en viktig komponent, og hun viser sammenhenger mellom språk, materialitet, makt og politikk.

²⁹ ”Whales and Dolphin Conservation Society” er et eksempel på en verneorganisasjon som årlig finansierer en rekke forskningsprosjekt. <http://www.wdcs.org/>. Japanske ”The Institute for Cetacean Research” kan stå som et moteksempel. <http://www.icrwhale.org/sitemap.html>. Et norsk eksempel er Nils Chr. Stenseth, Alf Håkon Hoel & Ingunn B. Lid (red.): *Vågehvalen – valgets kval*, Oslo 1993. En samling av tekster fra en rekke fagområder, men betraktet som helhet kan boka oppfattes som et forsvar for norsk gjenopptagelse av fangsten.

³⁰ Michael Heazle: *Scientific Uncertainty and the Politics of Whaling*, Seattle & London 2006, Charlotte Epstein: *The Power of Words in International Relations*, Cambridge, Massachusetts 2008.

³¹ Epstein 2008:vii.

³² Burnett har en lengre kritikk av Heazle på bakgrunn av blant annet dette. Burnett 2012: 350- 355.

Andre som bør nevnes er Patricia Birnie sin grundige historiske gjennomgang av møter og vedtak i IWC som utkom i 1985.³³ Hvor Tønnessen og Johnsen i stor grad formidlet industriens perspektiv, har Birnies arbeid et ganske annet utgangspunkt. Hun kan anses å være på vernesiden, og dette kan vi også se i hennes tydelige fascinasjon for hvalene som skapninger, som flere ganger kommer til uttrykk i teksten. Dette er for øvrig også et perspektiv som er fraværende hos Tønnessen og Johnsen.

Statsviteren Peter Stoett har også behandlet de politiske konfliktene omkring forvaltningen av hvalfangsten i flere artikler, samt i boka *The International Politics of Whaling*.³⁴ Stoett framhever konfliktenes kompleksitet og framstår som kritisk til både fangsttilhengere og fangstmotstandere, selv om han fra et ”norsk perspektiv” har blitt oppfattet å tilhøre sistnevnte kategori.³⁵ Selv om de nevnte tekstene til en viss grad fokuserer på andre perspektiver og andre spørsmål, har de uten tvil vært viktige for meg. Jeg oppfatter også tekstene som relativt ”nøkterne” i forhold til en kontrovers hvor all litteratur kan, og til dels også blir oppfattet å inneha en politisk agenda.

Den rikholdige litteraturen om hvalfangstkontroversene har flere norske bidrag. Her vil jeg trekke fram de mer historisk rettede samfunnsvitenskaplige studiene om forvaltningen av Petter Holm og Alf Håkon Hoel fra 1980-tallet.³⁶ Statsviteren Steinar Andresen har også skrevet en rekke artikler, særlig om den internasjonale forvaltningen, men også om den offisielle norske hvalfangstpolitikken og forhandlingene i og utenfor IWC. Fra senere år vil jeg spesielt nevne Hanne Kristoffersens masteroppgave ”Valgets kval”, som omhandler de politiske prosessene bak gjenopptagelsen av norsk hvalfangst, samt Flavio Duarte Andersens hovedoppgave om den norske hvalfangstpolitikken på 1970-tallet.³⁷

Av de overnevnte forskerne og arbeidene har de tre førstnevnte et særlig fokus på endringer i reguleringsregimer, lovgivning, makt og styring. Andresen har for eksempel analyser som

³³ Patricia Birnie: *International Regulation of Whaling*, New York 1985.

³⁴ Peter J. Stoett: *The International Politics of Whaling*, Vancouver 1997.

³⁵ Hanne Kristoffersen: *Valgets kval*, Oslo 2006.

³⁶ Alf Håkon Hoel: *The International Whaling Commission 1972-1984: New Members, New Concerns*, Lysaker 1985, Petter Holm: *Forhandlinger, problemløsning og symbolpolitikk. Kvalfangstregulering 1870-1982*, Tromsø, 1984.

³⁷ Flavio Duarte Andersen: *Norsk hvalfangstpolitikk 1972-1982*, Oslo 2007, Hanne Kristoffersen: *Valgets kval*, Oslo 2006.

vurderer styrkeforhold mellom ulike aktører, samt forvaltningsregimets effektivitet.³⁸ De to sistnevnte har et større fokus på bestemte historiske perioder av norsk hvalfangstpolitikk. Felles for dem alle er at de i liten grad problematiserer hvalen eller fangsten.

Sosialantropologene fattet for alvor interesse for kontroversene omkring hvalen og hvalfangsten, særlig fra midten av 1980-tallet, og brakte med seg nye perspektiver. Som vi skal se, plasserte disse seg gjerne på fangstfolkernes side, og arbeidene kan dermed også sies å være til støtte for de gjenværende hvalfangstnasjonene. Et eksempel på dette er sosialantropolog og fangstforkjemper Arne Kalland. Kalland har bidratt med en rekke artikler som har dekket flere temaer omkring hvalfangsten. Han tar blant annet for seg hvalfangeres situasjon og forståelse av fangst og kontroverser. Det er liten tvil om at hans sympati ligger hos dem. Kallands ulike innganger til hvalene og hvalfangsten er kanskje best oppsummert i boka "Unveiling the Whale" fra 2009.³⁹

Kalland kan stå som et eksempel på et diametralt motsatt syn enn før nevnte Ellis. Til tider oppfatter jeg han for å drive med kampanjelitteratur, og som vi skal se kan han også kalles en aktør. Kalland har blant annet utviklet et begrepsapparat som igjen brukes av fangstforkjempere både i Norge og Japan. Han er ofte mer opptatt av konstruksjonen av hvalen og hvalfangsten hos hvalfangstmotstanderne, enn hvordan rammen for den norske debatten og hvalfangstmotstanderen i den sammenheng konstrueres.⁴⁰ Som også Lars Christian Risan påpeker, er Kalland og andre kritikere av miljøbevegelsen til tider mindre reflektert over eget arbeid og "realitetene" fangstmotstandernes "konstruksjoner" kontrasteres opp i mot.⁴¹

Sosiologen Anders Blok har i de siste årene publisert flere artikler som berører kontroversene omkring hvalfangsten. Flere av dem er samlet i hans doktoravhandling "Divided Socio-Natures" fra 2010.⁴² Blok har i likhet med meg et STS-perspektiv i sitt arbeid. Det er verd å

³⁸ Steinar Andersen: *The International Whaling Commission (IWC): More Failure Than Success?*, Edward Miles, Arild Underdal, Steinar Andresen, Jørgen Wettstad, Jon Birger Skjærseth & Elaine Carlin: *Environmental Regime Effectiveness*, Cambridge, Massachusetts 2002.

³⁹ Arne Kalland: *Unveiling the Whale*, New York/Oxford 2009.

⁴⁰ Kalland behandler imidlertid dette, om enn i langt mindre grad i Kalland 2009, og i Arne Kalland: *Fiendebilder i hvalfangstdebatten*, i Arne Kalland & Tarjei Rønnow: *Miljøkonflikter*, Oslo 2001 og Arne Kalland & Frank Sejers: *Marine Mammals and Northern Cultures*, Edmonton 2005.

⁴¹ Lars Christian Risan; *Hva er ei ku?*, Oslo 2003: 25-29.

⁴² Anders Blok: *Divided Socio-Natures*, København 2010.

merke seg at Blok i all hovedsak virker teoretisk motivert, og at han hovedsaklig fokuserer på de siste tiårenes kontroverser omkring den japanske fangsten.

Ut over det som er nevnt er det i tillegg skrevet en mengde tekster av ulike former for hvalforskere knyttet til biologi, matematikk og statistikk. Det finnes også populariserte framstillinger av dette arbeidet.⁴³ Formidlingen av slike resultater, for eksempel resultatene av norsk forskningssatsning, er interessant for meg og mitt arbeid. Ikke minst gjelder dette hvordan forskningsresultatene oversettes, kommer til uttrykk og blir formidlet i mediene og i offisiell politisk tekst og tale.

Som vi ser har hvalen og kontroversene omkring hvalfangsten blitt behandlet ut fra en rekke perspektiver. Jeg har latt meg inspirere av enkelte av dem, som for eksempel Bloks vektlegging av identitetsaspekter i kontroversene om den gjenværende hvalfangsten. Mitt fokus på Norge skiller seg imidlertid fra brorparten av tidligere arbeid. De lange historiske linjene jeg trekker, og ikke minst kombinasjonen av historieformidling og bruk av perspektiver fra STS-feltet gir også en annen inngang til tematikken. Jeg problematiserer også den nærmest monolittiske hval som ”kulturen” forandrer seg omkring, og tar høyde for at det ikke er kun de ytre kreftene, men også at hvalen er delaktig i endringene.

Miljøhistorie og STS

Jeg vil for det første knytte denne avhandlingen opp mot miljøhistorie. Miljøhistorie er et bredt fagfelt som kan sies å ha flere ulike opphav og røtter.⁴⁴ Feltet oppstod som egen fagretning ved amerikanske læreinstitusjoner tidlig på 1970-tallet, og omhandlet forholdet mellom mennesket og naturen. Forholdet til omgivelsene våre er ikke statisk, men både verdiladet og basert på fortolkning. Miljøhistorie kan derfor oppfattes som studier av sammenkoblingene mellom natur og kultur, og hvordan disse endres over tid. Fra å være et aktivistisk fagfelt sterkt knyttet til vitenskapelig økologi, er miljøhistorie i dag et bredt og mangslungent felt påvirket av historiefaget så vel som antropologi, geografi og sosiologi, og har heller ikke ”sluppet unna” de siste tiåras poststrukturelle vending.⁴⁵ Miljøhistorie tar ofte

⁴³ Et norsk eksempel: Tore Haug (red.): *Sjøpattedyr – om hval og sel i norske farvann*, Oslo 1998.

⁴⁴ Dolly Jørgensen & Finn Arne Jørgensen: Miljøhistorie: Kunsten å lytte til fortidens stemme?, *Fortid* 4/2008

⁴⁵ Douglas Weiner: A death-defying Attempt to Articulate a Coherent Definition of Environmental History, *Environmental History* 10:3, 2005.

form av historiefremstillinger hvor også aktiv natur inkluderes i analysen.⁴⁶ Endringer i fysiske omgivelser beskrives, men på samme tid også endringer i kultur og samfunn. Ikke minst er samspeilet mellom disse i fokus.⁴⁷

Jeg har videre hentet perspektiver og tilnæringsmåter fra teknologi og vitenskapsstudier; Science, Technology and Society Studies (STS). Feltet kan kort oppsummeres som studiet av teknologi og vitenskap i en sosial kontekst, og som sosiale aktiviteter. Vitenskap og teknologi inngår i den sosiale verden og både former og blir formet av sine omgivelser.⁴⁸ I dette arbeidet har jeg særlig hentet teoretisk og metodologisk inspirasjon fra aktør-nettverk-teori (ANT).⁴⁹ Retningen er prega av å styrke betydningen av ikke-menneskelige bestanddeler/aktører i sine samfunnsanalyser. Et typisk trekk ved vitenskapsstudier og ANT er fokuset på kontroverser som arena for undersøkelse og analyse. Kontroverser forstås her som hendelser hvor forholdet mellom vitenskap, politikk og natur åpnes opp for diskusjon og rekonfigurering, og som derfor kan brukes som innganger til å studere sammenvevningen av disse fenomenene.⁵⁰

⁴⁶ Klassiske eksempler på historiske framstillinger med tilknytning til dette feltet er for eksempel William Cronon's økologiske byhistorie om Chicago, eller Edmund Russell's analyse av sammenhenger mellom USAs militære, insektmiddelbransjen, krig og kontroll over naturen. William Cronon: *Nature's Metropolis*, New York 1991, Edmund Russell: *War and Nature*, New York 2001.

⁴⁷ Miljøhistorie har historisk ikke hatt en sterk posisjon i Norge og er et forholdsvis ukjent fagfelt. Forskningen som har blitt gjort kan karakteriseres som både fragmentert og spredt. Se for øvrig temanummer om miljøhistorie i Norge: *Fortid* 4/2008 Min avhandling er del av et prosjekt med miljøhistorisk utgangspunkt, Voices of Nature. <http://miljohistorie.net/forskningsprosjekter/> Jeg har også deltatt i en miljøhistorisk forskningsgruppe og et forskningsnettverk som kom i gang i 2008 på initiativ fra personer tilknyttet teknologi og vitenskapshistorie ved NTNU. Forskningsgruppa bestod i stor rekke av ressurspersoner med STS-bakgrunn med tverrfaglighet og bredde som aspirasjon.

⁴⁸ John Law: *After Method*, Oxon 2004: 12-13, Casper Bruun Jensen, Peter Lauritsen & Finn Olesen (red.): *Introduktion til STS*, København 2007: 7-8. STS har fra tradisjonelt å bli oppfattet som sosiologi-tungt, utviklet seg til å bli et mangfoldig, åpent og tverrfaglig felt med stadig nye gjenstandsområder og ikke minst flere retninger. STS har imidlertid også sterke røtter i humaniora, som teknologihistorie, vitenskapshistorie og vitenskapsfilosofi. Et åpenbart utgangspunkt i så måte er Thomas Kuhn: *The Structure of Scientific Revolutions* (1962).

⁴⁹ Bruno Latour: *Reassembling the Social*, New York, 2005. ANT ble først utviklet på 1980-tallet, og viktige navn i så henseende er Michel Callon, Bruno Latour og John Law. Finn Olesen & Jonas Kroustrup: ANT – Beskrivelsen af heterogene aktør-netværk, i Bruun Jensen, Lauritsen & Olesen 2007: 71. Det er riktigere å oppfatte ANT som perspektiver framfor som en teori, hvor fleksibilitet og mangfold gjerne prioriteres framfor teoretisk stringens.

⁵⁰ Michel Callon: Society in the Making: The Study of Technology as a Tool for Sociological Analysis, i Wiebe Bijker, Thomas Hughes & Trevor Pinch: *The Social Construction of Technological Systems*, Cambridge, Massachusetts 2001: 97, Olesen & Kroustrup: 63, 89, Kristin Asdal: Miljøhistorie som politikk- og vitenskapshistorie, *Nytt norsk tidsskrift* 3/2005. ANT er på mange måter et fortsatt åpent felt, med stadig utvikling, forandring, åpning og spredning i flere retninger. ANT som blant annet er kjent for sine samtidige analyser av vitenskap "in action", har også vist seg nyttig i forhold til historisk materiale, slik vi kan se et eksempel på i Terje Finstad sin doktoravhandling om den historiske utviklinga av fryseteknologi i Norge. Terje Finstad: *Varme visjoner og frosne fremskritt*, Trondheim 2011.

Felles for både ANT og miljøhistorie er blikket som fordrer problematisering av skillet natur/kultur. Samtidig har miljøhistorien ofte behandlet økologi og naturvitenskap som stabile størrelser i sine analyser, noe som i følge Kristin Asdal fører til reproduisering av dikotomien.⁵¹ ANT har i større grad tatt tak i dette, blant annet ved å ta ikke-menneskelige bestanddeler i et nettverk inn i analysen. Integrering av slike STS-perspektiver i miljøhistoriefaget har blitt forsøkt, og er forhåpentligvis noe vi får se mer av. Til sammen har både miljøhistorie og ANT vært til hjelp med å få hvalene inn i min analyse.

Arbeidet mitt er empirisk, og i all hovedsak tekstbasert i form av litteraturgjennomgang og dokumentanalyse. Typisk for historiefagene er jeg opptatt av kontekst og tekstenes historisitet, men også tekstlig handling. Et eksempel er hvordan begreper da må sees på som både indikatorer og faktorer for historisk endring.⁵² I forhold til mine problemstillinger omkring endringer i forholdet mellom menneske og hval, fungerer ANT som en ytterligere historiseringsstrategi. ANT er til hjelp med å historisere vitenskapen, hvalen, men også ”konteksten” som hvalen til enhver tid skal eksistere i. Kontroversene om hvalen handler nemlig like mye om dette, som hva hvalen egentlig er. Dette er elementer som ellers kunne ha blitt behandlet som stabile størrelser og ikke blitt historisert. ANTs opptatthet av kontroverser som ”kikkehull” passer derfor min problemstilling.

Bruno Latour betrakter ikke naturen som en ikke-menneskelig og ontologisk avgrenset sone, og i flere av hans arbeider ligger et oppgjør med Naturen med stor N. Naturen med stor N eksisterer ikke, naturen er ikke en hel og udelelig størrelse, og man bør heller snakke om naturer framfor én natur.⁵³ Som vi skal se har hvalene og hvalfangsten, og hva som regnes som relevante vitenskaplige fakta i forhold til dette, stadig blitt mer komplisert. Et kjernepunkt hos Latour er hans opptatthet av hybrider, som kort kan defineres som sammenblandinger av menneskelige og ikke-menneskelige elementer. Hvalen er kanskje ikke et typisk eksempel på dette, men også forvaltningas hval kan betraktes som en natur-kultur hybrid.⁵⁴ Dette gjør ønsket om skarpt skille mellom politikk og vitenskap enda vanskeligere.

⁵¹ Kristin Asdal: *The Problematic Nature of Nature*, *History and Theory* 42/4, 2003.

⁵² Se for eksempel Kristin Asdal, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser Gundersen, Helge Jordheim, Tore Rem & Johan L. Tønnesson: *Tekst og historie*, Oslo 2008.

⁵³ Bruno Latour: *Politics of Nature*, Cambridge, Massachusetts 2004a, Anders Blok & Torben Elgaard Jensen: *Bruno Latour*, København 2009, Asdal 2005.

⁵⁴ Vi kan også merke oss at Latour i sin beskrivelse av veksten av hybrider i innledningen av boka ”Vi har aldri vært moderne” bruker et eksempel fra en avis som omtaler nettopp hvaler med radiosendere for posisjonspeiling. Bruno Latour: *Vi har aldri vært moderne*, Oslo 1996: 10.

Vi kan også knytte dette til hvordan Latour beskriver forholdet mellom ”matters of fact” og ”matters of concern”, hvor kontroversene ikke handler om objektive vitenskapige fakta, men heller om bekymringsgjentander.⁵⁵

Illustrerende for dette er hvordan hvalen har forbindelser til en rekke andre aspekter, for eksempel økologi, bærekraftighet, miljøvern, dyrevelferd og distriktpolitikk, men også etikk samt hvalens intelligens, følelsesliv og sosialitet. Som ”objekt” har hvalen gått fra en mer eller mindre fastlåst størrelse til å være knyttet til kompleksitet og usikkerhet. Når dette har skjedd handler det nettopp om at nye ”matters of concern” har kommet til i hvalsaken. Eksempler kan for eksempel være at nye vitensfelt eller grupper har kommet til i debatten og komplisert hva som anses som relevant i forhold til hvaler og hvalfangst. Dette fordrer igjen nye og ulike måter å forsøke å fange den på, og de nye perspektivene gjør at kontroversene betyr ulike ting for ulike aktører.

Innramminger og definisjonsmakt

For å ordne i denne kakofonien vil jeg vil bruke begrepene ”innramming” og ”oversvømmelse” lånt fra Michel Callon.⁵⁶ Callon bruker disse begrepene i en analyse av dynamiske prosesser i markedet, altså i en økonomisk ramme. Innramming (framing) har Callon hentet fra Erving Goffman som bruker det som et sosiologisk begrep for analyse av hvordan aktører iscenesetter samhandling med andre mennesker, og da som uttrykk for hvordan slike forhold defineres og avgrenses.⁵⁷

Oversvømmelser (overflows) handler hos Callon om hvordan innrammingen forholder seg til ”ytre usikkerheter” (externalities).⁵⁸ Forholdet mellom innramming og oversvømmelse kan oppfattes på ulike måter, og jeg vil i min bruk av begrepene behandle det i tråd med konstruktivistisk sosiologi. Her blir innrammingene typisk oppfattet som skjøre, kunstige og

⁵⁵ Bruno Latour: Why has critique Run out of Steam?, *Critical Inquiry* 30 (2004b), Blok & Jensen 2009.

⁵⁶ Michel Callon: An essay on framing and overflowing, Callon (ed.): *The laws of the market*, Oxford 1998

⁵⁷ Innramminger forutsetter implisitt forståelse og enighet, men er også knytta til fysiske og institusjonelle rammeverk. Innrammingene springer ut fra aktørenes forbindelser og forpliktelser, men er også et produkt av aktørenes netteværk og kontakter i verden utenfor den mer eller mindre lukkede innrammingen. Ibid, Erving Goffman: *Frame Analysis*, New York 1974.

⁵⁸ ”Externalities” har en ganske bestemt definisjon i økonomifaget som utilsiktede sekundære og ikke-prisede eksterne gevinster og kostnader i et marked, som ikke tas hensyn til. Altså en lekkasje eller oversvømmelse.

arbeidskrevende, forbindelseslinjene med verden utenfor innrammingene allestedsnærværende, og oversvømmelser heller sett på som en norm framfor ulykker.⁵⁹

Slike oversvømmelser kan innlemmes i rammene, men kan også forandre rammen og enigheten om spillet. I ANT oppfattes den tilsynelatende objektive vitenskaplige og sosiale orden heller som mer eller mindre stabiliserte resultater av hybridiseringsprosesser der sosiale, tekniske og naturlige elementer kobles sammen og stabiliseres, helt til en ny kontrovers bryter ut igjen. Callon beskriver markedet på en lignende måte, altså som hybrid-kollektiv av teknologi, vitenskap og mennesker, hvor fakta og verdier glir over i hverandre.⁶⁰

Dette er en beskrivelse som også er gjeldende i min overføring av begrepet til kontroversene og forvaltningen av hvalene og hvalfangsten. Det må understrekes at jeg legger meg på en langt mer metaforisk og pragmatisk bruk av begrepet. Innrammingsbegrepet har vært nyttig i forhold til undersøkelser av hvordan hvalen og hvalfangsten fanges og defineres, gir og gis mening, blir forstått og framstilles. Dette gjelder blant annet innefor en institusjon som IWC. I likhet med Callons beskrivelse av markedet kan vi også se på forvaltningen av hvalene som bestående av en rekke heterogene elementer, som både bidrar til å stabilisere rammene, men samtidig er kilder til oversvømmelsene. Man kan se på forvaltningen som konstante rekonfigurasjonsprosesser i nettverket, men også med verden utenfor.

Callon skiller også mellom ”kalde” og ”varme” situasjoner, hvor kalde situasjoner preges av oversiktighet og kontroll.⁶¹ Vi skal se at kontroversene omkring hvalfangsten kjennetegnes av en stadig økende kompleksitet, og med dette også en mer uoversiktlig kunnskapsproduksjon. Det er dette Callon benevner som ”varme” situasjoner, for øvrig et typisk kjennetegn ved seinmoderniteten. Hvor arbeidet i forvaltningen gjennom politikk og vitenskap kan sees på som forsøk på å produsere det Asdal benevner som regjerlig natur, natur formet gjennom tekniske, politiske og vitenskaplige intervensjoner, har vi i dag en forvaltningssituasjon hvor innrammingene ikke lenger henger sammen på samme måte som tidligere.⁶² Som vi skal se har på mange måter hvalen selv oversvømt innrammingene i IWC.

⁵⁹ En annen måte å oppfatte forholdet vil være å legge vekt på innrammingene som den naturlige, stabile og ”lukkede” tilstanden, mens oversvømmelser i tråd med definisjonen overfor må oppfattes som forstyrrelser/lekkasjer og resultat av feiltrinn i innrammingsprosessen. Callon 1998.

⁶⁰ Callon 1998, Olesen & Kroustrop: 63.

⁶¹ Callon 1998.

⁶² Om regjerlig natur: Kristin Asdal: *Politikkens teknologier*, Oslo 2004.

Innrammingsbegrepet har også vært nyttig i forhold til undersøkelser av framstillingene av kontroversene i norske aviser, fra norske myndigheter, eller i ulike miljøorganisasjoner. I forhold til disse kan innrammingsbegrepet også knyttes til ideologi, og sees på som organiserende ideer om hva kontroversene og tematikken *egentlig* handler om. Innramminger brukes aktivt av de ulike aktørene, og kan både utvide og innsnevre forståelsen av tematikk.⁶³ Innramminger er i så måte med på å styre debattenenes kontekst. I denne avhandlingen skal vi se at ulike innramminger eksisterer samtidig, og at man også kan tale om kontroverser om hvilke innramminger som skal være gjeldende. For å utvide forståelsen vil jeg også sette ulike innramminger opp mot hverandre, for så å analysere argumenter og ulike forutsetninger.

Min bruk av innrammingsbegrepet skiller seg altså ut fra Callon ved å være løsere og mer fleksibel. Innramming handler for meg om hvordan virkelighet settes sammen og formidles, og ikke minst hvilke aspekter som framholdes som relevante. Innrammingsbegrepet er relatert til kontekst, sannhet og mening. Jeg interesserer meg for hvilke aspekter som vektlegges og ikke, og hvordan disse igjen formidles og relateres til andre aspekter. I mitt tilfelle handler dette først og fremst om hvalen og hvalfangsten. Innrammingene peker igjen mot spørsmål relatert til for eksempel juss, etikk, historie, kultur og vitenskap. I den grad jeg bruker ”oversvømmelser”, peker dette på endringer av innrammingene. Hva bestod disse oversvømmelsene av, hva medførte de og hvordan påvirket disse igjen innrammingene?

Kilder og metode

Kronologisk har arbeidet et langt spenn, som går fra den moderne fangstens oppstart i siste halvdel av 1800-tallet, og helt fram til i dag. Min framstilling har imidlertid et klart tyngdepunkt, da jeg særlig interesserer meg for forholdet mellom Norge og det internasjonale, og forholdet mellom hvalfangstmotstanderne og forsvarerne av hvalfangsten. Sistnevnte aspekt er særlig tydelig på 1980- og 1990-tallet, da temperaturen i kontroversen omkring den norske fangsten var på det heteste.

⁶³ Innrammingsbegrepet har altså blitt brukt på noe ulike måter i ulike disipliner. Se for eksempel Bradley H. Brewster & Michael Mayerfeld Bell: The Environmental Goffman, I *Society & Natural Resources* 23:1 (2010), Thomas E. Nelson, Zoe M. Oxley & Rosalee A. Clawson: Toward a Psychology of Framing Effects, *Political Behavior*, 19:3 (1997), Tomas Moe Skjølsvold: ”What we disagree about when we disagree about sustainability”, Tomas Moe Skjølsvold: *Towards a new sociology of innovation*, Trondheim 2012.

Jeg vil fokusere på den internasjonale hvalfangstkommissjonen, og blant annet se på forholdet mellom politikk og vitenskap. IWC er et eksempel på et regime hvor vitenskaplige råd skal legges til grunn for forvaltningen. Også miljøverngrupper påberoper seg spesiell kompetanse og kunnskap om hva naturen "trenger". For å oppnå autoritet i miljøspørsmål har det vist seg at det å ha vitenskapen på sin side blir oppfattet som spesielt viktig.⁶⁴ Hovedtemaene for miljøbevegelsen i dag er i stor grad et produkt av en vitenskapelig oppfatning av verden, og miljøkampen blir begrunna ut fra rasjonalitet og objektivitet.⁶⁵

Vitenskapen er ofte brukt som en måte å bilegge politisk uenighet på. Gjennom vitenskapen skal man skape enighet på tvers av politikk gjennom å mane fram selve "virkeligheten". Å henvise til vitenskapen, og med den objektivitet, er dermed et viktig argument når man skal identifisere hvilke tiltak og beslutninger som skal tas. Vitenskap skal kunne overskride og "trumfe" politikken, konfliktene og kontroversene. Dette synet på forholdet vitenskap og politikk kan kritiseres.⁶⁶ I forhold til konfliktene omkring hvalfangsten vil en slik oppfatning forutsette en entydig vitenskap, et skarpt skille mellom vitenskap og politikk, hvalene som en statisk og definert størrelse, og IWC som et regime lukket for verden utenfor.

I praksis synes dette som en kunstig posisjon i politikktutforming, og vitenskaplig kunnskap kan ikke sees uavhengig fra den politiske konteksten den er innkapslet i. Vitenskaplige råd som utgangspunkt for forvaltningspolitikk skaper ikke nødvendigvis en enkel konsensusdrivende prosess. Dette ser vi eksempler på i en rekke områder som utrydningstrua arter, biodiversitet, klimaforandringer etc. hvor større vitenskaplig kunnskap laget for å hjelpe beslutningstaking i stedet har ført til økende politisk kontrovers, og enkelte ganger også et fullstendig sammenbrudd.⁶⁷ Den internasjonale hvalfangstkommissjonen i dag er en ganske annerledes institusjon enn tidligere, og kontroversene omkring den gjenværende fangsten er ennå levende.

⁶⁴ Steven Yearley: Standing in for nature, i Kay Milton (ed.): *Environmentalism the view from anthropology*, London & New York 1993: 59.

⁶⁵ Ulikt mange andre bevegelser har miljøbevegelsen gjort seg avhengig av vitenskapelige bevis og ekspertise. På samme tid er skepsisen mot teknologi og vitenskapelig autoritet påfallende innenfor deler av bevegelsen og "den grønne tenkningen". Steven Yearley: Green ambivalence about Science, *The British Journal of Sociology*, 43:4, 1992.

⁶⁶ Isabelle Stengers: *For en demokratisering av vitenskapene*, Oslo 1999: 70, 5-10.

⁶⁷ Roger Pielke, Jr.: *The Honest Broker*, Cambridge 2007: 4-7, Daniel Sarenwitz: How science make environmental controversies worse, *Environmental Science & Policy*, 7:5, 2004: 386.

Den internasjonale hvalfangstkommisjonen (IWC) er altså viktig for min framstilling. En gjennomgang av IWC sine rapporter fra institusjonens årlige møter har derfor vært en viktig kilde.⁶⁸ Ut fra min interesse er det imidlertid klart at rapportene skjuler mye av konteksten omkring hvalkontroversene, og også ”oppstyret” omkring kommisjonens årlige møter, og offentlighetens interesse for dem. Rapportene inneholder heller ikke alt materiale som ble sirkulert i forbindelse med kommisjonens møter, slik som mindre offisielle bidrag fra for eksempel miljøorganisasjoner.

Så hva inneholder disse offisielle rapportene fra hvalfangstkommisjonen? Mens hvalfangsten var en internasjonal storindustri, og overbeskatningen fortsatt foregikk med full styrke, hadde rapportene et relativt begrenset omfang. Rapportene bestod da i stor grad av resolusjoner, tabeller og fangststatistikk. Man finner også knappe gjennomganger av arbeidet i kommisjonens vitenskaplige komité og andre arbeidsgrupper.

I takt med komplisering av kontroversene og økt interesse og motstand mot hvalfangsten, foregikk en betydelig utvidning av det vitenskaplige arbeidet. Dette gjenspeiles tydelig i rapportenes tematikk og sidetall. Paradoksalt nok gjelder dette ikke minst i etterkant av fangstforbudet. Rapportene utvides til å innbefatte en rekke nye tema, og gir større plass til gjennomgang av kontroverser og uenigheter samt hovedlinjer i diskusjoner omkring resolusjoner. De har mer utførlige statusrapporter fra medlemslandene, og ikke minst en betydelig større plass til vitenskaplig arbeid og rapporter som ble presentert for den vitenskaplige komité. Til sammen betød dette at rapportene ble mangedoblet i sidetall, fra omkring 70 sider på 1960-tallet til opp mot 800 sider på 1990-tallet.⁶⁹

⁶⁸ Her har jeg undersøkt en rekke utvalgte historiske rapporter i papirformat, samt nyere rapporter i digitalt format fra IWC. Jeg har supplert dette med utdrag og gjengivelser av rapporter og dokumenter fra Birnie 1985 og <http://luna.pos.to/whale/iwc.html>, et digitalt ”hvalfangstbibliotek” opprettet av den japanske fangstforkjemper Masaaki Ishida. Like før sluttstillingen av denne avhandlingen ble samtlige rapporter fra IWC sine møter lagt ut på nettsidene deres: <http://www.iwcoffice.org/annual-reports>. Å bruke IWC sine offisielle rapporter og skriv som kildegrunnlag er selvfølgelig ikke noe nytt. Forvaltningen har tidligere blitt undersøkt i for eksempel Tønnessen og Johnsen (fram til slutten av 1960-tallet), og man har en god og kritisk gjennomgang av møtene fram til det tidlige 1980-tall hos Patricia Birnie. Birnie har vært nyttig for meg også som primærkilde ved å gjengi andre originaldokumenter fra forvaltningens historie. Birnie 1985.

⁶⁹ Den andre rapporten fra IWC er for eksempel på bare 15 sider. ”Fifteenth Report of the Commission” som omhandler den for hvalfangstindustriens skjebnetunge 1963-64 sesongen er på 72 sider i A5 format, mens for eksempel ”Forty-Second Report of the International Whaling Commission” fra 1990-91, et år uten kommersiell hvalfangst, er på 776 sider i A4 format.

Ved å undersøke rapportene, har jeg blant annet funnet hvilke nye forståelser som etter hvert ble en del av forvaltningen, og når disse nye aspektene dukket opp. Likeså hvor uenighetene stod innen de offisielle diskusjonene i kommisjonen, ”tonen” mellom landene, økninger av antall delegater og tilhørere, hvordan møtenes agenda endres, og også hvordan de offisielle velkomsttalene reflekterer forandringer i kommisjonen. Ikke minst ser jeg hva vitenskaplige rapporter inneholder og hvilke problemer man til en hver tid har satt seg fore å løse. IWC-rapportene har også vært viktige for å faktasjekke annen litteratur, som enkelte ganger har vist seg å være tendensiøse framstillinger, og noen ganger også vært preget av uriktig gjengiving av arbeidet og vedtakene i IWC.

Jeg vil undersøke det tydelige misforholdet i oppfatninger av kontroversene i Norge og internasjonalt, og et tema vil være det enorme engasjementet som er blitt hvalen til del. Medias framstilling av kontroversene, og da fortrinnsvis norske aviser, har derfor vært viktig både som tema for undersøkelse og som kildegrunnlag. Avisene er i så måte en viktig kilde for samtidens blikk. Her har arbeid med avisdatabasen Retriever, samt Aftenpostens historiske nettarkiv, vært viktige kilder.⁷⁰ I motsetning til de tidligere nevnte arbeidene, har undersøkelsen av de norske mediene gitt et viktig perspektiv på hvordan kontroversene omkring hvalfangsten ble framstilt i den norske offentligheten.⁷¹ Jeg har særlig valgt de to største riksavisene Aftenposten og VG som kilde.

En svakhet ved Retriever er mangelen av enkelte aviser, og at dette kan gi en politisk skeiv framstilling av tonen i de norske avisene. De to avisene jeg har brukt som hovedkilde hører historisk til på høyresiden, og i opposisjon til Arbeiderpartiets politikk.⁷² Dette har ikke vært et stort problem for denne avhandlingen, da den norske politiske offentligheten så å si stod samlet bak den norske hvalfangstpolitikken. Her har jeg også tatt ”stikkprøver” fra andre aviser, også av aviser som ikke er representert i databasen.⁷³ Bruken av riksdekkende hovedstadsaviser som hovedkilde kunne også ha vært problematisk, hvor den potensielle

⁷⁰ <http://www.retriever-info.com/atekst.php>, <http://a.aftenposten.no/>.

⁷¹ Også de norske avisenes dekning av kontroversen har til dels blitt behandlet tidligere, om enn i mindre grad og med andre perspektiver. For eksempel bruker Flavio Duarte Andersen aviser som kildemateriale, men tar utelukkende for seg tiden fram til forbudet i 1982. Duarte Andersen 2007. Folkloristen Stein R. Mathisen har i en artikkel om norsk identitet, tatt for seg avisenes dekning omkring Norges gjenopptagelse av hvalfangsten i 1993. Stein R. Mathisen: Real Barbarians eat Whales, i Perti J. Anttonen: *Making Europe in Nordic Contexts*, Turku 1996. Hanne Kristoffersen har også avisanalyse som en komponent i sin masteroppgave. Kristoffersen 2006.

⁷² Se for eksempel ”Fortiden er høyrevridd”, *Morgenbladet* 9/12- 2011.

⁷³ Jeg har blant annet gått gjennom Dagbladet fra enkelte tidsperioder på mikrofilm.

mangelen på lokale perspektiver kan svekke analysen.⁷⁴ Som vi skal se er det imidlertid ingen direkte mangel på hvalfangernes egne stemmer i de riksdekkende avisene. Jeg har også undersøkt andre og mer lokale aviser når de dukker opp i Retriever, og da spesielt avisa Nordlys fra og med slutten av 1980-tallet.

Sekundærlitteraturen har vært viktig, også som en form for primærkilde. Jeg har satt meg fore å dekke en rekke temaer og kontekster relatert til kontroversene om hvalene og hvalfangsten. Ulik tematikk gjennom avhandlingen har krevd ulike kilder og litteratur, og jeg har blant annet undersøkt historiske framstillinger, ulike samfunnsvitenskaplige arbeider, forskningsrapporter, kampanjelitteratur og journalistiske skildringer av bestemte aktører, som Greenpeace, eller for den saks skyld om Norges hvalfangeransikt utad på 1990-tallet Steinar Bastesen. Jeg behandler i så måte litteraturen også som kilder til sin samtid, og som innlegg i debattene omkring hvalfangsten.

Boka *Hvalfangsten på det frie hav* fra 1928 av juristen og politikeren Arnold Ræstad, har for eksempel vært viktig for å få et innblikk i den samtidige norske vurderingen av næringen da hvalfangsten i Antarktis var på sitt mest intense.⁷⁵ For å forstå miljøbevegelsens rolle har jeg undersøkt litteratur om miljøbevegelsen, og Greenpeace spesielt, men også deler av deres selvpresentasjon. I forhold til norske miljøvernorganisasjoner har jeg blant annet gått gjennom årsrapportene til Norges Naturvernforbund (NNV) for å undersøke endringer i holdninger og politikk i forhold til spørsmålene om hval og hvalfangst.⁷⁶ I min behandling av dyrevernbevegelsen, har jeg i tillegg til å se på tidligere arbeider omkring temaet, undersøkt dyrevernets resepsjonshistorie i aviser, men også undersøkt filosofene som bidro med det tankemessige grunnlaget for bevegelsen.

Debattene omkring hvalen og hvalfangsten både reflekteres, reflekterer, påvirker og påvirkes gjennom kulturelle uttrykk. Jeg har derfor valgt å også undersøke deler av populærkulturen.

⁷⁴ Lofotposten som kan betraktes som hvalfangstsamfunnenes lokalavis glimrer for eksempel med sitt fravær i databasen.

⁷⁵ Arnold Ræstad: *Hvalfangsten på det frie hav*, Oslo 1928.

⁷⁶ <http://naturvernforbundet.no/aarsrapporter/category1648.html>. Jeg har også gått gjennom samtlige utgaver av Bellona Magasin. Her har jeg funnet lite om hvalfangstkontroversene, noe som er et funn i seg selv, da dette magasinet hadde sin storhetstid da kontroversene om den norske hvalfangsten var på det sterkeste.

Jeg har i så måte brukt utvalgt fiksjonslitteratur, popmusikk, tegneserier, og særlig spillefilmer som primærkilder i forhold til denne analysen.⁷⁷

Mitt valg av kilder kan selvsagt diskuteres. Det er ikke alltid de aller tyngste kildene jeg har brukt. Jeg har heller ikke brukt intervjuer.⁷⁸ Dette har imidlertid flere grunner, og har også vært et bevisst valg fra min side i forhold til problemstilling, fokuset på lange linjer og endringer i innramminger. Valget av populærkultur, og særlig mitt valg av norske aviser, har vist seg å gi nye perspektiver, og fått fram aspekter som i liten grad har blitt vektlagt eller stått sentralt i tidligere arbeid.

Avhandlingens oppbygging

Avhandlingen har en kronologisk hovedstruktur, men er også en historie om økende komplisering. En rekke av de ulike aspektene jeg behandler er sammenvevd i tid, og kan også behandles som parallelle historier. Dette fører til noe tidsmessig overlapp mellom kapitlene. Jeg har derfor valgt å skille ut og behandle enkelte deler mer tematisk.

I kapittel 2 og 3 dekker jeg et langt tidsspenn, fra oppstarten av den moderne fangsten på 1860-tallet til næringens kollaps omtrent hundre år etter. Historien om den industrielle hvalfangsten spiller en viktig rolle for de senere kontroversene. Jeg beveger meg kronologisk, og i kapittel 2, *Eventyret*, undersøker jeg særlig den norske og nasjonale innrammingen av den framvoksende storindustrien. I kapittel 3, *Den regulerte hvalfangst*, undersøker jeg etterkrigstidens regulerte forvaltning av hvalfangsten i den nyopprettede institusjonen IWC. Spørsmål jeg stiller er: Hvordan ble hvalen forsøkt ”fanget”? Fantes det motstemmer og alternative fortellinger? Hva var Norges rolle i denne perioden? Hva var utgangspunktet for forvaltningen? Hvorfor kollapset næringen, og kollapset datidens innramminger av hvalen og fangsten med denne?

⁷⁷ Denne oversikten har vært til stor hjelp: <http://www.helsinki.fi/~lauhakan/whale/literature/biblio.html>. Også dette temaet har blitt berørt tidligere. Hvalen i populærkulturen er blant annet en viktig komponent i en artikkel av Lawrence og Phillips som har organisasjonsteori som utgangspunkt, men også hos Kalland og Ellis. Kalland 2009, Ellis 1992, Thomas B. Lawrence & Nelson Phillips: From Moby Dick to Free Willy, i *Organization* 2004:11.

⁷⁸ Jeg inviterte imidlertid leder for det norske forskningsprogrammet på hval og hvalfangst på 1990-tallet, professor Lars Walløe til å holde foredrag i forbindelse med seminarrekken *Miljø og kultur*. I den forbindelse hadde jeg også en samtale med han.

I kapittel 4, *Den økologiske hval*, beveger jeg meg gjennom 1970-tallet, og legger særlig vekt på hvordan en innramming med fokus på økologi forandret hvalenes posisjon både i forvaltningen og offentligheten som sådan. Spørsmål som stilles i den forbindelse er: Hvordan ble forvaltningen endret i denne perioden? Hvilken posisjon hadde miljøbevegelsen? Jeg vil her også si noe om hvorfor engasjementet for hvalene og mot hvalfangsten økte, på tross av at forvaltningen uten tvil fungerte bedre enn i tiårene før. Kronologisk beveger dette kapitlet seg fram mot vedtaket om et moratorium mot all kommersiell fangst ved IWC sitt møte i 1982.

Norge var i denne perioden ikke lenger en dominerende aktør i hvalfangsten, og jeg vil derfor undersøke hvordan norske medier så på denne kjensgjerningen, og også på det økende engasjementet mot fangsten. I femte kapittel, *Press og presse*, undersøker jeg i all hovedsak norske aviser. Her vil jeg særlig se på hvordan internasjonal miljøbevegelse med Greenpeace i spissen ble framstilt, og hvordan det økende presset for å stoppe den norske fangsten av vågehval ble møtt i den norske offentligheten. Jeg vil fokusere på hvordan kontroversen, fangsten og motstanden ble innrammet for den lesende offentligheten i Norge fram mot det norske vedtaket om fangsstopp i 1986. Hva formidlet mediene? Hva representerte hvalfangsten? Hva ble hvalfangstmotstanden formidlet som uttrykk for?

I kapittel 6, *Hvalen som matematikk*, skal jeg gå dypere inn i vitenskapens rolle i forvaltningen, og i den politiske kampen om hvalen. Her vil jeg trekke tråder bakover til 1970-tallet for å vise hvorfor datidens forvaltningsmodell, NMP, måtte gi tapt mot kravet om et moratorium. Jeg vil også bevege meg kronologisk framover, og undersøke arbeidet og vanskelighetene for IWC i å komme til enighet om en ny forvaltningsmodell. Den norske forskningssatsningen, med dertil kontroversielle forskningsfangst, har en naturlig plass her. Kronologisk ender dette kapitlet med vedtaket om gjenopptagelse av den norske kommersielle hvalfangsten i 1992. Fokuset vil i enda større grad være på den vitenskaplige innrammingen av hvalen og fangsten, som gjerne tok form som spørsmål om bestandstall og bærekraftighet.

I sjuende og åttende kapittel vil jeg i enda større grad gå tematisk til verks. I kapittel 7, *Hvalen som sansende medskapning*, vil jeg se på etikkens styrkede stilling, og framveksten av synet på hvalen som sansende medskapning. Denne oppfatningen gikk på mange måter på bekostning av å forvalte hvalen som en økonomisk eller økologisk ressurs, og disse aspektene bryter gjennom i forvaltningen fra slutten av 1970-tallet. De etiske spørsmålene blir gjerne

knyttet til dyrevern, og jeg har derfor valgt å formidle en kort framstilling av dyrevernets historie internasjonalt og i Norge. Her vil forholdet dyrevern og miljøbevegelse være viktig, og særlig i forhold til dets påvirkning av nye syn på hvalen. Ikke minst forsøker jeg å finne Norges posisjon i denne utviklingen.

Kapittel åtte, *Hvalen som kulturell forestilling og produkt*, kan sees på som en forlengelse av det forrige kapitlet. Hvalen ble til dels behandlet ikke bare som en sansende medskapning, men som en unik skapning, og som noe annet enn et hvilket som helst dyr. Dette ble og blir blant annet reflektert og formidlet gjennom populærkulturen. Hvalen tillegges egenskaper som ikke tidligere ble vektlagt og gjennomgår kulturelle endringer. Også dette ble reflektert i forvaltningen, blant annet i spørsmålet om hvordan man på en korrekt måte kunne utnytte hvalen som ressurs. Disse endringene møtte imidlertid motstand.

Dette vil jeg undersøke nærmere i kapittel 9 og 10, hvor jeg vil bevege meg kronologisk gjennom 1990-tallet frem mot i dag. I kapittel 9, *Fra telling til kulturkamp*, vil jeg ta for meg perspektiver knyttet til kystkultur og tradisjon, og vise hvordan identitet og posisjonering ble en stadig viktigere faktor i kontroversene. Dette vil jeg særlig gjøre med gjenopptagelsen av den norske fangsten som bakgrunn. Da kontroversene var på det heteste her hjemme ble vektleggingen av hvalfangernes kulturelle stemme både tydeligere og viktigere. Vi skal se hvordan spørsmålet om identitet førte til ytterligere polarisering internasjonalt, men også kan knyttes til den nasjonale offentlighetens videre samling og oppslutning om den internasjonalt svært kontroversielle norske politikken.

Argumentasjonen omkring hvalfangst og hvalfangstmotstand kompliseres ytterligere i denne perioden. I det påfølgende kapitlet, *Nøkler til en dør ingen vil åpne*, vil jeg også se på hvordan krefter i IWC fra midten av 2000-tallet ville ”redde” forvaltningen fra en stagnasjon i spørsmålet om hvalfangsten. Her har demokrati og konsensus blitt vektlagt, framfor å fortsette kampen mellom uforenlige blokker. Jeg skal også finne ut i hvilken grad disse forsøkene har lyktes. I kapittel 11, *Å fange hvalen*, vil jeg samle trådene fra foregående kapitler, oppsummere og diskutere mine funn.

Kap 2

Hvalen som økonomi - Eventyret

I dette og neste kapittel vil jeg gi min framstilling av hvalfangstens opptakt og fall som økonomisk storindustri. Kapitlene er i så måte en kronologisk gjennomgang av den moderne hvalfangsten og dekker en relativt lang tidsperiode.⁷⁹ Jeg vil gjøre dette på tross av at vi vet at den storstilte fangsten av hvaler for hvalolje i Antarktis er et allerede for lenge avsluttet kapittel. Denne perioden har nemlig vært viktig for kontroversene i ettertid, den har vært viktig for norsk selvforståelse, og ikke minst har den vært og er viktig for den internasjonale oppfatningen av den norske vågehvalfangsten. Norge stod i store deler av denne tiden i spissen for hvalfangstindustrien. Historien om den pelagiske fangsten og overbeskatningen av de store hvalene, og Norges rolle i så måte, er av denne grunnen viktig i miljøorganisasjoners fortellinger om hvalen og hvalfangsten, også i de siste tiårenes debatter.⁸⁰

Historien om den moderne hvalfangsten kan fortelles på mange måter; innenfor fortellingsrammen "hvalfangsteventyret" - hvordan brave forretningsmenn skapte store verdier og sysselsetting gjennom gründer og næringsvirksomhet ved høsting av naturressurser.⁸¹ Johnsen & Tønnessen sitt firebindsverk "Den moderne hvalfangst historie" er på tross av å være den grundigste og mest kildetunge skildringen av denne perioden, også på mange måter et eksempel på en slik historie. Selv om siste bind av verket ble avsluttet etter at den pelagiske fangsten i stor grad hadde utryddet seg selv, konkluderer det med setningen: "Kanskje kan eventyret igjen bli en virkelighet."⁸² Denne fortellingen kan også skildres som en "ondskapsvariant", som på en måte er "hvalfangsteventyret" med motsatt fortegn, hvor kyniske og grådige kapitalister nesten utryddet de store hvalartene i sin skruppelløse jakt på profitt.⁸³

⁷⁹ Det jeg kaller den moderne fangsten blir hos noen omtalt som den industrielle hvalfangsten.

⁸⁰ Se for eksempel Stig Hvoslef: Miljøorganisasjonene og hvalfangsten – WWF, i Nils Chr. Stenseth, Ingunn B. Lid & Alf Håkon Hoel : *Vågehvalen – valgets kval*, Oslo 1993: 173-176. Et anslag som omhandler hvalfangstens historie og overbeskatningen i Antarktis er fortsatt vanlig i selvpresentasjonen hos NGO'er med engasjement mot fangst. Se for eksempel hvordan Greenpeace presenterer kontroversene omkring dagens hvalfangst: <http://www.greenpeace.org/international/en/campaigns/oceans/whaling/> (11/9-2012).

⁸¹ Eksempler på norske boktitler: Erik Jacobsen: *Hvalfangsteventyret. På sporet av en tapt storhetstid*, Tønsberg 2003, Dag Bakka Jr.: *Hvalfangsten. Eventyret tar slutt*, Larvik 1992.

⁸² J.N. Tønnessen: *Den pelagiske fangst 1937-1969*, Sandefjord 1970: 592.

⁸³ Eksempel på et historisk arbeid som i stor grad har en slik vinkling: Ellis 1992.

Min variant skiller seg noe fra begge disse fortellingsstrukturene, og er i tillegg til en gjennomgang av utviklingen av den industrielle hvalfangsten, i like stor grad en fortelling om oppfatninger og innramminger av hvalen og fangsten. I dette kapitlet vil jeg ta for meg tiden fra oppstarten av det som blir regnet som moderne fangsten, fram til andre verdenskrig. Det er i stor grad en kronologisk framstilling, og fokuset vil være på Norge og den posisjonen landet hadde i hvalfangsten i denne perioden. Kapitlet er viktig for å etablere bakgrunn for å forstå senere kontroverser, og jeg vil også berøre tematikk som peker fram mot kommende kapitler. Hvalen representerte på denne tiden først og fremst representerte betydelige økonomiske verdier. Åpenbare spørsmål går på om denne innrammingen møtte motstand. Møtte hvalfangstindustrien kritikk i denne perioden? I så fall på hvilken måte, og hvordan ble kritikken mottatt?

Seieren over naturen: Teknologisk framgang og industriell jakt

Et ofte valgt startpunkt for den moderne hvalfangsten er historien om vestfoldingen Svend Foyn. Han tok initiativet til utviklingen av granatharpunen og gjorde gode penger på fangst fra dampdrevene båter på Finnmarkskysten. Granatharpunen og bruken av dampbåt effektiviserte fangsten og gjorde den tryggere. Dessuten muliggjorde bruken av den nye teknologien også jakt på raskere og større hvalarter som finnhval og blåhval. Det er dette som har gitt Foyn den i dag mer diskutabile æren å ha grunnlagt den moderne fangsten.⁸⁴

Mennesker har drevet fangst av hval langt tidligere enn dette, også i kommersielt øyemed. I Norge er hvalfangst omtalt i både Gulatingsloven og Frostatingsloven, altså fra omkring forrige årtusensskifte.⁸⁵ Baskerne handlet med hvalolje og jaktet hval langt fra egne farvann allerede på 1300-tallet, og nådde Labrador og Newfoundland i alle fall på 1500-tallet, mens andre europeiske land, med Nederland i spissen, startet storstilt fangst ved Spitsbergen omkring hundre år senere.⁸⁶ Overbeskatning, utryddelse av retthvalbestander og tømning av felt var ikke ukjent på 16-, 17- og 18-hundretallet heller.⁸⁷ I perioden før Foyn var

⁸⁴ "... Svend Foyn invented modern whaling.", Kalland 2009: 20. Se for øvrig Johnsen 1959: 15, Francis 1990: 12, Heazle: 2006: 38-39, Stoett 1997: 53, Phillip Hammond: Whale science – and how (not) to use it, *Significance* 2006: 54.

⁸⁵ Nils Chr. Stenseth, Ingunn B. Lid & Alf Håkon Hoel: Vågehvalfangsten: Den historiske utviklingen, i Stenseth, Lid & Hoel 1993: 77.

⁸⁶ Mark Kurlansky: *The Basque History of the World*, London 2000, J.N. Tønnessen: *Verdensfangsten 1883-1924*, Sandefjord 1967: 106, Ellis 1992: 42-47, 52-53, Ræstad 1928: 38-44, Birnie 1985: 66.

⁸⁷ Alexander Gillespie: *Whaling Diplomacy*, Cheltenham 2005: 3, Holm 1984: 19, Birnie 1985: 14, 66-68.

amerikanerne ledende i den kommersielle hvalfangsten, en mer håndverksmessig jakt, ofte basert på harpunering fra åpne robåter. På tross av flere tekniske nyvinninger fra denne tiden, og at næringen på mange måter var en industriell virksomhet, regnes også denne som en del av ”den gamle fangsten”.⁸⁸

I følge biologiske klassifiseringer finnes det over 80 ulike hvalarter (*Cetacea*) i dag. Hvalene deles opp i to hovedkategorier, bardehvaler og tannhvaler.⁸⁹ Tannhvalene består av en rekke ulike slekter og arter, de fleste ”små” som de ulike delfinene. Blant disse er det den langt større spermhvalen som særlig har vært utsatt for hvalfangst, på grunn av unike oljeprodukter. Blant bardehvalene var det opp gjennom historien fram til Foyn, særlig ulike typer retthvaler som ble spesielt hardt beskattet. Retthvalene, som grønlandshval og nordkaper hadde nemlig for hvalfangerne de gunstige egenskapene at de beveget seg langsomt, og at de fløt etter å ha blitt skutt. I følge Johnsen var det: ”først da de lettere fangelige hvalartene på det nærmeste var utryddet at menneskene når det gjaldt hvalfangsten, fant det nødvendig å ta konsekvensen av det høye teknologiske nivå de hadde kjempet seg fram til...”⁹⁰

De største bardehvalene av finnhvalslekten, som også var de mest oljerike, var nemlig vanskeligere å få fatt på. De var raske og sterke og kunne dra med seg og senke hvalbåten etter å ha blitt skutt. Dessuten sank de til bunns etter å ha blitt drept og de fløt heller ikke opp igjen.⁹¹ Blåhvalen, det største dyr som noen gang har levd på jorden, på det meste over 30 meter lang og med en vekt på opptil 140 tonn, var fortsatt ”ubeseiret” av hvalfangerne. Med Foyns granatharpun med line, samt bruk av dampskip endret dette seg.⁹² Granaten økte sjansen for å drepe dyret raskt, eller i det minste å såre det dødelig. På 1880-tallet ble fangsten ytterligere perfektionert ved at man fylte den døde hvalen med luft gjennom et hult spyd. Dette gjorde det mulig å la hvalen ligge, slik at man kunne fortsette jakten på flere hval, og også enklere å slepe de enorme dyrene inn til landstasjonen.⁹³

⁸⁸ Eric Jay Dolin: *Leviathan*, New York 2007, Johnsen 1959: 63-93, 279, Mitchell, Reeves & Evelyn: *Bibliography of Whale Killing Techniques*, Cambridge 1986: 3-5, Tønnessen 1967: 6, Birnie 1985: 68-71.

Herman Melville's *Moby Dick* har handlingsbakgrunn fra denne farefulle jakten på spermhval.

⁸⁹ Thomas A. Jefferson, Marc A. Webber & Robert L. Pitman: *Marine Mammals of the World*, London 2008

⁹⁰ Arne Odd Johnsen: *Den moderne hvalfangsts historie, bind 1: Finnmarksfangstens historie*, Oslo 1959: 280.

⁹¹ Ræstad 1928; 47-48.

⁹² Foyns fangstsystem var mer en tilpasning av gamle ideer enn fullstendig nyvinning. Johnsen 1959: 41-42.

⁹³ Johnsen 1959: 435-436.

Med Foyn ble det altså for første gang mulig å jakte effektivt på de store finnhvalene som seiqual, knøqual, finnhval og blåqual. Spesielt blåqualen kunne sees på som en milepæl, det siste dyr som mennesket da enda ikke hadde ”beseiret”, eller som hans samtidige, skipsreder Henrik Bull, skriver; ”Foyns seier over blåqualen burde inngyte respekt og interesse hos naturforskerne. Alle andre dyr hadde langt tidligere måttet erkjenne menneskets overlegenhet. Seieren over blåqualen utgjorde dermed det siste kapittelet i historien om kampen mellom intellektet og den rå makten.”⁹⁴

Ikke minst skiller det vi her kaller den moderne fangsten seg fra den gamle, i mengden av hval som etter hvert ble fanget. Svend Foyn og Finnmarksfangsten innledet med dette den mest intense perioden i all hvalfangst historie, og det var nordmenn som førte an i ”industrialiseringen av utnyttelsen av havets ressurser”.⁹⁵ Eller om man vil; historiens største marine dyretragedie og massakre.⁹⁶ Det vi uansett ser, er starten på en industrialisert hvalfangst med stadige tekniske forbedringer, økt lønnsomhet og fangst.

First we take Finnmark, and then we take the world

*De små hvalbåtene som hugget seg nordover i alskens vær, vitnet om tiltaksmot og mannsdåd, om en eventyrlig ny næringsvei som var skapt av nordmenn.*⁹⁷

I 1864 startet Foyn og hans selskap jakt med harpungevær fra dampdrevne båter på ulike typer retthval og finnhval på Finnmarkskysten. Man kunne som oftest oppnå stor økonomisk fortjeneste for hver hval man fikk på land. Med mannskap og kapital bygd opp fra tidligere selfangstekspedisjoner ble grunnlaget lagt for en norsk hvalfangstnæring.⁹⁸ Foyn gikk etter alle typer hval han kom over, og hadde i startfasen monopol på fangsten. Fra 1883 slapp nye selskaper til og dette innledet en periode med fri konkurranse. Fangsten økte raskt fra det som ble omtalt som rundt 150 ”fisk” i 1880, til den toppet seg med landing av nesten 1300 hval i 1885.⁹⁹

⁹⁴ Henrik J. Bull: Ekspedisjonen til Sydishavet (1899), gjengitt i Andrew Darby: *Harpoon*, Cambridge 2008: 39. Min oversettelse.

⁹⁵ Johnsen 1959: 13.

⁹⁶ Slik det ofte blir framstilt særlig fra internasjonale miljøvernere og dyrevernerne. Se for eksempel Animal Welfare Institute: <http://www.awionline.org/ht/display/ContentDetails/i/11180/pid/716> (27/7-2011).

⁹⁷ Denne beskrivelsen fra Johnsen illustrerer godt oppfatningen av fangsten i norsk kultur. Johnsen 1959: 424.

⁹⁸ Johnsen 1959. En av de mange forbindelser mellom selfangst og hvalfangst.

⁹⁹ Johnsen 1959: 273-276, 539.

Hvalkadavrene ble behandlet ved landstasjoner. Dette var fabrikkkompleks som kan defineres som en ny type industrielle bedrifter. Hvalolje var det viktigste produktet som ble produsert på disse fabrikkene. Dessuten ble det produsert guano av restene som var igjen etter at oljen var utvunnet. Under Finnmarksfangsten gikk det meste av oljen til smøremiddel, samt produksjon av såpe og stearin.¹⁰⁰ Parallelt med stadige forbedringer av fangstmetodene og effektiviteten, ble også store ressurser brukt på å forbedre kvaliteten på oljen.¹⁰¹

På slutten av attenhundretallet ble hvalfangstnæringen i Norge drevet av private selskaper, og var allerede i sin tidlige fase kontroversiell. Hvalfangerne lå i stadige konflikter med de langt fattigere fiskerne og lokalbefolkningen i Finnmark. I tillegg til problemer med stank og forsøpling, hadde fiskerne en naturoppfatning som tilsa at hvalfangsten også hadde negativ innvirkning på det tradisjonelle fisket. Fiskerne oppfattet hvalene som medhjelpere, blant annet gjennom troen på at hvalene drev fiskestimene mot land. Foyn var i følge lokalbefolkningen dermed med på å utrydde hvalene og begrense fisket. En annen grunn til fiendtligheten mot den nye industrien var at båtene og landstasjonene stort sett hadde mannskap og ansatte fra Vestfold. Det meste av verdiskapningen havnet også der.¹⁰²

År med hard fangst og stadige etableringer av nye selskaper resulterte etter hvert i etableringen av en norsk hvalbåtflåte, men også i overbeskatning og som følge av det til synkende fangst. I tillegg kom den økende kritikken fra lokalbefolkningen, som førte til at fangsten ble regulert og til slutt forbudt i de tre nordligste fylkene i 1904. Reguleringene og forbudet kom ikke først og fremst på grunn av overbeskatningen, men må sees på bakgrunn av konfliktene omkring fangsten i Nord-Norge hvor det nærmest hadde vært et folkekrav fra

¹⁰⁰ På 1800-tallet ble hvaloljen brukt til såpe, smøremiddel og belysningsmiddel i garveri og tekstilbedrifter. På enkelte av disse områdene ble imidlertid den ikke alltid høykvalitetsstemplede hvaloljen utkonkurrert. Johnsen 1959: 498-499.

¹⁰¹ Oljen hadde gjennom hele denne perioden svært varierende markedspris, se tabeller: Johnsen 1959: 504-508, 512. Man forsøkte til en viss grad å ta i bruk mest mulig av hvalen, og i tillegg til olje og guano oppstod det en rekke biprodukter som kraftfôr, lim, barder (som spiler i korsetter, pisker, paraplyer etc.), bardehår til børster, men også kjøttprodukter. Det har derfor blitt konkludert med at man på denne tiden hadde en relativt god ressursutnyttelse av hvalen. Johnsen 1959: 513-526, Gro Hagemann: *Det moderne gjennombrudd 1870-1905*, Knut Helle (red.): *Aschehougs Norgeshistorie*, Oslo 1997: 179. Hvalolje ble rundt århundreskiftet særlig brukt i oljemaling, såpe, linoleum, herding av stål, og etter hvert også til framstilling av glyserin til dynamittproduksjon, og økte dermed i popularitet rundt 1914. Utviklingen av herdemetoder av oljen forandret mye og gjorde den egnet til bl.a. margarinproduksjon. Videre framstilling av årsaker til den skiftende markedsprisen. Tønnessen 1967: 496-499.

¹⁰² Johnsen 1959: 15, 231, 347, 373- 382, Hagemann 1997: 179, Holm 1984: 32-33. Det fantes enkelte selskaper som hadde base i andre byer i Sør-Norge, men brorparten var fra Sandefjord og Tønsberg.

fiskerne om forbud i nærmere tretti år. Tilfeller av sabotasje av landstasjoner, rapporter om økende politisk bevissthet, men også fiskernes stadig større kontakt med Russland skremte øvrigheten. Derav kan vi forstå myndighetenes angst for økende konfliktnivå med "fiskerproletariatet" i de nordligste fylkene om ikke forbudet kom på plass. At hvalstammene ved kysten da allerede var redusert slik at det uansett var ulønnsomt å drive, og at hvalfangstselskapene med forbudet også fikk erstatning fra staten, gjorde at forbudet ikke nødvendigvis var særlig dramatisk for næringen.¹⁰³

Løsningen på problemene med synkende fangst og reguleringer var for hvalfangstnæringen å flytte fangsten. I tillegg foregikk det også en gradvis overgang fra kystfangst til havfangst. Den moderne hvalfangsten var nemlig en ekspansiv næring allerede på slutten av attenhundretallet, med en rekke stasjoner etablert på Spitsbergen og Island. Andre felt verd å nevne er Newfoundland fra rundt århundreskiftet og Vest-Afrika fra tidlig nittenhundretall, og vi kan etter hvert snakke om en verdensomspennende fangst.

Norske selskaper og hvalfangere var i "førerretet" for utviklingen og ekspansjonen, med en rekke nye selskap men også tilfeller av utflagging. Rundt århundreskiftet ble også en rekke hvalskuter og landstasjoner operert av andre nasjoner, i hovedsak Storbritannia. Ofte var også disse basert på norsk mannskap, kunnskap og utstyr.¹⁰⁴ Historien om overbeskatning og uttømming av felt gjentok seg, hvor felt først oppdages og landstasjoner etableres, før en rekke nye selskap kastet seg på med nye landstasjoner. Dette førte til enda større fangst, fulgt av år med mindre fangst, før feltet ble forlatt.¹⁰⁵

Antarktis: Flytende kapitalisme og barske eventyr i ingenmannsland

Hvalfangsten ble en virkelig storindustri med ekspansjonen til Sørishavet som ga en enorm tilgang på hval. 1904 kan sees på som starten på den antarktiske fangsten med etableringen av

¹⁰³ Holm 1984: 2, 32-43, 48-50, Hagemann 1997: 179-180, Sigrid Alvestad: Opposition to whaling in Scotland and Ireland before WWI, i Jan Erik Ringstad (red.): *Whaling and History II*, Sandefjord 2006: 137, Åsa Elstad: Den første norske oljealderen, i Drivnes & Jølle (red.) 2004: 275, Johnsen 1958: 611-624, 632-634.

¹⁰⁴ Islandsfangsten gikk parallelt og avløste på mange måter Finnmarksfangsten. Eksempler på andre felt hvor det ble drevet moderne hvalfangst på et tidlig tidspunkt før den første verdenskrig; Shetland, Hebridene, Færøyene, Alaska, Korea og Japan. Om verdensfangsten: Joh. N. Tønnessen: *Den moderne hvalfangsts historie*: bind 2, *Verdensfangsten 1883-1924*, Sandefjord 1967.

¹⁰⁵ Tønnessen 1967. Jamfør historien om Finnmarksfangsten, fikk vi også i denne perioden en rekke forsøk på lokale og nasjonale reguleringer med lisenser, begrensninger av tidsperioder på fangst, fredninger og forbud mot kystfangst. Også dette må sees på som en drivkraft for industriens videre utvikling fra landstasjoner til flytende kokerier. Joh. N. Tønnessen: *Den moderne hvalfangst historie*, bind 3, *Verdensfangsten: Den pelagiske fangst*, Sandefjord 1969: 40-42.

Grytviken landstasjon i Sør-Georgia.¹⁰⁶ I de etterfølgende sesongene etablerte en rekke selskaper seg med fangst i Sørishavet, og det ble bygd en rekke landstasjoner på de nærmeste egnede øyene, deriblant Falklandsøyene og Sør-Shetlandsøyene. Man ser også økende eksperimentering med flytende kokerier, og utviding og ekspansjon av fangsten østover.¹⁰⁷

Gjennombruddet for den norske antarktiske fangsten kom omkring 1910. Hoveddelen av den moderne fangsten ble etter hvert konsentrert om dette enorme området. Framgangen i metoder for å herde hvalfettet sørget for at oljen fikk stadig bedre kvalitet, og dermed økt pris og et voksende marked. Produksjonen steg kraftig, og økte fra knapt 100 000 fat i 1908 til 600 000 fat i 1913. Grytviken utviklet seg nærmest til et norsk samfunn i miniatyr, med blant annet kirke og idrettsbane. I 1914 produserte norske stasjoner og kokeri mer enn ti ganger så mye hvalolje som i 1906.¹⁰⁸

En enda mer omfattende fangst ble mulig gjort ved den videre utviklingen av konverterte og spesialbygde flytende fabrikkskip på 1920-tallet. Disse muliggjorde den såkalte pelagiske fangsten. Teknologiske nyvinninger, som at kokeriene ble utstyrt med en opphalingslipp, muliggjorde en tryggere og enda mer effektiv fangst og tilvirkning. Næringen gikk altså bort fra fangst og tilvirkning basert på landstasjoner, til fangst hvor hvalbåtene var knyttet til flytende hvalkokerier, og hvor flensing og koking ble gjort til havs.¹⁰⁹ Mye av denne tidlige pelagiske fangsten i Antarktis var konsesjonsfri i motsetning til den britiskregulerte landbaserte fangsten, da den ble drevet utenfor de enkelte staters territorialfarvann.¹¹⁰

Også dette ligger i uttrykket ”det norske hvalfangsteventyret”: Ferden til det mystiske og fjerne Antarktis med sine fortsatt ”uoppdagede” områder. Territoriell ekspansjon. De farefulle

¹⁰⁶ Stasjonen ble etablert av en norsk hvalfanger (Carl Larsen), med norske arbeidere, men av et argentinsk selskap og med argentinsk kapital, og på en engelsk koloni. Tønnessen 1967. Dette skjedde i etterkant av en rekke mindre økonomisk vellykka ekspedisjoner i Sørishavet av hvalfangere og selfangere særlig på 1890-tallet.

¹⁰⁷ Norge, Argentina, Chile og etter hvert Storbritannia var de første nasjonene som kom i gang med hvalfangst i Sørishavet. Det innledes også kamp om suverenitet over områder som med hvalfangsten hadde blitt økonomisk interessante, og om disse tidligere hadde vært ingenmannsland eller var deler av britiske territorier. Oftest endte dette med britisk annekasjon, og hvalfangerne var dermed avhengig av konsesjoner fra Storbritannia.

¹⁰⁸ Elstad 2004: 281-283, Knut Kjelstadli: *Et splittet samfunn 1905-1935*, Knut Helle (red): *Aschehougs Norgeshistorie*, Oslo 1997: 170.

¹⁰⁹ Elstad 2004: 287-291. Den pelagiske fangsten og flytende hvalkokerier har lengre historie. Den store forskjellen er omfanget, hvor de industrielle og teknisk moderne landstasjonene så å si blir flyttet til havs. Den moderne pelagiske fangsten karakteriseres altså heller av flytende fabrikkbygg, enn simpelthen flytende kokerier. Tønnessen 1967: 7-10, Elstad 2004: 300-303. Om utviklingen av de flytende kokeriene: Tønnessen 1969: 36-64.

¹¹⁰ Holm 1984: 2.

pionerekspedisjonene inn i isen. Det harde arbeidet, men også muligheten for å tjene gode penger. Hvalfangsten fikk en prominent plass i den norske kulturen og ble hyllet av en forfatter som Nordahl Grieg. Hvalfangsten ga penger, jobb, makt og stolthet til en liten nasjon, og ble typisk beskrevet som ærerik.¹¹¹

Norske selskaper stod for over 70 % av fangsten i Antarktis i 1928-29, og nordmenn stod på denne tiden i praksis også for nesten all bemanningen på andre lands operasjoner.¹¹² Anders Jahre tok den dominerende industriposisjonen i fra 1929 med Kosmos og Kosmos II, spesialbygde kombinasjoner av fabrikk og tankskip. Kosmos ble beskrevet som verdens største lasteskip og hadde med seg en flåte av hvalbåter. Kosmos skapte nye rekorder i fangst og verdier, og ble æret og oppfattet som kronen i det "helnorske" høyteknologiske industrieventyret.¹¹³

Drivkraften for utviklingen var nesten utelukkende jakten på hvalolje, og hvalfangsten ble en stadig mer lukrativ næring. På 1930-tallet utgjorde hvalfangsten en vesentlig del av den nasjonale økonomien i Norge.¹¹⁴ Hvalen var med dette først og fremst en økonomisk størrelse som fikk sin verdi gjennom oljen man fikk ut fra den. Et resultat av dette var også sløsing med ressurser, da kun oljen ble verdsatt. Særlig i den tidlige perioden av den antarktiske fangsten ble kun spekket brukt, mens resterende deler av hvalen ble kastet. Med den enorme tilgangen til hval lønte dette seg nemlig økonomisk.¹¹⁵ Ekspansjonen til Antarktis så ut til å løse problemer med de ustabile markedsprisene på oljen, rett og slett ved å garantere operasjonene

¹¹¹ "Diktere skapes ikke ved kafébordet, men på hvalfangst, på fiske og på skogsarbeid", sitat av Nordahl Grieg fra 30-årene, også tittel på radioprogram sendt 2/11-1972. Om den norske hvalfangstens resonans med mellomkrigstidens nasjonale holdninger: Elstad 2004: 296-297.

¹¹² Tønnessen 1969: 243-244.

¹¹³ J.N. Tønnessen & A.O. Johnsen: *The History of Modern Whaling*, London/Canberra 1982: 375-379, "Sydishavets droning", *Aftenposten* 22/8-1931.

¹¹⁴ Hoel 1985: 47. Verdien av hvalolje utgjorde alene 3,86 % av BNP i toppåret 1931, og lå for det meste fra 1917 til 1950 tett under, men i perioder til og med over, de samlede inntektene for fiskeriene. De økonomiske ringvirkningene var store. Elstad & Finstad 2004: 346-349. I Vestfold var betydningen av hvalfangsten enda større, og i 1929 ga hvalfangsten arbeid til 18 % av den arbeidsføre mannlige befolkningen. Hvalfangsten la også grunnlag for flere finansimperium og fabrikker, samt betydelige ringvirkninger til annet næringsliv. Inntektsnivået i Sandefjord var på slutten av 1930-tallet 37 % over det nasjonale gjennomsnittet. Elstad 2004: 313-314.

¹¹⁵ Elstad 2004: 278, Tønnessen 1967: 358 I følge Darby betød dette at man særlig gikk etter de største og mest oljerike dyrene, som igjen betød blåhvalhunner. Darby 2007: 51.

nok fangst, og dermed nok olje og lønnsomhet på tross av ustabile priser. Denne tida la grunnlaget for den senere virkelige kollapsen for både næringen og hvalbestandene.¹¹⁶

Dette betyr ikke at det ikke var bekymringer for at hvalen ville bli utryddet på denne tiden. Vi har helt i fra den moderne hvalfangstens spede begynnelse sett at overbeskatning av felt og av hvalbestander var nærmest regelen, men altså også forsøk på begrensninger av antall konsesjoner for de ulike feltene. Den pelagiske frie fangsten ble i løpet av kort tid dominerende, og så for mange ut til å øke trusselen mot hvalbestandene drastisk.¹¹⁷ Det ble derfor gjort forsøk på å kontrollere den konsesjonsfrie pelagiske fangsten på ”det frie hav”, for eksempel gjennom Den norske hvallov av 1929. I tillegg kom frivillige avtaler mellom fangstselskapene først og fremst for å stabilisere markedet, altså rent økonomiske beveggrunner for reguleringer.¹¹⁸

Havets rikdommer: Alarmister og optimister¹¹⁹

Interessen og bekymringen for hvalbestanden fantes også internasjonalt. I USA jobbet enkelte vitenskapsmenn og zoologiforeninger for internasjonale avtaler for beskyttelse av hvalbestanden. I Tyskland og Sveits fantes det allerede i tiden før første verdenskrig en gryende naturvernsinteresse, og denne så med bekymring på hvalfangsten.¹²⁰ I 1913 advarte den sveitsiske naturforskeren Paul Sarasin om at utviklingen av flytende kokerier med matematisk sikkerhet ville føre til hvalenes undergang.¹²¹ Sarasin er på tross av hans begrensede politiske virkning interessant, da kritikken også var rettet mot offentligheten. Han arrangerte blant annet foredrag med bildeframvisning av ”den blodige og skruppelløse fangsten”, og fremstilte retorisk hvalene som spesielle, fantastiske og noble.¹²²

Den norske shippingmegleren og konsulen Bjarne Aagaard skrev flere bøker og verk om hvalfangsten og Antarktis fra slutten av 1920-tallet. Han gikk, blant annet i avisartikler,

¹¹⁶ Det har blitt påstått at det på denne tiden var en rådende oppfatning blant rederne og hvalfangerne om en nærmest uutømmelig hvalbestand, en påstand som vi skal se framstår som en sannhet med modifikasjoner. Tønnessen 1969: 247-248, Holm 1984: 22.

¹¹⁷ Bekymringen fantes også innenfor deler av hvalfangstnæringen. Elstad 2004: 294

¹¹⁸ Den norske hvallov fredet retthvalen og hvalhunner med unge, påbød maksimal utnyttelse av råstoffet, samt opprettet en rekke kontrolltiltak som inspektører og innmeldingsplikt. Elstad 2004: 293-296, Holm 1984: 24-25, 67-75, 80.

¹¹⁹ Med alarmisme mener jeg en overdreven alarm om en ekte eller forestilt trussel.

¹²⁰ Tønnessen 1969: 416. Klaus Barthelmess: *An international campaign against whaling and sealing prior to world war one*, i Jan Erik Ringstad (red.): *Whaling and History II*, Sandefjord 2006.

¹²¹ Ræstad 1928: 11.

¹²² Barthelmess 2006:153-156.

temmelig hardt ut mot tilstandene ved datidas hvalfangst som han hevdet var i ferd med å utrydde hvalbestandene.¹²³ Han angrep industrien og spekulantenes griskhet, pressens feighet og offentlighetens uvitenhet for å la overbeskatningen skje. Hans hovedankepunkt mot fangsten var at industrien med Anders Jahre i spissen ødela sin egen næring, og dermed også framtidens arbeidsplasser. Aagaards argumentasjon var et forsvar for hvalfangerne, gjennom en kritikk mot næringens ledere og mangelen på reguleringer. Aagaard hevdet at Norge hadde hovedansvaret for å regulere fangsten, og at dette måtte skje selv om landet ble stående alene om reguleringene. Aagaard møtte motstand mot sine påstander, og ble fullstendig avfeid av Anders Jahre. For Jahre bunnet saken i det enkle faktum at verden fortsatt trengte olje.¹²⁴ Denne typen kritikk var ikke bare et norsk fenomen.

*... disse dyrearter nærmer sig undergangen hurtigere og hurtigere fra år til år; dette skyldes ikke så meget at de minker i tall av sig selv; men at utryddelsen drives med stigende kraft, og istedenfor at fangstens produkter burde bli helt utnyttet, innskrenkes utnyttelsen til et minimum. Det synes nemlig som om fangstmennene vel er sig bevisst de misgjerninger de begår i fellesskap, men ikke vil pålegge sig begrensninger til fordel for andre og så anstrenger sig for å drepe det størst antall dyr ut fra tanken om at den endelige avslutningen nærmer sig, og at det er om å gjøre på hvilkensomhelst måte å skaffe sig en vinning av de dyr som ennu er igjen!*¹²⁵

Sitatet ovenfor stammer fra José Suarez som var argentinsk representant i Folkeforbundets komité for internasjonale overenskomster om folkerettsspørsmål. Suarez pekte på at gjeldende traktater omkring utnyttelsen av ”havets rikdommer” ikke var tilstrekkelige og uansett ikke gjaldt ”den moderne fangst av hval, en dyreart, som med raske skritt går sin undergang i møte” med på den tiden omkring 15-20 000 drepte hval i Antarktis hvert år. Han så på dette som den mest prekære saken å løse med internasjonale overenskomster og reguleringer. Hvalen var i følge Suarez spesielt utsatt på grunn av sin størrelse, noe som gjorde det umulig

¹²³ Se f.eks. “Vår hvalfangst, begynnelsen til enden”, *Aftenposten* 23/11-1928.

¹²⁴ Jan Erik Ringstad: Bjarne Aagaard and his crusade against pelagic whaling in the late 1920's, i Ringstad (ed.) 2006.

¹²⁵ Sitat José Suarez, gjengitt i Ræstad 1928: 5.

for den å skjule seg, men også på grunn av dens lave formeringsrate. Han hevdet videre at det var nordmenn som stod i spissen for utryddelsen.¹²⁶

En rekke argumenter som vi skal se blir viktigere langt senere, var allerede tilstede i Suarez' kritikk. Hvalfangsten ble for eksempel kritisert for å være en spesielt barbarisk fangst.¹²⁷ Han hevdet interessant nok også at hvalen var et spesielt intelligent dyr.¹²⁸ Likevel var hvalene hos Suarez først og fremst eksempel på "havets rikdommer". Men i følge ham burde disse "umåtelige rikdommer", spesielt i de antarktiske farvann, betraktes som menneskeslektens felleseie. Også dette er en oppfatning og et argument vi skal se ble viktigere i senere tiders debatter. Han oppfattet gjeldende forskrifter og reguleringer for å være utilstrekkelige ved å ikke å se saken fra menneskeslektens side, og ved å ikke ta nok hensyn til biologien.¹²⁹

At Suarez kan betraktes som en alarmist ser vi i brannfakkelen han kastet ved å påstå at de store hvalene høyst hadde ti år igjen før utryddelse.¹³⁰ Suarez' løsning på overbeskatningen var en ny ordning og et nytt syn på fangsten. Dette måtte være "basert på de vitenskaplige og økonomiske kjensgjerninger som de interesserte land skulle samle, sammenligne og drøfte i en teknisk konferanse". Dette skulle gjøre det mulig å sikre utnyttelse og unngå utryddelse, noe han hevdet ville være fordelaktig for alle interesserte. Tiltak måtte til for å beskytte de unge hvalene. Det burde opprettes egne fredningssoner for det voksne dyret. Samtidig måtte en ny ordning sikre fullstendig industriell utnyttelse av alle deler av det fangede dyret.¹³¹

I de norske hvalfangernes og myndighetenes avvisning av kritikerne finner vi flere punkter og en holdning som vi kan kjenne igjen i senere debatter om hvalfangsten. Aagaard klaget for eksempel over at pressen gjenga den utenlandske kritikken mot hvalfangsten på en forvrengt

¹²⁶ Ræstad 1928: 1-11. At Norge, som den ledende hvalfangstnasjonen, kom i fokus for den internasjonale kritikken mot hvalfangsten er selvsagt ikke unaturlig. For øvrig var selene Suarez' neste store bekymring.

¹²⁷ Ræstad 1928: 4, Birnie 1985: 111-112.

¹²⁸ Dette ble forklart i argumentet om hvorfor det var i Antarktis hvalene var mest tallrike. Dette skyldtes i følge Suarez at dyrene på grunn av den "selvoppholdelsesdrift og den gnist av forstand som utmerker disse dyr" hadde de søkt tilflukt der etter nesten å ha blitt utryddet ved Nordpolen. Ræstad 1928: 13.

¹²⁹ Ræstad 1928: 1-13.

¹³⁰ Ibid: 3-4. I denne fasen var det en rekke motstridende teorier blant hvalforskerne om bestandstall, hva som utgjorde en bestand, og bestandenes geografiske utbredelse. Se for eksempel Burnetts analyse av de vitenskaplige konfliktene mellom Sidney Harmer og Johan Hjorth. Burnett 2012.

¹³¹ Dette var tiltak som han for øvrig berømmer polarforskeren Dr. Jean-Baptiste Charcot for å ha skissert opp allerede i tiden før første verdenskrig, Ræstad 1928: 1-13.

måte, og at personer som Suarez ble presentert som latterlige pessimister og hysterikere.¹³² Juristen og politikeren Arnold Ræstad må regnes som en av det tidlige 1900-tallets mest innflytelsesrike offentlige personer i Norge og var også engasjert i Folkeforbundet.¹³³ Hans bok fra 1928 om den pelagiske hvalfangsten og eventuelle internasjonale reguleringer av den, er et godt eksempel på de rådende norske politiske holdningene. Forsvaret av den pelagiske fangsten og markedets frihet på havet ble det seirende synet, på bekostning av for eksempel Aagaards advarsler.¹³⁴ Som vi skal se var Ræstads argumentasjon ikke helt ulik argumentene i 1980- og 1990-tallets kontrovers om den norske vågehvalfangsten, på tross av at det selvsagt er snakk om ganske ulike fenomener. Argumentene gikk på nasjonalisme, rasjonalitet og vitenskaplig usikkerhet, men først og fremst ble de presentert i en økonomisk forståelsesramme.

Som vi har sett var det ikke en ubetydelig stolthet i Norge over å ha skapt og oppnådd en dominerende posisjon i det som først og fremst ble oppfattet som et industrielt og økonomisk eventyr. Johnsen innleder for eksempel historieverket om den moderne fangsten slik: *Et industrielt tilbakeliggende folk ble banebryter for industrialiseringen av hele verdens hvalfangst.*¹³⁵ Blant de mer nasjonalistiske argumentene understrekes Norges underdogposisjon. Norge hadde en enestående rolle i den nye og økonomisk svært innbringende næringen, og mye av kritikken skyldtes i følge Ræstad derfor rett og slett at Norge var offer for misunnelse fra kolonimaktene. Hvalen var først og fremst en av havets rikdommer, men ble verdifull først når den ble fanget. Ut fra dette argumentet hevdet Ræstad at norske hvalfangere fortjente heder framfor ”grunnløse beskyldninger”. Hvalene i Antarktis var i følge ham på ingen måte av truet av utrydning.¹³⁶

Ræstad fremmet også tvil omkring det vitenskapelige grunnlaget som motstanden mot den pelagiske fangsten bygde på, og hevdet at advarslene om utrydningsfare i hovedsak skyldtes falske analogislutninger hos zoologene. I motsetning til bestander som tidligere hadde blitt utryddet fantes nemlig finnhvalene som ble jaktet på i Antarktis overalt, og kunne dermed

¹³² Ringstad 2006: 168. Se for eksempel hvordan Aagaard (og Suarez) ble avfeid i en kronikk i Aftenposten: ”Var det dr. Suarez, hr. Aagaard hadde tatt til inntekt, så er det sikkert første gang denne manns sakyndighet i hvalfangst er tatt alvorlig i Norge”. Yngve Hvistendahl: ”Vår hvalfangst” *Aftenposten* 30/11-1928. Hvistendahl var for øvrig en representant for norske fangstinteresser.

¹³³ http://www.sn1.no/nbl_biografi/Arnold_Ræstad/utdypning.

¹³⁴ Ringstad 2006: 176.

¹³⁵ Johnsen 1959: 14.

¹³⁶ Ræstad 1928: 37-38.

ikke sammenlignes med tidligere kystfangst på retthvaler: ”En zoolog er nesten alltid på samme tid en ivrig talsmann for å beskytte dyr i dyreverdenes egen interesse.”¹³⁷

Kritikk som gikk på at den industrielle fangsten var barbarisk, ble besvart med at det tross alt var mye verre i tidligere tiders hvalfangst. Industriell hvalfangst var nemlig langt mer effektiv. Dessuten hevdet Ræstad at den pelagiske fangsten i seg selv egentlig ikke representerte noe nytt, men var en teknisk forbedring og fortsettelse av flere hundre års tradisjoner. Å forby pelagisk fangst var dermed helt utelukket: Man kunne jo ikke forby en fangst som først og fremst var kjennetegnet av framskritt, rasjonalitet og effektivitet, og ”som fra verdensøkonomiens standpunkt er den mest tilfredsstillende”.¹³⁸

I argumentene mot forbud og reguleringer lå ikke minst troen på at markedet og økonomien i seg selv forhindret utrydning. Det ble hevdet at den gamle hvalfangsten var billig i drift, og at næringen derfor kunne tåle lavere fangst og fortsatt gå med overskudd, og ”jage til den siste hval var borte”. Den nye fangsten var derimot en enorm industri forbundet med store kostnader. Fangsten ville derfor opphøre dersom det ble færre hval, rett og slett på grunn av at den kostbare satsningen ikke lenger ville være lønnsom. ”Det er derfor ikke den minste fare for at fangsten skal bli drevet så vidt at vedkommende hvalsorter nærmer sig til å bli utryddet”.¹³⁹

Dette betød ikke at Ræstad stilte seg avvisende til reguleringsforsøk og internasjonale avtaler. Argumentet var, som vi snart skal se lignende eksempler på, at Norge skulle slutte seg til avtalene når man visste at de var basert på vitenskaplige og praktiske undersøkelser. Og når det gjaldt kunnskap ”manglet det noe ennå”.¹⁴⁰ Ræstad oppsummerte sine innspill til spørsmålene om fredning og reguleringer på denne måten: *Med hensyn til hvalene, så er de nødvendige vitenskaplige undersøkelser på langt nær avsluttet. Man tjener ikke solidariteten mellom menneskene ved å glemme hensynet til sannheten. Hviler den sakkynndige komités tiltak på en riktig tanke, så vil det nok tåle å bli underkastet en rasjonell og vitenskapelig prøvelse.*¹⁴¹

¹³⁷ Ibid: 57-58.

¹³⁸ Ibid: 37, 137-138.

¹³⁹ Ræstad 1928: 58-62.

¹⁴⁰ Ibid: 26-27.

¹⁴¹ Ibid.: 143.

Reguleringsforsøk og ekspansjon

Folkeforbundets Genève-konvensjon fra 1931 hadde betydning som den første globale ressursforvaltningsavtalen. På tross av begrensede resultater og at ikke alle fangstlandene deltok, klarte man i alle fall på papiret å frede retthvalene etter århundrer med overbeskatning, men også hvalhunner med kalver.¹⁴² Hvalfangsten ble forsøkt fulgt opp med kontrollsystemer og observatørordninger, samt en mer satsning på forskning og statistikk. Forsøkene handlet imidlertid om kontroll og ordnede forhold, og ikke begrensning av selve ekspansjonen.¹⁴³ Det er også verd å legge merke til at hvalforskerne på denne tiden var et lite miljø, som først og fremst hadde interesser for biologiske spørsmål, og altså ikke i like stor grad for statistikk og bestandstall. Hvalforskerne var tett knyttet til hvalfangstindustrien, og var på mange måter også avhengig av denne i sin forskning.¹⁴⁴

På tross av advarslene om overbeskatning og forsøkene på reguleringer, var 1930-åra likevel preget av stadig ekspansjon og økning av hvalfangsten, og nådde sitt høyeste sett i forhold til antall fangede hval. Tønnessen viser at det i sesongen 1930-31 ble produsert tre og en halv ganger mer hvalolje enn under hele den europeiske nordhavsfangst 1883-1916 sammenlagt.¹⁴⁵ Fangsten ble stadig mer rasjonalisert og effektiv, teknologien og kapasiteten omkring fangst og tilvirkning ble stadig forbedret, og oljen holdt bedre kvalitet enn i den tidlige moderne fangsten. Fra i stor grad å være et annenklassers produkt hadde hvaloljen etter hvert blitt den viktigste bestanddelen i margarinproduksjonen, og perioden var delvis preget av økt levestandard, og økt etterspørsel etter margarin i Europa.¹⁴⁶

I tillegg til Norge, var fangsten i Antarktis fram til 1930-tallet ledet av Storbritannia, men i tiåret fram mot andre verdenskrig startet flere land som Tyskland og Japan også med storstilt hvalfangst. Spesielt Japan er verd å merke seg, ikke bare med et blick på dagens kontroverser

¹⁴² Avtalen er gjengitt i Birnie 1985: 681-685. Japan, Sovjet og Tyskland undertegnet aldri denne avtalen. Se for øvrig: Tønnessen 1969: 414, Heazle 2006: 209, Elstad 2004: 294, Francis 1990: 209, Birnie 1985: 116-118.

¹⁴³ Tønnessen 1969: 330-338.

¹⁴⁴ Dette gjaldt blant annet hvordan de fikk fatt på hvalene de forsket på, men også ved at mye av forskningen var direkte finansiert av midler fra skattelegging av hvalfangstindustrien. Burnett 2012.

¹⁴⁵ Tønnessen 1967: 10. Den Antarktiske hvalfangst ble firedoblet i løpet av tre sesonger, og sannsynligvis ble over 30 000 blåhval drept i bare denne sesongen. Tønnessen 1969: 383-384. Denne sesongen førte imidlertid til et par år med sprengt marked, med fallende priser, store mengder usolgt hvalolje, og redusert fangst på grunn av dette.

¹⁴⁶ Elstad 2004: 283. I 1934 regnet man med at 84 % av hvaloljen gikk til margarinproduksjon. Tønnessen 1969: 339, ellers var såpe og glyserin viktige bruksområder for oljen.

omkring hvalfangsten.¹⁴⁷ Den japanske fangsten hadde lavere driftskostnader og var delvis ubundet av avtaler og reguleringer. Fangsten hadde også basis i kystfangst med en lang historie, og var dermed i større grad enn for eksempel den tyske, basert på eget mannskap. Den japanske fangsten ble nå utvidet til pelagisk fangst i Antarktis og i det nordlige stillehavet. Japanerne skilte seg også ut ved å ta i bruk større deler av hvalen enn oljen, spesielt kjøttet. Dette stod i motsetning til den tidligere norske sørishavsfangsten, hvor store deler av hvalen, og dermed potensielle matressurser og olje, ble dumpet på havet.¹⁴⁸

Det ble gjort flere forsøk på unilaterale, bilaterale og multilaterale produksjonsavtaler og reguleringer gjennom hele 1930-tallet. Hovedsakelig på økonomisk grunnlag for å forhindre fall i markedsprisene på hvalolje, men også for å spare hvalbestandene.¹⁴⁹ Kvoter ble diskutert for første gang, men med kvoter kom også problemet med nasjonal fordeling av dem, og de nye fangstnasjonenes tildeling av disse.¹⁵⁰ Forsøkene på reguleringer kom ofte av norske initiativ, men det viste seg at det var svært vanskelig å få til internasjonal enighet. Norge hadde vært ledende og hadde nå fått stor konkurranse fra andre lands foretak. Den plutselige reguleringsiveren ble, da man rammet inn fangsten i et nesten utelukkende økonomisk perspektiv, ikke urimelig oppfattet som proteksjonistiske forsøk på monopolisering av ressursene, og å sikre de opprinnelige fangstnasjonene overtaket.¹⁵¹

Det var usikkerhet om bestandens tilstand, men kanskje i større grad bekymringer over overproduksjonen av hvalolje. Aftenposten viderebrakte motstridende opplysninger om hvalfangstens fremtid. Datidens hvalfangstkjendis, skytteren Lars Andersen, konkluderte med at spørsmålet om beskatning og bestandstall var uhyre komplisert, og derfor umulig å ha en begrunnet formening om.¹⁵² I Aftenposten virket det ofte som at fagforeninger og stat var

¹⁴⁷ Japan har en lang historie som hvalfangstnasjon. Se for eksempel Tønnessen 1967: 173-178, 198-225. Norge og norsk hvalfangstnærings rolle i oppbyggingen av en tysk hvalfangstflåte, og dermed tysk krigsøkonomi, er en interessant historie som det dessverre ikke er plass til å komme inn på her.

¹⁴⁸ Tønnessen 1967: 359, 402, Ellis 1992: 369-370.

¹⁴⁹ Tønnessen 1969: 492. Det er imidlertid liten tvil om at økonomiske beveggrunner for reguleringer veide tyngre enn biologiske. Se gjengivelse av diskusjon fra den internasjonale hvalfangstkonferansen i 1937: Burnett 2012: 333.

¹⁵⁰ Tønnessen 1970:7. Kvoter kunne også føre til potensielt nye problemer for hvalbestanden da det ble mest rasjonelt å konsentrere seg om de største hvalene. De største hvalene var naturlig nok drektige blåhvalhunner eller hunner med unge. Tønnessen 1969: 421-424.

¹⁵¹ Se for eksempel Tønnessen:1969: 466.

¹⁵² "600 hvalfangere kom hjem i går", *Aftenposten* 2/5-1935. Sandefjordingen Lars Andersen var nærmest en folkehelt på 1930-tallet, og ble i avisene omtalt som verdens mest berømte hvalfanger. Han mistet populariteten da han gikk inn i tysk (og dermed nazistisk) hvalfangst på slutten av 1930-tallet, og drev senere piratfangst med Olympic Challenger i etterkrigstiden. Se for eksempel: Lardex: "Lars Andersen":

hvalfangstens største problem, og de formidlet flere ganger artikler hvor det var tydelig at den norske industrien ikke hadde bare gode ord å si verken om det statlige Hvalrådet eller Den Norske Hvallov. Reguleringer ble til dels sett på som ødeleggende for industrien, da man kunne risikere at utlendingene vant fram på bekostning av den norske hvalfangsten.¹⁵³ Anders Jahre oppsummerte holdningene godt i et intervju med avisen, hvor han beskrev situasjonen som ok, da verdenshavene uansett var store og det alltid fantes andre drivverdige felter; ”men hvalfangstnæringen må ikke komme under noget slags formynderskap.”¹⁵⁴

Det begynte imidlertid å bli tydelig for alle involverte at blåhvalbestanden var nedadgående. På en internasjonal konferanse i London i 1937, ble det i hovedinnlegget understreket at blåhvalen utgjorde en mindre del i forhold til den totale fangsten, og at den fangede hval også hadde synkende lengde, stort sett ikke var kjønnsmoden etc.¹⁵⁵ Også knølhvalenes begredelige tilstand ble tatt opp, og resultatene fra konferansen ledet til en avtale som i ettertid ble kalt den første hvalkonvensjon.¹⁵⁶ De viktigste resultatene fra konferansen var stenging av store havområder for pelagisk fangst av bardehval. Likevel endte denne sesongen med det høyeste antall hval fanget i Antarktis noensinne, om enn av åpenbare grunner langt færre blåhval enn tidligere toppsesong.¹⁵⁷ Konferansen ble fulgt opp med årlige forhandlingsmøter fram mot krigsutbruddet. Krigen førte til nedgang i fangsten, men naturlig nok heller liten framgang for internasjonal enighet om reguleringer.

Et industrieventyr og en nasjonal suksesshistorie

*Det er som det skal være, Norge nr. 1 på havet, både i forhold til landets størrelse og folkemengde! Vårt vakre flagg vaier på alle hav og i alle havnet verden over, og det norske sjøfolk bærer tradisjonen videre fra seilskibenes storhetstid!*¹⁵⁸

http://www.lardex.net/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=177%3Alars-andersen&Itemid=74. (11/9-2012)

¹⁵³ Se for eksempel Aftenposten, ”Anders Jahre legger sine kort på bordet”, *Aftenposten* 24/5-1934, ”Ferdig med hvalen”, *Aftenposten* 26/11-1938. Hvalrådet var et statlig regulerende organ opprettet i 1929.

¹⁵⁴ ”Kosmos II: Jahre antyder ytterligere utbytte over de vedtatte 6 procent”, *Aftenposten*, 6/11-1935. Jahre moderer seg noe og innrømmer at politisk regulering ”av og til kan være på sin plass”, men understreker først og fremst hvalfangstindustriens initiativ som det viktigste.

¹⁵⁵ Tønnessen 1970: 21. Den største delen av fangsten var nå av finnhval. Se statistikk i Heazle 2006: 192.

¹⁵⁶ Heazle 2006: 209. Japan var ikke deltaker på denne konferansen.

¹⁵⁷ Tønnessen 1970: 23, Birnie 1985: 129. I 1938 ble det produsert 26 % mer olje enn i sesongen før. Elstad 2004: 296. I følge fangsstatistikk ble det en totalfangst på over 46 000 hval (hvor blåhvalen utgjorde omkring 15 000), i mot forrige toppsesong på i overkant av 40 000 (hvor blåhvalen utgjorde nærmere 30 000). Heazle 2006: 192.

¹⁵⁸ ”Sydishavets dronning”, *Aftenposten* 22/8-1931.

Slik oppsummerte Aftenposten landets situasjon i en reportasje om Jahre og de nye fabrikkskipene. Reportasjen er fra tiden hvalfangsten og Norges dominerende posisjon i denne var på det aller høyeste. Hvalfangsten hadde hatt sitt gjennombrudd samtidig som kampen for norsk selvstendighet, og den ble raskt en viktig og populær næring.¹⁵⁹ Norges forhold til hvalen ble på mange måter først og fremst innrammet som en nasjonal suksesshistorie, hvor den industrielle hvalfangsten representerte noe nytt, men samtidig også kontinuitet. Dette kan vi også se av bruken av hvalen som symbol. Hvalen var på plass i kommunevåpenet til Sandefjord alt i 1914, betegnende nok sammen med vikingskip.¹⁶⁰ Hvalen representerer altså først og fremst hvalfangsten, og hva var hvalfangsten? Hvalfangsten var ”eventyret”.

Hvalfangsten genererte en ikke ubetydelig nasjonal stolthet, og var et område hvor Norge framstod som et foregangsland. Kulturelt har vi sett at den moderne fangsten i Norge i sin startfase hadde vært knyttet til overvinnelse og ære, og på mange måter seieren over naturen. Slik oppsummerte VG hvalfangstens historie i 1948: *Hvalfangsten vil alltid ha en plass i solen i norsk næringslivs historie. Det er den mest norske av alle norske næringer. I den kommer alle de særlige norske karakteristikkene til full utfoldelse, dristigheten, eventyrtrangen, skippertaket.*¹⁶¹

Da industrien ekspanderte særlig på 1920- og 1930-tallet var hvalen i stor grad usynlig og integrert i økonomien, hvor kun rikdommen og produktene var synlige for folk flest. Hvalfangsten representerte modernitet og framgang, og ble i stor grad framstilt som et industrieventyr. Som i en reportasje om Kosmos II i Aftenposten viser, er stemningen preget av beundring, for det moderne, det teknologiske, og ikke minst størrelsen på de nye fabrikkskipene. Reportasjen innehar en lang utlegging av tilvirkninger av olje på fabrikkskipet, og det hele avrundes med at ”hvalen ender som såpeskum i våre badekar, eller som margarin på våre frokostbord”.¹⁶² Hvalfangsten handlet nemlig også om kultur og velstand, og ikke minst om økt levestandard. Den utgjorde til tider en betydelig del av den nasjonale økonomien.

¹⁵⁹ Johnsen 1959: 639.

¹⁶⁰ Bruken av vikingskip i Sandefjords kommunevåpen hadde sammenheng med relativt nyoppdagede vikingskipfunn i regionen, det er imidlertid ikke usannsynlig at sammenstillingen også peker på historisk kontinuitet og stolthet, jmfør det innledende sitatet fra Aftenposten.

¹⁶¹ ”Historie!”, VG 22/10-1948.

¹⁶² ”Gjennom den flytende fabrikk”, Aftenposten 10/8-1932.

I enda større grad gjaldt dette for Vestfold, for de norske hvalfangerne, og for folket som ventet på at hvalfangerne skulle komme: ”hjem igjen til våren, til kone, til kjæreste og hele landet som venter. – og med lommeboken god og tykk under trøien.”¹⁶³

Alt i alt var hvalen i denne perioden lite problematisert, og den utgjorde et ganske entydig fenomen. Vi har vært innom alternative innramminger av hvalen, slik som de nordnorske fiskernes hval på 1800-tallet, selv om det nok også i dette tilfellet delvis var et spørsmål om best mulig utnyttelse av naturressurser som lå i bunn. Fiskernes hval hadde imidlertid en annen funksjon enn hos hvalfangerne, knyttet til en før-vitenskaplig erfaringsbasert ”økologisk” forståelse av hvalens rolle. Her ble det også kjempet en kamp om hvalens natur mellom hvalfangstinteresser og lokale interesser, som til dels også ble utkjempet med vitenskaplige argumenter. Ekspertisen lyktes ikke å overbevise fiskerne om at de hadde en irrasjonell naturoppfatning, og vitenskapen ga da heller ikke entydige svar.¹⁶⁴

Selv om det ikke var det som var mest tydelig, manglet det ikke på advarsler fra forskerhold om at konsekvensen av den industrielle fangsten ville bli utrydning av hvalbestanden. Fra Ræstad har vi imidlertid også sett eksempel på tvilen på kritikernes motivasjon, hvor zoologene for all del ikke måtte sette premissene for hvalfangsten da de ville ”beskytte dyr i dyreverdenes egen interesse.”¹⁶⁵ Hvalfangsten var først og fremst knyttet til vitenskaplig, menneskelig, industrielt og økonomisk framskritt, og hos Ræstad opererte zoologene da ikke innenfor den gyldige konteksten for forvaltning. Undersøker man kritikken av hvalfangsten ser man at også denne hovedsaklig var knyttet til økonomi. Det var altså heller tale om en kritikk av økonomisk irrasjonalitet, hvor industrien sagde over greina den satt på, enn argumenter med en mer biosentrisk bunn.

Jahre og industrigigantene bak fangsten ga uttrykk for sterk mistro mot advarsler fra forskere. Tiden er da også preget av en mangel på helhetlig vitenskaplig satsning på dette området. Problemet med overbeskatning følte i det hele tatt ikke prekært nok for verken industri eller offentlighet. Ikke minst betød det å vise måtehold, på mange måter det samme som å risikere

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Hagemann 1997: 180. Tønnessen og Johnsen konkluderer imidlertid motsatt og hevder at ekspertisen var på hvalfangernes side, og går ellers langt for å vise fiskernes irrasjonalitet. Tønnessen & Johnsen 1982: 61-67. Løsningen på konfliktene mellom hvalfangerne og fiskerne ble uansett politiske, og ikke grunnlagt i vitenskaplig autoritet.

¹⁶⁵ Ræstad 1928: 57-58.

at andre ikke ville gjøre det samme, og dermed frykt for at disse kunne ta over den dominerende posisjonen i fangsten.

Avisene formidlet alt i alt en positiv holdning til fangsten, og i en slik situasjon ble advarsler til tider nærmest oppfattet som ”brønnpissing”. Det var nemlig først og fremst hvalfangstindustrien som fikk definere og ramme inn tematikken. Hvalfangstindustrien var i denne perioden i en nærmest kontinuerlig økonomisk boom-tilstand, med alt dette medførte av satsning og ekspansjon. En konsekvens var innlysende nok overbeskatning av det som først og fremst ble betraktet som en naturressurs. En langt viktigere bekymring i tidsperioden hvor hvalfangsten ble en storindustri var problemene omkring overproduksjon av olje, og på 1930-tallet var det stadig større forsøk på reguleringer av industrien. Reguleringen var imidlertid preget av frivillighet, og ikke alle ville med. For den som ville se ble det imidlertid mer og mer tydelig at enkelte hvalbestander var på tilbakegang.

Kap 3

Hvalen som økonomi – Den regulerte hvalfangst

I første del av historien om hvalen som økonomi så jeg særlig på hvordan Norge tok førersetet i det som etter hvert utviklet seg til en internasjonal storindustri. Hvalen var stort sett usynlig for andre enn hvalfangerne, og det er ingen tvil om at det ble drevet rovdrift på særlig blåhvalen. Hvalen var først og fremst verdsatt som olje, og kanskje like viktig i forhold til nasjonale perspektiver, har vi sett hvordan hvalfangsten i Norge var knyttet til ære, stolthet og framskritt.

I dette kapitlet skal jeg ta for meg etterkrigstiden, hvor hvalfangsten stod i en ny situasjon. Med et tydelig internasjonalt perspektiv skulle det nå reguleres og samarbeides. Vitenskapen ble båret fram som det styrende prinsipp, og den internasjonale hvalfangstkommisjonen (IWC) fikk hovedansvar for den videre utviklingen av næringen. På mange måter representerte dette en ny innramming av hvalfangsten, hvor fornuften ble opphøyet i front for en rasjonelt styrt industri. Et åpenbart spørsmål i så måte er i hvilken grad dette lyktes.

Tematikken i dette kapitlet er den regulerte industrielle hvalfangsten, eller riktigere kvotefangsten, i perioden 1946 til 1970. Medførte det nye internasjonale forvaltningsregimet samtidig en annen innramming av hvalen? Jeg skal i dette kapitlet se på verdiene og rammeverkene som lå til grunn for forvaltningen. Jeg skal også undersøke reaksjoner på samtidige advarsler om at industrien fortsatt gikk svanger med sin egen undergang, og eventuelle merkesteiner på veien mot et revidert syn på hvalene og hvalfangsten, og et dertil endret forvaltningsregime.

IWC – Internasjonalt forvaltningsorgan og klubb for hvalfangstindustrien

Etter andre verdenskrigs slutt samlet representanter fra hvalfangstnasjonene på amerikansk initiativ til konferanse i Washington. Målet var å revidere avtaler gjort på slutten av 1930-tallet, og med dette å stake ut kursen for framtidig regulering.¹⁶⁶ Konferansen førte til en konvensjon for internasjonal regulering av fangsten (ICRW). Konvensjonens tekst starter med en erkjennelse av at hvalfangstens historie er en historie om overbeskatning av område etter

¹⁶⁶ Tønnessen 1970: 173-174.

område og hvalart etter hvalart. Den fordret også dannelsen av den internasjonale hvalfangstkommisjonen (IWC) for å kontrollere at konvensjonen ble oppfylt, og at overbeskatningen ikke skulle fortsette.¹⁶⁷

Muligheten for en mer effektiv regulering var av flere grunner til stede på denne tiden. Japan og Tyskland hadde delvis spilt seg selv over sidelinja da hvalflåten var brukt militært. Japan fikk imidlertid, på tross av protester, en opprinnelig tidsbestemt tillatelse for fortsatt fangst. Dette ble blant annet grunnlagt humanitært på grunn av landets matsituasjon.¹⁶⁸ Mange kokerier hadde blitt ødelagt under krigen også hos hvalfangstnasjonene på de alliertes side.¹⁶⁹ Å begrense en utvidelse av den internasjonale hvalfangstflåten kunne altså ha blitt en oppgave for kommisjonen. Samtidig var det i den umiddelbare etterkrigstiden stor interesse fra flere nye nasjoner for å starte egen hvalfangstindustri i Antarktis.¹⁷⁰

IWC møttes for første gang i 1949 som en internasjonal kommisjon bestående av de fleste av hvalfangstnasjonene. USA hadde, som i så mange etterkrigstidens internasjonale samarbeidsorganer, en ledende rolle.¹⁷¹ Det er viktig å understreke at IWC ikke må sees på som en miljøkommisjon, det var ikke biologisk mangfold eller beskyttelse av hvalen ut ifra dens egenverdi som var utgangspunktet for reguleringene. Derimot handlet den om beskyttelse av hvalfangstindustrien og hvalen som en ressurs for mennesket, og ikke minst å sørge for stabile oljepriser.¹⁷² Hvalfangstnæringen skulle være basert på fri konkurranse om

¹⁶⁷ ”International Convention for the Regulation of Whaling”, <http://iwcoffice.org/index.php?cID=2&cType=document&download=1> (23/9-2012). Konvensjonen består av flere deler. Når jeg omtaler ”konvensjonen” er det selve hovedavtalen jeg peker på. Jeg vil også komme inn på ”Schedule” som omfatter de egentlige regulerende bestemmelsene, denne delen vil i denne oppgaven omtales som konvensjonens ”program”. Sistnevnte har vært gjenstand for gjentatte endringer gjennom konvensjonens historie. Tønnessen 1970: 175-176, <http://iwcoffice.org/commission/schedule.htm>.

¹⁶⁸ Tønnessen 1970: 248-254, Holm 1984: 87-88, Tønnessen & Johnsen 1982: 529-532. Dette skjedde på grunn av press fra USA, og det har blitt spekulert i at dette ikke bare skyldtes altruistiske motiver, da den Japanske fangsten også sikret USA olje. Ellis 1992: 405.

¹⁶⁹ En stor del av de norske kokeriene og hvalbåtene gikk inn i London-regjeringens Nortraship-flåte i 1940, og var aktive i blant annet frakting av krigsmateriell. 42 båter gikk tapt. Elstad & Finstad 2004: 319, 328-329

¹⁷⁰ Canada, Sverige, Australia, Sovjetunionen og Nederland var bare noen av landene som planla oppstart av fangst, men bare de to sistnevnte lyktes å bli viktige aktører i den pelagiske fangsten i Antarktis sammen med de gamle hvalfangstnasjonene (Norge, England, og Japan). Tønnessen 1970: 230, Tønnessen & Johnsen 1982: 521.

¹⁷¹ Dette på tross av at USA ikke lenger var en stor hvalfangstnasjon. Mye handler nok om utenrikspolitisk posisjonering, hvor USA i etterkrigstiden markerte seg som dominerende i flere internasjonale samarbeidsorganer. Norge og England var de andre landene med framtrekkende posisjoner i IWC i startfasen. Tønnessen: 1970: 174, 189-190, Steinar Andersen: Whaling: Peace at Home, War Abroad, i Jon Birger Skjærseth (ed.): *International Regimes and Norway's Environmental Policy*, Aldershot 2004: 43, Heazle 2006: 41-42, Holm 84: 91.

¹⁷² Tore Schweder: Regulering av hvalfangst – vitenskap og politikk, i Stenseth, Hoel & Lid (red.), Oslo 1993: 291.

fastsatt totalkvote, og for å unngå monopolsituasjon ble det i konvensjonen ikke satt begrensninger på antall land eller ekspedisjoner.¹⁷³ Likevel representerte konvensjonen og kommisjonen på mange måter noe nytt ved å være det første globale ressursforvaltningssystemet.¹⁷⁴

Den internasjonale hvalfangstkommisjonen (IWC) var altså et direkte resultat, og fikk legitimitet, av konvensjonen fra Washington. Kommisjonen skulle fungere som et administrativt apparat for framtidig modifisering av reguleringene av fangst hvis forholdene skulle tilsi dette. Det var imidlertid potensielt motstridende mål som ble skissert opp i teksten som kommisjonen ble grunnlagt på; man ville ha stabilitet i fangstkvoter, beskyttelse mot overbeskatning, men samtidig også høyest mulig avkastning fra bestandene.¹⁷⁵ Alt i alt kan vi se på IWC og ICRW som et forsøk på å skape en friksjonsfri vitenskapelig forvaltning av hval basert på en kombinasjon av økonomiske, politiske og biologiske interesser.

Hvalfangstkommisjonen endte opp som en uavhengig organisasjon, og ikke et organ under FN som var USAs opprinnelige forslag.¹⁷⁶ I forhold til et ønske om strikt regulering og effektivitet hadde konvensjonen og kommisjonen svakheter. Det mest åpenbare var frivillighet når det gjaldt medlemskap.¹⁷⁷ Hver nasjon hadde også full reservasjonsrett i forhold til nye reguleringer og bestemmelser, noe som igjen kunne påvirke de andre nasjonenes holdning til eventuelle tiltak. Medlemslandene hadde også mulighet til å melde seg ut av kommisjonen hvis alt skulle gå på tverke i forhandlingene. Mangelen på både effektiv overvåkning og inspeksjon, samt effektive straffetiltak mot nasjoner som ignorerte reguleringene, har i ettertid også blitt framhevd som hinder for kommisjonens effektivitet.¹⁷⁸ Vi kan også se på det markedsideologiske grunnlaget med blant annet mangel på restriksjoner

¹⁷³ Tønnessen 1970: 318-319, Elstad & Finstad 2004: 323, Steinar Andresen: The Making and Implementation of Whaling Policies, David G. Victor, Kal Raustiala & Eugene B. Skolnikoff (ed.): *The Implementation and Effectiveness of International Commitments*, Laxenburg 1998: 438-439.

¹⁷⁴ Holm 1984: 93, Andresen 1998: 433.

¹⁷⁵ Tønnessen 1970: 187-188, Alf Håkon Hoel: IWC som organ for bærekraftig ressursforvaltning: Den politiske utviklingen, i Stenseth, Hoel og Lid 1993: 225, <http://iwcoffice.org/commission/convention.htm#convention>.

¹⁷⁶ Både England og Norge stilte seg negative til dette forslaget, blant annet på grunn av frykt for at dette ville redusere innflytelsen deres i kommisjonen. Tønnessen 1970: 177-178, Holm 1984: 92-93, Elstad & Finstad 2004: 323.

¹⁷⁷ Tønnessen 1970: 185. Hvalfangstnasjoner som ikke ratifiserte konvensjonen var for eksempel Argentina, Chile og Peru. Ellis 1992: 391.

¹⁷⁸ Tønnessen 1970: 186, 188, Ellis 1992: 390-391, Elstad & Finstad 2004: 323. En god oversikt over svakheter ved konvensjonen finnes hos Birnie 1985: 202-203.

i forhold til størrelse på hvalflåte, som en bøyg i forhold til å påtvinge industrien begrensninger.

Fortsatt overbeskatning, basert på beste vitenskaplige råd

Målet til kommisjonen var i utgangspunktet en rasjonell beskatning av hvalene basert på ”*beste vitenskaplige råd*”.¹⁷⁹ I konvensjonens artikkel fem står det for eksempel at eventuelle forandringer i konvensjonens program, for eksempel i forhold til fredning, skulle være basert på vitenskap og vitenskaplige råd. Kommisjonen åpnet i tillegg i artikkel åtte for at nasjoner hadde rett til å tillate egen vitenskaplig fangst/forskningsfangst.¹⁸⁰

Opp gjennom hvalfangstkommisjonens historie har ulike forvaltningsredskap blitt tatt i bruk. I denne perioden utviklet man og baserte seg på et system hvor totalkvoter ble gitt per år i blåhvalenheter - Blue Whale Units (BWU).¹⁸¹ En blåhvalenhet skulle tilsvare 2 finnhval, 2,5 knølhval eller 6 seiqual. Hvalfangere kunne ta hvilken kombinasjon de ønsket så lenge det ikke oversteg den samlede totalkvoten.¹⁸² Det er ikke urimelig å konkludere med at dette var med på å sette ytterligere fart i overbeskatningen. Operasjonaliseringen var i hovedsak basert på at hvalene kun ble oppfattet som en råstoffkilde, og ble dermed operasjonalisert ut fra produktet, altså ut fra hvor mye olje man fikk ut av dem.¹⁸³ Operasjonaliseringen ledet dermed ikke til en forvaltning som skilte mellom de ulike arter og bestander som sådan. I tillegg hadde man enkelte arter som ikke ble sett på som viktige for oljeproduksjonen, og dermed var helt unntatt regulering.

Etterkrigstiden var preget av stor etterspørsel og rekordhøye priser på hvalolje til et Europa med underskudd på fett. Den høye totalkvoten som ble satt på 16000 BWU, må også sees i sammenheng med dette.¹⁸⁴ Det er med denne bakgrunnen, altså etter at den internasjonale

¹⁷⁹ <http://iwcoffice.org/commission/iwcmmain.htm> (12/5-2011).

¹⁸⁰ <http://iwcoffice.org/index.php?CID=2&cType=document&download=1>. Sistnevnte har vært et av kjernepunktene i konflikten om hvalfangsten de siste tiårene, spesielt mellom hvalfangstmotstanderne og Japan.

¹⁸¹ BWU ble ikke oppfunnet av IWC, men stammer tilbake til hvalfangststatistikkens tidlige historie, og ble også brukt i de frivillige avtalene på 1930-tallet. Darby 2007: 50, Elstad 2004: 294-295, Tønnessen & Johnsen 1982: 402-403.

¹⁸² Epstein 2008: 78-79. At blåhvalen allerede var overbeskattet var ingen ukjent påstand i 1946, og det har blitt hevdet at måleenheten faktisk ble satt for å beskytte bestanden ved å kanalisere fangsten til den mest tallrike art. Holm 1984: 90.

¹⁸³ Språklig kan det hevdes at BWU er med å fjerne hvaler/biologi til fordel for enheter/aritmetikk. Scott McVay: *The Last of the Great Whales* (1966), gjengitt i Ellis 1992: 426.

¹⁸⁴ Tønnessen 1970: 182. Prisen på hvalolje ble nesten tripplet i årene 1945 til 1948 og fortsatte å stige enda noen år. Heazle 2006: 39. Tallet 16000 ble satt noe tilfeldig, da man hadde få kunnskaper om størrelsen og utviklingen av bestandene. Prinsippet om i det hele tatt å sette en kvote var det viktigste, og kvoten representerte faktisk

reguleringen kom i orden, vi så startpunktet for det som har blitt omtalt som ”hvalfangstolympiaden”. Dette uttrykket beskriver den hektiske kampen mellom de ulike hvalfangstnasjonene om å oppnå flest mulige BWU før de andre fikk fatt på dem, og før totalkvoten ble oppbrukt. For å lykkes med dette gjaldt det å ruste opp egen flåte. Dermed fikk man et jag etter bedre fangstmateriell enn de andre, noe som igjen betød høyere driftskostnader, som igjen gjorde selskapene enda mer avhengig av å fange flere hval på kortest mulig tid. Denne kostnadsdrivingen krevde selvsagt igjen en høy totalkvote.¹⁸⁵

Kommisjonens politikk skulle bygge på et vitenskaplig grunnlag, og en egen vitenskaplig komité ble etablert i 1951.¹⁸⁶ Komiteen stod imidlertid opprinnelig uten egne midler og var sammensatt av et lite utvalg representanter, som igjen var valgt av de ulike nasjonene i kommisjonen. Ofte var den nasjonale representanten i komiteen også samtidig ansatt i hvalfangstindustrien.¹⁸⁷ Den vitenskaplige komiteen var i de første årene altså ikke en særlig autonom enhet, den hadde liten makt og holdt en lav profil både i forhold til kommisjonen og utad. Vi skal også merke oss at hvalforskerne ikke framstod som en enhetlig gruppe på denne tiden. Det var ulike interesser blant representanter for den vitenskaplige komiteen, hvor enkelte i større grad arbeidet med biologiske undersøkelser av ”eksemplarer”, altså hvaler, enn med statistiske utregninger om hvalbestandens helbred.¹⁸⁸

På tross av internasjonal regulering og målet om en rasjonell beskatning, så vi i etterkrigstiden en ny fase i overbeskatningen. For de fleste av forskerne i den vitenskaplige komiteen ble det

omtrent en halvering i forhold til fangsten i sesongene før krigsutbruddet. Kvoten førte også til at enkelte selskaper mente at det ikke kom til å være nok lønnsomhet i å bygge opp flåten igjen, og virket derfor i noen grad dempende på den potensielle ekspansjonen. Holm 1984: 90-91, M.J. Peterson: Whalers, Cetologists, environmentalists, and the international management of whaling, *International Organization* 46:1, 1992: 159, Elstad & Finstad 2007: 320, 323, 329.

¹⁸⁵ Tønnessen 1970: 319-320, Heazle 2006: 40-41, Holm 1984: 96-97. Totalkvoten betød imidlertid at eventuelt nye nasjoner i den Antarktiske fangsten måtte gå inn i konkurranse om den samme kvoten som de allerede etablerte, og dette kunne nok demme opp om at enda flere nasjoner startet med pelagisk fangst. Norge gikk også inn for totalkvote i stedet for nasjonale kvoter, med begrunnelse i frihandel, men nok med en baktanke i at dette ville forhindre konkurranse fra nye nasjoner. Holm 1984: 90, Tønnessen 1970: 156. Norge innførte i tillegg en mannskapslov mot nordmenn i andre lands tjeneste for å forsøke å demme opp for konkurranse fra nye land uten særlige pelagiske tradisjoner. Tønnessen 1970: 231-233, Ellis 1992: 402.

¹⁸⁶ Det ble samtidig opprettet en teknisk komité (hadde særlig fokus på reguleringer og overtredelser), samt en komité for finans og administrasjon. Tønnessen 1970: 188, Heazle 2006: 48, Andresen 1998: 434. Disse komiteene vil ikke bli særskilt behandlet i min framstilling. Burnett har imidlertid pekt på at den institusjonelle oppdelingen var viktig for den videre utviklingen. For å unngå en vitenskaplig superstruktur stod den tekniske komiteen som et mellomledd mellom vitenskapskomiteen og kommisjonen, med den følge at det kan hevdes at den tekniske komiteen satt med makten over hvilke anbefalinger som ble formidlet til kommisjonen. Burnett 2012: 362, 370.

¹⁸⁷ Epstein 2008: 121, Andresen 1998: 435.

¹⁸⁸ For en inngående analyse av ulike motivasjonsfaktorer blant hvalforskerne: Burnett 2012.

på 1950-tallet en høy grad av enighet om at flere av bestandene var overbeskattet og i fare for å bli helt borte. Den vitenskaplige komité fremmet derfor år etter år innstillinger om å redusere kvotene, men dette ble i liten grad tatt til følge.¹⁸⁹ Det er selvsagt mange grunner til dette, men som vi skal se var argumentet om vitenskaplig usikkerhet i forhold til bestandstall særlig viktig.¹⁹⁰ Også operasjonaliseringen av hval og kvoter, syn på konkurranse, og også mangelen på sanksjoner kan sies å ha vært med på å legge til rette for overbeskatningen.

Den vitenskaplige komiteen kom etter hvert med nær entydige råd om å senke kvoten. I 1953 ble det advart om at hvis man ikke viste tilbakeholdenhet i fangsten ville man utrydde bestander i løpet av få sesonger. En underkomité som ble opprettet for å undersøke de tydelige tegnene på overbeskatning, kom samtidig med forslag om et fullstendig forbud mot fangst av blåhval. De vitenskaplige anbefalingene ble ikke tatt til følge av kommisjonen.¹⁹¹ I 1955 foreslo den vitenskaplige komité å senke kvotene til 11 000 BWU. Dette ble heller ikke tatt til følge, men den ble faktisk senket til 15 000 BWU for den etterfølgende sesongen.¹⁹² Ytterligere beskjedne senkninger av kvoten til 14 500 for de påfølgende år førte til nye innsigelser og var med på å øke faren for at enkeltland ville forlate kommisjonen. På tross av at den vitenskaplige komité anslo at en trygg kvote ikke måtte overstige 10 000 BWU, økte IWC igjen kvoten til 15 000 for sesongen 1958-59.¹⁹³

Å vise til vitenskaplig usikkerhet framstod ofte som det viktigste argumentet for motstanderne av kvotesenkninger, men ble også brukt av enkelte forskere innad i den vitenskaplige komiteen.¹⁹⁴ Det var da heller liten tvil om at det var faktiske metodologiske svakheter og empiriske mangler ved det vitenskaplige arbeidet, noe som også vanskeliggjorde påkalling av

¹⁸⁹ Epstein 2008: 123-124, Tønnessen & Johnsen 1982: 562-566. Kvoten ble senket med forsiktige 500 BWU i 1953, og ytterligere med 500 BWU i 1955 og 1956, men ble igjen økt med 500 i sesongen 1958-1959. Fra 1945 til 1959 klarte altså IWC kun å redusere totalkvoten fra 16000 til 15000 BWU. Holm 1984: 27, Elstad & Finstad 2004: 333.

¹⁹⁰ Kalland 2009: 115, Tønnessen & Johnsen 1982: 564.

¹⁹¹ Gillespie 2005: 4, Birnie 1985: 221.

¹⁹² Holm 1984: 96, Heazle 2006: 50, Birnie 1985: 228-229.

¹⁹³ Kvoten ble for øvrig overskredet. Tønnessen 1970: 316-317, Gillespie 2005: 5, Birnie 1985: 242. De opprinnelige senkningene hadde ført til innsigelser fra flere land, og var dermed ikke bindene for disse. Se Birnie 1985: 229.

¹⁹⁴ Her må nok forskerrepresentantene fra den nye fangstnasjonen Nederland ta den største skylden. Representantene fra Nederland betvilte gjentatte ganger at det i det hele tatt var beviselig at bestandene hadde nedgang. Tønnessen 1970: 314-317, Ellis 1992: 426-427, Schweder 1993: 292-293, Heazle 2006: 51, 55-62, Birnie 1985: 221. Gjengivelse av en diskusjon i IWC hvor den nederlandske representanten benekter tegn på overbeskatning, og derfor ikke er villig til å redusere kvoter: Burnett 2012: 325-328. Burnett peker også på at vitenskaplig usikkerhet også ble brukt som argument av ulike hvalforskere for å generere støtte til egne forskningsprogrammer, og at dette også var med på å forhindre handling basert på de fortsatt "usikre" resultatene.

vitenskapen som autoritet overfor begrensninger på fangsten.¹⁹⁵ Dette gjorde komiteen mer opptatt av å få en eller annen form for begrensning, enn av å direkte påberope bestandstall og kvoter satt i sammenheng med disse.¹⁹⁶ Det er ingen tvil om at reguleringsforsøkene endte med at hvalfangstindustrien og kortsiktige økonomiske interesser ble prioritert framfor den vitenskaplige komiteens ønske om å senke kvoter. Ytterligere fall i fangst på tross av større flåte og bedre utstyr tydet uansett på at fangsten ikke var bærekraftig.¹⁹⁷ Argumentet om vitenskaplig usikkerhet kom industriinteressene til gode. Den videre fangstnedgangen på 1960-tallet gjorde det imidlertid vanskeligere å bruke dette argumentet mot ytterligere regulering.

Kommisjonens utilstrekkelighet overfor overbeskatningen viser seg også i muligheten som lå i å operere under flagg til nasjoner som ikke som ikke hadde godkjent konvensjonen. Det mest kjente eksempel fra femtitallet er mangemillionæren Aristotele Sokrates Onassis og det flytende fabrikkskipet "Olympic Challenger". Onassis opererte en hvalflåte som seilte under flagg som Panama og Honduras, hadde mannskap fra blant annet USA, Norge og Tyskland, og hadde registrert selskapet sitt i Uruguay. Ubundet av regulering brøt Onassis flere punkter av hvalkonvensjonen, som fangst utenom fastsatt fangstperiode, skyting av hval etter at totalkvotene var fylt opp, systematisk feilrapportering, fangst av beskyttede dyr etc.¹⁹⁸ I ettertid er Onassis' operasjoner blitt brukt som et kroneksempel på pirathvalfangst, og med sin ignorering av reguleringer og fredninger har han vært viktig i etableringen av bildet av hvalfangeren som en skruppelløs skurk.¹⁹⁹

Spørsmålet om en oppdeling av totalkvoten i nasjonale kvoter kom stadig opp, og ble støttet av biologene i den vitenskaplige komité. En slik ordning kunne ha demmet opp de verste virkningene av "hvalfangstolympiaden". Vi har sett at konvensjonen på grunn av sin

¹⁹⁵ Hoel 1985: 55-56, Heazle 2006: 49-52, Peterson 1992: 160.

¹⁹⁶ Tønnessen 1970: 315-316, Gillespie 2005: 5.

¹⁹⁷ Fangsten av blåhval sesongen 1956-57 var for eksempel på omkring 1500 dyr, i motsetning til over 9000 i sesongen 1946-47 og altså omkring 30 000 i toppsesongen 1930-31. Finnhval var nå blitt det foretrukne byttet på i overkant av 25 000 gjennom hele femtitallet. Se statistikk: Heazle 2006: 192-193.

¹⁹⁸ Tønnessen 1970: 258-264, 296-310, Ellis 1992: 431-433, Francis 1990: 216-220.

¹⁹⁹ At Olympic Challenger hadde mannskap bestående av blant annet tyskere og utestengte nazikollaboratører (fra blant annet Norge) hjalp nok heller ikke på hvalfangstens image. Onassis' venn Anders Jahre og Kosmos sin lett skruppelløse næringsvirksomhet med lave lønninger og stadige trusler om utflagging, samt uregulert fangst fra Øst-Afrika kunne også kvalifisere til en skurkeposisjon. På denne tiden ble han heller framstilt som en helt, foregangsmann og samfunnsbygger, begrunnet i blant annet hans fond og donasjoner til forskning og humanitære forhold, og altså ikke som en skattesnyter og hvalutrydder som han noen ganger har blitt framstilt i ettertid, blant annet i NRK-produksjonen "Affæren Anders Jahre" fra 1991.

økonomiske overbygning fastslo at man ikke skulle beramme og regulere antall kokerier, eller gi bestemte kvoter til grupper av kokerier av for eksempel en bestemt nasjonalitet. Forslagene fikk dermed ikke gjennomslag i kommisjonen, da de stred mot frihandel i konvensjonens ånd. Når dette likevel viste seg å være nødvendig for å redde næringen, måtte man forsøke å fastsette dette i forhandlinger utenfor kommisjonen. De frivillige forhandlingene strandet på at de ulike hvalfangstnasjonene krevde størst mulig kvote for seg selv. Sammenbruddet førte i praksis til tre sesonger uten global totalkvote, og ytterligere desimering av hvalbestandene.²⁰⁰

Mot dumskapen kjemper selv ”de tre vise” forgjeves

Som vi har sett var IWC preget av uenighet om både bestandstall og konklusjonene om fangst som utgikk fra disse. Vi så stadige tilbakevendinger til argumentet om vitenskaplig usikkerhet, noe som førte til vedtak i industriens favør framfor anbefalingene fra den vitenskaplige komité. Omkring 1960 var kommisjonen nærmest i oppløsning, med kaos og utmeldinger og tilnærmet uregulert fangst som resultat. Samtidig ble motkrefter stadig viktigere, og her ble vitenskap og bærekraftighet i større grad vektlagt.

Et tegn på oppvurdering av vitenskapens plass i forvaltninga var oppnevnelsen av komiteen av tre (COT), også kalt ”de tre vise”, bestående av Sidney Holt, Douglas Chapman og Kay Radway Allen, som eksperter på populasjonsdynamikk, på kommisjonens møte i 1960. COT skulle fungere som en uavhengig ekspertkomité som skulle løse kvoteproblematikken og tvilen omkring de vitenskaplige resultatene.²⁰¹ Dette skulle de gjøre ved å samle og systematisere både samtidige og historiske fangstdata og resultater fra den vitenskaplige komiteen, for så å gi kommisjonen uavhengige vurderinger av materialet. Statistikk ble oppvurdert og målet var å vurdere tilstandene til de ulike bestandene i Antarktis, og å finne tall på bærekraftig fangst.²⁰²

Tidligere måter å anslå bestand var i hovedsak basert på at de store variasjonene i antall hvaler fanget fra år til år skulle fortelle om bestandenes utvikling og helbred. I tillegg ble faktorer som været under fangsttida og størrelsen på flåtene tatt med. Man hadde også

²⁰⁰ Tønnessen 1970: 353-426, Holm 1984: 96-97, 99-101. I 1959 forlot både Norge, Nederland, og på et tidspunkt også Japan kommisjonen på grunn av uenigheter og mistro blant annet omkring spørsmålet om nasjonale kvoter. Birnie 1985: 247-250.

²⁰¹ William Aron: Science and the IWC, Robert L. Friedheim (ed.): *Toward A Sustainable Whaling Regime*, Seattle/London/Edmonton 2001: 108-110, Ellis 1992: 403, Birnie 1985: 257-260. Medlemmene kom alle fra land som ikke (lenger) var engasjert i pelagisk fangst i Antarktis.

²⁰² “Report of the Scientific Committee, 1964”, “Fifteenth Report of the Commission”, London 1965: 30-31

analyser av skutt hval for å si noe om bestandens dødelighetsgrad ved å se på alder, kjønn, størrelse etc.²⁰³ Målet for COT på sekstitallet var å anslå maksimal bærekraftig avkastning (MSY), et konsept utviklet og brukt av statistikere i fiskeriforvaltningen, hvor bærekraftighet bestod i å forhindre vekst eller minking av bestander ved fangst i forhold til reproduksjon og naturlig dødelighet.²⁰⁴ Det videre målet var dermed å få forvaltninga til å operere i henhold til dette.²⁰⁵

Opprettelsen av COT skjedde på samme tid som hvalfangsten hadde gått inn i tre fangstsesonger, fra 1959-1962, helt uten totalkvote. Hvalfangsten passerte i dette klimaet sitt endelige toppunkt i sesongen 1961-62.²⁰⁶ På kommisjonens møte i 1962 ble likevel ikke kvotenes størrelse tatt opp. Etter år med harde konfrontasjoner over spørsmålet om nasjonale kvoter, med midlertidige utmeldinger av kommisjonen og i praksis fri fangst som resultat, hadde de fem pelagiske nasjonene (Norge, Japan, Sovjetunionen, Nederland og Storbritannia) endelig klart å bli enige seg i mellom om fordeling av kvoten. Totalkvoten ble imidlertid ikke senket, da enigheten forutsatte at kvoten var så høy som 15 000 blåhvalenheter.²⁰⁷ Altså omtrent den samme kvoten som den hadde vært siden 1945, og langt høyere enn den vitenskaplige komiteens anbefalinger. Man fordelte fra nå av bestemte andeler av kvoten til hver nasjon. I tråd med de gjentatte advarslene fra både COT og den vitenskaplige komiteen opplevde man i 1962-63 en klar nedgang i fangst, og globalkvoten ble ikke fanget helt ut.²⁰⁸

COT presenterte en ”endelig” rapport i 1962, men fikk utvidet arbeidsoppdraget sitt til 1964. Konklusjonene i rapporten var til dels svært dystre for både hvalfangsten og enkelte av hvalbestandene. Blant forslagene for å bøte på skadene var å gå bort fra BWU til fordel for

²⁰³ Sidney Holt & Nina M. Young: *Guide to Review of the Management of Whaling*, Washington DC, 1991: 33, Heazle 2006: 92-93.

²⁰⁴ Heazle 2006: 94-95, Peterson 1992: 160. Man snakker altså om bærekraftighet, ”maximum sustainable yield” (MSY) som må regnes som en vekstbasert definisjon av bærekraftighet. MSY baserer seg på at hvalfangsten og hvalbestanden kan overleve ved at man kun høster av reproduksjonsoverskuddet over normal dødelighet. Tønnessen 1970: 431-432.

²⁰⁵ Da bestandenes størrelse var mindre enn de hadde vært da fangsten begynte ville en bærekraftig fangst dermed utgjøre langt færre hvaler enn tallet hadde vært for overbeskatningen. Det mest rasjonelle i forhold til hvalfangstnæringens framtid ville da være å legge grensene lavere enn tallet for bærekraftig avkastning, for så å gi hvalene tid til å bygge seg opp til optimal bestandsstørrelse. Dette ville igjen gi hvalfangstnæringen mulighet til å i framtiden hente ut maksimal bærekraftig avkastning (MSY), altså fangst av tilvekst. Heazle 2006: 94-95, Aron 2001: 108-109, Tønnessen 1970: 431-432.

²⁰⁶ Sesongen 1960-61 var toppnivået for pelagisk fangst av bardehvaler etter krigen. Elstad & Finstad 2004: 333, Tønnessen 1970: 328. Statistikk: Heazle 2006: 192-193.

²⁰⁷ Tønnessen 1970: 428, Holm: 1984: 103, Birnie 1985: 314, ”Chairman's Report of the Fourteenth Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair62_10.html.

²⁰⁸ ”Chairman's Report of the Fifteenth Meeting”, ”Fifteenth Report of the Commission”, London 1965: 15-16, Birnie 1985: 318.

kvoter for hver hvalart, kraftige reduksjoner av kvotene på finnhval, samt totalforbud mot fangst av blåhval og knølhval.²⁰⁹ På grunn av det prekære i situasjonen presenterte COT/COF en ny rapport for kommisjonen i 1963, ett år før den oppsatte tidsrammen.²¹⁰ Advarslene som lenge hadde kommet fra den vitenskaplige komité ble ytterligere forsterket. Utrekningene viste at kvotene i lang tid hadde vært langt fra bærekraftige, og at svært drastiske kutt måtte til, samt full fredning av enkelte arter. I tillegg ble det understreket både bekymring og behov for ytterligere undersøkelser, for å gi råd for framtidig forvaltning av spermhval og seihval.²¹¹

Rapportene ble godtatt i stor grad, men full oppfølging fra kommisjonen ble likevel utsatt flere ganger. Argumentene gikk i større grad på trusselen om kostnader for industrien ved en drastisk reduksjon av kvoter, enn vitenskaplig usikkerhet om faktisk nedgang i bestandene.²¹² Argumentet om usikkerhet var fortsatt til stede hos noen av representantene, men ble mobilisert mot størrelsen av kutt, framfor nødvendigheten av kutt per se. Den anbefalte overgangen til kvoter for hver bestand ble avvist på grunn av administrative vanskeligheter.²¹³ Kvoten ble redusert fra 15 000 til 10 000 BWU for sesongen 1963/64. Dette var likevel fortsatt langt høyere det COT anbefalte, og i tråd med COT sine spådommer, klarte heller ikke fangstnasjonene denne gangen å fange hele kvoten.²¹⁴

I 1964 lyktes man fortsatt ikke å sette totalkvote etter den vitenskaplige komités anbefalinger, og uforsonligheten endte i at fangstgrenser i BWU ikke ble satt i det hele tatt.²¹⁵ Frustrasjonen vises i uttalelser fra COT-medlem Sidney Holt ved samme møte. Her advarte han mot å fortsatt utsette handling i påvente av bedre anslagvurdering siden mest nøyaktige

²⁰⁹ "Special Committee of Three Scientists – Final Report", "14th Annual Meeting, 1962", http://luna.pos.to/whale/iwc_sc62_adx.html.

²¹⁰ Tønnessen 1970: 430-431. Komiteen av tre hadde nå blitt utvidet med John Gulland og dermed blitt komiteen av fire.

²¹¹ "Chairman's Report of the Fifteenth Meeting", "Fifteenth Report of the Commission" 1965: 16-18, Heazle 2006: 80-100, Tønnessen & Johnsen 1982: 612-613, Tønnessen 1970: 430-431.

²¹² "Chairman's Report of the Sixteenth Meeting", "Sixteenth Report of the Commission", London 1966: 18. At hvalfangstindustrien og brukere av hvalprodukter skal tas hensyn til er nedfelt i kommisjonen. International Convention for the Regulation of Whaling, Artikkel V, 2d), <http://iwcoffice.org/commission/convention.htm>

²¹³ Heazle 2006: 98, 108, Aron 2001: 109-110, Birnie 1985: 320-321, "Chairman's Report of the Fifteenth Meeting", "Fifteenth Report of the Commission", London 1965: 16-17.

²¹⁴ Resultatet var i underkant av 8500 blåhvalenheter. "Fifteenth Report of the Commission", London 1965: 3-4. Hoel 1985: 59, Tønnessen 1970: 438-439. "Report of the Committee of Four Scientists, June, 1964", "Fifteenth Report of the Commission" 1965: 47-60, "Chairman's Report of the Sixteenth Meeting" "Sixteenth Report of the Commission", London 1966: 16.

²¹⁵ Mot et amerikansk forslag på drastisk kvotereduksjon kom imidlertid de gjenværende fangstnasjonene fram til en slags frivillig avtale på 8000 BWU, men med innsigelser fra Sovjet. "Chairman's Report of the Sixteenth Meeting": 18, Sixteenth Report of the Commission, London 1966: 3.

estimat av en bestands tilstand uansett kom først idet bestanden praktisk talt var forsvunnet.²¹⁶ Og ganske riktig løstes problemet med vitenskaplig usikkerhet for denne gangen med kollapsen i den antarktiske fangsten i den påfølgende fangsts sesongen.

Eventyrets slutt

Norge hadde tapt andeler av fangsten i lengre tid av etterkrigsperioden. Fra oppstarten med statlig fellesdrift for å få flåten raskt opp etter krigen, samt en delvis fungerende mannskapslov som skulle forhindre at norsk kompetanse havnet i andre lands tjeneste, tok landet den dominerende posisjonen på slutten av 1940-tallet og tidlig 1950-tall. Norge hadde nesten halvparten av all produksjon, og godt over halvparten av alle hvalfangere i verden var norske.²¹⁷ En av grunnene til tapet av hegemoniet var knyttet til økonomi. Den norske fangsten viste seg å være mindre lønnsom enn den japanske, som blant annet opererte med lavere lønninger og dessuten tok bruk av en større del av hvalen. Nyttegjøringen av kjøtt gjorde at den japanske hvalfangstindustrien ikke var like bundet av de varierende markedsprisene på hvalolje. Norge ble også forbigått av Sovjet, som drev en sterkt statssubsidiert fangst, og var dermed ikke like avhengig av bedriftsøkonomiske lønnsomhetskriterier.²¹⁸

Norges operasjoner ble sakte faset ut gjennom hele 1960-tallet. Kosmos III ble solgt allerede i 1961, og det var da klart at Norges dominerende posisjon var over. I henholdsvis 1963 og 1964 ga England og Nederland opp sin pelagiske fangst. Japan kjøpte i denne perioden opp andre lands skip, kokerier og annet utstyr, og fikk etter lobbyvirksomhet i IWC nasjonale kvoter med på kjøpet.²¹⁹ Ved IWC sitt møte i 1964 som ble avholdt i selve hvalfangstbyen Sandefjord, var det klart at også Norge var på full fart ut av den antarktiske fangsten.²²⁰

²¹⁶ Gjengitt i Heazle 2006: 109.

²¹⁷ Elstad & Finstad 2004: 328-330, 335. Mer om "fellesdriften": Tønnessen 1970: 190-229. Den norske mannskapsloven forhindret norsk mannskap å ta hyre på utenlandske ekspedisjoner som ikke hadde vært i drift før krigen. Det fantes imidlertid smutthull, og nordmenn var delaktige i oppstarten av den nederlandske hvalfangsten, som var et av målene den norske mannskapsloven skulle forhindre. Tønnessen 1970: 231-240, Tønnessen & Johnsen 1982: 521-525.

²¹⁸ Holm 1984: 98, Ellis 1992: 404. Andre årsaker har også blitt trukket fram som for eksempel teknisk underlegenhet: Tønnessen: 223-229..

²¹⁹ Japans oppkjøp gjorde det dermed også enklere for de andre landene å økonomisk avvikle industrien i Antarktis. Ellis 1992: 403, Hoel 1985: 59, Peterson 1992: 162.

²²⁰ Tønnessen 1970: 442. Norge hadde i 1962-63 bare fire operasjoner i Antarktis, og hadde en nasjonal kvote på 2800 av totalt 10 000 BWU, som for øvrig ikke ble fylt. Fifteenth Report of the Commission, London 1965: 3. I den etterfølgende sesongen var den norske kvoten redusert til 2280 BWU, hvorav kun litt over halvparten ble tatt. Sixteenth Report of the Commission, London 1966: 3-4.

Hvor klar hadde man vært over utrydningsfaren og hvor alvorlig tok man dette i Norge? Vi har i alle fall et eksempel på en svært forbitret artikkel av forfatter og journalist Asbjørn Barlaup i VG i 1960, som med henvisning til norske og internasjonale forskere utmeislet den prekære faren for både mennesket og hvalen som ressurs.²²¹ I denne artikkelen som hadde faren for overbefolkning som et underliggende tema, ble hvalfangsten rammet inn på en annerledes måte enn den vi stort sett har sett tidligere i dette kapittelet. I artikkelen ble ressursløsingen ved den norske fangsten knyttet opp mot matmangelen i andre deler av verden. Selv om hvalen i hovedsak framstilles som en næringskilde eller med Barlaups ord ”næringsmiddelfabrikk”, viste artikkelen på mange måter også framover mot sekstitallets ”grønne oppvåkning”.²²² Vi ser dette i blant annet spørsmålet om mennesket ville fortsette som en ødeleggende type eller som en bevarende type. Hvalfangsten ble framstilt som et svennestykke for vårt forhold til naturen, i en tid hvor vi visste mer om jordens balansesystem enn vi gjorde ved tidligere tiders overbeskatning i egne farvann.²²³

Men dette forteller ikke alt om Norges holdning. Alt i alt var Aftenposten og VG sin dekning av hvalfangsten gjennom 1960-tallet mer preget av bekymring for industrien, og etter hvert vemod over at ”eventyret” så ut til å nærme seg en avslutning, enn av forsvar for hvalene og bekymring for deres overlevelse. Redere som Anders Jahre kjempet også aktivt mot fangstbegrensninger og for norsk utmelding av IWC. Senere har norsk IWC-delegat og medlem av vitenskapskomiteen Lars Walløe, hevdet at det ikke var tvil om at Jahre tidlig var klar over både hvalbestandenes begredelige tilstand, og hans egen delaktighet i den fortsatte nedbeskatningen, men at han bevisst valgte å ignorere advarslene fra norske forskere.²²⁴ Da overbeskatningen og næringens tilbakegang var et faktum, kjempet både redere og hvalfangere fortsatt for utmelding av IWC, for å øke sine konkurransevilkår og få tatt flest

²²¹ Asbjørn Barlaup: ”Hvalbestanden i Sørishavet går døden i møte”, *VG*, 23/4-1960.

²²² Beskrivelsen av hvalen som næringsmiddelfabrikk er interessant. Hvalen og dens økologiske rolle beskrives med beundrende maskinmetaforer som det mest effektive ”fartøy, fangstredskap og foredlingsfabrikk i en eneste kompakt enhet”.

²²³ Barlaup la imidlertid hovedansvaret for mangelen på handling i IWC på de andre nasjonene, med Nederland i spissen. Barlaup hevdet i ettertid at han møtte negative reaksjoner fra norsk hvalfangsthold på grunn av denne artikkelen. Se ”Hvalfangsten går fremdeles døden i møte...”, *VG*, 29/5-1965.

²²⁴ Walløe hevder at Jahre ble advart om overbeskatning av norske forskere allerede i 1928. I etterkrigstiden ble Jahre og andre norske redere gjentatte ganger advart om utrydningsfare av norske forskere i vitenskapskomiteen. Lars Walløe: Har norsk hvalfangst en fremtid?, *P2-akademiet*, Oslo 2004: 137, ”Historiske bilder av norsk hvalfangst: Da havet var rødt”, *NRK Brennpunkt* 2003, <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/20396/>.

mulig hvaler før det ble ulønnsomt. Ønsket fra blant annet Norges Hvalfangstforbund ble imidlertid ikke tatt til følge fra statlig hold.²²⁵

Mitt inntrykk av norske aviser, delegater og talsmenn for industrien er at det var liten evne til selvkritikk. Hovedfortellingen var at siden Norge startet eventyret var landet automatisk også det mest interesserte i at næringen skulle fortsette, og som en konsekvens av dette hadde man ingen interesse av å overbeskatte ressursen. Norge hadde i denne fortellingen hele tiden kjempet for hvalene og næringens overlevelse, og var dermed reguleringenenes forkjemper. Problemene lå hos konkurrentene alene. Når vi undersøker Norges rolle i forhandlingene, er ikke bildet like oppløftende. Norge talte riktignok for strengere reguleringer, men var samtidig delaktige i den fortsatte overbeskatningen. Norske delegater stemte faktisk også mot både fredning av blåhval og mot kvotesetting i henhold til den vitenskaplige komiténs anbefaling så sent som i 1964.²²⁶ Ser man på argumentene om ikke å stemme for lavere kvoter i tråd med anbefalinger fra vitenskapskomiteen, lå de gjerne i frykten for at de andre nasjonene kom til å levere innvending mot bestemmelsene i ettertid, og dermed bli unntatt for begrensningene. Resultatet ville da bli fri fangst og kaos, eller konkurransevridning til disse nasjonenes fordel.²²⁷

I 1965 hadde de gjenværende fangstnasjonene opplevd en ny kollaps i den antarktiske hvalfangsten.²²⁸ Det lyktes endelig å totalfredre blåhvalen og knølhvalen samme år.²²⁹ Kraftig

²²⁵ Knut Einar Eriksen & Helge Øystein Pharo: *Kald krig og internasjonalisering*, Oslo 1997: 377-378, Tønnessen 1970: 441-442, Elstad & Finstad 2004: 333.

²²⁶ "Norsk protest mot fredning av blåhvalen", *Aftenposten* 22/12-1964, Tønnessen 1970: 444-445. Birnie tillegger for øvrig Norge sammen med Sovjet, og til dels Nederland, en slags haukerolle og en hoveddel av skylda for blokkering av reguleringsforsøk i IWC fram til 1960 tallet. Se for eksempel Birnie 1985: 210. Det skal sies at hun også berømmer Norge som en pådriver for arbeidet om å få i gang en internasjonal observatørordning i den samme perioden.

²²⁷ Eksempel på en slik begrunnelse: "Chairman's Report of the Fifteenth Meeting", "Fifteenth Report of the Commission" 1965: 17.

²²⁸ Den rapporterte totalfangsten for sesongen 1964-65 ble under 7000 blåhvalenheter, altså langt lavere enn den frivillige avtalen. "Chairman's Report of the Sixteenth Meeting": 18, Sixteenth Report of the Commission, London 1966: 3. I 1965-66 hadde den antarktiske fangsten målt i BWU blitt redusert til i overkant av en tredjedel av fangsten i 1962-63. "Seventeenth Report of the Commission", London 1967: 7, sammenlignet med "Fifteenth Report of the Commission" 1965: 4, Elstad & Finstad 2004: 333.

²²⁹ At blåhvalen var overbeskattet og truet hadde da vært lenge kjent. Utsettelsene av fredning hadde til tider vært basert på nærmest bisarre argumenter grunnet i vanskelighetene med telling og klassifisering, som den japanske oppdagelsen av dvergblåhvalen. Japanerne "oppdaget" tidlig på 1960-tallet en ny type blåhval som var noe mindre (knappt 24 meter), derav betegnelsen pygméblåhval/dvergblåhval. De argumenterte for og fortsatte fangst av denne, da man var usikker om også denne arten var truet (usikkerheten gjaldt også om det i det hele tatt var tale om en egen art). Mangelen på egen bestandsestimering og fangststatistikk av denne kunne bli tolket som at denne arten fortsatt var tallrik. Usikkerheten ble altså brukt som argument for fangst, og var også med på å utsette totalfredning av blåhvalen som sådan. Ellis 1992: 427, Darby 2007: 74 Tønnessen 1970: 433-434,

reduserte totalkvoter fikk endelig gjennomslag, og i 1965 ble de satt til 4500 BWU for sesongen 1965-66. Kvoten var likevel ikke under MSY, men skulle betraktes som en overgangsordning, hvor det var enighet om gradvis nedtrapping mot et bærekraftig tall. Det er altså ikke uten grunn at disse tiltakene av mange ble betraktet som et gjennombrudd i planen om å bevare den antarktiske hvalbestanden.²³⁰ Hadde kommisjonen oppfylt sin hensikt skulle selvsagt reduksjonene av kvotene ha kommet langt før.

Hvalfangsten fortsatte i Antarktis også etter dette, men nå med Sovjet og særlig Japan i ledende roller. Det var nå forbudt å fange blåhval og knølhval, for så vidt hadde finnhval uansett utgjort den største delen av fangsten i hele etterkrigstiden. Da man så drastisk nedgang i andel finnhval av totalkvoten, samtidig som man fikk en enorm økning i fangst av den tidligere ikke foretrukne seihvalen, var det et tegn på at overbeskatningen ikke var over. I tillegg førte reduksjonen av fangst i Antarktis til økende betydning av fangst andre steder, og man hadde gjennom 1960-tallet flere eksempler på nye felt og nye landstasjoner. Japan og Sovjet trappet for eksempel opp fangsten av spermhval i henholdsvis det nordlige Stillehav og Nord-Atlanteren.²³¹

Totalkvotene for Antarktis ble videre redusert for de etterfølgende sesongene, og 1967 har blitt vurdert som første gang de antarktiske kvotene for fangst ble satt i tråd med estimatene for bærekraftighet og MSY-prinsippet.²³² Det er ikke urimelig å konkludere med at senkingen av kvoter i tråd med vitenskaplige anbefalinger i større grad lot seg gjennomføre på grunn av faktisk nedgang i hval, enn på grunn av bedre regulering. Hvalfangsten som internasjonal storindustri hadde først og fremst kollapset ved at næringsgrunnlaget var revet bort ved den massive overbeskatningen.

Heazle 2006: 100-104, "Report of the Scientific Committee, 1964", "Fifteenth Report of the Commission", London 1965: 31-32.

²³⁰ "Chairman's Report of the Seventeenth Meeting", "Seventeenth Report of the Commission", London 1967: 20, Tønnessen 1970: 447-448, Holm 1984: 104-105, Hoel 1985: 60.

²³¹ Seihvalen ble knapt fangstet før på tampen av 1950-tallet. Den innrapporterte seihvalfangsten økte fra i overkant av 8000 dyr i 1963-64 til nærmere 20 000 i 1964-65. Sixteenth Report of the Commission, London 1966: 4, Heazle 2006: 192-193, Ellis 1992: 407-408. Alt tidlig på 1960-tallet utgjorde fangsten i Antarktis under halvparten av totalfangsten. Se statistikk: <http://luna.pos.to/whale/sta.html>. Det må også legges til at totalfredningen av blåhval og knølhval ikke gjaldt land som ikke hadde ratifisert konvensjonen, og som fanget disse andre steder enn i Antarktis. Tønnessen 1970: 450.

²³² Ikke alle er enige i denne vurderingen. Kvotene ble fortsatt satt i BWU, og det var i tillegg funnet brister i modellene for utregning av MSY. Birnie 1985: 349-350, Burnett 2012: 513-514.

Norges rolle hadde altså gått fra å være hegemonisk til å bli utdefinert på midten av sekstitallet. Norge fortsatte å trappe ned, og i 1969 oppga landet den antarktiske fangsten.²³³ I 1971 stengte også den siste landstasjonen i Norge som fanget annen storhval enn vågehval.²³⁴ At nye reduksjoner av antarktiske kvoter i IWC på denne tiden ikke møtte særlige protester fra Japan og Sovjet, kan også sees i sammenheng med dette da reduksjonene i praksis gjaldt enheter Norge ikke fanget.²³⁵

Ved inngangen til 1970-tallet anslo populasjonsbiologen og matematikeren John Gulland at selv med en fullstendig stopp av all fangst, ville det ta henholdsvis 50 og 15 år å bringe de antarktiske bestandene av blåhval og finnhval opp til det såkalte optimale nivået hvor man igjen kunne snakke om en bærekraftig fangst.²³⁶ På tross av at MSY ble understreket som forvaltningens viktigste prinsipp i åpningstalen ved IWC sitt møte i 1970, var det som vi skal se i praksis ikke helt slik.²³⁷ Beskatningen knyttet til ekspansjon og opptrapping i nye områder var fortsatt høy, operasjonaliseringen av fangsten ble fortsatt knyttet til totalkvoter i BWU, og som vi skal se foregikk det også massiv underrapportering av den faktiske fangsten, særlig fra sovjetisk side.²³⁸

Den økonomiske hval og allmenningens tragedie?

Dette kapitlet har tildels tatt form av en kort kronologisk gjennomgang av en relativt lang tidsperiode. I forhold til problemstillingen kan vi nå svare at forvaltning og offentlighet var hvalen fortsatt i hovedsak en naturressurs for menneskene å utnytte, og en økonomisk størrelse i form av å være halvfabrikata og oljekilde. Den ble fanget industrielt og instrumentelt, og dette i hopetall. Det må konkluderes med at økonomien var den store bevegelse i innrammingen av hvalfangsten og hvalen gjennom hele perioden jeg har behandlet i dette kapitlet. Vi har sett på institusjonen IWC, hvor hvalene ble innrammet ved å bli målt og operasjonalisert i BWU, som direkte var knyttet til oljen som ble utvunnet av den døde hvalen. Resultatet var et system som til dels abstraherte hvalen som dyr vekk fra kvotesettingen, hvor for eksempel to og en halv knølhval tilsvarer en enhet. Vi har sett at hvalfangstindustrien var

²³³ Kombinasjonsskipet Peder Huse utgjorde imidlertid en etterdønning, som det eneste fartøyet i et siste lite vellykket norsk forsøk på operasjon i Antarktis i 1971-72. Elstad & Finstad 2004: 333.

²³⁴ Stenseth, Lid & Hoel 1993: 87.

²³⁵ Tønnessen & Johnsen 1982: 640, Heazle 2006: 131-132.

²³⁶ Birnie 1985: 407.

²³⁷ "Chairman's Report of the Twenty-Second Meeting", <http://luna.pos.to/whale>, Birnie 1985: 409-412.

²³⁸ I etterkant av oppløsningen av Sovjetunionen har det endelig blitt bevist at Sovjet drev med systematisk falsifisering av fangstrapporter, og at fangst av blåhval og knøl fortsatte også etter forbudet. Se tall: Heazle 2006: 194.

de mest aktive og mektige, men at kommisjonen også fikk en viss autoritet fra biologer og statistikere.

Hva dette betød har vi sett gjennom konsekvenser som overbeskatning, som etter hvert ga mangel på hval. For den kostnadskrevende industrien betydde dette mangel på lønnsomhet, og de fleste landene oppga fangsten da mangelen på hval viste seg i røde tall. Dette kan synes å være i tråd med Ræstad sin spådom og forsikring fra mellomkrigstiden, om at den moderne hvalfangsten uansett ikke ville ende med utrydning av hvalstammene da en nedgang i fangst ville ta knekken på industrien før hvalen. Situasjonen var imidlertid ikke så enkel, hvalene ble fangstet ned til de var truede, og det var deler av industrien som ikke så ut til å ville gi seg med dette.

Skal man oppsummere etterkrigstidens fangst kynisk, er dette til tider en historie om en stadig voksende flåte mot en stadig minkende hvalbestand, hvor profittmotivet var enerådende, og lavere fangst i større grad ble besvart med større fangstinnsats enn med reguleringer.²³⁹ Vi kan konkludere med at frihandel omkring potensielt forgjengelige ”naturressurser” kan være problematisk. Dette kan igjen knyttes til den ofte refererte artikkelen om allmenningens tragedie fra 1968 av biologen Garrett Hardin.²⁴⁰ Hardin interesserer seg særlig for forventede problemer med overbefolkning og mangel på tilgang på ressurser, et av de store temaene for tidens gryende miljøbekymringer. Hardins artikkel fikk stor innflytelse i blant annet samfunnsvitenskapene og for forståelsen og selvforståelse av både miljøbevegelsen og ressursforvaltningen.²⁴¹

Kort oppsummert handler allmenningens tragedie om ødeleggelsen av en begrenset fellesressurs, da hver aktør handler ut fra kortsiktig vinning for maksimal utkomme for en selv. Aktørene er fanget i dette spillet som går på tvers av aktørenes kollektive interesse. Hvalfangst er nettopp et av Hardin sine eksempler hvor egeninteresse og havenes frihet fører til tragedie for alle parter. Han tar utgangspunkt i økonomisk spillteori og peker på allmenningens tragedie som et eksempel på et problem som vitenskap og teknologi ikke kan

²³⁹ Lignende konklusjoner, se Ellis 1992: 402-403, Tønnessen 1970: 328.

²⁴⁰ Garrett Hardin: The Tragedy of Commons, *Science*, 162:3859, 1968.

²⁴¹ Stephen Bocking: *Nature's Experts*, New Brunswick, New Jersey 2004: 80-81, Robert J. Brulle: *Agency, Democracy, and Nature*, Cambridge, Massachusetts 2000:186.

løse alene. Hardin sitt poeng er at holdningsendring og politisk overstyring må til, og til syvende og sist også en oppgivelse av allmenningen.²⁴²

Sammenligningen halter likevel noe da IWC på mange måter representerte et svar på dette problemet. Ideelt var IWC en forvaltningsorganisasjon hvor næring, vitenskap og politikk jobbet for en felles interesse, nemlig å unngå overbeskatning. En slik forståelse av IWC problematiserer imidlertid ikke at konvensjonen også hadde andre mål, heller ikke natursynet den var bygget på, slik som ressursbegrepet. Likeså tas industriens motivasjon å unngå overbeskatning for gitt. Ertertiden har dømt etterkrigstidens forvaltning strengt, og undersøker man på målene for konvensjonen må man konkludere med at kommisjonen verken lyktes i å beskytte hvalstammene eller industrien.

Den institusjonelle innrammingen fungerte knapt etter plan eller mål satt i konvensjonen. Som vi har sett var potensielle oversvømmelser i form av ”smutthull” og muligheter for ikke å rette seg etter vedtak også innbakt i konvensjonens tekst. Flere har som Tønnessen i sammenheng med dette pekt på mistillit mellom nasjonene i kommisjonen, mistro til vitenskaplige anslag, og mangel av tro på at andre nasjoner ville følge opp kutt og ikke heller ta over markedsandeler.²⁴³ Dette er funn som vi har sett også reflekteres i de offisielle rapportene, og i delegaters uttalelser i media. Mistroen kan sies å ha rot i økonomiske beveggrunner, og være i tråd med Hardins modell.

En annen inngang er å peke på industrien, dens motivasjon og ressursbegrep. For industrien har vi sett at hvalen kun hadde verdi som ressurs hvis den ble utnyttet, altså skutt og behandlet. Den industrielle hvalfangsten kan i så måte sammenlignes med oljeutvinning eller gruvedrift. Det er liten tvil om at kortsiktige økonomiske interesser ble prioritert foran både overlevelsen av hvalfangsten og de forskjellige hvalartene. Det er grunn til å konkludere med at industriens ledende rolle i kommisjonen var problematisk i forhold til målet om å unngå overbeskatning, og vi har sett at verken nasjonene med sine kommisjonærer eller vitenskapskomiteens representanter kunne betraktes som uavhengige av industrien.²⁴⁴ Som vi

²⁴² Hardin 1968.

²⁴³ Tønnessen 1970: 461-462.

²⁴⁴ Steinar Andresen & Tora Skodvin: Non-state Influence in the International Whaling Commission, 1970-2006, Michele M. Betsill & Elisabeth Corell (ed.): *NGO Diplomacy. The Influence of Nongovernmental Organizations in International Environment Negotiations*, Cambridge, Massachusetts/London 2008: 121-125.

har sett var også bestemte verdier innbakt i konvensjonen, og industriens perspektiv var i høy grad til stede i konvensjonens tekst.

Vitenskapens jobb var i all hovedsak å gi industrien svar på ressursens tilstand, som i dette perspektivet i stor grad handlet om antall, og ut fra dette hvor mange som kunne fanges uten å sette bestanden og næringen i fare. Hvalfangsten skulle være stabil, høyest mulig, men samtidig skulle nedskatning unngås. I forvaltningens offisielle dokumenter, slik som i konvensjonen og dens program, hadde hvalen ingen særlig andre egenskaper enn å være en ressurs for mennesket å utnytte. Forvaltningen var fokusert på regulering av den industrielle fangsten og ikke hvalbestandene. Hvalen er riktignok delt inn i familier og arter, men bare de foretrukne artene for oljeindustrien ble spesifisert i programmet med egne regler. Dette forklarer også hvorfor hvalarter som ble beskattet av andre grunner enn oljeinnhold ikke ble tatt med.²⁴⁵ Det statistiske arbeidet blant hvalforskerne var basert på beregninger av art for art, og dette skulle igjen påvirke kvotesettingen i BWU, som paradoksalt nok i liten grad skilte mellom de ulike artene og bestandene. Vitenskapen og tellingene var uten tvil preget av mangler og usikkerhet, og som vi har sett ble industriens ønsker i praksis prioritert foran vitenskapskomiteens anbefalinger. Forvaltningen av hvalene var i IWC først og fremst en sak mellom industri og administrasjon, og også dette kunne være med på å forhindre at andre interesser, annen kunnskap og andre verdier ble vurdert.²⁴⁶

Som ressurs skulle hvalene i teorien beskyttes mot overfangst, og holdes på et ikke videre definert ”optimalt nivå”, som igjen skulle sikre evig fangst. På det tidlige 1960-tallet ble dette nærmere spesifisert ved at det optimale nivået blir knyttet til begrepet bærekraftighet. Det er mulig å hevde at vitenskapskomiteen her bedrev en slags ”ecology in the making”, men vi skal merke oss at også bærekraftighetsbegrepet i større grad var knyttet til rasjonell økonomisk utnyttelse, enn å være et økologisk begrep. Da konvensjonen i tillegg hadde modererende punkter om at programendringer ikke måtte skade industrien økonomisk eller skape problemer på forbrukernivå, vanskeliggjorde dette et økologisk fokus ytterligere.²⁴⁷

²⁴⁵ Programmet handler om regulering av fangsten, med for eksempel en rekke spesifikasjoner av fangstområder og typer av fangstoperasjoner. Interessant er det også hvordan programmets innledende generelle definisjoner er direkte knyttet til fangsten framfor hvalene, som å treffe, lande, ta, miste. Hvalen viser seg illustrerende nok i det norske ordet ”dauhval” som refererer til en flytende død hval som ingen ennå har gjort krav på. Lakterende hval” skilles også ut i definisjonene med spesifikke krav.

²⁴⁶ Se forøvrig Bocking 2006.

²⁴⁷ ”International Convention For the Regulation of Whaling”, Artikkel V, 2 d), <http://iwcoffice.org/commission/convention.htm#convention>.

Statistikerne var, på tross av mangelen på umiddelbart gjennomslag, uansett med på å legge grunnen for en ny innramming av hvalen.

I praksis ser vi imidlertid at mer effektiv regulering først kom på plass når kollaps var et faktum. Industriens kollaps skyldtes mangel på lønnsomhet, da det ble stadig mindre hval å fange, men også ustabile oljepriser som var knyttet til nye konkurrerende produkter. På 1960-tallet fikk kommisjonen økt effektivitet som forvaltningsregime, og institusjonen som sådan kom på mange måter styrket ut gjennom bestandenes kollaps. Dette kan også knyttes til at land som var representert i kommisjonen ga opp fangsten, noe som i seg selv kunne virke endrende. Uten fangst og økonomisk interesse ble industriens perspektiv og makt naturlig nok svekket i disse landene.

Overbeskatningen hadde få oppfattede konsekvenser utenfor industrien og dens omland, og da særlig i form av trusler mot arbeidsplasser. Hardins vektlegging av behovet for endringer i moral og verdier i løsningen av allmenningens tragedie er interessant, et tema han for øvrig ikke utdyper i særlig grad i artikkelen. Det kan hevdes at mangelen på interesse utenfra også var med å muliggjøre den politiske paralysen i forvaltningen i forhold til overbeskatningen. Hvalene som skapninger var i denne perioden stort sett var usynlige for andre enn sine ”bødler”. De var også i stor grad en uvedkommende og relativt uproblematisk størrelse for forbrukere og offentligheten, som kun møtte hvalen i form av sluttprodukter som maling og margarin. Dette var imidlertid i ferd med å endre seg.

Som vi har sett var hvalfangsten opprinnelig heller ikke en stor sak for naturvernerne, og problematiseringen av fangsten og varslene om overbeskatning kom i hovedsak fra vitenskapsfolkene rekker. IWC opplevde som sådan lite press utenfra, men man skal likevel ikke unnså at hvalfangstkommisjonen tidlig på 1960-tallet mottok brev med bekymringer for hvalbestanden både fra miljøorganisasjoner som WWF og fra organisasjoner innen FN.²⁴⁸ Det var imidlertid ikke snakk om noe massivt press eller oppmerksomhet, og alt i alt hadde innvendingene på denne tiden begrenset innflytelse på politikken innen institusjonen.

IWC hadde på mange måter fungert som en klubb og lukket forum for hvalfangstindustrien. Da krefter som COT/COF fra ”utsiden” ble invitert inn på 1960-tallet, har hva de oppdaget

²⁴⁸ Se for eksempel “Chairman’s Report of the Fifteenth Meeting”, “Fifteenth Report of the Commission” 1965: 35.

blitt sammenlignet med metaforen ”at reven vokter hønschuset”.²⁴⁹ Fra siste halvdel av 1960-tallet hørtes flere motstemmer utenfra, som for eksempel gikk inn for en tidsbestemt totalfredning av all hval i Antarktis, eller forslag om FNs overtagelse av IWC.²⁵⁰ Populasjonsbiologene i COT/COF kan også sees på som starten på en mer eller mindre uavhengig vitenskaplig front innad i kommisjonen, hvor vitenskapsfolkene ble hørt i en helt annen grad ved å møte delegatene som en organisert og relativt homogen gruppe. Hvalen framstod i større grad som truet, statistikk ble oppvurdert og vitenskapsfolk tok sterkere del i kommisjonen, både som observatører og rådgivere.²⁵¹

²⁴⁹ David Victor: Whale Sausage, i Friedheim (ed.) 2001: 296

²⁵⁰ Tønnessen 1970: 464-465, Birnie 1985: 407.

²⁵¹ Epstein 2008: 126.

Kap 4

Den økologiske hval

Vi så i forrige kapittel hvordan den internasjonale hvalfangstkommisjonen i etterkrigstiden mislyktes i å forhindre fortsatt overbeskatning av de store hvalene. Ved inngangen til 1970-tallet var det i all hovedsak Japan og Sovjetunionen som bedrev hvalfangst i større skala. De var alene i Antarktiske farvann og i det nordlige Stillehavet. I det sistnevnte området hadde de siden oppstarten stort sett vært enerådende.²⁵² Da blåhvalen og knølhvalen var blitt fredet og også finnhvalen synes vanskeligere å finne, rettet fangsten seg mot spermhval og seihval/brydehval, og i økende grad også mot vågehval.²⁵³

Som ressurs spilte hvalen alt i alt en langt mindre viktig rolle enn tidligere. For eksempel hadde vegetabiliske oljer stort sett overtatt i margarinproduksjonen. På grunn av mindre tilbud var prisene likevel høye. I enda større grad gjaldt dette for produkter fra spermhvalen.²⁵⁴ I økende grad ble kjøttet fra de ulike hvalene utgangspunkt for fangsten, hvor en stor del gikk til dyrefor. Hvalfangsten var imidlertid fortsatt viktig som næring for Japan, både økonomisk, og ved at hvalkjøttet fortsatt var betydningsfullt som nasjonal proteinkilde.²⁵⁵ Hvalfangstkommisjonen var også i endring. Industrien og dens innflytelse var på retur, mens ideen om en mer økologisk innramming og forvaltning var på frammarsj.

Jeg vil i dette kapitlet undersøke hva dette innebar. Hvalene, men også hvalfangsten, ble synlig på en helt annen måte på 1970-tallet, og endret samtidig posisjon i folks bevissthet. Dette henger også sammen med framveksten av miljøbevegelsens engasjement i hvalfangsten. I den forbindelse vil jeg særlig se på organisasjonen Greenpeace sin rolle. I dette kapitlet vil jeg behandle perioden fra 1972, da et moratorium mot kommersiell hvalfangst ble anbefalt

²⁵² Tønnessen & Johnsen 1982: 638.

²⁵³ Den noe mindre brydehvalen ble i stadig større grad fangstet, da også seihvalen hadde vist tegn på kraftig tilbakegang alt fra midten av 1960-tallet. De to hvalartene ble imidlertid slått sammen og klassifisert som en art i fangststatistikken. Heazle 2006: 114-116. Fangsten av vågehval var ikke regulert med egne kvoter før sesongen 1972-73 og ble i denne sesongen sammen med spermhvalen den hvalarten det ble drept flest av også i Antarktis. Tønnessen & Johnsen 1982:640-641, 678-679, Heazle 2006: 194.

²⁵⁴ Tønnessen & Johnsen 1982: 685. Olje og voks fra spermhvalen ble ikke brukt til margarinproduksjon. Den ble imidlertid i særlig grad brukt som industrielt smøremiddel hvor den hadde unike kvaliteter. Det har også blitt funnet erstatninger for dette. Ellis 1991: 441. Også i parfyme- og kosmetikkindustrien var produkter fra spesielt spermhvalen ettertraktet.

²⁵⁵ Tønnessen & Johnsen 1982: 638, C. W. Clark & R. Lamberson: An economic history and analysis of pelagic whaling, *Marine Policy* 6:2, 1982: 110.

ved FNs konferanse for miljøvern i Stockholm, fram mot 1982 da moratoriet fikk gjennomslag i IWC. Hvordan fikk hvalfangsten status som et miljøproblem? Hvilken rolle spilte miljøorganisasjonene i dette? På hvilken måte ble IWC endret i denne perioden? Endret også hvalen innramming og status i forvaltningen?

Hvalfangst som prekært miljøproblem

Selv om interessen for miljøvern fikk et voldsomt oppsving på 1960-tallet, var ikke kampen mot hvalfangsten noe stort tema.²⁵⁶ FNs konferanse for miljøvern (UNCHE) som ble avholdt i Stockholm i 1972, var den første av sitt slag. Konferansen kan stå som et eksempel på at miljøvern og miljøvernspolitikk hadde blitt en viktig del av den internasjonale politiske offentligheten.²⁵⁷ Arrangementet bestod av en offisiell konferanse, men omfattet også alternative arrangementer ledet av NGO'er, og dekket et bredt utvalg av temaer under en vid definisjon av miljøvern.²⁵⁸ Det er ikke uvanlig å betrakte denne konferansen som et gjennombrudd for hvalen som symbol for verdens miljødelegger og forestillingen om hvalfangsten som et alvorlig miljøproblem.²⁵⁹ Konferansen kan også betraktes som et gjennombrudd for NGO'ene og deres direkte deltagelse i offisiell mellomstatlig politikk.²⁶⁰

Flere av temaene som ble diskutert på konferansen var politisk svært kontroversielle, slik som overbefolkning og fødselsbegrensning, skeivheter i verdens ressursbruk, reguleringer av industrien, naturødeleggelse og bruk av kjemikalier i USAs krigføring i Vietnam, atomprøvesprengninger og kjernekraft. I forhold til disse temaene framstod hvalfangsten som

²⁵⁶ Unntak fines selvsagt, gjerne fra engasjerte enkeltpersoner fra det vitenskapelige miljø, og engasjementet gikk både på bekymringer over bestand og overfor avlivningsmetodene. Duarte Andersen 2007: 35-39. Et viktig eksempel er Scott McVay, som understreket mennesket plikt til å redde hvalbestandene i sin definerende artikkel "The Last of the Great Whales" trykt i det populærvitenskapelige magasinet *Scientific American* i 1966. Ellis 1992:435-436.

²⁵⁷ Andrew Jamison: *The Making of Green Knowledge*, Cambridge 2001: 86. Den første internasjonale konferansen med sikte på å beskytte det globale miljøet ble representert av 114 nasjoner, en rekke internasjonale spesialorganer, samt observatører fra NGO'er, men ble noe svekket av fravær fra de fleste Østeuropeiske landene. Konferansen ble blant annet beskrevet som en hending av historiske proporsjoner og starten på framtidens forandring av menneskehetens holdninger til bruken av miljøet. R. Stephen Berry: What happened at Stockholm, *Bulletin of the Atomic Scientists*, sept. 1972.

²⁵⁸ Epstein: 2008: 104. En interessant artikkel som blant annet omhandler planleggingen, bredden, konfliktene med vekt på de alternative arrangementene: Tord Bjørk: *The emergence of popular participation in world politics*. Stockholm 1996: 14-15. Sluttrapport og deklarasjon fra konferansen: "Report of the United Nations Conference on the Human Environment", <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97>, "Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment", <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>.

²⁵⁹ Tønnessen & Johnsen 1982: 674, Heazle 2004: 135, Birnie 1985: 1.

²⁶⁰ Epstein: 2008: 110-111, Jamison 2001: 158-159, Michelle M. Betsill & Elisabeth Corell: Introduction to NGO Diplomacy, i Betsill & Corell (ed.) 2008: 1.

mindre kontroversiell. Hvalfangstmotstanden, som i særlig grad ble tematisert av USAs delegasjon, virket på noen måter samlende. At det ble så mye fokus på hvalfangsten framfor andre temaer som jeg viste over, har blitt framstilt som et resultat av pragmatisme, taktikk og lobbyisme fra USA sine representanter ved konferansen. USA ble ellers sterkt kritisert i forbindelse med andre temaer som ble tatt opp, og framstod ofte som en bremsekloss.²⁶¹

Ved å fremme et forslag om moratorium for hvalfangst skaffet imidlertid USA seg betydelig goodwill, spesielt fra NGO'er og pressen i hjemlandet.²⁶² En av de mer eller mindre spontane tilstelningene i forbindelse med konferansen fant sted da teltbyen, med blant annet NGO'er og amerikanske hippier, møtte de offisielle delegatene til en feiring av hvalen. Hvalfesten ble fulgt opp av en demonstrasjon gjennom Stockholms gater for stopp av all hvalfangst. Her gikk amerikanske delegater og observatører foran i tog sammen med de andre demonstrantene. På slep hadde de med en buss forsøkt utkledd som en blåhval, som igjen spilte hvalsang via en høytaler.²⁶³

Bortsett fra den håpefulle, men noe vage deklarasjonen som ble vedtatt på konferansen, handlet de konkrete resultatene med internasjonal enighet i stor grad om beskyttelse av utrydningstruede arter, opprinnelig et perifert tema på konferansen.²⁶⁴ Blant disse var en egen resolusjon om hvalfangst. Resolusjonen inneholdt blant annet en anbefaling om å styrke hvalfangstkommisjonen og styrke forskningen omkring hvalbestandene og deres utvikling. Viktigst i ettertid var etterlysningen av at alle nasjonene i IWC måtte komme til enighet om ti års moratorium for all kommersiell hvalfangst. Denne resolusjonen ble vedtatt enstemmig.²⁶⁵

²⁶¹ Bjørk 1996: 14-15, Epstein 2008: 105-106, Darby 2007: 104.

²⁶² Tony Brenton: *The Greening of Machiavelli*, London 1994: 42

²⁶³ Duarte Andersen 2007: 64, Paul Ehrlich: A crying need for quiet conferences, *Bulletin of the Atomic Scientists*, sept 1972: 32. Bildet om den store offentlige oppslutningen om hvalsaken kan også nyanseres: Bjørk beskriver demonstrasjonen, på tross av oppslag i amerikanske aviser og omtaler i senere litteratur, som en forholdsvis liten demonstrasjon med hovedvekt på amerikanske deltakere. I følge Bjørk var det femti ganger færre deltakere i denne enn i den mindre omtalte demonstrasjonen mot USA's ødeleggelser i Vietnam. Bjørk 1996: 15. For øvrig har jeg ikke funnet noen av disse demonstrasjonene omtalt i verken Aftenpostens eller VGs dekning av konferansen.

²⁶⁴ Epstein 2008:104-105.

²⁶⁵ "United Nations Conference on the Human Environment – Action Plan for the Human Environment", Anbefaling 33: <http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/bt/cassese/cases/part3/ch17/1204.pdf> (10/6-2010) Etter flere stemmegivninger gikk anbefalingene gjennom, uten motstemmer. Japan hadde først fått avvist et alternativt forslag hvor moratoriet bare skulle gjelde utrydningstruede hvalarter. Japans forslag ble av moratoriumtillhengere kritisert for å lede til samme situasjon vi har sett tidligere, altså først beskytte hvalstammene da de allerede var overbeskattet og utrydningstruet. For en analyse av saksgangen opp til vedtaket: Duarte Andersen 2007: 56-69.

Kort tid etter konferansen avholdt IWC sitt årlige møte. Målet for USA var utvilsomt å umiddelbart få gjennomført anbefalingene fra UNCHE, og det var også deres kommisjonær som viderefremmet forslaget om et moratorium.²⁶⁶ USA stilte med en stor delegasjon, og hadde også formannsvervet. Det sterke presset ble imidlertid oppfattet som utilbørlig fra enkelte av de andre nasjonene. Beskyldninger mot amerikanerne for å være dobbelmoralske var også oppe, siden deres delfinnslett i forbindelse med tunfiskfangst ikke ville rammes av et eventuelt moratorium.²⁶⁷ Moratorieforslaget fikk imidlertid ikke det nødvendige ¾-flertall ved kommisjonens møte.²⁶⁸ IWC gikk dermed inn i et tiår med fortsatt hvalfangst, men som også var preget av sterkt økende motstand mot fangsten.

Endringer og hindringer

Vi har sett at tidligere manglende oppfølging av tiltak mot overbeskatningen, blant annet har blitt forklart med IWCs vitenskapskomités mangel på gjennomslag, kommisjonens handlingslammelse og industriens jerngrep om kommisjonen. Avvisningen av moratoriet i kommisjonen i 1972 bør ikke forklares på samme måte. Hvalfangstkommisjonen var ved inngangen til 1970-tallet preget av en helt annen stemning enn ti år tidligere, og 1971 har blitt framhevet som et slags vendepunkt.²⁶⁹ Den vitenskapelige komité fikk stadig mer makt, og heller ikke den stilte seg bak forslaget om et moratorium for all kommersiell hvalfangst.²⁷⁰

I 1972 lyktes det endelig komiteen å få gjennomslag for helt å gå bort fra blåhvalenheter til fordel for egne kvoter for hver bestand. IWC hadde også implementert en etterlenget internasjonal observatørordning.²⁷¹ I tråd med anbefalingene fra Stockholm var det også full

²⁶⁶ UNCHEs generalsekretær Maurice Strong var også til stede og presenterte anbefalingene for IWC. "Chairman's Report of the Twenty-Fourth Meeting", "Twenty-Fourth Report of the Commission", London 1974: 23-24.

²⁶⁷ Duarte Andersen 2007: 70-7.

²⁶⁸ "Chairman's Report of the Twenty-Fourth Meeting", "Twenty-Fourth Report of the Commission" London 1974: 24-25.

²⁶⁹ Tønnessen & Johnsen 1982: 674, Birnie 1985: 412-420. Blant aspektene som man kom videre med på kommisjonens møte i 1971 var arbeid for å gå bort fra BWU, samt endelig å få implementert en internasjonal observatørordning. "Chairman's Report of the Twenty-Third Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_chair71_9.html, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair71_17.html.

²⁷⁰ "Chairman's Report of the Twenty-Fourth Meeting", "Twenty-Fourth Report of the Commission" 1974: 24-25, Epstein 2008: 127.

²⁷¹ "Chairman's Report of the Twenty-Fourth Meeting", "Twenty-Fourth Report of the Commission" 1974: 27-28, Kalland 2009: 116, Tønnessen & Johnsen 1982: 677-678, Heazle 2006: 54-55, Peterson 1992: 158, Young (ed.): *Examining the Components of a Revised Management Scheme*, Washington DC 1993: 67-69. Den internasjonale observatørordningen ble framsatt som et forslag fra den norske delegasjonen i 1955! Birnie 1985: 233-234. Overgangen til kvoter for hver art hadde fortsatt åpenbare blindflekker, det ble blant annet ikke i tilstrekkelig grad tatt hensyn til bestandsforskjeller innenfor samme art. Hoel 1985: 90.

enighet om anbefalingen om økt forskning på hvalbestandene og styrking av kommisjonen.²⁷² De nye bestemmelsene økte sjansene for en målrettet regulering av hvalstammene innen IWC. I denne endrende situasjonen kunne forslaget om moratorium for all fangst heller oppfattes som et tilbakeslag. For den vitenskapelige komiteen ville moratoriet da bety både en reduksjon i forskningsaktiviteten, og at en måtte gå tilbake til å behandle de forskjellige hvalartene og stammene som en ensartet gruppe.²⁷³

Avvisningen av moratoriet i kommisjonen bør selvsagt ikke forklares så enkelt som at delegatene med dette fulgte den vitenskapelige komiteens anbefalinger. Selv om bestandsanslagene ikke nødvendigvis pekte på et behov for et moratorium for all fangst, var det heller ingen tvil om at de var usikre og mangelfulle. Argumenter om vitenskapelig usikkerhet og kunnskapsmangel kunne dermed potensielt gå begge veier.²⁷⁴

Ved miljøkonferansen i Stockholm hadde Norge, representert av miljøvernminister Olav Gjærevoll, stemt for anbefalingen om et moratorium for all kommersiell fangst. Ved de påfølgende møtene i IWC var imidlertid det norske standpunktet et annet, og var da blant landene som var med på å blokkere forslaget.²⁷⁵ Selv om Norge hadde avvirket den industrielle fangsten, ble det drevet fangst av vågehval i det nordlige Atlanterhavet. Denne fangsten ble fra offisielt norsk hold sett på som en del av fiskeripolitikken, og var på dette tidspunktet ikke regulert av IWC. Norge hadde fortsatt en viktig posisjon i IWC på grunn av sin kunnskap og ekspertise, men uten flåte både mindre påvirkning og interesse enn tidligere. Likevel er det ikke usannsynlig at landet innehadde en slags ”jokerposisjon” i kommisjonen.²⁷⁶

Ser man på stemmegivningen over moratorieforslaget var det nå en tydelig tendens. Fangstland som Japan, Sovjet, Island, Sør-Afrika og Panama stemte mot forslaget, mens land

²⁷² “Chairman’s Report of the Twenty-Fourth Meeting”, “Twenty-Fourth Report of the Commission” 1974: 26.

²⁷³ “Chairman’s Report of the Twenty-Fourth Meeting”, “Report of the Scientific Committee”, “Twenty-Fourth Report of the Commission” 1974: 24-25, 48, Heazle 2006: 138-139, Birnie 1985: 422, Hoel 1985: 109.

²⁷⁴ Heazle 2006: 136-137.

²⁷⁵ Norge stemte altså nei til moratorium bare dager etter de hadde vært med på å gå inn for det i Stockholm.

²⁷⁶ Andersen 2004: 43, Tønnessen & Johnsen 1982: 674-675. Det er flere grunner til at Norge kan betraktes som en viktig aktør, med en spesiell posisjon i IWC. En av dem er landets historiske rolle i både overbeskatning og reguleringsforsøk, en annen er at norsk utstyr fortsatt ble brukt i japanske operasjoner.

som Danmark, Australia og Canada avsto fra å stemme.²⁷⁷ Vi kan dermed også se på møtet i 1972 som starten på et skisma innenfor IWC, mellom nasjoner som fortsatt tok del i hvalfangst og de som ikke gjorde det. Norge var for øvrig det eneste landet som stemte mot forslaget om moratorium i 1972 som på dette tidspunktet ikke bedrev fangst av de regulerte hvalene.

Sett på bakgrunn av dette er det ikke merkelig at den norske helomvendingen fikk oppmerksomhet og kritikk både nasjonalt og internasjonalt. Protokollsjeff i Utenriksdepartementet, Inge Rindal, representerte Norge i IWC, og gikk også mot moratoriet i 1973. Det kan tyde på at det var politisk uenighet innad og mellom departementene.²⁷⁸ Rindal begrunnet sin stemmegivning med at Sovjet og Japan kom til å bruke sin reservasjonsrett hvis moratoriet skulle bli vedtatt. Stemmegivningen var altså begrunnet taktisk for å unngå et sammenbrudd i IWC, og for å regulere mest mulig.²⁷⁹

Vi kjenner imidlertid igjen lignende argumenter fra rettferdiggjøringen av blokkering av forslag om kvotesetting i tråd med den vitenskapelige komités anbefalinger på 1960-tallet. Dette kunne så ytterligere tvil om Norges troverdighet. Det fantes også politisk frykt for at IWC ville regulere den norske vågehvalfangsten, og at dermed også denne fangsten skulle omfattes i et eventuelt moratorium.²⁸⁰ Dette kan også være en av grunnene til at Norge gjentatte ganger gikk i mot forslaget om et moratorium for all kommersiell fangst.

For å forbedre effektiviteten og kvaliteten på forvaltningen forsøkte man nå også å få alle nasjoner som bedrev hvalfangst inn i IWC.²⁸¹ Som vi har sett hadde hvalfangstnæringen

²⁷⁷ Duarte Andersen 2007: 74. USA, Storbritannia og Mexico var blant landene som gikk inn for moratoriet.

Danmark var involvert i hvalfangst via Færøyenes grindhvalfangst, Australia bedrev fortatt kystfangst, mens Canada var i ferd med å avslutte sin kysthvalfangst med unntak for inuittisk tradisjonell fangst av enkelthvaler.

²⁷⁸ Rindal fikk direkte kritikk for stemmegivningen fra miljøverndepartementet og Gjærevoll, hvorav sistnevnte tidligere hadde møtt kritikk for sin støtte til moratoriet fra marinbiolog Åge Jonsgård og Fiskeridepartementet. Duarte Andersen 2007: 41, 78-81. Norges stemmegivning i IWC ble også tidligere kritisert i utenlandske medier, da Norge ofte stemte med Sovjet og Japan mot vitenskapelige anbefalinger ved IWC sine møter i årene for Stockholm. Se for eksempel "Full enighet om hvalfangstkvoten i neste sesong", *Aftenposten* 16/7-1970.

²⁷⁹ "Fangstforbud for hval kunne ført til rovdrift", *Aftenposten* 1/7-1972, "Norge stemmer trolig nei", VG 25/6-1973, Tønnessen & Johnsen 1982: 674, Duarte Andersen 2007: 96. Bekymringen for at Sovjet og Japan kom til å reservere seg mot, og ikke kom til å respektere et moratorium var i tråd med faktiske advarsler fra disse landene. Birnie 1985: 434-435.

²⁸⁰ Duarte Andersen 2007: 95-97.

²⁸¹ "Chairman's Report of the Twenty-Fourth Meeting", "Twenty-Fourth Report of the Commission" 1974: 27. Et arbeid som må sies å bare ha vært moderat suksessfylt før det i stor grad lyktes på slutten av tiåret. Grunnen til dette var blant annet at risikoen for sanksjoner for å ikke følge IWC sine anbefalinger om å melde seg inn i organisasjonen var små, og at lønnsomheten, særlig på grunn av eksport til Japan, med den ikke internasjonalt

historisk beveget seg fra hvalart til hvalart i takt med overbeskatningen. I forhold til dette oppnådde kommisjonen nå konkrete resultater, slik som økt fokus, mer restriktiv regulering og egne kvoter for spermhvalfangsten. Spermhvalen hadde som vi har sett blitt viktigere delvis på grunn av desimeringen av andre arter.²⁸² Vågehvalen er en "liten" hvalart og hadde dermed vært lite attraktiv å jakte på for olje, og var derfor opprinnelig ikke gjenstand for reguleringer innen IWC i det hele tatt.²⁸³ På slutten av 1960-tallet ble det interesse også for denne arten, særlig fra Japan som jo også utnyttet kjøttet.²⁸⁴ I sesongen 1972-73 annonserte også Sovjet storskala vågehvalfangst i Antarktis. IWC grep denne gangen raskt inn og satte kvoter allerede før fangsten startet.²⁸⁵ Imidlertid ble ikke IWC sin inngripen helt suksessfull.

Kvotene ble satt til 5000 dyr for 1972-73, som ble overskredet. IWC vedtok samme kvote også for den etterfølgende sesongen, mot Japan og Sovjet sitt forslag 8000 vågehval, et forslag som for øvrig kun fikk disse to landenes stemmer. Japan og Sovjet protesterte i ettertid mot IWC sitt vedtak, og avtalte seg i mellom en kvote på 4000 hver. Dette var en rett de hadde i forhold til konvensjonen og dets program, men som gikk stikk i strid med ønsket fra kommisjonen og de andre medlemslandene. Slike eksempler var med på å øke kritikken mot IWC som et fortsatt maktesløst forvaltningsorgan for beskyttelse av hvalene, men var samtidig også med på å tvinge fram en diskusjon om revisjon av konvensjonen og IWC sitt program.²⁸⁶

regulerte fangsten var stor. Hoel 1985: 112. Tønnessen & Johnsen 1982: 651-652, 681. Nasjoner som bedrev hvalfangst utenfor IWC sine reguleringer (med år for innmelding i parentes) var for eksempel Brasil (1974), Spania (1979), Chile (1979), Peru (1979), Portugal (2002) og Ecuador (2007).

<http://www.iwcoffice.org/commission/members.htm>.

²⁸² Spermhvalfangsten hadde gått i bølger men hadde i stor grad unngått regulering, på tross av perioder med kraftig beskatning. En av grunnene er at produktene fra spermhvalen er forskjellige fra de andre hvalene, og ble betraktet som en annen type industri, og spilte dermed ikke særlig rolle i den Antarktiske jakten på hvalolje. En annen grunn som ble pekt på var at spermhvalen fantes i alle hav og hadde et vandringsmønster som både usynliggjorde tegn på overbeskatning og vanskeliggjorde effektiv kontroll. Fra midten av 1960-tallet hadde spermhvalfangsten stort sett oversteget halvparten av totalfangsten av all hval. Et mer restriktivt tak på fangsten ble satt i 1972, mens stadig mer spesifiserte kvoter på klassifiserte bestander ble satt ved de etterfølgende møtene. Chairman's Report of the Twenty-Fourth Meeting", "Twenty-Fourth Report of the Commission" 1974: 31, Holm 1984: 107, Tønnessen & Johnsen 1982: 680-681.

²⁸³ På grunn av det lave oljeinnholdet ville 1 BWU tilsvart hele 50-60 vågehval. Tønnessen & Johnsen 1982: 640, Epstein 2008: 78.

²⁸⁴ Tønnessen & Johnsen 1982: 640-641.

²⁸⁵ "Chairman's Report of the Twenty-Fourth Meeting", "Twenty-Fourth Report of the Commission" 1974: 29

²⁸⁶ "Chairman's Report of the Twenty-Fifth Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_chair73_10.html, Tønnessen & Johnsen 1982: 641, 679-680. Fangsstatistikk: Heazle 2006: 193.

NMP – Fra økonomisk til økologisk basert forvaltning?

En ny måte å regulere hvalfangsten, New Management Procedure (NMP), ble introdusert av Australia ved kommisjonens møte i 1974. Prosedyren var et motforslag til kravet om et moratorium, som uansett ikke ville ha oppnådd tilstrekkelig flertall på denne tiden. NMP oppfattes derfor gjerne som et kompromiss mellom den svekkede hvalfangstindustrien og de stadig mer offensive verneinteressene.²⁸⁷ Med NMP ble forvaltningen basert på at hvalene ble delt opp i tre ulike kategorier ut i fra bestandsanslagene man kom fram til. Hvalstammene fikk status som fredet, beskyttet, eller stor nok for forvaltning.²⁸⁸ Eventuelle kvoter skulle settes på bakgrunn av klassifiseringene, som altså ble bestemt av den vitenskapelige komiteen

Implementeringen av NMP fra og med sesongen 1975-1976 kan sees på som nok en milepæl og et veiskille for IWC, hvor tyngdepunktet i forvaltningen gikk fra økonomi til statistikk og økologi.²⁸⁹ Den nye prosedyren kan sees på som en kulminasjon av arbeidet COT hadde påbegynt på 1960-tallet. De bevaringsorienterte hvalforskerne som hadde fokus på populasjonsdynamikk hadde tatt føringen fra den økonomisk orienterte industrien, og forvaltningen skulle nå fullt og helt baseres på maksimal bærekraftig avkastning (MSY), men med vekt på bærekraftighet.²⁹⁰ Hvalstammene ble nå oftere understreket å være et anliggende for hele menneskeheten, framfor fangstnasjonene. I forlengelse av dette var en av begrunnelsene for de nye reguleringene å bevare og forbedre hvalstammene som ressurs for framtida, samt beholde det marine økosystem i en velbalansert tilstand kapabel for høy produktivitet.²⁹¹

²⁸⁷ "Chairman's Report of the Twenty-Sixth Meeting", "Twenty-Sixth Report of the Commission", London 1976: 25-26, Andresen 2008: 126.

²⁸⁸ "Chairman's Report of Twenty-Sixth Meeting", Twenty-Sixth Report of the Commission, 1976: 25-26, Stoett: 1997: 58, Heazle 2006: 144-145. Ut i fra kategoriseringene ser vi at man i praksis fikk et selektivt moratorium mot all fangst av en rekke hvalstammer, ved at de ble tildelt 0-kvoter, som fredet eller beskyttet. Epstein 2008: 151, William Aron: Science and the IWC, i Friedheim (ed.) 2001: 115.

²⁸⁹ BWU handlet om potensiell oljemengde, altså regulering direkte knyttet til økonomi. Med NMP er hovedfokuset på karakteristikk og bestandstall av ulike hvalbestander, altså en mer økologisk vektlegging. Epstein 2008: 127.

²⁹⁰ Peterson 1992: 148.

²⁹¹ Holt 1985: 114. Framtidsperspektivene var knyttet til utsiktene om en annen matsituasjon på grunn av økende befolkning, et argument vi kjenner fra forrige kapittel og Hardin. Hvordan stoppe jordas befolkningsvekst og hindre overbefolkning må sies å være et av de mer definerende spørsmål for miljøbevegelsen på det tidlige syttitallet, særlig i etterkant av Paul Ehrlich sin bestselgende bok "The Population Bomb". Oppfatningen av hvalene som framtidig matressurs og bekymring for desimering av bestanden i så måte, har historie som i alle fall går tilbake til tidlig sekstital: Duarte Andersen 2007: 34-35.

Man fikk altså formaliserte klassifiseringer og regler som kommisjonen skulle følge, som igjen var basert på anbefalinger fra den vitenskapelige komité.²⁹² Med dette ble ytterligere makt overført til komiteen. Vitenskapelig usikkerhet, som vi har sett hadde vært et politisk stridsspørsmål gjennom hele hvalfangstkommisjonens historie, ble forsøksvis tatt inn i beregningene av kvoter, og skulle nå bli behandlet ut fra et fokus på vern av bestander, framfor vern av hvalfangstindustrien. Det var imidlertid klart at kunnskapsmangelen var stor, og på midten av 1970-tallet var det flere eksempler på at anbefalinger om forsiktigere regulering ikke ble fulgt fullstendig opp i kommisjonen.²⁹³

NMP førte til en ytterligere innstramning av reguleringen ved at føre-var prinsippet skulle legges til grunn i forhold til vitenskapelig usikkerhet. Utnytting skulle altså ikke forekomme hvis ikke den vitenskapelige komité hadde vurdert bestanden som tilfredsstillende.²⁹⁴ Føre-var prinsippet var en spesielt interessant nyskaping i forvaltningen i IWC. Prinsippet blir gjerne forstått som at ved fravær av vitenskapelig sikkerhet skal forvaltning skje på grunnlag av beste estimat av risiko for miljødelegger, og vitenskapelig usikkerhet skal ikke brukes som argument for å utsette tiltak som kan forhindre skader på miljøet. Dette åpnet for spørsmålet om hvem som skulle ha bevisbyrden. Skulle kritikerne bevise risikoen, eller skulle de som fremmet tiltak bevise at risikoer ikke fantes?²⁹⁵

Finnhvalen som hadde opplevd kraftig reduksjon gjennom hele etterkrigstiden, ble også, etter flere år med forslag om dette, endelig fredet i 1976.²⁹⁶ IWC opprettet i tråd med anbefalingene om å styrke institusjonen, et permanent kontor i Cambridge med eget

²⁹² Holm 1984: 106. Gjennomgang av kompromissløsninger på kvoter som oversteg den vitenskapelige komités anbefalinger ved IWC sitt møte i 1975: Birnie 1985: 462-463.

²⁹³ Hoel 1985: 116. Et interessant eksempel er hvordan USA fikk i stand en liten kvote på den totalfredete grønlandshvalen for urbefolkningen i Alaska, på tross av at den vitenskapelige komité hevdet at enhver fangst av denne kunne påvirke og forhindre at bestanden tok seg opp. "Chairman's Report of the Special Meeting, Tokyo, December 1977", "Twenty-Ninth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1979: 3-5.

²⁹⁴ "Exploitation should not commence until an estimate of stock size has been obtained which is satisfactory in the view of the Scientific Committee.", "Chairman's Report of the Twenty-Seventh Meeting", 1975, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair75_7.html, Kalland 2009: 116, 74.

²⁹⁵ Føre-var prinsippet har hatt en viss suksess i miljøpolitikken og er i dag implementert i for eksempel Frankrikes lovgivning og ikke minst som eget prinsipp i Rio-erklæringen fra 1992. Stengers 1999: 28, Michael Bess: *The Light-Green Society*, Chicago 2003: 204, 228-229, Rio erklæringen punkt 15: "Rio Declaration on Environment and Development", <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>.

²⁹⁶ "Chairman's Report of the Twenty-Eight Meeting", 1976, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair76_6.html. Unntak ble imidlertid gjort for deler av Nord-Atlanteren etter at Island leverte et notat om fortsettelse og begrensning av sin kystfangst av finnhval.

sekretariat operativt samme høst.²⁹⁷ Kvotene for de fleste bestandene hadde gått drastisk ned på få år, og fortsatte å bli ytterligere redusert i henhold til anbefalinger fra den vitenskapelige komité.²⁹⁸ I tillegg ble IWC sitt interessefelt utvidet til all fangst av storhval, og bort fra hovedfokus på fangsten i Antarktis og Stillehavet. Den antarktiske fangsten sin del av totalfangsten hadde vært synkende helt siden slutten av 1950-tallet.²⁹⁹ Med dette ble også vågehvalfangsten i Nord-Atlanteren kvoteregulert av IWC fra 1976. Norge beholdt nasjonale reguleringer i tillegg.³⁰⁰

Med den populasjonsbiologiske og økologiske innrammingen hadde altså hvalen endret karakter på en ganske dramatisk måte i forvaltningen. Økologi kan være flere ting. I ressursforvaltningen har et økologisk perspektiv ofte samtidig betydd å kontrollere naturen for menneskelig gagn. Målene var å optimere innhøsting, holde den høyest mulig, men også stabil over tid.³⁰¹ En slik tankegang var allerede innfelt i konvensjonens mål. Vi skal merke oss at også MSY opprinnelig hadde "oljehvalen" som utgangspunkt, og et mål om jevn og bærekraftig *fangst*. Økologien kunne imidlertid også representere et mer holistisk forhold til omgivelsene, og i så måte være mer i tråd med den framvoksende miljøbevegelsen. I en slik forståelse måtte "oljehvalen" gi tapt for en økologisk og utrydningstruet hval, hvor forvaltningens mål i større grad fokuserte på bevaring.

Hvalene var nå i større grad klassifisert og innrammet ut fra en oppfatning om at de trengte beskyttelse mot industrien, framfor at industrien trengte beskyttelse. En mer økologisk forvaltning hvor industriens perspektiv ikke lenger var det viktigste, fordret en forvaltning hvor fokuset ikke bare gjaldt hvalene som hadde blitt fangstet på grunn av oljeinnhold. Det var derfor ikke merkelig at spørsmålet om hva IWC sitt ansvarsområde faktisk skulle omfatte ble stilt. Bekymringer om for eksempel tilstanden til ulike bestander og arter av småhval gjorde seg gjeldende, og ble anbefalt regulert av kommisjonen.³⁰²

²⁹⁷ Epstein 2008: 126, Tønnessen & Johnsen 1982: 682-683.

²⁹⁸ Også norske aviser gledet seg over styrkingen av reguleringene innen IWC Under overskriften "Hvalen vant!" skriver VG: "Vitenskapsmenneskenes syn vant gjennom! Den totale fangstkvote for hval i verdensmålestokk vil bli redusert med 6000 enheter neste år", "Hvalen vant!", VG 26/6-1976.

²⁹⁹ Holm 1984: 28.

³⁰⁰ Alf Håkon Hoel: IWC som organ for bærekraftig ressursforvaltning: Den politiske utviklingen, i Stenseth, Hoel & Lid (ed.) 1993: 216, Åge Jonsgård: Den norske vågehvalfangsten, Sandefjord 1992: 55 I følge Andresen ville de norske kvotene vært høyere uten IWC sin inntreden i forvaltningen av vågehvalfangsten. Andresen 1998: 448

³⁰¹ Donald Worster: *Nature's Economy*, New York 2008.

³⁰² "Chairman's Report of the Twenty-Seventh Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_chair75_11.html. Kategorien "small cetaceans" er omdiskutert. I IWC har denne kategorien lignet en samlekategori for hvaler som

Fangsten ble redusert dramatisk perioden i siste halvdel av 1970-tallet, men dette betød ikke nødvendigvis at fangstnasjonene lojalt fulgte vitenskapelige råd og en mer verneorientert politikk. Fangstnedgangen så også ut til å bunne i ressursuttømming og mangel på profitt.³⁰³ Det var også en rekke eksempler på at den restriktive forvaltningen innen IWC likevel ikke var på det sterkeste. Japan og Sovjet argumenterte stadig for høyere kvoter enn de som ble anbefalt fra den vitenskapelige komité, som for øvrig stadig understreket egen kunnskapsmangel, ikke minst i forhold til bestandstall. Tillatelser om forskningsfangst på beskyttede bestander ble utsendt av fangstnasjonene. Det har også blitt hevdet at avgjørelser gjerne kom gjennom kompromisser og ”hestehandler” mellom land, framfor gjennom stemmegivning i kommisjonen.³⁰⁴

Åpenbare feilkilder var også den ukontrollerte piratfangsten som vi snart skal se nærmere på, men også bevisste feilrapporteringer og underrapportering fra hvalfangere.³⁰⁵ Vi skal senere komme nærmere inn på de vitenskapelige modellene og spørsmålet om hvor vellykket NMP var som forvaltningsregime. Uansett hadde ikke kampen for moratoriet fra konferansen i Stockholm blitt oppgitt blant enkelte land i kommisjonen. NMP med sine feil og mangler stod da i veien for en timeout. Sovjet og Japan stod i 1977 anslagsvis for nesten 90 % av all hvalfangst, og det var derfor ikke unaturlig at de heftigste protestene mot hvalfangsten ble rettet mot disse nasjonene.³⁰⁶

ikke ble spesifisert i konvensjonen fra 1946. Kategorien er derfor ikke nødvendigvis knyttet til størrelsen på dyret, for eksempel sorteres den opp til 13 meter lange kjempenebbhvalen i denne kategorien. Vanligvis betyr dermed ”småhval” tannhvaler, men med unntak for spermhvalen. Alexander Gillespie: *Small Cetaceans, International Law and the International Whaling Commission*, *Melbourne Journal of International Law* 257 (2001). I Norge har imidlertid også vågehvalen, den minste av bardehvalene, gjerne blitt sortert under kategorien ”småhval” i retorikk og fangsstatistikk.

³⁰³ Andresen 1998: 445.

³⁰⁴ Andresen 1998: 442. Et eksempel er hvordan Japan startet forskningsfangst på brydehval, i etterkant av at kommisjonen, etter anbefalinger fra den vitenskapelige komité, vedtok nullkvote på arten. ”Chairman's Report of the Twenty-Eighth Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair76_7.html, ”Chairman's Report of the Twenty-Ninth Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair77_14.html, ”International Whaling Commission Report 1977-1978”, ”Twenty-Ninth Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1979: 10.

³⁰⁵ Sidney Holt & Nina Young: *Guide to Review of the Management of Whaling*, Washington DC 1991: 37-38. Dette gjaldt spesielt den Sovjetiske fangsten, som det i 1990-årene ble klart at hadde underrapportert gjennom det meste av hvalfangstkommisjonens historie. Darby 1992: 62. Underrapportering hadde også, om enn i langt mindre grad, vært et problem historisk ved den norske vågehvalfangsten. Duarte Andersen 2007: 111.

³⁰⁶ Tønnessen & Johnsen 1982: 638.

Greenpeace – David mot Goliat?

In the new religion of environmental conservation, we have elected the whale as our flag-bearer, the symbol of everything that is wrong – or right – with our planet.³⁰⁷

I dette sitatet oppsummerer Richard Ellis hvalens posisjon i den framvoksende miljøbevegelsen. Kampen mot hvalfangsten vokste, og på mange måter ble hvalen i løpet av 1970-tallet et symbol for store deler av ”den grønne bevegelsen”. Den i tid nære utryddelsen av de store hvalene viste seg å være en effektiv metafor for menneskelig grådighet og mangel på miljøbevissthet.³⁰⁸

Den canadiske forfatteren og naturverneren Farley Mowat ga i 1972 ut boka ”A Whale for a killing” hvor han i tillegg til å skildre kampen om å redde en stranda finnhval, avsluttet boken med en epilog hvor han kritiserte hvalfangsten under IWC for å ikke ha handlet om vern, men å ha vært en autorisert masseødeleggelse. Han viste også til ukontrollert pirathvalfangst, og oppfordret leserne til å engasjere seg ved for eksempel å sende brev til hvalnasjonenes ambassader.³⁰⁹ Readers Digest fulgte opp med lignende kritikk, og skildret hvalfangsten som en naturkatastrofe. Magasinet oppfordret også leserne til å øve press for å få stoppet fangsten.³¹⁰ Verneinteressene oppfattet utvilsomt at forslaget om en pause i hvalfangsten i IWC 1972 falt, på tross av anbefalingene fra FN, som et svik. Allerede i 1973, ett år etter Stockholm-konferansen, var det store demonstrasjoner utenfor IWC sitt møte hvor forslaget om moratorium nok en gang ble stilt, med oppfordringer om boikott av Sovjet og Japan.³¹¹

³⁰⁷ Ellis 1991: 434. I dette sitatet er det forfatterens stemme som taler.

³⁰⁸ Tønnessen & Johnsen 1982: 675, Sidney Holt: Let’s all go whaling, *The Ecologist* 15:3, 1985: 114, Eksempler på hvalen som symbol for miljøvernet: journalen for den franske avdelinga av ”Friends of the Earth fikk navnet ”La Baleine” – ”Hvalen” i 1972. Bess 2003: 86. Hvalen som karismatisk symbol og totem for den internasjonale miljøbevegelsen har blitt behandlet andre steder, se for eksempel Kalland 2009.

³⁰⁹ Norge fikk en betydelig del av kritikken spesielt rettet mot seg, også i forhold til piratfangst. Farley Mowat: *A whale for the killing*, Toronto 1972: 232-238.

³¹⁰ Begge oppfordringene har blitt gitt æren/skylden for et økende antall henvendelser til norske ambassader mot den norske fangsten. Duarte Andersen 2007: 86-87 Farley Mowat er en viktig figur i hvalfangstmotstandens historie og Sea Shepherd oppkalte sitt tidligere flaggskip etter han, RV Farley Mowat.

³¹¹ Tønnessen & Johnsen 1982: 638-639. En illustrerende samtidig beskrivelse fra verneinteresser i miljøbevegelsen, av IWC og behandlingen av moratoriumsforslaget i 1972: Graham Searle: ”Telling Whoppers”, *The Ecologist*, 2:10, 1972: 12-13. Graham Searle var direktør i Friends of the Earth, en organisasjon som for øvrig hadde observatørstatus i IWC.

Ikke minst økte oppmerksomheten om hvalfangsten gjennom miljøorganisasjonen Greenpeace sitt sterke engasjement i saken.³¹² Spirene til det som i dag er kjent som Greenpeace finner vi i Canada. I 1971 ble en gruppe dannet under navnet ”Don’t Make a Wave Committee”, som en direkte reaksjon og aksjonsgruppe for å forhindre en amerikansk prøvesprengning i Beringhavet. Båndene til fredsbevegelsen og 1960-tallets motkultur var sterke i startfasen. Året etter ble navnet forandret til Greenpeace Foundation, et navn som symboliserte organisasjonen som både en del av fredsbevegelsen og en økologisk bevegelse.³¹³ Hovedprioriteten i organisasjonens første år var motstand og aksjonisme mot i hovedsak franske og amerikanske atomprøvesprengninger.

Å bli eksponert i mediene var en uttalt strategi alt tidlig i Greenpeace sin historie. De hadde allerede fra oppstarten flere journalister involvert i organisasjonen.³¹⁴ Inspirert av datidens nye medieteorikere som Marshall McLuhan ble taktikken overfor media kalt ”mindbombs”. Her skulle man gi mediene enkle bilder, mediene skulle igjen formidle dem videre. Dette ville da være med på å skape en ny forståelse av verden.³¹⁵ Aksjonene tok gjerne form av at medlemmer seilte ut til atomsprengningenes testområder, og sørget for at dåden ble godt dokumentert.³¹⁶ Organisasjonens engasjement og gjenstandsområdene for aksjoner ble i løpet av tiåret utvidet til også å omfatte aksjonisme mot atomavfall og annet giftutslipp, og ikke minst kampen mot selfangst og hvalfangst. Greenpeace ble på mange måter en frontorganisasjon i kampen for havpattedyrene, og en betydelig stemme med sine konfronterende og medievendte aksjoner.³¹⁷

En nøkkel til å forstå hvordan hvalfangsten ble en så stor prioritet for Greenpeace er organisasjonens samarbeid med hvalforsker Paul Spong. Spong kom inn i organisasjonen i 1973, og beskrives som en mann med en misjon. Paul Spong forsket på spekkhoggere og var kraftig inspirert av John Lillys teser om muligheten for kompleks kommunikasjon mellom

³¹² ”Save the whales” hadde allerede blitt lansert som et slagord før Greenpeace satte inn støtet mot fangsten, men aksjonene de utførte gjorde at det i ettertid var denne organisasjonen som ble forbundet med dette. Ellis 1991: 434-439, Young (ed.) 1993: 3.

³¹³ Erik Claudi: *Greenpeace – Regnbuens krigere*, København 1988: 10-11.

³¹⁴ Et eksempel er Robert Hunter, en av organisasjonens grunnleggere og også journalist, som også har fortalt om gleden av å både skape egne nyheter, og siden også ha muligheten for å formidle dem. Arne Kalland: *Hvalfangst – en miljøsak?*, i Peder Anker & Tarjei Rønnow (red.): *Miljø og menneske*, Oslo 2002: 29.

³¹⁵ Rex Weyler: *Greenpeace*, London 2004: 73,76.

³¹⁶ Bilder av Greenpeace-aktivister som fikk juling av fransk marine var også godt stoff i pressen. Weyler 2004: 221-225.

³¹⁷ Carolyn Merchant: *Radical Ecology*, New York 2005: 185, Michael Brown & John May: *The Greenpeace Story*, London 1989: 35-36.

hvaler og mennesker.³¹⁸ At hvalmotstanden var en måte å skaffe mer støtte til Greenpeace enn protesten mot atomprøvesprengningene, ble også raskt klart for den stadig mer profesjonaliserte organisasjonen. For å skaffe inntekter til sine kampanjer arrangerte de blant annet de familievennlige "Greenpeace Whale Show" som turnerte USA og Canada, men også forsøksvis Japan, med konserter, filmvisning, foredrag og salg av effekter som ballonger, t-skjorter og buttons.³¹⁹

Greenpeace sine første konfrontasjoner med den sovjetiske hvalflåten i 1975 er interessante fordi de viser det uortodokse og kreative ved organisasjonens fremgangsmåter.³²⁰ Med gummibåter plasserte de seg i mellom russiske fabrikkskip og hvalene, tilsynelatende med livet som innsats. Greenpeace skapte med dette et nærmest ikonisk bilde som ofte har blitt gjengitt i metaforen David mot Goliat.³²¹ De hadde selvsagt med seg filmkameraer, og sørget for at de dramatiske bildene ble sendt til media. Trefningene og kontroverser relatert til hvalfangsten ble tatt opp i kveldsnyhetene.³²² TV-publikumet ble dermed presentert for bilder av heroiske planetredere, døde hvaler, mengder av blod, samt rustne fabrikkskip med fremmede kyrilliske bokstaver. Aksjonene i seg selv hadde liten effekt i forhold til å forhindre fangsten, og få hvaler ble "reddet".³²³ Mediemessig og opinionmessig var det en helt annen sak.

*Deliver the images that will turn public opinion in favour of the whales. Let political chips fall. Win the public mind.*³²⁴

³¹⁸ Spong oppnådde en viss berømmelse i Canada etter å få sparken fra Vancouver Akvarium etter å ha karakterisert hvaler som intelligente og sosiale dyr som ikke burde holdes i fangenskap. Weyler 2004: 203-209, Heazle 2006: 170-171. Noe av Greenpeace sin virksomhet i forbindelse med hvalsaken de første årene gikk i samarbeid med hvalforsker Paul Spong ut på å vise fram hvalens intelligens og kommunikative ferdigheter blant annet ved å vise at hvalen satte pris på klassisk musikk framfor low-brow pop og rock. Brown & May 1989: 35-36.

³¹⁹ Weyler 2004: 230-233.

³²⁰ Forhistorien for de direkte aksjonene er også et eksempel på dette. I følge organisasjonens egen fortelling sendte de Paul Spong ut på oppdrag til Norge. Her utga han seg som en uavhengig forsker på spermhval, og lurte norske hvalforskere til å vise koordinatene for den japanske og russiske fangsten. Ellis 1991: 443, Weyler 2004: 262-263.

³²¹ Sammenligningen med David mot Goliat gjentas gjerne også i litteraturen som omtaler disse aksjonene, se for eksempel Ellis 1991: 444, Duarte Andersen 2007: 40, Francis 1990: 225. Filmklipp av hendelsen: <http://www.youtube.com/watch?v=1D7TWnwXcpY> (17/9-2012).

³²² Francis 1990: 228-229, David Day: *The Whale War*: London 1987: 12, Ellis 1991: 420-421 Greenpeace var inspirert av kvekernes ikke-voldelige metode med "å bære vitnemål" om urett, deres mediebevissthet gjorde dette til en effektiv strategi. Roderick Frazier Nash: *The Rights of Nature*, Madison 1989: 180

³²³ Greenpeace hevder imidlertid selv at aksjonene var langt mer vellykket, også i dette henseendet. Robert Mandel: *Transnational Resource Conflict: The Politics of Whaling*, *International Studies Quarterly*, 24:1, 1980: 110-11.

³²⁴ Weyler 2004: 332.

I dette sitatet oppsummerer tidligere direktør i Greenpeace, Rex Weyler, organisasjonens kreative bruk av McLuhans medieteorier, og synliggjøringen av bilder av hvalfangsten og blodet var ingen dum taktikk.³²⁵ Vi har sett at naturforskere før første verdenskrig arrangerte foredrag hvor lignende bilder nettopp var en viktig del av agitasjonen mot fangsten. Enda mer interessant er det at Anders Jahre stoppet en dokumentarfilm om norsk fangst i Antarktis på slutten av 1940-tallet, som han først hadde godkjent. Dette gjorde han etter å ha sett de sterke bildene. Filmen viste blant annet tilstandene på dekk, hvor flere meter store bloddryppende hvalfostre veltet ut av blåhvalmora. Filmen var attpåtil i farger. Dette har alminnelig blitt tolket som om Jahre var klar over den potensielt ødeleggende kraften det kunne være å gjøre fangsten synlig både i offentligheten og i forhold til IWC.³²⁶

Greenpeace sitt engasjement for hvalen var fra starten av i all hovedsak økologisk motivert, men "urent" i den forstand at hvalsaken aldri bare var et spørsmål om bestandstall og bestandenes overlevelse. Undersøker man Greenpeace sin argumentasjon på denne tiden, ser vi at den ikke utelukkende dreier seg om det som vanligvis forbindes med økologi. Argumentene gikk gjerne på tidligere tiders overbeskatning og utryddelser, det inhumane med fangsten i henhold til tid hvalen brukte på å dø, hvordan både hvalen og vitenskapen ville få en bedre sjanse gjennom et moratorium, fangstens unødvendighet, men også enkelthvalens "rett til liv".³²⁷ Allerede i 1977 argumenterte Greenpeace-leder Rex Weyler for at hvalene måtte oppfattes som sansende medskapninger, og at hvalfangsten var et resultat av artssjåvinisme og derfor måtte stoppes.³²⁸ Sistnevnte argument er et begrep vi kjenner fra "Animal Rights" og dyrevern, en tankeretning jeg skal behandle grundigere senere. Greenpeace sin innramming av hvalen er en annen enn populasjonsbiologenes. Vi ser altså at også andre aspekter enn argumentene om bestandstall og hvalen som truet, hadde blitt en del av kontroversene omkring hvalfangsten.

³²⁵ Synliggjøringen av hvalfangsten kan på denne tiden også knyttes til selfangstmotstanden. Selfangsten hadde også kommet i et negativt søkelys på slutten av 1960-tallet, etter at filmer fra fangst med bilder av brutale avlivningsmetoder og skadeskyting hadde blitt vist. Dette hadde igjen blitt etterfulgt av større billedreportasjer i utenlandske blader, noe som hadde ført til dels kraftige reaksjoner i offentligheten og protestbrev mot fangstnasjonenes ambassader. Elstad & Finstad 2004: 376-378, James M. Jasper & Dorothy Nelkin: *The Animal Rights Crusade*, New York 1992: 71-76. Greenpeace sine bilder fra hvalfangsten vakte raskt lignende reaksjoner.

³²⁶ "Historiske bilder av norsk havfangst", *NRK Brennpunkt*, 8/11-2003, <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/20396/> (24/11-2010), Jacobsen 2003: 12-35.

³²⁷ "Stopp drapet på kamerat hval!", *VG* 22/6-1976.

³²⁸ Francis 1990: 225.

Offentligheten og miljøbevegelsens interesse for hvalen og hvalfangsten truet på mange måter også IWC sine modererte innramminger med nye oversvømmelser. Som vi skal se, kunne miljøorganisasjonene også være med å påvirke og forme den nasjonale hvalfangstpolitikken i land uten fangstinteresser uten særlig motstand. Hvalfangstmotstanden hadde betydelig gjennomslag, og var et spørsmål man kunne mobilisere omkring uten særlig politisk risiko. Foregangslandet for hvalfangstmotstanden på 1970-tallet var USA. Her har vi sett at motstanden tidlig fikk gjennomslag fra høyeste politiske hold. I USA fikk man nærmest en koalisjon av vitenskapsfolk, politikere fra begge partier, naturvernere, og ”antihvalfangstgeriljaer”. De hadde alle en sak å enes om, en situasjon svært ulik mange andre natur og miljøvernspørsmål. Målet var å få implementert moratoriet fra Stockholm.³²⁹

Det fantes også eksempler på pragmatisme og strategiske valg fra hvalfangstmotstanderne, ved at de valgte enklere fiender enn Japan og Sovjet. Island viste seg i så måte å være et perfekt mål fra siste halvdel av 1970-tallet, et lite land hvor eventuelle boikottaksjoner kunne ha stor effekt. Med stort press, mediale aksjoner, og ikke minst med USA i ryggen mot et lite lands begrensede fangst, var bildet David mot Goliat ikke like klart i dette tilfellet.³³⁰

Hvalfangstmotstanden ble altså intensivert i en tid hvor fangsten hadde blitt kraftig begrenset og forvaltningen så ut til å fungere bedre enn noen gang. Noe av tvilen hos hvalfangstmotstanderne gikk på om man kunne stole på hvalfangstnasjonene. Når man ser på hvalfangstens historie er det klart at hvalfangsten først og fremst hadde blitt drevet ut fra et profittmotiv, og IWC hadde historisk vist en manglende evne til å regulere fangsten på en fornuftig måte. Ser man, som en del av den grønne bevegelsen gjorde, i tillegg på kapitalisme som et grunnleggende ressursplyndrende system kunne man også tvile på at hvalfangstnæringen noen gang kunne drives bærekraftig.³³¹ Som vi har sett var det fortsatt en rekke problemer innen forvaltningen i IWC med hensyn til effektivitet og muligheten for fornuftig regulering. At moratoriet ikke ble vedtatt var også med på å øke motstanden.

³²⁹ Holm 1984: 119, Ellis 1991: 446-447.

³³⁰ En slik taktikk kan få motsatt virkning i landet som blir angrepet og heller føre til økende oppslutning om fangsten. Det kan hevdes at dette hendte på Island, hvor hvalfangsten gjerne ble fremstilt en kamp for nasjonal identitet og selvråderett. Anne Brydon: *Whale-siting: Spatiality in Icelandic Nationalism*, i Gisli Pálsson & E. Paul Durrenberger (ed.): *Images of Contemporary Iceland*, Iowa 1996.

³³¹ Holm 1984: 120-122.

Pirater!

Det er grunn til også å nevne et aspekt som ofte blir mindre fokusert på i Norge og norsk litteratur om hvalfangsten. Som vi har nevnt tidligere foregikk det såkalt piratfangst parallelt med den regulerte fangsten. Det ble avslørt flere slike tilfeller gjennom hele 1970-tallet og inn på 1980-tallet. Noen av disse var norske skip med norske fangstfolk om bord som seilte under bekvemmelighetsflagg, altså flagg til land som ikke var medlemmer av IWC, og dermed vanskeligere å stanse.³³² Slike skip fanget truede bestander av finnhval og seihval, og også tilfeller av fredede hvalarter som blåhval og knølhval. Dette var en negativ faktor for forvaltningens effektivitet, men også for oppfatningen av den lovlige fangsten. Piratfangsten var i så måte kilde til nye oversvømmelser for IWCs innramming av fangsten som rasjonell og i tråd med økologiske prinsipper, og bidro uten tvil til et enda sterkere negativt fokus på hvalfangsten som næring.³³³

Norske fangstfolk deltok altså på slike piratoperasjoner, men det fantes også norske interesser på eiersiden, som i det Tønsberg-baserte selskapet "Run Fishing Company Ltd". Sierra er kanskje den mest beryktede hvalskuta assosiert med dette selskapet.³³⁴ Sierra drev piratfangst på Afrikas vestkyst. Denne ikke særlig ærerike næringen fikk også mediedekning i Norge da skipet Sea Shepherd med Paul Watson som kaptein, forsøkte å renne Sierra i senk i 1979. Sierra hadde da både norsk skipper og hvalskytter.³³⁵ En tidligere norsk eier av Sierra gikk i ettertid ut i norske aviser og påtok seg ansvar for ureglementert fangst av omkring 17 000 hval i perioden 1968-1972. Han karakteriserte videre hvalfangsten som ren rovdrift og en norsk skamlett.³³⁶ Sierra var ikke alene. Et annet eksempel med norske fangstinteresser involvert var piratskipet Tonna som sank med sin norske kaptein i 1978.³³⁷ Det er grunn til å gjøre oppmerksom på at Norge offisielt nektet enhver befatning med disse eksemplene på piratfangst.³³⁸

³³² Eksempel på flagg piratskipene seilte under var Bahamas, Nederlandske Antiller og Somalia.

³³³ Duarte Andersen 2007: 104-105, Birnie 1985: 429, David Day; *The Whale War*, London 1992: 37.

³³⁴ Japanske næringsinteresser var særlig involvert i piratfangsten, men også norske banker som Forretningsbanken kan sies å ha et ansvar som garantist for lån. Japan var også hovedmarkedet for produkter fra både piratfangsten og annen uregulert fangst. Peterson 1992: 172, Holt 1985: 115, Francis 1990: 233-234, Day 1992: 38. Run Fishing Company ble slått konkurs i 1972, men Sierra fortsatte med piratfangst under Somalisk flagg og med norsk kaptein flere år etter dette. Tønnessen & Johnsen 1982: 657-658.

³³⁵ Hvalpirat kjørt i senk", *VG* 18/7-1979, "Hvalbåt pårant og skadet av dyrevernfartøy", *Aftenposten* 18/7-1979, Ellis 1991: 450-452.

³³⁶ "Krever hvalen vernet", *VG* 31/7-1979.

³³⁷ Ellis 1991: 450, "Forlis ved Madeira: Norsk skipper omkom", *Aftenposten* 26/7-1978, "Boikott-aksjon i USA mot norsk hvalfangst", *Aftenposten* 21/12-1978.

³³⁸ Norske myndigheter var ikke involvert i denne fangsten, og eierinteressene pekte hovedsakelig mot Sør-Afrika. Bare uker før Sierras sammenstøt med Sea Shepherd hevdet IWC-delegat Inge Rindal at "ingen norske

Piratfangsten var imidlertid lønnsom med høye priser og eksport til Japan. The International Society for the Protection of Animals hevdet at ca 10 % av verdens hvalfangst på 1970-tallet var i strid med reguleringene.³³⁹ Man hadde fortsatt også land som ikke var med i IWC som drev hvalfangst, og som dermed heller ikke var bundet til reguleringene. Dette var også med på å øke kritikken mot IWC og NMP. Som vi har sett var det et ønske om at også disse fangstnasjonene skulle bli medlemmer og reguleres av kommisjonen, og oppmerksomheten og presset mot dem ble intensivert med flere resolusjoner i IWC.³⁴⁰ Oppfatningen av disse landene hadde endret seg, og dette ser vi også i språkbruken om denne fangsten. Fangsten ble oftere omtalt som ”illegal fangst”, i stedet for som fangst som ikke var regulert av IWC. I internasjonale medier ble denne fangsten stadig oftere behandlet på linje med piratfangsten. Denne fangsten ble fra slutten av 1970-tallet utsatt for aksjoner og sabotasje, med en høy grad av sympati fra mediene.³⁴¹

Fra regulering av hvalfangsten til vern av hvalene?

USA må sees på som et foregangsland for hvalfredningen. Landets lobbyistkultur og politiske åpenhet muliggjorde også påvirkning fra aktivister blant annet i fiskerilovgivningen. På 1970-tallet ble flere lover vedtatt i USA som potensielt også hadde innvirkning på andre lands hvalfangstpolitikk. Allerede i 1972 ble ”Marine Mammal Protection Act” vedtatt i kongressen. Loven forbød fangst av marine pattedyr, og inneholdt også et moratorium mot all import, eksport og salg av alle slike produkter i USA.³⁴² Også loven om utrydningstruede arter, ”Endangered species act”, forhindret all handel med hvalprodukter. England fulgte raskt opp og landet innførte importforbud mot hvalkjøtt til dyrefor allerede i 1972, og EF innførte forbud mot all handel med hvalprodukter samme år.³⁴³

interesser på noen måte” var involvert i piratfangsten. Dette kan imidlertid som vi har sett kalles en sannhet med modifikasjoner. ”Norge for mindre hvalfangst”, *Aftenposten* 9/7-1979.

³³⁹ Tønnessen & Johnsen 1982: 658, ”Krever hvalen vernet”, *VG* 31/7-1979.

³⁴⁰ Se for eksempel ”Chairman’s Report of the 28th Annual Meeting”,

http://luna.pos.to/whale/iwc_chair76_15.html. Fangst som ikke var regulert av IWC foregikk fra for eksempel Portugal, Chile, Brasil, Sør Korea. Det har blitt påstått at enkelte av disse operasjonene var basert på Japansk kapital, og at størstedelen av eksporten også gikk til Japan. Flere av disse landene møtte i siste halvdel av 1970-tallet økt press fra USA, IWC og de aktivistiske NGO’ene.

³⁴¹ Epstein 2007: 144-145.

³⁴² ”The Marine Mammal Protection Act of 1972”, <http://www.nmfs.noaa.gov/pr/pdfs/laws/mmpa.pdf>

³⁴³ Dette ble brukt som begrunnelse for at Norges siste fabrikkskip som drev hvalfangst ga opp på grunn av mangel på lønnsomhet. ”Peder Huse gir opp hval”, *Aftenposten* 21/9-1972, Åge Jonsgård: *Den norske vågehvalfangsten*, Sandefjord 1992: 42-43. Epstein 2007: 259.

The Pelly Amendment, et tillegg til USAs fiskerilovgivning, muliggjorde også amerikanske handelssanksjoner mot enhver nasjon som ”forhindret effektivitet” i internasjonale konserveringsspørsmål.³⁴⁴ Dette gjaldt også mot land som ikke hadde sluttet seg til internasjonale avtaler som IWC. Til sammen muliggjorde dette at USA i enda større grad tok en slags politirole i IWC, og med Pellys lovt tillegg hadde landet også en pisk bak ryggen. På 1970-tallet ble truslene om sanksjoner blant annet brukt som pressmiddel for å få hvalfangstnasjoner som var ubundet av reguleringene inn i kommisjonen.³⁴⁵

IWC er en åpen organisasjon, og så lenge man betaler medlemsavgift, kan enhver nasjon være med. I avstemningene i kommisjonen har hvert land en stemme, altså uten hensyn til størrelse, ressursinteresse eller historie, noe som synes urimelig for de aktive hvalfangstnasjonene.³⁴⁶ Et åpenbart motargument vil da være et av utgangspunktene for NMP, nemlig at hvalfangsten skulle reguleres i interessene til verdens nasjoner framfor hvalfangstnasjonene.

Truslene om sanksjoner lå hele tiden som en latent trussel mot land som gikk i mot de nye reguleringene, og også dette var utvilsomt med på å øke effektiviteten i forvaltningen. I tillegg kan trusler også sees på som en faktor for at de fleste av de gjenværende fangstlandene som ikke tidligere hadde ratifisert ICRW eller vært knytta til IWC ble med i kommisjonen i 1979.³⁴⁷ Flere land oppga fangsten i løpet av 1970-tallet. Australia, som senere skulle bli en av de sterkeste hvalfangstmotstanderne, ga opp sin landstasjonsbaserte kystfangst i 1978. Også New Zealand etablerte seg som en av de sterkeste motstanderne mot fangst i IWC, begge landene hadde strategisk viktige posisjoner blant annet på grunn av sin geografiske nærhet til Antarktis.³⁴⁸

Endringen av sammensetningen i kommisjonen er viktig. De fleste av de opprinnelige landene som var tilsluttet kommisjonen hadde allerede sluttet med hvalfangst, og i tillegg sluttet en rekke nye nasjoner uten hvalfangstinteresser eller hvalfangsthistorie seg til.³⁴⁹ Dette påvirket også temaområdene som kom opp i forbindelse med forvaltningen. Tidligere hadde forvaltningen i stor grad vært styrt fra perspektivene til hvalfangstnasjonene, altså

³⁴⁴ Day 1992: 46, Epstein 2008: 145-146.

³⁴⁵ Peterson 1992: 172-173, Epstein 2008: 146, Andresen & Skodvin 2008: 137.

³⁴⁶ Kalland 2009: 117-119.

³⁴⁷ Dette gjaldt Sør-Korea, Spania, Peru og Chile. Hoel 1985: 86-87, 113.

³⁴⁸ Epstein 2008: 148-150.

³⁴⁹ Det er mange grunner til dette. En av dem kan være å øke og vise fram sitt lands grønne engasjement for en lav kostnad. Andresen 1998: 439.

hovedsakelig ut fra interesser omkring produksjon og konsum. Nye land bidro til at nye temaer som ikke var relatert til denne sfæren, og på denne tiden var spørsmålet om human avlivning et slikt tema.³⁵⁰

Styrkeforholdene i kommisjonen var i endring, og økologien var på frammarsj som et ledende prinsipp i den vitenskaplige komité. Et problem for de mer økologiske og verneorienterte aktørene var i så måte at konvensjonen fra 1946 fortsatt lå i bunn for forvaltningen i IWC. Dette var som vi har sett en konvensjon med et bestemt formål, nemlig å regulere og verne den pelagiske hvalfangsten i Antarktis.

1970-tallets møter i IWC var da også preget av diskusjoner om konvensjonen, både i forhold til endringer og utarbeidelse av ny konvensjon.³⁵¹ Å forandre konvensjonen krevde i følge samme konvensjon konsensus, eller enstemmighet. Allerede flertallets forslag om tittel på en ny konvensjon viste seg å være svært kontroversielt. Forslaget var å gå fra ”International Convention for the Regulation of Whaling”, altså en konvensjon for regulering av hvalfangst, til ”International Convention for the Conservation of Cetaceans”, en konvensjon for hvalartenes vern. En utvidelse av kommisjonens oppdrag kunne også bety å gripe inn i nasjoners kystfangst og dermed økonomiske soner, noe som ikke ble tatt godt imot av kystlandene. En forandring av konvensjonen kom ikke på plass til tross for møtevirksomhet og egne komiteer i siste halvdel av 1970-tallet.³⁵²

På 1970-tallet muliggjorde og resulterte IWC sin medlemspolitikk aktiv verving av land til kommisjonen fra begge sider av konflikten. Opprinnelig var det særlig USA og miljøorganisasjonene som var mest suksessrik i denne taktikken, men også Japan var involvert i medlemsverving og press mot andre nasjoner i IWC.³⁵³ I perioden fra 1972 til 1982 ble IWC utvidet fra 14 til 40 nasjoner.³⁵⁴ Ved inngangen til åttitallet var IWC altså en ganske annen type organisasjon enn ved inngangen til forrige tiår. I tillegg hadde aktivister oppnådd en rekke nøkkelposisjoner innenfor kommisjonen.³⁵⁵ Et økende antall

³⁵⁰ Hoel 1985: 81.

³⁵¹ ”Chairman’s Report of the Twenty-Sixth Meeting”, ”Twenty-Sixth Report of the Commission”, Cambridge 1976: 32-33.

³⁵² For en gjennomgang av arbeidet med revisjon av konvensjonen: Birnie 1985: 549-574.

³⁵³ Duarte Andersen 2007: 107-108, Stoett 1997: 66, Elisabeth DeSombre: *Distorting Global Governance*, i Friedheim (ed.) 2001: 186-192, Andresen 1998: 439-440.

³⁵⁴ Hoel 1985: 2. I 2007 var hele 73 land blitt medlem av kommisjonen.

³⁵⁵ Epstein 2008: 157.

miljøorganisasjoner var også på plass som observatører på IWC sine møter.³⁵⁶ Hvalfangstkommisjonen som gjennom historien i stor grad hadde holdt lukkede møter, tapte på mange måter kampen om medieoppmerksomheten mot disse. Organisasjonene var vendt mot media i en helt annen grad enn de offisielle delegatene, og var ofte de som formidlet informasjon til pressen.³⁵⁷

Gjennom 1970-tallet ble også den språklige distinksjonen mellom kommersiell hvalfangst og urbefolkningsfangst befestet. Dette skillet gjorde det langt enklere for land som USA å gå inn for et moratorium, da dette ikke ville ramme deres egen politikk overfor urbefolkningen.³⁵⁸ Heazle beskriver situasjonen i kommisjonen gjennom 1970-tallet som en pendelsvinging fra en ekstrem posisjon hvor næringen fikk all vekt, til en annen hvor et moratorium for fangst var det eneste målet.³⁵⁹ En ny seier for verneinteressene ble oppnådd i 1979 med en resolusjon mot all pelagisk hvalfangst i Antarktis, med unntak for vågehval. Norge stemte denne gangen for forslaget, men kampen om et moratorium for all fangst var likevel ikke over.³⁶⁰ Verneinteressene vant videre fram med drastiske kvotesenkninger, opprettelse av et hvalreservat som gjaldt hele det indiske hav, og i 1981 fredning av spermhvalen.³⁶¹

Hvalen i endring

I de foregående kapitler så vi at hvalen i all hovedsak ble innrammet som en ressurs, og en økonomisk størrelse. Industrien fikk sette rammene, og dette ble også reflektert i måten den ble ”fanget” i forvaltningen. Kvoter ble satt etter oljeinnholdet til det som hadde vært industriens foretrukne bytte, den ironisk nok allerede overbeskattede blåhvalen. Forvaltningen var først og fremst en sak for fangstlandene. De påståtte målene for konvensjonen mislyktes, og innrammingene fungerte ikke.

³⁵⁶ Andresen & Skodvin 2008: 127.

³⁵⁷ Epstein 2008: 157.

³⁵⁸ USA fikk uavhengige kvoter for denne fangsten. Epstein 2008: 151, Hoel 1985: 126-128, Andresen 1998: 443, 468. Dette var imidlertid ikke et helt nytt forvaltningsaspekt. Alt i de tidligste forsøkene på internasjonale reguleringer av hvalfangsten opererte man med skiller mellom ulik fangst/mennesker, og her var urbefolkning unntatt regulering, definert som dette hvis de brukte primitive fangstmetoder samt ikke på noen måte var knyttet til tredjepart. ”Convention for the Regulation of Whaling, Geneva, 1931”, Birnie 1985: 681-685.

³⁵⁹ Heazle 2006: 140.

³⁶⁰ Forslaget var et utvannet kompromiss. Det ble først fremmet som et moratorium mot all fangst av bardehvaler overhodet, men etter hvert spesifisert til å bare gjelde pelagisk fangst, og videre også med et unntak for vågehvalen, som var det foretrukne byttet på denne tiden. Hoel 1985: 124.

³⁶¹ “Chairman’s Report of the 33rd Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair81_11.html, Day 1992: 117, Hoel 1985: 124.

Flere av hvalartene var allerede overbeskattet under det eksisterende regimet. En rekke av medlemslandene hadde også gitt opp fangsten, og hadde derfor ikke lenger de samme økonomiske interessene i hvalfangsten. I dette kapitlet har vi sett på vitenskapskomiteens styrkede stilling innen hvalfangstkommisjonen, og hvordan hvalene i større grad ble innrammet i et økologisk perspektiv framfor et økonomisk. Hvalene ble ikke bare betraktet som en ressurs, men i like stor grad som dyr som var utrydningstruet på grunn av menneskelig rovdrift. Ikke minst viste dette seg i praksisen i den vitenskapelige komité.

Vi har sett på svakheter ved institusjonen og konvensjonen, hvor muligheten til protester og reservasjoner hadde pekt seg ut som prekære problemer. Arroganse fra de gjenværende industrielle fangstlandene var også med på å presse fram endringer i forvaltningen. Dette ble videre muliggjort ved endringen av kommisjonens sammensetning. Til sammen svekket dette kommisjonens industriperspektiv.

I forvaltningen ble hvalen forsøkt fanget med vitenskapelige metoder og klassifiseringer, som hadde hovedutgangspunkt i spørsmål om bestandstall. Det er igjen verd å understreke at den nye forvaltningsprosedyren, NMP, var et kompromissforslag, som best kan betraktes som en prosedyre ”in the making”. Prosedyren krevde kunnskap som ikke var der, og stadig nye aspekter ble introdusert i arbeidet for en bedre forvaltning.

De nye økologiske perspektivene både løste opp og åpnet opp for nye kontroverser innenfor det gjeldende forvaltningsregimet. Fokuset på enkeltbestander ble for eksempel utfordret av tanker om flerbestandsforvaltning, og et overordnet økosystemperspektiv, men også hvalforskere med andre interesser, som hvalens atferd. På mange måter sprengte den økologiske hvalen og vitenskapen omkring denne de institusjonelle rammene. Samtidig var det konvensjonen, fra tiden da hval ”var” olje, selve bærebjelken og innrammingen som holdt ting på plass.

Ikke minst gjorde nye krefter utenfra seg gjeldene i det tidligere ganske lukkede regimet, og dette gjaldt ikke minst miljøbevegelsen. Miljøbevegelsen, og Greenpeace spesielt, var svært viktig i forhold til den nye synligheten og oppmerksomheten omkring hvalen, fangsten og forvaltningen. I spørsmålet om hvalfangst hadde miljøbevegelsen i flere land også et betydelig politisk gjennomslag. På denne tiden gikk miljøbevegelsens hval i stor grad hånd i hånd med

det nye økologiske fokuset blant representanter i den vitenskapelige komité. I tillegg kom imidlertid det prinsipielle kravet om en pause i all hvalfangst, på bakgrunn av FN-vedtaket fra Stockholm.

Hvalen vi har undersøkt i dette kapitlet var i hovedsak en mer økologisk hval, som i tillegg var utrydningstruet. Innen IWC ble den i særlig grad forsøkt ”fanget” med bestandsestimater, og metodikk for å sette bærekraftige fangstgrenser. Hvalen var samtidig knyttet til en historiefortelling som handlet om overbeskatning, og den trengte nå ”å reddes”.

Samtidig hadde ikke denne fortellingen gjennomslag overalt. Vi har i dette kapitlet også sett på det økende skisma mellom medlemslandene i kommisjonen. De nye perspektivene var naturlig nok truende for den gjenværende industrien, men var også en potensiell trussel mot norsk selvforståelse. På tross av den industrielle jakten på hvalolje var et avsluttet kapittel, rammet de nye innrammingene også norsk historieforståelse. Heltene fra ”det norske hvalfangsteventyret” ble nå betraktet som skurker internasjonalt. I forvaltningen befant Norge seg i en mellomposisjon, med et uttalt mål å redde kommisjonen.³⁶² I praksis viste det seg at den norske delegasjonen flere ganger heller stemte i tråd med fangstlandenes interesser, framfor å støtte de mer restriktive anbefalingene. I tillegg kom fangsten av vågehvalen, som vi har sett ble rammet inn som norsk fiskeripolitikk. IWC sine nye perspektiver grep derfor inn i det som ble oppfattet som nasjonal politikk og anliggende.

³⁶² Inge Rindal uttaler for eksempel: ”Vår oppgave har vært å hindre at samarbeidet i kommisjonen brøt sammen, og at landene selv tok seg til rette. Det har vi lykket med.”, ”Norge med god samvittighet”, *I/G* 24/6-1978

Kap 5

Press og presse: Internasjonale miljøvernere og norske reaksjoner

Vi så i forrige kapittel at den økonomiske innrammingen av hvalen i IWC på mange måter ble sprengt. Vi så også hvordan miljøbevegelsen gjorde seg stadig mer gjeldende. Hvalfangsten ble i offentligheten først og fremst presentert som en historie om overbeskatning, utrydning og miljøødeleggelse. Den økonomiske hvalen hadde i stor grad blitt avløst av en økologisk hval, både i offentligheten og i forvaltningen. For flertallet i kommisjonen ble økologien det viktigste fikseringspunktet for hvordan hvalfangsten skulle reguleres, og målet var i større grad å bevare hvalstammene, enn å beskatte av dem.

I Norge hadde imidlertid ikke hvalfangsten nødvendigvis de samme negative konnotasjonene. Hvalfangsten hadde vært en populær næring, og en nasjonal suksesshistorie. I IWC framstilte de norske delegatene Norges posisjon som en slags ”kommisjonens beskytter”. Dette betød fortsatt fangst, og best mulig regulering av den. I tillegg drev norske hvalfangere fangst på vågehval. Dette var en fangst som først nylig hadde blitt gjenstand for regulering i IWC, og som i Norge i liten grad ble knyttet til ”eventyret i Antarktis”.

I 1982 vedtok IWC moratorium mot all kommersiell hvalfangst. Norge reservert seg mot vedtaket, noe som ikke ble godt mottatt av verneinteressene i IWC og miljøbevegelsen. Av de sistnevnte var Greenpeace blant de mest aktive i kampen mot hvalfangsten. På 1980-tallet økte organisasjonen presset mot Norge. I dette kapitlet vil jeg undersøke hvordan kontroversene om den norske vågehvalfangsten ble rammet inn i Norge på 1980-tallet. I større grad enn tidligere kapitler vil jeg her fokusere på deknningen av kontroversene i norske aviser. Hvordan ble motstanden mot hvalfangsten presentert i avisene? I hvilken grad lyktes Greenpeace å få fram sine argumenter? Hvordan forholdt den norske miljøbevegelsen seg til kontroversene omkring hvalfangsten og til den internasjonale motstanden? På hvilken måte endret holdningene til hvalene og hvalfangsten seg i Norge gjennom i denne tidsperioden?

Vågehval og norsk blues

Ved inngangen til 1970-tallet hadde Norge trukket seg ut av fangsten i Sørishavet. Norske hvalfangere hadde også drevet med annen fangst på storhval ved fire landstasjoner etablert langs norskekysten i etterkrigstiden. Her ble det i hovedsak drevet fangst på finnhval, men

også spermhval og blåhval. Landstasjonene hadde sine toppår tidlig på 1950-tallet, men skapte etter hvert ikke nok profitt, og stengte en etter en fram mot syttitallet. Dette skjedde i hovedsak på grunn av mangel på lønnsomhet, noe som kan settes i sammenheng med reduserte kvoter og overbeskatning.³⁶³ Heller ikke avviklingen av denne fangsten skjedde på grunn av miljøhensyn eller press fra verneinteresser.

På 1970-tallet var enkelte avisartikler fortsatt i stor grad preget av stolthet og melankoli i forhold til Norges fangsthistorie.³⁶⁴ Disse artiklene framstod som relativt uanfektet av den diskursive endringen av hvalfangsten og dens historie, som var i full gang internasjonalt. Her ble den pelagiske perioden fortsatt karakterisert som "eventyret". Norges posisjon som en slags Askeladd ble understreket, og de store nasjonale linjer med "våghalser" som Leif Eriksson og Roald Amundsen, ble sammenstillet med Sven Foyn og Anders Jahre. Hvalfangsten ble framstilt med ord som "dristighet", "stahet", "viljestyrke", "pionerånd" og "ærerik". Resultatet av den antarktiske ekspansjonen ble først og fremst oppsummert som skaping av velstand. I den grad overbeskatningen ble nevnt ble det samtidig understreket at dette uansett ikke var Norge sin feil. Det var de andre som var grådige og vanskelige, en holdning vi kjenner igjen fra 1960-tallet.

Hvalfangstmotstanden fikk beskjeden omtale i avisene jeg har undersøkt fra 1970-tallet. VG kommenterte for eksempel det internasjonale engasjementet med at kampen for hvalene stort sett var ukjent i Norge. I flere av artiklene fikk imidlertid representanter fra miljøorganisasjoner som Greenpeace presentere sitt syn. Det var de økologiske argumentene som stod i sentrum for argumentasjonen, hvor også den norske vågehvalfangsten ble problematisert på grunn av mangelen på kunnskap om bestandene. De fremmet også det etter hvert velkjente argumentet at om vi ikke kunne redde hvalen, kunne vi heller ikke redde oss selv. Artiklene i norske aviser på syttitallet fordømte ikke Greenpeace, men omtalte oftere aksjonene som dumdristige og eksotiske, enn som heroiske.³⁶⁵ I alt kan vi oppsummere de

³⁶³ Tønnessen & Johnsen 1982: 645. Landstasjonene lå langs kysten på vestlandet og i Nord Norge, og bidro med beskjedne tall i forhold til oljen fra den Antarktiske fangsten, og kan heller sees på som en konkurrent til kjøttproduksjonen (både til menneske og dyrefor) fra den parallelle vågehvalfangsten.

³⁶⁴ Se for eksempel Audun Tjomsland: "Svend Foyn og hvalfangsteventyret", & Mauritz Sundt Mortensen: "Fast fisk!", *A-magasinet*, 10/7-1972.

³⁶⁵ Artikler hvor Norge ble kritisert ble imidlertid gjerne avsluttet med imøtegåelse av Greenpeace sine påstander, fra ikke nærmere kategoriserte eller navngitte "norske vitenskapsmenn". "Protestaksjon mot hvalfangst", *VG* 31/5-1975, "Hvor liv er truet: Småhval, delfiner og niser", *VG* 8/7-1976, "Norge utrydder hvalbestanden", *VG* 24/9-1977, "Kamp mot norsk hvalfangst", *VG* 10/1-1978. Det var imidlertid Greenpeace sitt engasjement mot selfangsten som fikk mest oppmerksomhet i norske aviser på 1970-tallet. Et engasjement som

norske avisenes holdninger på 1970-tallet til hvalfangsten og hvalfangstmotstanden som reservert og lunken, men altså ikke preget av et høylydt forsvar for fangsten.³⁶⁶

Selv om Norge hadde avvirket den industrielle fangsten, fortsatte fangsten av vågehval. Denne fangsten ble fra offisielt norsk hold sett på som en del av fiskeripolitikken. Den moderne fangsten av vågehval hadde startet opp på Mørkekysten på 1920-tallet og ble videreført i Lofoten tidlig på 1930-tallet. Fangst av småhval langs kysten hadde blitt drevet i hundrevis av år. Moderne fangst fra båter med harpukanon var derimot noe ganske nytt historisk, og den ble da også på den tiden lokalt omtalt som en ny type fangst og et moderne "hvalfangsteventyr".³⁶⁷ Denne fangsten kan derfor både sees på i sammenheng med den kommersielle industrielle hvalfangsten, men også som en fortsettelse av gamle lokale tradisjoner.³⁶⁸

I motsetning til fangsten Foyn og hans etterfølgere bedrev på Finnmarkskysten femti år tidligere, ble denne fangsten utført av folk nordfra, og verdiene ble ført tilbake til lokalsamfunnet. Fangsten ble drevet av fiskere med deres vanlige fiskebåter, og var først og fremst en inntekt i sommermånedene når vågehvalen er på næringsvandring til Nordøst-Atlanteren, og da lite annet fiske foregikk. Vågehvalfangsten var først og fremst for kjøttets skyld, og kjøttet gikk til dyrefor, særlig koblet til datidens nye satsning på pelsdyroppdrett. Etter hvert ble kjøttet i økende grad også brukt til relativt billig folkemat.³⁶⁹

ikke møte særlig forståelse i Norge. Organisasjonen fikk imidlertid, på tross av små latterliggjørende journalistiske spark, også her komme til orde i avisene.

³⁶⁶ En viss holdningsendring finner også sted på slutten av tiåret særlig i VG, hvor den norske fangsthistorien enkelte ganger ble beskrevet som hensynløs, og altså ikke ærerik slik man hadde beskrevet den tidligere. Se for eksempel "Innblikk: Hvalfangst", *VG* 7/8-1981.

³⁶⁷ Den gamle vågehvalfangsten gikk gjerne ut på at hvalen ble drevet inn og sperret inne i sund eller våger, for så å bli skutt fra robåt med armbrøst og forgifta piler. Etter en langvarig forgiftning ble hvalen til slutt håndharpunert og dratt i land. Elstad & Finstad 2007: 350, Jonsgård 1992: 10-11. Beskrivelser av den tidlige vågehvalfangsten som ny form for fangst og "eventyr", hør for eksempel "Hvalfangstpioner Ragnvald Dahl", *NRK* innslag fra 1937,

http://www.nrk.no/lyd/hor_hvalfangstpioner_rangvald_dahl_sendt_1937_ved_leif_jensson/4A8DBDE0F6C6ED ED/, og "Om hvalfangstens barndom i Vestfjorden", *NRK* innslag fra 1980,

[http://www.nrk.no/lyd/hor_det_begynte_med_en_attring_om_hvalfangstens_barndom_i_vestfjorden_ved_frak_a_jenssen/0F20940E28CF17AF/\(16/6-2011\)](http://www.nrk.no/lyd/hor_det_begynte_med_en_attring_om_hvalfangstens_barndom_i_vestfjorden_ved_frak_a_jenssen/0F20940E28CF17AF/(16/6-2011)).

³⁶⁸ Mathisen 1996: 109-111. Egil Ole Øen: Fangst av vågehval i dag, i Stenseth, Hoel & Lid 1992: 93.

³⁶⁹ Stenseth, Hoel & Lid 1993: 81, Jonsgård 1992: 25. Som menneskeføde fikk hvalkjøttet først større popularitet under andre verdenskrig. Jonsgård 1992: 39-41. En rekke andre land drev også kystfangst parallelt med den antarktiske fangsten, spesielt interessant er Japans kystfangst av en rekke hvalarter. Denne fangsten ble nesten utelukkende drevet for kjøtt til menneskeføde på hjemmemarkedet. Tønnessen 1967: 222-225.

Vågehvalfangsten hadde paralleller til den industrielle fangsten, og som vi skal se ble dette et av utgangspunktene for de ulike forståelsene av fangsten og definisjonskampen som kom senere. Den bredte i sin tidlige fase raskt om seg, og ble konsesjonsregulert allerede i 1938. Det er likevel ikke til å komme bort fra at det også senere var perioder med svært høy beskatning og ressursutarming. Fangsten ekspanderte også geografisk til Barentshavet, Shetland, Færøyene, Island, Grønland, Jan Mayen.³⁷⁰ På 1950-tallet hadde den norske vågehvalfangsten flere sesonger med fangst på godt over 4000 dyr i året, noe som førte til overproduksjon i forhold til etterspørselen. Nasjonalt ble dette besvart med nye reguleringer og kvoter, noe som førte til en mer stabil fangst. Det er imidlertid uenighet om hvor god den norske reguleringen var i praksis.³⁷¹

Ved inngangen til 1970-tallet ble det fortsatt skutt omkring 2500 dyr i året.³⁷² Verdiene ble anslått til omkring 15 millioner kroner, altså ikke en veldig stor sum.³⁷³ Selv om vågehvalfangsten i norsk argumentasjon alltid ble framstilt som lokal, er det et faktum at mye av kjøttet ble eksportert. De omriggede båtene hadde blitt merkbart større enn i den tidligste perioden. Fangsten hadde også stor geografisk utbredelse, og var i enkelte tilfeller også knyttet til fryseskiper.³⁷⁴ Da vågehvalfangsten i Nord-Atlanteren ble kvoteregulert av IWC fra 1976, beholdt Norge nasjonale reguleringer i tillegg.³⁷⁵ Den norske vågehvalfangsten ble innrammet som en småskala kystfangst. Ved inngangen til 1980-tallet foregikk den norske fangsten i Barentshavet, ved Svalbard, Bjørnøya og Murmansk.³⁷⁶ En liten del av fangsten

³⁷⁰ Fra 1938 måtte man altså ha tillatelse fra myndigheter, og hvalfangerne var også pålagt å rapportere til fiskerimyndigheter. Nils Chr. Stenseth, Ingunn B. Lid & Alf Håkon Hoel: Vågehvalfangsten: Den historiske utviklingen, i Stenseth, Hoel & Lid 1993: 81-84, Andresen 1998: 448.

³⁷¹ Toppår for fangsten var i 1958, da over 4700 dyr ble tatt. "Småhvalfangst 1939-1999", http://www.ssb.no/emner/historisk_statistikk/aarbok/tab-2000-09-06-05.html. Andresen hevder at de norske reguleringene alt i alt bare hadde en begrenset effekt på fangsten. Andresen 1998: 448.

³⁷² I SSB sin fangststatistikk er vågehvalen klassifisert i samlekategorien "småhval", som viser en fangst på i omtrent 3000 dyr i året. <http://www.ssb.no/histstat/aarbok/tab-2000-09-06-05.html>. De innrapporterte tallene på vågehval var imidlertid i underkant av 2500, da det i tillegg fortsatt ble tatt både nebbhval, spekkhogger og grindhval. "Preliminary Catch Statistics for Minke Whales Caught by Norway in 1977", "Twenty-Ninth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1979: 463.

³⁷³ Avviklingene av de siste landstasjonene fjernet vågehvalfangstens største konkurrent, og så ut til å øke lønnsomheten. Elstad & Finstad 2004: 353, "Noen nøkkeltall for småhvalfangsten før fangsstoppen i 1988", <http://www.ssb.no/magasinet/miljo/tab-2002-08-06-01.html>.

³⁷⁴ Elstad & Finstad 2004: 352 Det var en forholdsvis liten del som ble tatt på norskekysten, storparten av fangsten har foregått i Barentshavet og omkring Svalbard. Tidlig på 1970-tallet drev Norge fangst også ved Grønland og mot Canadas kyst. Canada avsluttet for øvrig sin egen kystfangst omtrent på denne tiden, noe som også kan være med å forklare internasjonalt fokus på den norske fangsten. Duarte Andersen 2007: 88-89

³⁷⁵ Jonsgård 1992: 55 I følge Andresen ville de norske kvotene vært høyere uten IWC sin inntreden i forvaltningen av vågehvalfangsten. Andresen 1998: 448.

³⁷⁶ Oversikt over geografisk fangst i 1982: "Norway, Progress Report on Cetacean Research", Thirty-Fourth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1984: 218-221.

kom fortsatt også fra områder ved Grønland, mens storparten av fangsten kom fra det som ble definert som den nordøstatlantiske bestanden.³⁷⁷

Press

I 1977 vendte Greenpeace sin oppmerksomhet mot Norge, men i større grad mot Island som fortsatt fanget finnhval. Vi har sett at valget av Norge og Island nok også kan begrunnes som pragmatisk og strategisk. Organisasjonen hevdet uansett at fangsten kunne utrydde bestandene av vågehval og finnhval i Nord-Atlanteren. Den hevdet videre at Norge hadde et spesielt ansvar på grunn av sin historie, et moralsk sådan, for at noe slikt ikke skulle skje. Den internasjonale oppmerksomheten om norsk fangstpolitikk økte, og innbefattet også kritikk av selfangsten og trusler om boikott. Dekningen i norske medier var fortsatt beskjeden, men man skal legge merke til at en lederartikkel i VG i 1978 oppsummerte engasjementet mot fangsten med at: ”Fra norsk side bør slik kritikk tas alvorlig. Kanskje tiden er kommet til at Norge slår inn på en mer miljøvernvennlig linje?”³⁷⁸

I tillegg til den norske hvalfangstens historie var det spesielt de usikre bestandstallene for den nordøstlige stammen av vågehval som gjorde at fangsten var gjenstand for kritikk, altså et økologisk argument. Også nasjonalt var det stemmer som med lignende argumenter jobbet for et moratorium. Norges Naturvernforbund (NNV) var den organisasjonen som på 1970-tallet markerte seg sterkest i så måte. Naturvernforbundet hadde på denne tiden et særlig fokus på landskapsvern, kraftutbygging og forurensning, men var også engasjert i dyrearter som ble oppfattet som økologisk truet.³⁷⁹ Vi har sett at det på 1970-tallet var stor kunnskapsmangel om de ulike hvalbestandene. I tråd med anbefalingen fra Stockholm i 1972, gikk derfor Naturvernforbundet i 1973 inn for 10 års moratorium for det det omtalte som ”kommersiell,

³⁷⁷ IWC hadde delt inn bestandene av vågehval i Nord-Atlanteren i fire kjernebestander; den østkanadiske, vestgrønlandske, sentral nordatlantiske (Island, Jan-Mayen, Øst-Grønland), og den nordøstatlantiske (norskekysten, Svalbard, Skagerrak, Nordsjøen). Jonsgård 1992: 55-56.

³⁷⁸ ”Hvalfangst”, *VG* 15/6-1978. Se ellers ”Sjørøveri mot alle lands eiendom”, *VG* 20/6-1978 som et interessant unntak. I denne artikkelen hevdet den svenske zoologen Kai Curry-Lindahl at ingen reduksjon i hvalfangsten hadde kommet før beskatningen hadde vært så hard at det ikke lenger var lønnsomt å fange. Han kritiserte Norges stemmegivning i IWC for å i praksis være til fordel for Sovjet og Japan, land som fortsatt og stadig foreslo høyere kvoter enn innstillingene fra den vitenskapelige komiteen. Til og med en amerikansk dyrevernsorganisasjon fikk komme til orde med karakteristikk av hvalene som ”harmløse og intelligente”, mens fangstmetodene kritisert. I artikkelen fikk imidlertid Fiskeridepartementet komme med tilsvar, og saken ble derfor avsluttet med en understrekning av at Norge fulgte vitenskapelige råd.

³⁷⁹ NNV og ungdomsorganisasjonen Natur & Ungdom hadde en klar fredningsagenda i forhold til for eksempel truede rovdyr og rovfugler. Historiske årsrapporter fra Norges Naturvernforbund: <http://dev.naturvern.no/aarsrapporter/category1648.html>. Truede arter og beskyttelse av disse, hadde imidlertid vært en del av agendaen til norske naturengasjerte siden 1920-tallet. Hvalen og hvalfangsten hadde imidlertid ikke en sentral plass i disse diskusjonene. Bredo Berntsen: *Grønne linjer*, Oslo 2011: 84-86.

pelagisk hvalfangst”. Ordbruken gjorde det uklart hvordan forbundet faktisk stilte seg til Norges kystfangst av vågehval. I begrunnelsen viste det imidlertid til historien og hvordan Norge hadde vært ”medansvarlig for at flere hvalarter befinner seg på randen av utryddelse”.³⁸⁰

Hvalsaken var imidlertid aldri noen hovedsak for forbundet på 1970-tallet, og forsvant flere ganger som sak ut av årsberetningene, for så å komme tilbake. NNV stadfestet imidlertid ønsket om moratorium også etter implementeringen av den nye forvaltningsprosedyren (NMP), som det fryktet ville bety uheldige kompromissløsninger.³⁸¹ På tross av at vågehvalfangsten ikke ble nevnt spesielt, framholdt Naturvernforbundet i 1977 at det gikk inn for et moratorium mot all kommersiell fangst inntil man hadde en bedre klarlegging av bestandstall. På denne tiden ville et moratorium med all sannsynlighet også gjelde for den norske fangsten.³⁸² NNV kritiserte også norsk stemmegivning for å stille seg på lag med kommisjonens ”bad guys”, Japan og Sovjet, og ville overføre ansvaret for hvalpolitikken fra Fiskeridepartementet til Miljøverndepartementet.³⁸³

I forkant av møtet i IWC i 1980 opplevde norske myndigheter et stort internasjonalt trykk, men dette ble sjelden omtalt i norske aviser.³⁸⁴ Det var fortsatt uenighet innad i styringsverket om Norges holdning til et moratorium. Her stod Miljødepartementet mot Fiskeridepartementet, og det var usikkerhet også innad i Utenriksdepartementet. Norge ble i større grad oppfattet som lite villig til å møte internasjonal kritikk, og det var flere grunner til dette. Vi har sett at nordmenn hadde vært involvert i ulike piratfangstoperasjoner. Det hadde også vært tilfeller av feil og mangelfull rapportering fra hvalfangerne til IWC, men det var norsk stemmegivning mot senkning av kvoter og den stadige avfeiingen av moratoriet som for alvor brakte Norge i fangstmotstandernes søkelys.³⁸⁵

³⁸⁰ Norges Naturvernforbund: Årsberetning 1973, Oslo 1974: 30, ”All hvalfangst må stoppes”, *Aftenposten* 16/6-1973.

³⁸¹ Norges Naturvernforbund: Årsberetning 1975, Oslo 1976: 11.

³⁸² Norges Naturvernforbund: Årsberetning 1977, Oslo 1978: 15.

³⁸³ Norges Naturvernforbund: Årsberetning 1979, Oslo 1980: 30-31. I 1979 henvendte organisasjonen seg til regjeringen med et krav om at norsk hvalfangstpolitikk måtte bringes i tråd med vedtakene fra Stockholm og IUCN. Dette betød å gå inn for et moratorium. NNV hevdet samtidig at vågehvalfangsten var av en noe annen natur en den pelagiske fangsten, men at den snarest måtte vurderes vitenskaplig av en nøytral part. Bente Aasjord: Fredning av vågehval, miljøvern eller etikk?, *Ottar* 1/91, Tromsø 1991: 48.

³⁸⁴ Duarte Andersen: 108.

³⁸⁵ Duarte Andersen: 104-105, 111.

Andre aspekter var også i ferd med å bli viktige i spørsmålet om hvalfangsten. Etterlysningen av mer humane fangstmetoder var blant disse. Vågehvalen ble tatt med såkalt kaldharpun, og det sier seg selv at det å skyte et opp til 10 meter stort dyr med harpun uten sprengladning, ikke nødvendigvis medførte en brå og smertefri død. De lite humane fangstmetodene i vågehvalfangsten hadde vært et viktig tema i IWC siden midten av 1970-tallet, uten å umiddelbart bli besvart med konkrete norske tiltak og forbedringer.³⁸⁶

Oppmerksomhet og motstand mot bruken av kaldharpun innen kommisjonen økte, og i 1981 forbød IWC fangstmetoden. NNV ba om at Norge ikke reserverte seg mot et forbud, da det oppfattet bruken som i strid med dyrevernavgiving og for ikke å fravike internasjonale vedtak.³⁸⁷ Norge reserverte seg på tross av innvendingene mot det nye forbudet. Dette var med på å redusere Norges troverdighet og forsterke det internasjonalt negative fokuset mot norsk hvalfangst.³⁸⁸ Reservasjonen ble i svært liten grad omtalt i norske aviser, mens hvalfangerne avfeide påstandene om kaldharpun som dyreplaging som rent tøv.³⁸⁹

Gjennom hele 1970-tallet hadde den norske vågehvalfangsten vært forholdsvis stabil med mellom 80 og 100 fartøy operative i fangsts sesongen og kvoter på omkring 2000 dyr. Fra slutten av 1970-tallet økte prisen, etterspørselen og den norske eksporten av vågehvalprodukter til Japan.³⁹⁰ Den norske vågehvalfangsten var likevel beskjeden som

³⁸⁶ E.D. Mitchell, R.R. Reeves & A. Evelyn: *Bibliography of Whale Killing Techniques*, Cambridge 1986: 9-10, "Chairman's Report of the Twenty-Eighth Meeting", http://www.luna.pos.to/whale/iwc_chair76_19.html, Jonsgård 1992: 62-63, Hoel 1985: 115. Det betenkelige etiske ved avlivningen ble et større tema på 1970-tallet. Arbeidet med alternativ fra fangstnasjonenes side skjøt først fart når et forbud var på trappene. I Norge ble et forskningsprogram for utbedring av fangstteknikker innledet i 1981. Se "Norway, Progress Report on Cetacean Research", i *Thirty-Fourth Report of the International Whaling Commission*, Cambridge 1984: 217.

³⁸⁷ Norges historiske ansvar ble også understreket. Norges Naturvernforbund: Årsberetning 1981, 26-27, <http://naturvernforbundet.no/getfile.php/Dokumenter/rapporter/%C3%85rsmelding%201981.pdf>, I tillegg til Naturvernforbundets engasjement fantes det også andre spredte norske stemmer mot fangst. I tillegg til forventede som Sonia Løchen i Dyrenes rettigheter som vi snart skal se nærmere på, finner vi daværende SV-formann Berge Furre. Furre fremhevet at det kanskje ikke var så dumt å stemme for pause i all fangst, for å gi tid til å forske mer på de usikre bestandstallene. Berge Furre: Forsvarleg kvalfangst?, *VG* 20/7-1981.

³⁸⁸ Senere fangsttilhenger Heidi Sørensen fra Natur & Ungdom er en av dem som har hevdet dette. Heidi Sørensen: Miljøbevegelsen og vågehvalfangst, i Stenseth, Hoel & Lid (red.) 1993: 24. Norge var ikke alene om å reservere seg mot forbudet. "Chairman's Report of the 33rd Annual Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_chair81_18.html. Norge innførte fra 1980 også tiltak som å kreve detaljer om avlivningstid fra hvalfangerne, samt begynne å planlegge opprettelsen av en ekspertgruppe som skulle jobbe med forbedring av fangstmetodene. Jonsgård 1992: 63.

³⁸⁹ Reservasjonen fikk imidlertid en viss oppmerksomhet da Dyrebeskyttelsen i 1982 anmeldte staten for sin holdning. "Vås om hval: staten anmeldt for dyremishandling", *VG*, 9/6-1982.

³⁹⁰ Verdien av fangsten nådde en topp i 1983 med 45.5 millioner kroner, mot omkring 15.5 millioner den første halvdel av 1970-tallet. "Småhvalfangst. 1939-1999", <http://www.ssb.no/histstat/aarbok/tab-2000-09-06-05.html>. Elstad & Finstad: 353.

næring i et nasjonalt perspektiv, både i forhold til arbeidsplasser og økonomi.³⁹¹ Det er imidlertid ingen tvil om at fangsten var en svært viktig næring for enkelte kystsamfunn og fiskevær, som på Vågan, i Lofoten.³⁹² Usikkerheten om bestandstall førte til pålegg om reduserte kvoter. Hvalfangerne var misfornøyde og protesterte på kvotene de var tildelt, og samlet seg i frustrasjon mot miljøorganisasjoner, IWC og norske myndigheter. At de også ville utvide jakten og ta andre arter, blant annet fri fangst av spekkhogger for salg til dyrefor, økte ikke den internasjonale sympatien for fangstfolkene.³⁹³

Moratorium mot all kommersiell fangst

Ved inngangen til 1980-tallet syntes det ubønhørlig å gå mot et stort nok flertall i hvalfangstkommissjonen for et moratorium. De fleste landene i kommissjonen hadde ingen økonomiske interesser i fangsten, og kommissjonens hovedoppgave ble i stor grad oppfattet som vern av hvalen, framfor regulering og opprettholdelse av industrien. Som vi har sett økte antallet land i IWC på 1970-tallet. Fra 1972 til 1982 hadde antallet medlemsland i kommissjonen nesten blitt tredoblet. Fra 1979 til 1982 hadde 16 nye land meldt seg inn. Det har blitt hevdet at den voldsomme økningen i medlemstall i stor grad var ledd i en operasjon delvis satt i scene av verneinteresser.³⁹⁴ IWC hadde nå også over 50 NGO'er representert som observatører, hvor de aller fleste var fangstmotstandere. Dette var også et eksempel på transformasjonen av IWC fra en klubb for hvalfangstindustrien, til mer å ligne et internasjonalt organ for verneinteresser.³⁹⁵

Ved avstemningen i IWC i 1982 oppnådde forkjemperne for et moratorium for all kommersiell fangst tilstrekkelig flertall. Sammen med land som Brasil, Japan, Island, Peru,

³⁹¹ Hoel 1985: 71.

³⁹² Hvalfangsten var her særlig viktig for fiskeværet Skrova. For beregning av økonomisk betydning av vågehvalfangsten på lokalt plan, se Mønnesland, Johnsen, Eikeland & Hanssen: *Whaling in Norwegian Waters in the 1980'ies*, Oslo 1990.

³⁹³ Duarte Andersen 2007: 110, "Bestanden kartlegges", Aftenposten, 11/2-1982, Flavio Duarte Andersen: Norwegian Whaling Policy, Support for and opposition to whaling during the period 1972-1982/6, i Ringstad (ed.) 2010: 181. Norge hadde drevet en stort sett svært begrenset fangst av spekkhogger fram til åttitallet. Da fiskerne la skylda på dette dyret for svikt i sildefisket hadde det også vært enkelte år med større fangst. "Skarpsindig havjeger i kjole og hvitt", <http://www.forskning.no/artikler/2002/september/1031300700.6>. Tall for norsk fangst av småhval, som spekkhogger (til 1981), nebbhval (til 1973) og grindhval (til 1970): "Norway, Progress Report on Cetacean Research", "Thirty-Fourth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1984: 218.

³⁹⁴ DeSombre 2001: 186-187, Day 1992: 118-120, Kalland 2009: 137. Steinar Andresen gir en supplerende årsak i at det var en trend for utviklingsland å ta del i internasjonale politiske samarbeidsorgan hvor det var sjans for deres stemme å bli hørt. Havretten og hvalene som en fellesmenneskelig kulturarv hadde klangbunn i flere slike lands forvaltningsinteresser. Andresen 1989: 109, se Hoel 1985:76.

³⁹⁵ "List of Delegates and Observers Attending", "1982 – 34th Annual Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_dele82.html, Heazle 2006: 144.

Sør-Korea og Sovjet, altså land som fortsatt drev hvalfangst, stemte Norge mot moratoriet, men dette var ikke tilstrekkelig for å stoppe forslaget som ble vedtatt med 25 stemmer, og med over tre-fjerdedels flertall.³⁹⁶ Moratoriet skulle gjelde i påvente av sikrere bestandsvurderinger og en mer rasjonell forvaltning. Moratoriet satte kvoter for all kommersiell fangst til null, men ga hvalfangstnasjonene tid på å fase ut virksomheten slik at nullkvoten først skulle gjelde fra 1986.³⁹⁷ Det er viktig å understreke at fangststoppen utelukkende gjaldt det som ble definert som kommersiell fangst.³⁹⁸

At forslaget om moratorium denne gangen ble fremmet av Seychellene, et land som først ble medlem av IWC i 1979, er illustrerende for den endrede situasjonen i hvalfangstkommisjonen.³⁹⁹ Moratoriet ble oppfattet som en stor seier for verneinteressene og ble støttet av en så godt som en samlet miljøbevegelse i alle dens avskygninger.⁴⁰⁰ For disse var det ikke opplagt at moratoriet noen gang skulle oppheves.

Fire land valgte å benytte seg av reservasjonsretten i etterkant av vedtaket, deriblant Norge.⁴⁰¹ Norge gjorde dette for å beskytte vågehvalfangsten, og grunnla sin reservasjon på manglende vitenskaplig anbefaling for tiltaket, og for at et moratorium mot ”kommersiell fangst” ikke var i tråd med konvensjonen (ICRW) ved å skille ulike hvalfangstoperasjoner. Norges reservasjon var også basert på at moratoriet ikke tok hensyn til industrien, som jo var et av de opprinnelige målene for ICRW.⁴⁰² Reservasjonen hadde altså også en uttalt økonomisk

³⁹⁶ Epstein 2008: 162.

³⁹⁷ Moratoriet skulle vurderes jevnlig, og revurderes senest i 1990, da kommisjonen skulle vurdere effekten av moratoriet og eventuelt sette nye kvoter basert på beste vitenskaplige råd. IWC Schedule, 10e, <http://iwcoffice.org/commission/schedule.htm>.

³⁹⁸ Med dette ble det en formell distinksjon mellom ulike hvalfangstoperasjoner i IWC. Dette betød at nullkvoten ikke rammet såkalt urbefolkningsfangst, slik for eksempel den gjenværende amerikanske fangsten nå ble definert.

³⁹⁹ Seychellenes delegasjon var dessuten ledet av Sørafrikaneren, parapsykologen og New Age-forfatteren Lyall Watson. Seychellene kan stå som et eksempel på land som meldte seg inn i IWC utelukkende for å få gjennom et moratorium, med delegater som i stor grad representerte internasjonale verneinteresser. Day 1992: 118-120. I følge Rex Weyler var delegasjonens arbeid finansielt støttet av Aga Khan. Weyler 2004:540-541. Seychellene forlot for øvrig IWC en del år etter, etter å ha vært på nippet å bli støttespiller for Japan. Det har blitt pekt på at Seychellene også hadde andre motiver for å begrense fangsten, spesielt av spermhval. Se Hoel 1985: 78

⁴⁰⁰ Peterson 1992: 155.

⁴⁰¹ I tillegg til Norge sendte Japan, Sovjet og Peru inn reservasjoner. Peru trakk tilbake sin reservasjon før møtet i 1983. International Whaling Commission Report 1982-83, Cambridge 1984: 1. Canada forlot IWC og beskyldte kommisjonen for å ignorere vitenskapen. Man kan selvsagt spekulere i om grunnen like mye var å beskytte kysthvalfangsten som fortsatt ble drevet av inuitter i Canada. Vi skal se nærmere på det vitenskaplige grunnlaget for et moratorium i neste kapittel.

⁴⁰² ”Chairman’s Report of the 34th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair82_6.html, Hoel 1985: 125. Det er verd å merke seg at en anbefaling fra den vitenskaplige komiteen etter all sannsynlighet ikke ville hatt noe å si for norsk stemmegivning og politikk. Hvor instruksene til de norske delegatene i 1981 var at Norge skulle avstå fra å stemme hvis vitenskapskomiteen bestemte seg for å gå inn for et moratorium, var instruksene i

begrunnelse. Det er imidlertid liten tvil om at norske myndigheter og hvalfangere oppfattet den norske fangsten som forsvarlig og bærekraftig.

Norge hadde med grunnlag i teksten i konvensjonen rett til å reservere seg mot moratoriet, men reservasjonen ble naturlig nok ikke godt mottatt av verneinteressene. Kritikkk og press kom fra andre nasjoner i IWC, og da i særdeleshet fra USA. Presset fra en rekke miljøorganisasjoner økte også.⁴⁰³ Greenpeace markerte seg med aktivisme og forsøk på boikottaksjoner, Dette skapte økt medieinteresse for kontroversene også i Norge. Vi skal videre se på innrammingen av kontroversene i norske aviser, med et spesielt fokus på omtalene av miljøorganisasjonen Greenpeace.

Fiendebilde: Greenpeace

Den umiddelbare reaksjonen i norske medier var negativ til IWC sin beslutning. Forsiden av Aftenposten dagen etter vedtaket fokuserte på at en eventuell fangststopp ville ramme kyst-Norge i form av arbeidsplasser. Artikkelen understreket også at det heller ikke var noen tvil om at den norske fangsten var biologisk forsvarlig.⁴⁰⁴ Moratoriet ble imidlertid ikke en større sak for avisene, før presset for at Norge skulle følge vedtaket tok konkrete former. Konflikten ble da formidlet som et narrativ med klare fronter, hvor en konkret motstander mot den norske fangsten ble utkrystallisert i miljøvernorganisasjonen Greenpeace.

Greenpeace var ikke en spesielt kjent organisasjon i Norge ved inngangen til åttitallet, og hadde heller ikke en egen norsk avdeling. Tidligere dekning av organisasjonen i norske aviser hadde, som vi har sett, vært beskjeden og var oftest knytta opp mot konflikter omkring selfangst. I 1983 forandret dette seg. Kritikken mot vågehvalfangsten og den norske holdningen til moratoriet økte i styrke. I norske aviser fikk Greenpeace hovedrollen og skylden for dette. Den offisielle bakgrunnen for hvalfangstkommisjonens vedtak eller kommisjonens kritikk av Norges reservasjon ble sjeldent omtalt i nyhetsartiklene. Det var

1982 ytterligere skjerpet. Norge skulle uansett gå i mot en slik anbefaling, med henvisning til norske forskningsresultater som konkluderte med at vågehvalfangsten var forsvarlig. Duarte Andersen: 112. 116-117. Dette står i motsetning til påstanden at den norske politikken alltid fulgte vitenskapskomiteens anbefalinger.

⁴⁰³ At nettopp Norge brukte reservasjonsretten provoserte også fangstmotstandere med kjennskap til IWC sin historie, siden Norge opprinnelig hadde vært en sterk kritiker av denne retten da den kunne svekke konvensjonen og underminere forvaltningens effektivitet. Holt 1985: 119.

⁴⁰⁴ "Hvalfangst-forbudet truer kystsammfunn", *Aftenposten* 24/7-1982, "Norge protesterer mot hvalfangststopp", *Aftenposten*. 30/10-1982. Allerede før vedtaket ble det fokusert på de synlige fangstmotstanderne som markerte seg i forbindelse med møtet, og da i sær Greenpeace. "Miljøvernaktivister truer norsk hvalfangst", *Aftenposten* 22/7-1982.

presset fra utenlandske miljøvernorganisasjoner med Greenpeace i spissen som var hovedproblemet.

De langt fleste gangene Greenpeace ble omtalt i norske aviser var det nettopp i oppslag om motstand mot norsk sel og hvalfangst. Samtidig ble vektleggingen av organisasjonens kamp mot fangst oftest presentert kontekstløst fra organisasjonens engasjement i andre miljøproblemer.⁴⁰⁵ Miljøorganisasjonen ble derfor flere ganger oppfattet og omtalt som en dyrevernsorganisasjon.⁴⁰⁶ Greenpeaces argumentasjon mot fangsten ble kun formidlet i et fåtall av disse artiklene. Organisasjonen, representert av sin danske avdeling, kom imidlertid enkelte ganger til orde. Det var bare i slike tilfeller at konflikten ble rammet inn på en alternativ måte.⁴⁰⁷ For Greenpeace handlet det om at Norge reserverte seg mot, og dermed saboterte, et internasjonalt demokratisk fattet vedtak. Aftenposten kunne ikke dy seg for å sette ordet demokratisk i hermetegn i formidlingen av dette argumentet.⁴⁰⁸

De som oftest kom til orde var imidlertid norske politikere, fiskerinæringen, samt hval- og selfangere, og bedriftsledere med interesser i fangsten. I motsetning til behandlinga av fangstmotstanderne, hadde disse artiklene ikke en kritisk holdning. Artiklene inneholdt for eksempel sjelden andre stemmer og informasjon, enn det som kom fra fangstfolk og hvalfangstinteresser. Hovedfokuset i artiklene var oftest på tap av arbeidsplasser og avfolkning av kystsamfunnene i Nord Norge.⁴⁰⁹ Holdningene i Aftenpostens lederartikler var i hvalfangstens favør. Greenpeace og hvalfangstmotstanderne ble diskvalifisert som en liten gruppe fanatikere som med økonomisk terrorisme forsøkte å tvinge flertallet i kne.⁴¹⁰ Dette var en tolkning som nok så merkelig ut fra et internasjonalt perspektiv hvor norske fangstinteresser nok ikke representerte flertallets syn.

Konflikten ble i disse årene gjerne rammet inn som en nasjonal kamp mot Greenpeace, som først og fremst ble klassifisert som en fiende. Krig og forsvar ble brukt som metaforer i

⁴⁰⁵ Greenpeace ble også men i mindre grad omtalt i forbindelse med for eksempel aksjoner mot Titania samt internasjonale spørsmål om atomavfall. I disse sakene er derimot tonen i avisen oftest refererende.

⁴⁰⁶ Se for eksempel: "MEDIA-FORSVAR for selfangst", *VG* 13/4-1983.

⁴⁰⁷ Det ble også trykt spredte leserinnlegg som var svært kritisk til hvalfangsten, og som også støttet Greenpeace. Det var kun i disse at norsk hvalfangsthistorie i Antarktis ble en del av rammeverket for kontroversen om datidens vågehvalfangst. For eksempel: "Greenpeace ingen anarkistgruppe", *Aftenposten* 7/9-1983, "Kampen for vern av hval", *Aftenposten* 2/11-1983.

⁴⁰⁸ "Norge reserverer seg mot vågehvalforbud", *Aftenposten* 2/9-1983.

⁴⁰⁹ Se for eksempel: "SELHETS tar 80 jobber", *VG* 29/1-1983.

⁴¹⁰ "Økonomisk terrorisme", *Aftenposten* 29/8-1983.

innrammingen av konflikten.⁴¹¹ Vi kan se den ikke spesielt positive holdningen til Greenpeace ved å se på karakteristikker som ble brukt om organisasjonen i VG og Aftenposten i 1983: hets, vrangforestillinger, gerilja, spioner, yrkesdemonstranter, følelseladete, natursvernere fra storbyen, uakseptabel, menneskefiendtlig, utgruppe, anarkister, fanatikere, dikterende mindretall, myter, vrangforestillinger, gisselmetoder, mafiaorganisasjon, terrorister, hysteriske, uinformerte og dobbeltmoraliske. Dette førte til at det å stå imot det internasjonale presset ble framstilt som et mål i seg selv. Et slående eksempel er for eksempel hvordan Anders Talleraas fra Høyre hevdet at en stopp i hvalfangsten ville kunne gjøre Greenpeace sterkere, og brukte dette som et argument for fortsatt fangst.⁴¹²

Et klart flertall av leserinnleggene i avisene var svært kritiske til Greenpeace, og gikk gjerne litt lenger enn avisartiklene i sin fordømming.⁴¹³ Det er ikke å ta for hardt i å si at holdningene til organisasjonen som kom fram i avisene var preget av forrækt, men også latterliggjøring. Motstanden mot norsk hvalfangst kunne få en større virkning en først antatt, og da det ble tale om boikottaksjoner mot bestemte norske produkter, ble ikke lenger Greenpeace avfeid like humoristisk.⁴¹⁴ Norges Fiskarlag karakteriserte Greenpeace sin virksomhet som ”bortimot økonomisk terrorisme”. Begrepet ble i etterkant, men uten modereringen, en gjenganger i beskrivelser av Greenpeace i norske aviser.⁴¹⁵

Det ble etter hvert klart at boikottaksjonene ikke rammet norsk eksportindustri særlig hardt, og dette ble omtalt som en seier for fornuften. Skillet fornuft og følelser var en tydelig ramme for den norske fortellingen. Norge drev en fornuftig fangst under vitenskaplig kontroll, men var truet av følelsesstyrte aktivister og amerikanere. Den danske avdelinga av Greenpeace støvnet på tampen av 1983 avisa Dagingen for retten, etter en spesielt hatsk lederartikkel.

⁴¹¹ Se for eksempel: ”Greenpeace boikotter”, *VG* 23/3-1983, ”Kaldharpun mot hvalmyter” *VG* 18/2-1983, ”Greenpeace nådeløse i USA: BOIKOTT ALT NORSK”, *VG* 13/1-1984.

⁴¹² ”Trussel fra Greenpeace”, *VG* 1/11-1983.

⁴¹³ Se for eksempel: ”Skal Greenpeace få sin vilje?”, *VG* 7/10-1983, ”Greenpeace bruker gisselmetoder”, *VG* 7/11-1983, ”Green Peace eller Red Fight?”, *Aftenposten* 22/11-1983.

⁴¹⁴ ”Frionor ut av hvalindustri”, *Aftenposten* 20/8-1983, ”Dødsstøt for hvalfangsten?”, *VG* 20/8-1983. Det var bekymringer om at dette kunne komme til å koste norsk eksportindustri dyrt. Dette resulterte i at Aftenposten flere ganger satte arbeidsplasser i Nordland opp mot negative nasjonale økonomiske konsekvenser av en eventuell boikott.

⁴¹⁵ ”Bortimot økonomisk terrorisme”, *Aftenposten* 27/8-1983, ”Økonomisk terrorisme”, *Aftenposten* 29/8-1983, ”Laks og sardiner uønsket i USA”, *Aftenposten* 1/10-1983, ”Bare informasjon kan stoppe hvalfangsthets”, *Aftenposten* 4/10-1983.

Organisasjonen varslet samtidig mulige søksmål mot andre aviser.⁴¹⁶ Det er ikke umulig at dette var med på å dempe karakteristikken av Greenpeace. I alle fall så vi en noe mer nyansert behandling av organisasjonen det påfølgende året, til tross for at kontroversen omkring norsk hvalfangst ble ytterligere tilspisset.

Greenpeace ble tatt mer på alvor med flere bakgrunnssaker, og oppslag om andre saker enn hvalfangsten. Hvalfangstmotstanderne fikk i større grad spalteplass til å forklare sitt standpunkt. Hovedargumentene gikk på Norge historisk hadde hatt en tvilsom rolle i hvalfangsten. Ut fra dette var det særlig kritikkverdige at landet fortsatt ikke ville rette seg etter hardt tilkjempede internasjonale avtaler, som var nødvendige for å redde hvalen fra utryddelse. Norges reservasjon underminerte moratoriet, og kom til å føre til at også flere land ville ignorere fangstforbudet. Å påstå at avisene fremmet en positiv holdning til Greenpeace vil imidlertid være misvisende, selv om begrepsbruken i omtalen av organisasjonen utvidet seg noe. Karakteristikk som usaklig, forskrudd, farlig, fanatisk og fienden, ble supplert med effektiv, velorientert og velutdannet.

Det er viktig å huske at dette skjedde i en tid Greenpeace vokste kraftig i Sverige og Danmark, og også hadde støtte fra en rekke politikere.⁴¹⁷ I Norge var situasjonen en annen, og flere norske politikere markerte seg mot Greenpeace, hvor Senterpartiets representant Peter Angelsen sitt forslag om forbud mot organisasjonen var det sterkeste.⁴¹⁸ Det er påtagelig at jeg ikke finner norske eksempler på prominent offentlig støtte til organisasjonen eller synspunktene mot hvalfangst på denne tiden. Fiskeriminister Thor Listau så ingen grunn til å gå i gang med kampanjeframstøt for å fremme det norske synet på hvalfangsten, men satte sin lit til å lykkes i politiske forhandlinger. Norske politikere og delegater diskuterte både i IWC og med amerikanske myndigheter om en mulig omdefinering av den norske vågehvalfangsten som en slags urbefolkningsfangst. Også dette skapte harme internasjonalt.⁴¹⁹ I 1984 planla

⁴¹⁶ "Greenpeace mot Dagningen", *Aftenposten* 17/11-1983.

⁴¹⁷ I Danmark så man også folketingsrepresentanter som var med på Greenpeace sine aksjoner. Den danske presten og SF-politikeren Margrete Auken var kanskje den tydeligste nordiske politikerstemmen mot Norges reservasjon, og hennes mange utspill hevet temperaturen på debatten, og for noen pisket dette til og med opp gammelt agg mellom Danmark og Norge. Se for eksempel det kostelige leserinnlegget "En unødige provokasjon" undertegnet av "sivilingeniør Jan Magnus" hvor de store historiske linjer virkelig trekkes opp: "akk, firehundreårsnatten, og de harde betingelsene Danmark satte for at vi skulle bli fri..", *Aftenposten* 2/7-1984 I tillegg fant det sted en rekke støttekonserter og også plater til inntekt for organisasjonen.

⁴¹⁸ Michael Gylling Nielsen: "Er ikke Norge et demokratisk land?", *Aftenposten* 22/21984.

⁴¹⁹ Det viste seg at også Japan ønsket å omdefinere sin fangst til urbefolkningsfangst. En slik omdefinering ble fra hvalfangstmotstandshold sett på som utelukkende et retorisk grep for å sno seg unna moratorievedtaket. Hvalfangerne selv hadde imidlertid ikke problemer med å defineres som urbefolkning, om det var dette som

Greenpeace turistboikott av Norge, og fikk i større grad enn tidligere forklare bakgrunnen for en slik aksjon i avisene, der de beklaget at uskyldige ville bli rammet. Den norske reiselivsnæringa framstilte dette som ”en hetskampanje mot landet vårt”.⁴²⁰

Alt i alt kan avisenes framstilling oppsummeres med at ”en liten utenlandsk pressgruppe som baserte seg på følelser forsøkte å få Norge i kne”. I avisene jeg har undersøkt var fiendtlighet til Greenpeace mer tydelig enn støtten til den norske fangsten. Avisene viste ofte en noe paradoksalt framstilling av norsk fangst. Fangsten var på samme tid både viktig og ubetydelig, både i mengde og av økonomisk betydning. Uansett satte de fremmedgjorte hvalfangstmotstanderne seg opp mot en norsk tradisjonsrik næring, som i denne framstillingen både var nødvendig og vitenskaplig fundert.

Med domstolen som talerstol

Den mediale innrammingen av Greenpeace som det irrasjonelle, og norsk politikk som det fornuftige ble etter hvert svekket. I januar 1985 kom rettsaken mellom den danske avdelingen av Greenpeace og avisa Dagningen opp for domstolene. Dagningen hadde i en lederartikkel beskrevet organisasjonen som terrorister, og miljøbevegelsens svar på Baader-Meinhof, og i tillegg hevdet at organisasjonen var sponset av kapitalister og ”utlevde sex-bomber”.⁴²¹ Rettsaken førte til en enstemmig dom mot avisa. Avisa anket, og Greenpeace fikk nok en gang medhold ved en høyesterettsdom på tampen av året.

For Greenpeace fungerte rettssakene som unike anledninger til å presentere og definere organisasjonen i norske medier. I forhold til nordmenns bevissthet omkring hva Greenpeace stod for, fungerte rettssakene nærmest som informasjonskampanjer for organisasjonen. Rettssakene ga Greenpeace muligheten til å framstille seg som en respektert og seriøs organisasjon, og presentere annet arbeid organisasjonen stod for enn engasjementet omkring hval og sel. Dette gjorde de blant annet gjennom vitneforklaringer fra respekterte offentlige

skulle til for å sikre fortsatt fangst. En slik omdefinering ville imidlertid kunne gi negative konsekvenser ved å vanskeliggjøre eksport av hvalproduktene. ”Frionor vil ikke si noe om milliontap”, *Aftenposten* 20/8-1983, “Ja til hvalfangst?”, *Aftenposten* 28/2-1984, ”Norge har ingen hval å eksportere”, *Aftenposten* 29/2-1984.

⁴²⁰ “Turistboikott mot hvalfangst”, ”Greenpeace til ny aksjon”, *Aftenposten* 10/5-1984.

⁴²¹ Dette handler om Brigitte Bardot, som i 1977 poserte på isen med en kvitunge i protest mot selfangst.

Lederartikkelen fra Dagningen ”Greenpeace – naturvernets terrorister”, kan finnes her: <http://www2.universitetsforlaget.no/statsforfatningen/Hoeyesterettspraksis/Rt.-1985-s.-1421-Greenpeace> (26/10-2012).

personer, som nordiske politikere.⁴²² Greenpeace brukte også vitenskapsmenn som vitner. I rettsalen kritiserte disse den norske holdningen til hvalfangst, og bekreftet samtidig informasjon fra organisasjonen.

Advokat Alf Nordhus prosederte blant annet om Norges rolle i tidligere tiders overbeskatning i Antarktis, et tema som sjeldent hadde vært del av den norske diskursen omkring vågehvalfangsten. Konfliktene omkring hvalfangsten ble videre framstilt som globale, og i så henseende var poenget at Norge måtte underkaste seg det internasjonale demokratiet. Nordhus konkluderte videre med at verden stod overfor en økologisk katastrofe, og at de som forsøkte å gjøre noe ble utsatt for spott gjennom norske avisers bevisste desinformasjon. Ord som ”hetskampanje”, som hadde vært flittig brukt i norske aviser om Greenpeace sin virksomhet, fikk i rettsaken motsatt innhold. Her var det tvert imot Greenpeace som hadde blitt utsatt for dette.⁴²³

Greenpeace sin stevning førte altså fram til seier i rettsalen. Domspremissene slo fast at Greenpeace var en ansvarlig, seriøs og faglig kvalifisert internasjonal organisasjon. Bildet som hadde blitt tegnet av organisasjonen i norsk media, stod i sterk kontrast til hvordan andre land oppfattet organisasjonen. Ikke minst ble påstandene om at Greenpeace egentlig representerte andre forretningsinteresser avvist.⁴²⁴ Rettsakene vanskeliggjorde innrammingen av kontroversene som en kamp mellom en norsk rasjonell fangstpolitikk, og følelsesstyrte ekstremister fra den useriøse og irrasjonelle organisasjonen Greenpeace. I etterkant av rettsaken kom helt nye adjektiver på trykk i omtaler av organisasjonen; slik som ikke-voldelig, velansett, seriøs, ansvarlig, og kvalifisert.⁴²⁵

⁴²² For eksempel ble formannen for sosialdemokratene, den tidligere danske statsminister Anker Jørgensen innkalt som vitne. Anker Jørgensen gikk langt i sin ros av organisasjonen som seriøs, viktig og god samarbeidspartner.

⁴²³ I forlengelse av dette hevdet han at norske avislesere derfor var desinformert når det gjaldt naturvernsorganisasjoner. “De spottes for sitt vern om økologien”, *Aftenposten* 23/1-1985, ”Vil slå tilbake”, *VG* 14/1-1985. Naturverninspektør Magnar Norderhaug i miljøverndepartementet vitnet også for Greenpeace, og han pekte på at man stod overfor uforenlige verdisyn. ”(Hvalen er) ikke en fisk, men et pattedyr med en hjerne som er like komplisert som hos menneskene, og som har en høyt utviklet form for kommunikasjon, muligens også et språk”. Han understreket videre at Norge stod alene internasjonalt om å betrakte hvalen som en hvilken som helst naturressurs, og ikke et spesielt dyr knyttet opp mot etiske spørsmål. ”Uttrykkene lå innenfor det akseptable”, *Aftenposten* 22/1-1985. Kontroversene omkring hvalfangsten virket likevel ikke å ha vært et hovedpoeng ut fra avisenes dekning av rettsaken, men ble altså berørt.

⁴²⁴ “Greenpeace fikk rettens medhold”, *Aftenposten* 26/1-1985, “Dette er Greenpeace”, *VG* 12/1-1985.

⁴²⁵ Sommeren 1985 ble det ytterligere fokus på Greenpeace i avisene, i forbindelse med den franske senkinga av Greenpeace-båten Rainbow Warrior. Angrepet resulterte blant annet i at en Greenpeace-fotograf ble drept. Tragedien krevde en annen tone i omtalen av aktivistene, og var med på å øke den internasjonale sympatien for organisasjonen. I etterkant hadde norske aviser flere større informasjonsartikler om Greenpeace, hvor de ble

Dagningens advokat argumenterte med at Greenpeace egentlig ikke følte seg ærekrenket av avisens artikkel, men at rettssaken var en måte å få PR om sine synspunkter og sin organisasjon på. Dette var sikkert ikke helt uriktig.⁴²⁶ Greenpeace oppsummerte at det viktigste resultatet var at norsk opinion ville få en annen holdning til organisasjonen i framtiden. Det spørs imidlertid om dette var en helt riktig konklusjon. Dommene til fordel for Greenpeace ble nemlig ikke mottatt positivt i avisene, men oppfattet og framstilt som et anslag mot ytringsfriheten. Reaksjonene mot dommen i avisene var til dels svært følelsesladde, og de mest ekstreme påstandene til Dagningen ble gjerne bagatellisert, eller ikke nevnt i det hele tatt.⁴²⁷

Lederen i Aftenposten oppsummerte den første dommen som: "... et av de alvorligste anslag i nyere tid er rettet mot avisenes demokratiske rett til å hevde sine meninger om vesentlige samfunnsproblemer", og videre: "skulle dommen bli stående vil det få konsekvenser som ikke kan forenes med ønsket om å bevare et åpent, demokratisk samfunn". Hovedpremissene i dommen hvor Greenpeace ble karakterisert som en seriøs organisasjon ble også ansett som svært diskutabel.⁴²⁸ Saken ble innrammet som historien om en liten fattig avis som ble angrepet av en mektig organisasjon. Skuffelsen over dommen kom fra både presse, advokater og fiskeriorganisasjoner.⁴²⁹ Rettssaken førte altså til en mer informert framstilling av organisasjonen, men ikke til at organisasjonen nødvendigvis ble mer populær. Knappt 400 støttemedlemmer på landsbasis var heller ikke spesielt imponerende.⁴³⁰ Imidlertid ble det oftere understreket at organisasjonen var drevet av idealisme og hadde stor medlemsmasse internasjonalt. Greenpeace sin argumentasjon ble derimot presentert på en distansert måte, og ble gjerne rammet inn med "i kjent stil", "sine velkjente påstander".

framstilt som en internasjonal miljøorganisasjon med en bred interessesfære. Michael Bess hevder interessant nok at reaksjonen var motsatt i Frankrike. Her ble organisasjonens aktivisme oppfattet som rettet mot landets politikk og autonomi. Aktivismen styrket også i dette tilfellet nasjonalfølelsen til landet det ble aksjoner mot. Det har blitt hevdet at dette på mange måter knakk Greenpeace sin franske avdeling. Bess 2003: 33-37.

⁴²⁶ Greenpeace innrømmet implisitt at rettsaken var en måte å få sin informasjon gjennom i norske aviser på, og at norske aviser hadde dempet "skitt-kastingen" på grunn av stevningen, heller ikke en urimelig tolkning ut fra min analyse.

⁴²⁷ Se for eksempel: "Bred støtte til Dagningen", *Aftenposten* 15/2-1985, hvor saken oppsummeres med at "Dagningen benyttet storslegge", eller "Høster storm fra presse og fiskere", *Aftenposten* 16/2-1985: "Skal man kalle en spade for en spade eller må vi i pressen skrive noe annet enn vi mener, av frykt for å bli trukket for retten..." Man ser imidlertid også visse innrømmelser om at noen av påstandene i lederartikkelen kanskje ikke var helt sannferdige.

⁴²⁸ "Anslag mot ytringsfriheten", *Aftenposten* 28/1-1985.

⁴²⁹ Dagningen fikk da også bred støtte i etterkant, også økonomisk, både fra fiskerinæringen og presseforbundet.

⁴³⁰ VG oppsummerte holdningene i Norge slik: "Greenpeace: navnet er nok til at mange nordmenn får raserianfall". "Omstridte idealister", *VG* 9/5-1985.

Greenpeace startet egen informasjonskampanje i Norge i 1986. Ledelsen la nå vekt på dialog, og organisasjonen argumenterte for at hvalfangere måtte få kompensasjon for tapt inntekt ved en fangststopp. Greenpeace lyktes bare i liten grad med sine informasjons- og dialogframstøt, og det var lite velvilje å spore fra hvalfangerhold til tilnærmelsene.⁴³¹ Stadig ble kontroversen i avisene rammet inn som fortellingen om Greenpeace som en pressgruppe som ville rive unna livsgrunnlaget for folk nordpå, med videre antydninger om at hvis Greenpeace seiret ville de sette i gang nye ”følelsesladede” aksjoner mot befolkningen. I en slik fortelling ble hvalen ikke gitt noen særegen status, men ble heller sett på som en fare for fisket. Det var hvalfangerne som var de egentlige naturvernerne: ”Det er mulig at man lenger syd i Europa kanskje kan leve av romantikk, men vi her oppe i nord lever sammen med dyrene.”⁴³²

Natt til den 9. november 1986 sank to større hvalskuter på Island etter at bunnventilene hadde blitt åpnet. Samme natt ble også en hvalforedlingsstasjon i det samme området sabotert. Paul Watson og hans organisasjon, Sea Shepherd, tok på seg skylda. De ble med dette den nye hovedfienden i de norske mediene. Med aksjonene kom også terrorbegrepet igjen i bruk i forbindelse med omtalen av miljøvernorganisasjoner og fangstmotstandere. Norske hvalfangere fikk mer ammunisjon mot sine motstandere, mens miljøorganisasjoner som Bellona og Natur & Ungdom, men også Greenpeace, kaptet om å ta avstand fra organisasjonen og aksjonismen.⁴³³

Økonomi eller økologi?

I forrige kapittel så vi hvordan hvalen gjennom 1970-tallet først og fremst ble innrammet som økologisk truet. I de norske avisartiklene er ikke dette påtagelig. I presentasjonene av konfliktene var det først og fremst en avart av ”den økonomiske hval” som lå under. Samtidig

⁴³¹ I forbindelse med hvalfangstkonferanse i Svolvær hvor fiskeriminister Eivind Bolle inviterte til dialog og samarbeid mellom hvalfangerne og miljøorganisasjonen, hadde VG overskrifta ”AVSKY MOT Greenpeace”. Artikkelen ble illustrert med et bilde av sinte hvalfangere med knytta never med billedteksten ”Hut dåkker heim”. ”Disse Greenpeace fanatikerne vet ikke hva de snakker om”. Imidlertid innrømmet flere politikere Greenpeace både modighet og dialogvilje, og også behovet for miljøorganisasjoner som kunne ”holde oss litt i øra”. Fiskeriministeren oppsummerte bakgrunnen for invitasjonen med: ”Vi klarer ikke å utrydde dem. Greenpeace er kommet for å bli. Fremfor å strides er det bedre å finne et seriøst grunnlag, og sammen drøfte hvordan vi best skal få til en økologisk balanse i havet slik at kystens folk fortsatt kan utnytte ressursene her og overleve.” Avsky mot Greenpeace”, VG 12/3-1986, ”Hvalfangerne ønsker samarbeide fremfor strid: I dialog med Greenpeace”, Aftenposten 13/3-1986.

⁴³² Uttalt av Grønlands representant i Nordisk Råd. ”Kritikk av norsk hvalfangst avvist”, Aftenposten 7/3-1986

⁴³³ ”To hvalbåter senket”, Aftenposten 10/11-1986, ”Nordisk jakt på hvalbåt sabotører?”, Aftenposten 11/11-1986, ”Detaljerte terrorplaner”, ”Kronprinsens organisasjon samarbeider med terrorister”, VG 12/11-1986.

ble det understreket at vågehvalfangsten også var økologisk forsvarlig, men i avisene ble dette sjelden underbygd med henvisning til forskning.⁴³⁴ Vi har sett at forsvaret for den norske fangsten først og fremst ble innrammet som et spørsmål om arbeidsplasser, altså en økonomisk og distriktspolitisk innramming. Fram mot 1986 ble imidlertid de økologiske perspektivene ved den norske fangsten stadig mer framtrødende i forsvaret for fangsten. Dette skjedde samtidig som disse argumentene av flere grunner i beste fall framstod som usikre.

Alt i 1983 ble kvotene for den norske fangsten senket betraktelig. Dette var igjen et resultat av innstillinger fra den tekniske og den vitenskaplige komité, på bakgrunn av metodeforbedringer og kritikk av datagrunnlag og analyser. Tiltakene var også støttet av norske forskere. Dette tydet muligens på svakheter i den offisielle norske innrammingen av fangsten som bærekraftig og basert på vitenskap. De reduserte fangstkvotene førte til sterke reaksjoner fra norske hvalfangere. Hvalfangere betvilte forskningsresultatene som lå til grunn for beregningen av fangstkvoter, og ville av den grunn ikke rette seg etter dette. Usikkerheten om bestandstall ble enkelte ganger rammet inn som en konflikt mellom lokal kunnskap fra fangstfolk som levde i og av naturen, og usikre beregninger fra utenlandske forskere.⁴³⁵ Det er også verd å merke seg at Norge før vedtaket hovedsaklig argumenterte mot de reduserte kvotene på grunn av bekymringer for konsekvenser for den lokale økonomien.⁴³⁶

Ved hvalfangstkomisjonens møte i juni 1984 forsvarte Norge sin rett til fangst både på grunn av biologisk forsvarlighet, og for å opprettholde kystbefolkningen. Den tekniske komité ønsket imidlertid å redusere Norges fangstkvote ytterligere. Etter møtet konkluderte VG med at det så dårlig ut for hvalfangstens framtid. Hovedgrunnen var i følge avisa at Norge lenge hadde undervurdert miljøverntilhengere og deres usaklige agitasjon og hets. Men lederen understrekte også at Norge hadde kommet med altfor sene reformer i forhold til kvoter og fangstmetoder, og at disse igjen først kom som innrømmelser overfor motstanderen.⁴³⁷

⁴³⁴ I den grad hvalfangstkomisjonens vedtak ble omtalt, skjedde dette gjerne gjennom norsk kritikk. Hvalfangstkomisjonen og den vitenskaplige komité ble blant annet kritisert for å være infiltrert av miljøvernere og ”amerikanske akademikere”, som igjen ble vurdert til å ”representere særinteresser”. Se for eksempel ”Miljøvernaktivister i Hvalfangstkomisjonen”, *Aftenposten* 19-1983. At norske hvalfangere også kunne oppfattes som en særinteressegruppe ble sjelden nevnt.

⁴³⁵ ”Blodtørstige røvere”, *Aftenposten* 11/5-1983.

⁴³⁶ Sølvi Hansen, Eivin Røskaft & Nils Røv: *Rapport fra forprosjekt om Norges forvaltning av vågehval – forskning og politikk*, Trondheim 1993: 6-7. “Chairman’s Report of the Thirty-Fifth Annual Meeting” & “Report of the Scientific Committee”, i “Thirty-Fourth Report of the Whaling Commission, Cambridge 1984: 19, 48.

⁴³⁷ ”Hvalen”, *VG* 25/6-1984.

Begrunnelsen for fortsatt fangst ble oftere fremmet i et økosystemperspektiv. Det økologiske argumentet var da å ikke forrykke balansen i havet og på land, ikke minst med hensyn til annet fiske. Ut fra en slik argumentasjon ble beskatning sett på som nødvendig, for å unngå at vågehvalen spiste opp fisken. Vågehvalfangst ble da definert som økologisk populasjonskontroll. Igjen framstod miljøvernerne implisitt som irrasjonelle og fiender av naturen. I avisartiklene ble slike argumenter sjelden underbygd med henvisning til vitenskap, og dette var heller ikke noe det var enighet om i de vitenskaplige miljøene.⁴³⁸ Vi ser her at det økologiske argumentet også er et økonomisk argument, hvor hvalen først og fremst ble oppfattet som en konkurrent til mennesket om fiskeressursene. Hvalfangsten ble nå definert som en tradisjonsrik næring, nødvendig for økologisk balanse, viktig i forhold til arbeidsplasser, og som nødvendig for utsatte lokalsamfunn.

Det kom imidlertid flere nye stemmer mot hvalfangsten til orde i avisene. Som vi snart skal se fikk hvalen gjennom hele 1970-tallet en stadig mer prominent plass i populærkulturen, en tendens som økte på 1980-tallet.⁴³⁹ Leserinnleggene var også noe mer utjevnet, men innleggene for fangst og mot hvalfangstmotstanden og Greenpeace var fortsatt i flertall.⁴⁴⁰ De som gikk mot hvalfangsten argumenterte gjerne med inkonsekvens i forhold til internasjonalt miljøarbeid, ved at Norge ikke rettet seg etter dette flertallsvedtaket.⁴⁴¹

Et problem for den norske vitenskaplige og økologiske begrunnelsen for den norske fangsten var den faktiske mangelen på kunnskap og enighet om hvor stor bestanden av vågehval var i de nordøstatlantiske områdene. Forskere som var kritiske til hvalfangsten fikk oftere

⁴³⁸ Se for eksempel Hansen, Røskaft & Røv 1993: 19-21.

⁴³⁹ TV-kjendis og naturprogramskaper David Attenborough, fikk i et avisintervju forklare sine kritiske holdninger til den norske fangsten uimotsagt og uten kritiske spørsmål. Thor Heyerdahl kom også på banen, og oppsummerte kontroversen med at den først og fremst stod om vår anseelse i utlandet, og kritiserte også avlivningsmetodene: "Det er søren meg et pattedyr. Og jeg tviler på at noen ville tillatt elgjakt med harpun." "Økologen David Attenborough: Vi må begynne i vår egen have", *Aftenposten* 14/5-1986, "Skal banne i kjerka", *VG* 18/6-1986. Det ble forøvrig stadig vanligere at internasjonale musikere benyttet sine spilleoppdrag i Norge til å uttale seg mot den norske fangsten. Denne tendensen økte på 1990-tallet. Eksempler på 1980-tallet var Mike Scott fra The Waterboys og Annie Lennox fra Eurythmics.

⁴⁴⁰ Her ble organisasjonen fortsatt karakterisert som blant annet overmennesker, urbane, kunnskapløse, og avvisende til forskning.

⁴⁴¹ I forlengelse av dette ble det pekt på at dette kunne skade vårt rykte i resten av verden. Argumenter om de potensielle økonomiske tapene i andre industrier ved boikottaksjoner var også til stede. Vi finner også mer økologiske argumenter som gikk på bestandstall, bekymringer om havforurensningens innvirkning på bestandene, og hvalene som kritiske for den økologiske balansen. Norges historiske rolle i overbeskatningen ble også trukket fram i enkelte av innleggene. Se for eksempel "Dyreplageri av verste sort", av Arve Rønneberg Rasmussen, *Aftenposten* 17/6-1986. Dyrevernargumenter og mer karismatiske begrunnelser ble også fremmet gjennom karakteristikk som gikk på dyreplageri og hvalens unike biologi. En mer outrert begrunnelse ble også fremmet: "snakk om en fremmed rase som vi kanskje en gang i fremtiden kan kommunisere med og lære av.", Jens G. Hall: "Regjeringen og hvalen", *Aftenposten* 4/7-1986.

presentere sitt syn i avisene.⁴⁴² I 1985 presenterte en norsk-britisk vitenskaplig komité, ledet av hvalforskningsveteran Sidney Holt, en ny rapport om vågehvalbestanden. Rapporten anslo langt lavere bestandstill enn tidligere anslag, og oppsummerte med at bare en femtedel av vågehvalen var igjen av bestanden sammenlignet med 40 år tilbake. Holt hevdet at det dermed var uforsvarlig å drive fangst på 100 år.⁴⁴³ Rapporten ble sterkt kritisert av næringen i Norge, for av eksempel Sunnmøre Fiskarlag, som uttalte at det var forferdet over at norske forskere hadde vært med på å foreslå fangststans på en hvalbestand som tålte større beskatning. Fiskarlaget håpet videre at norske myndigheter avviste rapporten. Her ble altså forskningsrapporter betvilt, mens man heller satte sin lit til politikken. Norge avviste rapporten, men det var klart at det var sterk strid blant forskerne over hvor stor hvalbestanden var. At fangsten skulle drives på vitenskaplig grunnlag var det ikke synlige kontroverser om.

I 1985 ble den nordøstatlantiske vågehvalen klassifisert som beskyttet av IWC på grunn av kontroversene om bestandsanslagene. Som vi har sett betød dette i praksis fredning. Norge reserverte seg også mot den nye klassifikasjonen, og var således ikke bundet av fredningsvedtaket.⁴⁴⁴ I avisene kom det oftere fram at det var IWC som stod bak hvalfredningen, men dette ble ofte supplert med det var Greenpeace som trakk i trådene. Dette skjedde blant annet gjennom påstanden om at kommisjonens vernetiltak var resultat av forskning initiert av Greenpeace, og dermed implisitt uvitenskapelig.⁴⁴⁵ Norge tok ikke standpunkt til å rette seg etter eventuelt forbud før etter en ”nøye vurdering av forskningsmaterialet, samt nytt materiale fra norske forskere”.⁴⁴⁶ En økologisk innramming av den norske fangsten som en rasjonell fangst var risikofull og ble kritisert internasjonalt. At de økologiske argumentene for den norske fangsten fram mot fangststoppen i 1986 ble mer og mer problematiske, var grunnet i reell kunnskapsmangel og faglige uenigheter om bestandene.

⁴⁴² Dette skjedde blant annet i forbindelse med et symposium i Oslo arrangert av WWF i forkant av hvalfangstkommisjonens møte i 1985. ”Konfrontasjon mellom hvalforskere i Oslo”, *Aftenposten* 6/6-1985.

⁴⁴³ ”Norge under sterkt press”, *Aftenposten* 16/7-1985.

⁴⁴⁴ ”Vågehvalen fredes fra 1986-sesongen”, *Aftenposten* 20/7-1985, Rolf Tamnes: *Oljealder 1965-1995*, Oslo 1997: 319, ”Chairman’s Report of the Thirty-Seventh Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair85_12.html.

⁴⁴⁵ ”(Det er) forferdelig at en pressgruppe som Greenpeace skal kunne rive grunnlaget unna alt vi lever av.” Uttalt av en representant for norske hvalfangere. ”Full stopp i hvalfangsten? SKROVA HOLDER PUSTEN”, *VG* 11/3-1986.

⁴⁴⁶ Rapporten om bestand ble som oftest betvilt om de ikke gikk Norges vei. Samtidig hadde man tro på at norsk forskning skulle komme til (andre) resultater det kommende året.

Fangsstopp

I 1986 var det klart for hovedstadspressen at det gikk mot en stans i den norske fangsten. I en illustrerende lederartikkel i *Aftenposten* ble det understreket at fangsten nok var viktig i forhold til bosetning og økologisk balanse, men at det var mer tungtveiende grunner til å følge vedtaket fra det internasjonale forvaltningsorganet. Det var fortsatt Greenpeace som fikk hoveddelen av skylda for den ulykkelige situasjonen ved at aktivistene hadde ”maktet å forføre både de brede folkegrupper og flertallet i den internasjonale hvalfangstkommisjon”. Grunnen til at vi nå måtte stoppe var imidlertid at hvalen ikke lenger hadde særlig økonomisk betydning nasjonalt. Ikke minst ville sanksjoner med all sannsynlighet komme fra USA. Dette kom til å ramme Norges nye økonomiske eventyr, nemlig eksporten av oppdrettsfisk. Artikkelen har en klar konklusjon: ”Det vil være katastrofalt om den norske regjering ikke bruker det pusterom den har fått til å forberede en ordnet avvikling. Hvalfangsten er en tapt sak.”⁴⁴⁷

Det ble tydelig i avisene at det fortsatt var innbyrdes uenighet i regjeringen, og mellom handelsdepartementet og fiskeriorganisasjonene. Handelsdepartementet oppfordret til stans i fangsten. Departementet argumenterte med at man måtte følge internasjonale spilleregler om man skulle oppfattes som seriøs, og at man ikke bare kunne følge vedtak som passet. Det var også konflikter mellom norske næringsinteresser. Norsk Fiskarlag kritiserte for eksempel raskt utspillet fra handelsdepartementet for kun å være basert på eksportinteresser, og dermed gå på tvers av norsk hvalfangstpolitikk, som utelukkende skulle være basert på biologisk bestand.

I juli 1986 kunngjorde den norske regjeringen stans i hvalfangsten fra 1988, en kunngjøring vi skal se nærmere på i neste kapittel. Vedtaket skapte ikke store overskrifter i riksavisene. Greenpeace var fortsatt ”den stygge ulven”, og den norske vågehvalfangsten ble ikke kritisert. Vedtaket ble støttet av *Aftenposten* av grunnene vi har sett ovenfor.⁴⁴⁸ VG kom til samme konklusjon, men beklaget samtidig at beslutningen kom på et tidspunkt som gjorde det mulig ”for Greenpeace og truende aktivister i USA å påstå at det var deres press som fikk den norske regjering til å bøye seg.”⁴⁴⁹ Det er også symptomatisk at *Aftenposten* fulgte opp med en melankolsk og sår fangstreportasje fra slutten av vågehvalfangstsesongen. Her ble den

⁴⁴⁷ ”En tapt sak”, *Aftenposten* 28/5-1986.

⁴⁴⁸ ”Riktig beslutning”, *Aftenposten* 5/7-1986.

⁴⁴⁹ ”Press”, *VG* 4/7-1986.

raske avlivningen av hvalen understreket, og det ble uttrykt bekymring om hvordan annet fiske ville bli truet når vågehvalfangsten tok slutt. Den begredelige situasjonen skyldtes at Greenpeace hadde erklært krig, og at storpolitikken seiret over lokalsamfunnet.⁴⁵⁰

Greenpeace – en fremmed i den norske miljøbevegelsen

Greenpeace etablerte seg med norsk avdeling og eget kontor i Norge i 1988. Filosofen Arne Næss var formann den første tiden. Det norske kontoret la vekt på arbeid mot forurensning framfor arbeidet omkring sel og hval. På tross av dette, og relativ stillhet omkring hvalkontroversen, vant organisasjonen ikke mye ny sympati i avisene. Samme år som Norge gikk inn i sin siste sesong med kommersiell vågehvalfangst tok selfangsten over som en stor sak i avisene. I 1987 opplevde kyst-Norge en såkalt ”selinvasjon” av Grønlandssel. Fiskere opplevde ødelagte garn, lite fisk, og masse død sel.⁴⁵¹ Gjentatte beskyldninger i avisene, gjerne uttalt fra fangst og rederiinteresser, men også politikere, var at det var redusert selfangst som hadde skylda for selinvasjon og svart hav, og ikke feilslått fiskeripolitikk og overfiske. Reduksjonen i selfangsten skyldtes derfor Greenpeace sin kamp for selen.⁴⁵² Vi skal ta et kort tilbakeblikk på framveksten av den norske miljøbevegelsen, og se på flere årsaker til at Greenpeace ikke lyktes å alliere seg med norske miljøvernere.

Mens det klassiske naturvernet i Norge i stor grad handlet om naturfredning og landskapsvern, endret dette seg på 1960 og 1970-tallet. Disse tiårene ble også i Norge betraktet som miljøvernets gjennombrudd.⁴⁵³ Det frivillige naturvernet skiftet karakter fra å være naturvitenskaplig opplysningsvirksomhet, til å bli en mer politisk miljøbevegelse.⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ ”Charleys siste hval”, *Aftenposten* 26/7-1986. Et leserinnlegg på samme tid setter den norske holdningen på spissen. Her ble det spådd store lidelser også for vågehvalstammen, da det ikke lenger kom til å være nok mat i havet for den. Nok en gang ble hvalfangerne presentert som naturvernere og hvalenes egentlige venner, mens hvalfangstmotstanderne var dyreplagere, og fiender av hvalen og naturen. ”Vågehval sulter”, *VG* 10/7-1986

⁴⁵¹ I alt havnet over 60 000 sel i fiskeredsaker på forvinteren 1987. Lars Walløe: *Sjøpattedyrprogrammet – bakgrunn og resultat*, i Haug (red.) 1998: 208.

⁴⁵² Se for eksempel ”Selunger må slaktes”, *VG* 15/1-1987, ”Selkatastrofen”, *Aftenposten* 17/6-1988, Birgitte Bardot skal ikke styre Finmark”, *VG* 22/6-1988. En kort oppsummering av senere forskning på ”selinvasjonene” finnes i Tore Haug (red.) 1998: 131-136. Her oppgis blant annet nedgang i fiskebestander i Barentshavet som sannsynlig grunn for ”invasjonen”. Greenpeace sine kampanjer og nedgangen i selfangsten, som gjerne ble fokusert på i norske aviser, nevnes ikke.

⁴⁵³ Det finner også sted en språklig overgang fra naturfredning til miljøvern. At naturvern og miljøvern virkelig hadde blitt en del av en offentlig og politisk diskurs kan vi se ved at 1970 ble markert som det europeiske naturvernåret, med egen norsk markering, komité, filmer, brosjyrer, foredrag etc., og skjerpet politisk fokus. I Norge er denne perioden også preget av institusjonsbygging, og i den sammenheng kan etableringen av miljøverndepartementet i 1972 betraktes som en milepæl. Berntsen 1994: 135-137, 156-157.

⁴⁵⁴ Et eksempel er hvordan ”Landsforeningen for Naturfredning” ble omorganisert og skiftet navn til ”Norges Naturvernforbund” (NNV). Målet var å bli en massebevegelse som skulle mobilisere opinionen, og også påvirke

Miljøvernet knyttet seg opp mot en mer grunnleggende kritikk av det moderne samfunnet og fokuset på materiell vekst.⁴⁵⁵ På slutten av 1960-tallet oppstod det også andre motstemmer til troen på teknologien, vitenskapen, vekstpolitikken og Arbeiderpartiets moderniseringsprogrammer.⁴⁵⁶ Ottar Brox kom i 1966 ut med boka ”Hva skjer i Nord-Norge?”, en kritikk av den sentralstyrte transformasjonen av lokalsamfunn i nord.⁴⁵⁷ Boka regnes gjerne som starten på en særegen form for norsk populisme, som fra syttitallet ble knyttet opp mot navn som Hartvig Sætra.⁴⁵⁸ Den norske populismen, samt Sigmund Kvaløy Setreng og Arne Næss sin samtidige økosofi, fungerte på mange måter som antiprogram til den rådende ideologien.⁴⁵⁹ Populismen bunnet i en økologisk systemanalyse kombinert med marxistisk samfunnsanalyse. Framtidens håp representerte til dels en tilbakevending til lokal økonomi og lokalsamfunnet. Disse tankene vant gjenklang både hos venstresida, sentrumpartiene og ikke minst miljøbevegelsen.⁴⁶⁰

Populismen bidro til å styrke lokalsamfunnet som perspektiv innen det norske miljøvernet. Det er ikke urimelig å hevde at dette etter hvert også var med på å forme bevegelsens avvik fra den internasjonale miljøbevegelsen, når det kom til hvalfangst. Miljøvernet ble i større grad definert som bevaring av mennesket som en del av naturen, hvor regionale og lokale hensyn veide spesielt tungt. Sympatien med bonden og fiskeren var tydelig. Et annet poeng er at den norske miljøbevegelsen, i motsetning til mange internasjonale søsterorganisasjoner, var preget av samarbeid og støtte fra den statlige forvaltningen.⁴⁶¹

Vi har sett at Naturvernforbundet og Natur og Ungdom støttet moratoriet, og at dette i hovedsak gikk på ukklarheten om bærekraftighet og bestandstall, samt viktigheten i å forholde seg internasjonale avtaler. Da presset mot Norge økte var de imidlertid påtagelig lite synlige i

politikkerne. Frode Gundersen: Framveksten av den norske miljøbevegelsen, Kristin Strømsnes & Per Selle (red.): *Miljøvernpolitikk og miljøvernorganisering mot år 2000*, Oslo 1996: 43-45.

⁴⁵⁵ Rachel Carson's bok "Silent Spring" fra 1962 (oversatt til norsk som "Den tause våren" i 1963) og "Earth Day" og blir ofte benevnt som milepæler i denne utviklingen. Berntsen 1994, Gundersen: 47.

⁴⁵⁶ For videre gjennomgang av framveksten av kritikk. Per Østby: *Environmental Science and Technology Policy in Norway*, i Andrew Jamison & Per Østby (red.): *Pesto Papers 1*, Aalborg 1997, Bredo Berntsen: *Grønne linjer*, Oslo 2011, Gundersen 1996.

⁴⁵⁷ Ottar Brox: *Hva skjer i Nord-Norge*, Oslo 1966.

⁴⁵⁸ Hartvig Sætra: *Den økopolitiske sosialismen*, Oslo 1973.

⁴⁵⁹ Østby 1997: 74-75.

⁴⁶⁰ Gundersen 1996: 59, Gunnar Grendstad, Per Selle, Øystein Bortne & Kristin Strømsnes: *Unique Environmentalism*, New York 2006: 24.

⁴⁶¹ Grendstad, Selle, Bortne & Strømsnes 2006: 17-18, 23-25.

avisdebattene.⁴⁶² Hvis bestandstall viste at fangsten var forsvarlig, ville det være langt vanskeligere for organisasjonene å være mot en fangst som ut fra en populistisk tankegang ble utført av mennesker som på mange måter representerte å ”leve i pakt med naturen”. I lys av dette er det ikke merkelig at nettopp populistene Sætra utmerket seg som en av de hardeste forsvarerne for hvalfangsten i diskusjoner innad i Naturvernforbundet på 1980 og 1990-tallet.⁴⁶³ Sigmund Kvaløy Setereng illustrerer dette godt:

I Norge er det en tendens til, når det gjelder miljøvern og naturvern, å tenke menneskesamfunnet, lokalsamfunnet, sammen med naturen. Vernet gjelder mennesker i arbeid, i nær kontakt med vill natur. Dette er en ekstremt ikke-urban bakgrunn, som utlendingene har veldig vanskelig å forstå. Det har blant annet ført til at vi har hatt kontroverser med Greenpeace og andre over sel- og hvalfangst. De er sjokkerte over oss, over at vi kan tenke oss å fange hval. For oss er det et spørsmål om den nordnorske kystbefolkningen med de lokale småsamfunnene er verneverdig.⁴⁶⁴

Vågehvalfangsten ble av mange i Norge både oppfattet som nordnorsk kystkultur og økologisk forsvarlig. Et angrep på denne harmoniserte derfor nødvendigvis ikke med den norske miljøbevegelsen. Greenpeace representerte på mange måter en annerledes og fremmed type miljøorganisasjon sammenlignet med de eksisterende klassiske norske ”statsvennlige” organisasjonene. Samtidig var miljøinteressen på frammarsj i Norge, og i etterkant av aktivistiske Natur & Ungdom-aksjoner på 1980-tallet, hadde det åpnet seg et rom for en ny type organisasjon.⁴⁶⁵ Etableringen av et Oslo-kontor burde derfor ha vært en mulighet for organisasjonen til å bygge et bedre image, men den kom muligens for seint. Miljøstiftelsen Bellona hadde allerede etablert seg i 1986, og den nye norske organisasjonen var klart inspirert av Greenpeace, både i profesjonalitet, aktivisme og i saksområder.⁴⁶⁶ Bellona

⁴⁶² Dette på tross av at NNV offisielt fortsatt gikk inn for at Norge innstilte fangsten og trakk sin reservasjon. Se årsrapporter NNV 1985 og 1986.

⁴⁶³ Se for eksempel ”Hval-oppvask i naturvernforbundet”, *NTB* 17/9-1992, Hartvig Sætra: ”Journalistikk eller kampanje”, *Nordlys* 5/9-1992. Sætra var også en knallhard forsvarer for selfangsten innenfor Sosialistisk Venstreparti.

⁴⁶⁴ Seterengs egne uthevninger. Sigmund Kvaløy Setereng: *Framveksten av aksjonismen og økopolitikken*, Strømsnes & Selle (ed.) 1996: 110. Kvaløy Seterengs beskrivelse kom etter at den norske miljøbevegelsen offisielt hadde godtatt den norske fangsten som bærekraftig, og bærer preg av dette.

⁴⁶⁵ Aktivismen mot Titania A/S som foregikk gjennom hele 1980-tallet er det mest kjente eksemplet.

⁴⁶⁶ De sentrale aktørene i etableringen av Bellona var nettopp tidligere aktivister fra Natur & Ungdom og sentrale i kampen mot Titania, og hadde i den forbindelse samarbeidet tett med Greenpeace. En sak som for øvrig hadde

posisjonerte seg imidlertid som noe annet enn sin inspirator. Dette gjorde de ikke minst ved å ta avstand fra Greenpeace sine, i Norge, kontroversielle standpunkt omkring havpattedyr.⁴⁶⁷

Miljøinteressen i Norge vokste den siste halvdel av 1980-tallet. Bellona og lederen Frederic Hauge representerte for mange en ny tidsånd, og ble blant annet omfavnet av hele rock-Norge med støttekonserter, hyllestanger og støtteplate.⁴⁶⁸ I 1989 var miljøvern blant de mest diskuterte sakene i forkant av stortingsvalget, og de politiske partiene kaptet om å framstå som mest miljøvennlige, og å knytte seg opp mot Bellona.⁴⁶⁹ Den nye organisasjonens popularitet gikk på mange måter på bekostning av Greenpeace.⁴⁷⁰ En meningsmåling som samme år viste at omtrent 80 % hadde tillitt til Bellona, viste at Greenpeace ble regnet som den minst troverdige av de norske miljøorganisasjonene.⁴⁷¹

Vår nasjonale hvalfangst

I forrige kapittel så vi på den økologiske og utrydningstruede hvalen. I dette kapitlet har jeg i all hovedsak sett på Norge, og hvordan norske aviser rammet inn konfliktene om hvalen og hvalfangsten på 1980-tallet. Kontroversene omkring hvalfangsten og miljøbevegelsens engasjement i disse, hadde ikke vært en stor sak i norske aviser. Den økologiske og etiske

ført til store indre spenninger i *Natur & Ungdom* på grunn av bruken av sivil ulydighet. Åsne Berre Persen & Nils Hermann Ranum: *Natur & Ungdom – 30 år i veien*, Oslo 1997.

⁴⁶⁷ Se for eksempel "Å redde jorden er en tung jobb", *Aftenposten* 28/2-1987. Et slående eksempel på distanseringen fra Greenpeace, er hvordan Bellona i forbindelse med selinvasjonen markerte seg med å handle selprodukter for å innrede sin nye båt. Bellona hevdet imidlertid ikke at Greenpeace hadde skylda for selinvasjonen, men mente likevel at igangsetting av storstilt fangst var en del av løsningen på problemene.

⁴⁶⁸ Støtteplate "Norske Utslipp" kom i 1988 med kremen av datidens norske pop og rockartister. Det må understrekes at pressens holdning til Bellona ikke var utelukkende positiv. *Aftenposten* hevdet for eksempel i en lederartikkel at Bellona og Greenpeace sin aktivisme faktisk var et minst like stort problem som forurensningen. "Forbrytelse mot miljøet", *Aftenposten* 19/11-1987. Også LO stemplet de to "nyankommende" organisasjonene som useriøse: "den ungdommelige utålmodigheten skaper store økonomiske og sosiale problemer uten at det blir noe bedre miljøvern ut av det. Når noen oppkaster seg til suverene institusjoner utenfor lov og rett, og ikke godtar andre regler enn sine egne, er dette direkte samfunnsnedbrytende." "LO hudfletter Bellona", *Dagens Næringsliv* 28/7-1989.

⁴⁶⁹ Til og med Fremskrittspartiets Carl I. Hagen skal ha uttalt at han ønsket Frederic Hauge som miljøvernminister. "Bellona – 20 år i kamp for miljøet", Oslo 2006: 44, http://bellona.no/filearchive/fil_Bellona_magasin_lavopploselig.pdf.

⁴⁷⁰ Et illustrerende eksempel er hvordan Greenpeace forsøkte å alliere seg med fiskerne i sin kamp mot de store trålerne, men møtte motstand både fra fiskere og Fiskeridepartementet: "Det er ikke Greenpeace som skal bestemme over norske fiskerier; - vi står på vår rett til å forvalte havets ressurser også i Barentshavet. Både Norge og andre fiskerinasjoner er langt bedre kvalifisert til å ta avgjørelser om fiske og fangst enn en perifer organisasjon som har sin opprinnelse i store verdensbyer.", "Greenpeace", *Nordlys* 13/4-1989. Bellona tok også kontakt med fiskerne, og ble i stor grad hilst velkommen.

⁴⁷¹ "Naturvernerne er populære", *Aftenposten* 22/4-1989. Karakteristikkene av Greenpeace forandret seg heller ikke nevneverdig med et eget kontor i hovedstaden. I leserinnlegg og lederartikler ble Greenpeace fortsatt beskrevet som "velorganiserte miljøforurensere fra Oslo-gryta", "mer opptatt av sel enn mennesker", "en gjeng byfolk styrt av følelser, som synes det er ekkelt å se selunger bli drept", forfalskere, underholdningsforetak, drømmere, og rabiat pressgruppe.

vendingen i hvalforvaltningen var i stor grad fremmed. For motstanderne av Norges reservasjon, var Norges rolle i overbeskatningen i Sørishavet en viktig del av rammeverket. I Norge ble imidlertid vågehvalfangsten sett på som en del av nasjonal fiskeripolitikk uten tilknytting til dette.

I Norge var hvalen lite synlig som annet enn en ressurs. Vågehvalfangsten ble forsvart ved å argumentere i forhold til arbeidsplasser, også dette et økonomisk argument. Denne innrammingen kom til kort internasjonalt i møte med ”den økologiske hval”. En økologisk innramming av hvalen ble mer tydelig også fra norsk hold. Dette var imidlertid en annen form for økologisk hval, med andre konklusjoner. Her var hvalen rikholdig, og ikke nok med dette, potensielt var den også en økologisk fiende for andre arter.

I avisene var det i særlig grad representanter for fiskeri- og hvalfangstnæringen, samt norske politikere som stod for innrammingene. Dette var en ganske annen situasjon enn i land uten fangstinteresser, hvor vi har sett at fangstmotstandere i miljøbevegelsen og politikken tok førersetet. Konfliktene om fangsten ble i stor grad presentert som et narrativ hvor norske interesser ble truet. Trusselen kom fra hvalfangstmotstanderne, som ble representert av Greenpeace. Dekningen av kontroversene omkring fangsten i perioden fra moratoriet til fangststoppen i 1986, var svært ensidig sett under ett. Holdningene som kom fram i avisene kan vanskelig bli forstått som annet enn et ubetinget forsvar for den norske hvalfangsten, men i større grad som et angrep på fangstmotstanderne. Det var den nasjonale selvråderetten som stod på spill i møte med en utenlandsk fiende.

Ikke minst ble kontroversen omkring den norske fangsten innrammet som en kamp mellom fornuft og følelser, hvor den norske holdningen var et eksempel på førstnevnte. Også moratoriet ble i all hovedsak beskrevet som basert på press fra ekstremister, og dermed vedtatt på uvitenskaplig grunnlag. Hvalfangstmotstanden representerte ikke-rasjonalitet, og miljøvernerne engasjert mot fangsten var følelsesstyrte urbane mennesker som ikke visste hva de snakket om. Oppdelingen i vitenskap mot irrasjonalitet var en effektiv innramming av kontroversen nasjonalt.⁴⁷² Andre argumenter og andre aktører med en annen innramming, ble i stor grad ekskludert og presentert som følelsesstyrte eller irrasjonelle.

⁴⁷² Dette er ikke unikt for Norge, men kan også sies å ha vært en viktig ramme for selvforståelsen i de andre fangstlandene Japan og Island. Blok 2008: 51-52, Brydon 2006: 226.

Greenpeace markerte seg med blant annet boikottaksjoner, noe som fikk stor dekning og ble fordømt i avisene. En gjennomgang av utvalgte norske aviser viser at dette i stor grad heller resulterte i en samling mot Greenpeace, enn at organisasjonens argumenter fikk gjennomslag i den norske offentligheten. Undersøker man hvilke argumenter organisasjonen vektla i sin motstand mot den norske fangsten, gikk de i hovedsak på økologi og usikre bestandstall. I enda større grad kritiserte den Norge for ikke å rette seg etter internasjonale vedtak, med de potensielt uheldige ringvirkningene dette ville kunne få. I motsetning til Sverige og Danmark, ble Greenpeace aldri en populær organisasjon i Norge. Engasjementet mot den norske hvalfangsten var en viktig grunn til dette.

Framstillingen av organisasjonen i norske aviser gjorde det vanskelig for dem. På tross av argumentene Greenpeace fremmet, ble de karikert som irrasjonelle. Fangstmotstanden ble i norske aviser ofte framstilt å handle om et "falskt" bilde av hvalen, hvor den ble tillagt menneskelignende trekk, høy intelligens etc. Vi skal senere se at slike framstillinger av hvalen hadde gjort seg gjeldende i debatten om hvalfangsten, om enn ikke i Greenpeace sin argumentasjon mot Norge. Det som er interessant her, er at en slik innramming av hvalen i Norge først og fremst ble introdusert gjennom avvisningen av den.

Greenpeace fikk lite støtte fra den norske miljøbevegelsen. Støtten manglet selv om for eksempel Naturvernforbundet i utgangspunktet var positiv til moratoriet, og faktisk argumenterte for en midlertidig fangststopp med samme argumenter som Greenpeace. Vi har sett at NNV i denne saken ikke markerte seg i særlig grad i media. Den særegne norske grønne populismen hadde en sterk innflytelse i NNV, og sympatien den norske miljøbevegelsen hadde med kystbefolkningen var sterk. Dette betød at overbevisende argumenter om økologisk forsvarlighet ved fangsten, etter all sannsynlighet ville kunne endre forbundets holdning til vågehvalfangsten. Måten organisasjonen Sea Shepherd kom på banen i konflikten, var ytterligere med på å fremmedgjøre norske miljøvernere fra den internasjonale motstanden.

Kapitlet viser også hvordan oppfatningen av Norge som en Askeladd fortsatt var levende. Dette var en oppfatning som vi har sett til en viss grad har vært der helt siden den moderne hvalfangstens start, og ble også brukt i møte med kritikk mot den antarktiske fangsten på 1920-tallet. Denne underdog-forestillingen var med å forme den norske fortellingen om

moratoriet og hvalfangstmotstanden. Den bemerkelsesverdige norske staheten, og vanskelighetene med å forholde seg til kritikk i sel og hvalfangsten kan til en viss grad også knyttes til dette.

Insisteringen på egen rasjonalitet og vitenskapelighet viste seg å være særlig problematisk da den norske kunnskapen om bestanden stadig ble betvilt, også innen IWC. Det var synlig kunnskapsmangel om bestandene og fangstens innvirkning på dem. I neste kapittel skal vi se hvordan norske myndigheter møtte påstanden om mangel på kunnskap. Med vitenskap, da oftest forstått som bestandsmålinger, skulle den rasjonelle fangsten etableres en gang for alle. Hvis vitenskapen i form av godtatte bestandsanslag var på plass, lå mye til rette for ytterligere nasjonal samling om den marginale næringen den norske vågehvalfangsten faktisk var. Imidlertid kunne dette by på vanskeligheter i møte med en innramming som internasjonalt handlet om mye mer enn antall vågehval i Nordøst-Atlanteren.

Kap 6

Hvalen som matematikk

Den økologiske hvalen hadde fått gjennomslag, men det var usikkert hva dette faktisk ville bety for IWC og hvalfangsten. Et økologisk perspektiv kan bety først og fremst å kontrollere naturen til nytte for menneskene, men kunne også ha langt mer radikale konsekvenser. I IWC kan man hevde at en økologisk innramming og argumentasjon først hadde resultert i fortsatt fangst under NMP, men senere også i moratoriet, og stopp i all kommersiell hvalfangst. I forrige kapittel undersøkte vi norske holdninger til vågehvalfangsten og kontroversene omkring denne. Vi har sett hvordan en viktig del av forsvaret for den norske fangsten hadde vært å presentere den som rasjonell. Samtidig har vi sett at Norge muligens ikke hadde overbevisende grunnlag for sin påstand om en velregulert og bærekraftig fangst av en tallrik bestand.

Det eksisterte i så måte minst to konkurrerende innramminger av hvalen; en som ressurs, og en annen hvor hvalen var utrydningstruet og hadde krav på vern fra fangst. Sistnevnte innramming hadde med moratoriet fått absolutt forrang i forvaltningen. For Norge ble moratoriet og fangststoppen sett på som et problem. Bildet av hvalen som ressurs krevde nå en økologisk begrunnelse og overbevisende argumenter for at en eventuell fangst var bærekraftig. Aller helst burde fangsten også bli innrammet som miljøvennlig. Forsøkene på å løse problemet kom blant annet i form av tellinger av bestanden, utarbeidelse av nye prosedyrer for regulering, og økt satsning på vitenskap.

I dette kapitlet skal jeg presentere to historier. Den ene handler om IWC og hva et moratorium innebar, mens den andre handler om Norges vei til ny fangst. Disse historiene går inn i hverandre, og er begge knyttet til spørsmålet om korrekt vitenskap. Jeg skal videre se på arbeidet med å få godkjent et nytt forvaltningsregime i kommisjonen. I forlengelse av dette skal jeg undersøke om den tallrike ”matematiske hval” i seg selv var tilstrekkelig og kunne være et grunnlag for konsensus om en gjenopptagelse av fangsten. Jeg skal videre studere hvordan Norge gikk fram for å prøve å få i stand en vitenskaplig akseptert bærekraftig fangst. Dette måtte være en fangst i tråd med ”den økologiske hvalen”. Kunne Norges vitenskaplige satsning også oppfattes som politisk strategiarbeid? Og hvordan teller man egentlig hval?

I den sammenheng vil jeg komme inn på forskningsfangsten. Forskningsfangsten har vært et spesielt konfliktfullt fenomen i kontroversene omkring hvalfangsten. Motstandere av den påstår gjerne at fangsten hovedsaklig fungerer som ”business as usual” for hvalfangstnasjoner i møte med strengere reguleringer. Var forskningsfangsten ren kynisme, eller var den nødvendig i forhold til spørsmål om bevaring av hvalene og en eventuell bærekraftig fangst? Jeg skal altså berøre en rekke spørsmål i dette kapitlet, om enn ikke nødvendigvis komme med bastante svar. Vi skal starte med et tilbakeblikk på den vitenskapelige begrunnelsen for moratoriet, og hva pausen i hvalfangst innebar i forhold til vitenskaplig arbeide.

En vitenskaplig fundert fangsstopp?

På tross av at forvaltningen i større grad enn tidligere var basert på hensynet til hvalbestandene, økte presset for en midlertidig fredning fram mot moratoriumsvedtaket i 1982. Vi har sett at innføringen av en ny forvaltningsprosedyre (NMP) på midten av 1970-tallet på mange måter var en respons til den nye interessen omkring den økologiske og utrydningstruede hvalen, men også at prosedyren var heftet med usikkerheter. Jeg vil undersøke dette nærmere. Hvorfor ble NMP oppgitt til fordel for en pause i all fangst, og var moratoriet vitenskaplig begrunnet?

IWCs vitenskaplige komité ble uten tvil viktigere på 1970-tallet, men metodene og dataene den kom opp med, viste seg å være vanskelig å operasjonalisere politisk. Et eksempel på svakhet var at fangstgrensene skulle settes i forhold til optimale nivå på bestandsstørrelsene. De optimale nivåene ble definert av IWC, da NMP ikke ga klar anvisning av hvordan data skulle omsettes til anslag for prosedyrens nøkkelstørrelser. Det optimale nivået viste seg å komme an på perspektivet man hadde. Forenklet kan man hevde at ulike land opererte med ulike nivåer, og at dette hadde sammenheng om man først og fremst hadde økonomiske eller økologiske interesser.⁴⁷³

Hovedproblemet med NMP var kravet om presise biologiske data og populasjonsestimater for en hver hvalbestand. Dette var vanskelig å oppnå. I teorien krevde forvaltning ut fra maksimal bærekraftig avkastning (MSY) gjeldende data for bestandspopulasjonene, men også data for historiske bestandspopulasjoner før fangst.⁴⁷⁴ Det fantes ikke tilstrekkelige data for å beregne

⁴⁷³ Tore Schweder: Regulering av hvalfangst – vitenskap og politikk, i Stenseth, Hoel & Lid 1993: 296, Hoel 1985: 109.

⁴⁷⁴ Hoel 1985: 91, Heazle 2006: 147, Schweder 1993: 295.

MSY, og på denne tiden fantes heller ingen direkte motiveringsfaktor til å gå i gang med en storstilt datainnsamling.⁴⁷⁵ Oppvurderingen av en vitenskaplig og økologisk innramming og forvaltning resulterte først og fremst i større klarhet over kunnskapsmangelen om hvalene og bestandsutviklingen.

Sammensettingen av den vitenskaplige komiteen var også viktig. Fra 1970-tallet av hadde man en ”aktivistisk front”, særlig blant vitenskapsfolk omkring Sidney Holt. Holt var som vi har sett opprinnelig en av de uavhengige ekspertene innen fiskerivitenskap og statistikk fra COT/COF, men i løpet av 1970-tallet assosierte han seg også direkte med ulike organisasjoner knyttet til motstanden mot hvalfangst.⁴⁷⁶ Kretsen omkring Holt fungerte som ”uavhengige observatører”, eller representerte land i komiteen som ikke drev fangst. Flere av dem var også knyttet til miljøvernorganisasjoner. Holt anklaget representantene i den vitenskaplige komiteen for i for stor grad å være bundet til politikken til landene de representerte. I følge Holt var dermed de ”uavhengige ekspertene” en forbedring mot mer objektiv kunnskap.⁴⁷⁷ I den fangstsympatiske litteraturen blir dette framstilt omvendt, ved at det var ved de ”aktivistiske” forskerne at vitenskapskomiteen for alvor ble politisert.⁴⁷⁸

Den vitenskaplige komiteen vokste i løpet av 1970-tallet, både i antall representanter, og i antall land som engasjerte seg. Det ble vanskeligere for enkeltrepresentanter eller enkeltgrupper av forskere å dominere møtene og resultatene. Det er ikke en urimelig konklusjon at den vitenskaplige komiteen oppnådde mer uavhengighet gjennom utviklingen på 1970-tallet, og at også dette styrket en mer bevaringsorientert forvaltning. Den økologiske vendingen førte imidlertid gradvis også til at hvalforskerne i den vitenskaplige komiteen ikke lenger ble oppfattet som én gruppe. Det var tvil blant forskerne om metodene for kalkulering av MSY. NMP var basert på matematiske modeller som ignorerte økologiske implikasjoner

⁴⁷⁵ Justin G. Cooke: The International Whaling Commission’s Revised Management Procedure as an example of a new approach to fishery management, I Arnoldus Schytte Blix, Lars Walløe & Øystein Ulltang (ed.): *Whales, seals, fish and man*, Amsterdam 1995: 648.

⁴⁷⁶ Holt jobbet blant annet i mange år for ulike FN-organisasjoner, men også som vitenskaplig rådgiver for blant annet Greenpeace. I 2010 knyttet han seg til Sea Shepherd. <http://www.seashepherd.org/news-and-media/2010/02/06/sea-shepherd-welcomes-dr-sidney-holt-to-the-advisory-board-249>. Holt er altså et eksempel på en forsker som i møte med kontroversene omkring hvalfangsten ble aktivist.

⁴⁷⁷ Holt 1985: 117 At det fortsatt var grader av binding mellom forskere og de respektive forskernes lands politikk synes klart når vi for eksempel ser på hvordan de ulike lands vitenskapsfolk vurderte fangstgrenser svært ulikt ut fra datamaterialet. Et åpenbart eksempel er hvordan datagrunnlaget for vågehval i Antarktis ble tolket og hvordan kvotene ble satt, hvor de japanske forskerne konkluderte med at det var bærekraftig med langt høyere kvoter (over 12 000) enn representanter fra land uten økonomisk interesse i denne fangsten (5000). “Report of the Scientific Committee”, “Twenty-Fourth Report of the Commission”, London 1974: 42, Aron 2001: 111.

⁴⁷⁸ Epstein 2008: 130-131, Schweder 1993: 295-296, Kalland 2009: 116.

for andre arter og natur. Økende oppmerksomhet mot biodiversitet og hvordan ulikt liv i havet påvirker hverandre, førte til stadig utvikling av alternative flerbestandsmodeller. Dette splittet forskningsfellesskapet ytterligere, som nå opererte med konkurrerende modeller og uenighet om hvordan data skulle tolkes.⁴⁷⁹

Komiteen økte i antall medlemmer, og det gjorde også antall vitenskaplige rapporter som skulle vurderes. Vitenskapskomiteen behandlet stadig nye aspekter, og etter hvert nye fagretninger. Resultatet var at populasjonsdynamikkens suverene plass i vitenskapskomiteens hierarki ble rokket ved. Den økologiske vendingen la større vekt på usikkerhet og risiko, og usikkerheten ble stadig mer mangesidig og komplisert. Dette vanskeliggjorde en felles forståelse av forvaltninga. Det var etter hvert også uenigheter om MSY var riktig tankegang, og heller ikke konsensus om hvalen først og fremst kunne reguleres som en ressurs. Dette var også med å rive ned troen på NMP som felles mål og metode.⁴⁸⁰

Det er store uenigheter i litteraturen om hvor effektiv NMP var i forhold til å sikre hvalbestandene, eller om prosedyren potensielt kunne bli effektiv nok. William Aron, tidligere amerikansk kommisjonær i IWC og også medlem av den vitenskaplige komiteen, konkluderer med at NMP på tross av sine mangler, var en fruktbar tid for den vitenskaplige komiteen. Han hevder videre at tiltakene som ble gjort og kvotene som ble satt, etter all sannsynlighet også ville forhindre framtidig overbeskatning.⁴⁸¹ 1970-tallet har blitt oppsummert svært ulikt, for Aron var det ”hvalforvaltningens gylne æra”, mens forfatter og hvalaktivist David Day omtaler perioden som ”de mørke årene”⁴⁸²

Fra fangstmotstanderne ble uansett ikke NMP oppfattet som godt nok for vern av bestandene.⁴⁸³ For det første innebar den nye forvaltningsprosedyren i praksis en utsettelse av

⁴⁷⁹ Peterson 1992, Aron 2001: 115, Andresen 1998: 442.

⁴⁸⁰ Peterson 1992, Heazle 2006: 148-150. En gjennomgang av papers framlagt for den vitenskaplige komiteen viser ulik tematikk som prosedyreforbedringer, flerbestandsmodeller, human avlivning, etikk, kritikk av gjeldende metoder og konflikter omkring risiko. “Reports of the Scientific Committee to the 30th Meeting of the Commission”, ”Twenty-Ninth Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1979. Ressursforvaltning basert på MSY var også en jakt på sikkerhet og presise forutsigelser om ressursens tilstand i framtida. Flere har pekt på at en slik ide om forvaltning hviler på en oppfatning av naturen som mekanistisk, forutsigbar, og stabil. Bocking 2006.

⁴⁸¹ Aron 2001: 118. Norsk litteratur er også generelt positiv til forvaltningen under NMP, men Alf Håkon Hoel konkluderer likevel med at NMP alt i alt ikke fungerte i forhold til intensjonene. Hoel 1985: 119.

⁴⁸² Victor 2001: 296, Day 1992: 55

⁴⁸³ Se for eksempel Holt 1985. Den Canadiske aktivisten David Day oppsummerer NMP som ”a total failure” og omtaler årene med NMP so ”the dark years”, Day 1992: 50, 55

moratoriet som hadde blitt anbefalt ved FNs konferanse om miljø i Stockholm i 1972. Det var fortsatt problemer med uregulert hvalfangst, og også kompromisser som fortsatt endte med kvoter i strid med den vitenskaplige komiteens anbefalinger. I tillegg ble det pekt på mangel på vitenskaplige data, usikkerheter omkring klassifikasjonssystemet, men også potensielle muligheter for å manipulere data for å sikre eksisterende fangstgrenser.⁴⁸⁴ For hvalforskere som Holt, var et moratorium den eneste rasjonelle løsningen, i møte med kreftene som ville fortsette hvalfangsten, på tross av usikre bestandstall og kunnskapsmangel omkring hvalenes biologi.⁴⁸⁵

Moratoriet ble ikke støttet av en samlet vitenskapskomité, og flere i komiteen advarte også mot moratoriet som både unødvendig og uvitenskaplig. I motsetning til i 1972 var det imidlertid flere representanter i komiteen som gikk inn for et moratorium.⁴⁸⁶ Det manglet "vitenskaplige bevis" for at et moratorium var nødvendig. Samtidig har vi sett at føre-var prinsippet hadde blitt en del av NMP og konvensjonens program. Her ble det slått fast at utnytting ikke skulle forekomme, hvis ikke bestandsanslag ble godtatt som tilfredsstillende av den vitenskaplige komité.⁴⁸⁷ Flertallet i kommisjonen grunnga moratoriet i den vitenskaplige usikkerheten som uten tvil fortsatt eksisterte om de ulike hvalbestandene, og for dem var mangelen på kunnskap så prekær at fangst ikke kunne rettferdiggjøres. Denne gangen ble vitenskaplig usikkerhet brukt som grunnlag for full stopp i hvalfangsten.⁴⁸⁸

Vitenskaplig usikkerhet betød i 1982 altså noe annet og fikk et helt annet utkomme enn tidligere. Også argumentet om økt forskning på hvalene og hvalbestandene ga motsatt utslag enn før. I 1972 var økt forskningssatsning et argument mot et moratorium. En stopp i fangsten ville da blant annet bety mangel på forskningsobjekter, altså døde hvaler, og dermed ville den forhindre forskningssatsningen.⁴⁸⁹ I 1982 ble det argumentert med at et moratorium ville gjøre det mulig å forske på hvalene. Denne motsetningen bunnet i at den økologiske vendingen hadde åpnet for en annen hval. Ny forskning som følge av dette var ikke nødvendigvis

⁴⁸⁴ Nina M. Young: Examining the Components of a Revised Management Scheme, Washington DC, 1993: 2-4.

⁴⁸⁵ Holt 1985: 117-118, Heazle 2006: 151-152.

⁴⁸⁶ Heazle 2006: 152, Epstein 2008: 131-132, William Aron: Science and the IWC, i Friedheim (ed.) 2001: 116, Andresen i Victor, Raustiala & Skolnikoff (ed.) 1998: 443

⁴⁸⁷ "The Schedule to the Convention", punkt 10, <http://iwcoffice.org/commission/schedule.htm>, Heazle 2006: 155-156.

⁴⁸⁸ I diskusjonene i kommisjonen i forkant av avstemmingen over moratoriet var imidlertid dette bare en av begrunnelsene for at en fangstpause var på sin plass. Både hvalfangstens historie og human avlivning var blant temaene som ble tatt opp. "Chairman's Report of the Thirty-Fourth Annual Meeting", 2-3, <http://iwcoffice.org/index.php?cID=2567&cType=document&download=1>.

⁴⁸⁹ Holt 1985: 116, Hoel 1985: 109.

avhengig av hvalkadavre. Forskere ville for eksempel studere hvalenes sosiale relasjoner. Det ble videre hevdet at dette bare kunne studeres hvis all hvalfangst tok slutt.⁴⁹⁰

En omfattende vurdering av hva?

Det opprinnelige forslaget om et moratorium bestod av en endring av IWC sin programtekst, som fra 1986 satte fangstgrensene for all kommersiell fangst til null. Før forslaget kom opp til avstemming, ble det tilføyd at tiltaket skulle vurderes jevnlig ut fra beste vitenskaplige råd, og revurderes senest i 1990. Dette skulle skje gjennom en såkalt ”comprehensive assessment” (CA). CA ble forklart som en omfattende vurdering av effekten av moratoriet på hvalbestandene, hvor eventuelt nye fangstgrenser kunne bli satt basert på beste vitenskaplige råd.⁴⁹¹ Moratoriet ble altså fremmet som en pause i hvalfangsten i påvente av mer kunnskap. Det var imidlertid ingen diskusjon på kommisjonens møte i 1982 om hva ”omfattende vurdering” skulle innebære i praksis. Hvordan moratoriet skulle bidra til en slik vurdering var også uklart.⁴⁹²

Japan tok tak i noen av uklarhetene, og foreslo i 1983 et rammeverk for en ny vurdering av bestandene. For Japan var det viktig at arbeidet måtte ta til før moratoriet ble implementert, hvis ”en omfattende vurdering” av effekten av fangstpausen skulle kunne bli vurdert.⁴⁹³ I arbeidet med bestandsvurderingsprogrammet ble det nedsatt en åpen arbeidsgruppe, bestående av representanter fra den vitenskaplige og tekniske komiteen. Denne gruppen skulle, i lys av eksisterende usikkerhet om data og metoder, forsøke å finne nye konseptuelle tilnærminger som kunne bidra med mer effektive vitenskaplige råd til kommisjonen. De skulle også finne ut hvilken forskning som behøvdes for å implementere disse tilnærmingene, samt etablere et tidsskjema, hvor nye bestandsvurderinger av bestandene som ble beskattet skulle bli klare så raskt som praktisk mulig.⁴⁹⁴

⁴⁹⁰ Andresen 1989: 110.

⁴⁹¹ “Notwithstanding the other provisions of paragraph 10, catch limits for the killing for commercial purposes of whales from all stocks for the 1986 coastal and the 1985/86 pelagic seasons and thereafter shall be zero. This provision will be kept under review, based upon the best scientific advice, and by 1990 at the latest the Commission will undertake a comprehensive assessment of the effects of this decision on whale stocks and consider modification of this provision and the establishment of other catch limits.”, IWC Schedule, 10e, <http://iwcoffice.org/commission/schedule.htm>. G.P. Donovan (ed.): *The Comprehensive Assessment of Whale Stocks*, Cambridge 1989: preface, “Chairman’s Report of the 34th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair82_6.html.

⁴⁹² Donovan (ed.) 1989, Young (ed.) 1993: 8, Heazle 2006: 156.

⁴⁹³ Chairman’s Report of the Thirty-Fifth Annual Meeting”, i “Thirty-Fourth Report of the Whaling Commission, Cambridge 1984: 13-14, Andresen 1998: 443-44.

⁴⁹⁴ Chairman’s Report of the Thirty-Fifth Annual Meeting”, i “Thirty-Fourth Report of the Whaling Commission, Cambridge 1984: 30.

Hva ”comprehensive assessment” skulle innebære, og hvordan dette skulle oppnås var imidlertid fortsatt diffust, også for den vitenskaplige komiteen.⁴⁹⁵ Komiteen etterlyste derfor gjentatte ganger råd og føringer fra kommisjonen, men fikk lite veiledning for arbeidet i 1984 og 1985.⁴⁹⁶ Dette leder til en mistanke om at tilføyelsen om en ”omfattende vurdering”, og nye fangstgrenser etter vitenskaplige råd, utelukkende ble påført forslaget til programendring for å gi fangstlandene et slags håp om at framtidig fangst kunne bli aktuelt.⁴⁹⁷

Mangelen på føringer fra kommisjonen, gjorde at den vitenskaplige komiteen tok på seg ansvaret for å definere hva kommisjonen hadde ment med omfattende vurdering.⁴⁹⁸ Komiteen grep altså inn for selv å finne ut hva som lå i de politiske føringene fra kommisjonen. Konkrete forslag om hvordan arbeidet skulle komme videre, kom gjerne fra representanter fra fangstnasjonene, med Japan i spissen. Mer kunnskap skulle løse problemet med den vitenskaplige usikkerheten, hvor håpet var at man kunne komme til enighet om et akseptabelt nivå av usikkerhet. Førre var-prinsippet skulle fortsatt ligge til grunn for forvaltningen. Dette prinsippet er i seg selv vagt, og et betimelig spørsmål var da hvor førre var man skulle være.⁴⁹⁹

I 1986 holdt den vitenskaplige komiteen et spesialmøte for å definere ”omfattende vurdering”, hvordan dette skulle foregå, og en tidsplan for arbeidet videre. Den kom fram til at det måtte bety en dyptlodgende evaluering av statusen til de ulike bestander i lys av forvaltning og prosedyrer. Dette måtte innbefatte en undersøkelse av gjeldende bestander og nylige populasjonstrender, samt bestandenes bærekraft og produktivitet. Samtidig måtte gjeldende kunnskap om metodologi, bestandsidentitet, og datatilgang gjennomgås og revideres. Datainnsamling måtte planlegges og settes i gang, og ikke minst måtte alternative forvaltningsregimer undersøkes. IWC hadde da brukt fire år på å definere og komme ordentlig

⁴⁹⁵ Donovan (ed.): Cambridge 1989: preface.

⁴⁹⁶ ”Chairman’s Report of the 37th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair85_7.html.

⁴⁹⁷ Dette kommer også fram i forordet til hvalfangstkommisjonens spesialutgivelse om ”comprehensive assessment”, ”... some extra wording was added, perhaps to indicate to the whaling countries that the proposal seriously considered the possibility of whaling resuming.”, Donovan (ed.): Cambridge 1989.

⁴⁹⁸ ”Chairman’s Report of the 37th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair85_7.html, Epstein 2008: 132, Young 1993: 8-9.

⁴⁹⁹ ”Chairman’s Report of the 37th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair85_7.html, Heazle 2006: 156-157.

i gang med det som ble oppgitt som grunnlaget for moratoriet, og som vi skal se heftet det fortsatt uklarheter ved målene som ble definert.⁵⁰⁰

Et konkret resultat av arbeidet var at det nå også ble jobbet for en utarbeidelse og innføring av det som kom til å bli benevnt som ”revised management procedure”, en revidert forvaltningsprosedyre (RMP).⁵⁰¹ RMP bør oppfattes som et nytt forvaltningsregime, og ikke en videre perfektjonering av NMP. Den reviderte forvaltningsprosedyren skulle inkorporere lærdommer fra NMP, og ikke minst klargjøre forholdet mellom føre-var prinsippet og vitenskaplig usikkerhet.⁵⁰²

Mangelfull kunnskap og vitenskap som politikk

Vi så i forrige kapittel hvordan den norske vågehvalfangsten ble framstilt som rasjonell, men også hvordan dette stadig ble vanskeligere å hevde. I Norge ble forskningen på hval utført ved Fiskeridirektoratet og Havforskningsinstituttet i Bergen.⁵⁰³ På 1980-tallet ble det presentert flere rapporter om vågehvalbestanden fra forskere som var uavhengige av disse institusjonene. Disse kom til beregninger som var langt mer bekymringsfulle for bestanden, enn de norske forskningsresultatene. I 1983 reduserte IWC de norske vågehvalkvotene betraktelig.⁵⁰⁴ Den vitenskaplige komiteen konkluderte med at fangstkvoten på den nordøstlige bestanden ikke måtte overstige 635 dyr per år, altså en betydelig nedgang fra de omkring 2000 dyrene norske hvalfangere tok årlig fram til da.⁵⁰⁵

⁵⁰⁰ ”Report of the Special Meeting of the Scientific Committee on the Planning for a Comprehensive Assessment of Whale Stocks”, i Donovan (ed.) 1989: 3-9, Heazle 2006: 156-158.

⁵⁰¹ ”Chairman’s Report of the 38th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair86_7.html.

⁵⁰² Heazle 2006: 153-154.

⁵⁰³ Hvalforskningen i Norge hadde tidligere foregått ved Statens institutt for hvalforskning som ble opprettet i 1934 og var tilknyttet universitetets biologiske laboratorium. Hvalforskningsinstituttet var opprinnelig underordna utenriksdepartementet og departementet for handel, sjøfart og industri, men ble på 1960-tallet overtatt av fiskeridepartementet. Instituttet hadde ansvar for forskning omkring både storhvalfangsten og vågehvalfangsten, men ble nedlagt i 1971 da storhvalfangsten tok slutt for Norges del. <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/forvaltning/enhet/2627>. I tillegg hadde Norge ”Hvalrådet”, som ble nedlagt på samme tid. Hvalrådet var et statlig organ som skulle bidra til kontroll og kvoter, utga årlig statistikk og forskningsrapporter, i samarbeid med hvalforskningsinstituttet. Forskningen hadde i større grad fokus på hvalenes biologi, enn på størrelser på bestander eller vågehvalens plass i økosystemet, men forandret seg når oppmerksomheten mot vågehvalfangsten økte i IWC. Elstad & Finstad 2004: 356

⁵⁰⁴ Dette skjedde i etterkant av at den vitenskaplige komiteen hadde påbegynt en gjennomgang av eksisterende fangstdata, og sett på den teoretiske relasjonen mellom fangst per enhet og innsats (CPUE). Gjennomgangen førte til sterk kritikk av både metoder og tidligere anslag. J.R. Beddington & J.G. Cooke: Assessments of the Northeast Atlantic Stock of Minke Whales, i ”Thirty-Fourth Report of the Whaling Commission, Cambridge 1984.

⁵⁰⁵ ”Chairman’s Report of the Thirty-Fifth Annual Meeting” & ”Report of the Scientific Committee”, i ”Thirty-Fourth Report of the Whaling Commission, Cambridge 1984: 19, 48.

1985 presenterte Sidney Holt nye beregninger av vågehvalbestanden. Holt anslo at bestanden i Nordøst-Atlanteren var mellom 17 600 og 23 900 dyr, altså noe helt annet enn 120 000 som var et bestandsanslag som Norge tidligere hadde operert med. Ut fra de nye beregningene anslo Holt at bestanden ville reduseres med omkring 3 % årlig hvis fangsten fortsatte. Den vitenskaplige komiteen anslo at bestanden maksimalt bestod av 30 000 dyr. Kommisjonen klassifiserte ut fra dette med overveldende flertall den nordøstatlantiske vågehvalen som beskyttet, noe som i praksis betød nullkvote. Norge reservert seg mot klassifikasjonen, og ble igjen kritisert.⁵⁰⁶

I 1986 ble under 400 dyr rapportert skutt, under en fjerdedel av nivået fra bare få år tidligere.⁵⁰⁷ Der eldre anslag, utarbeidet av Havforskningsinstituttet i Bergen tilsa at beskatningen var ansvarlig, kom altså andre beregninger til at tallene var sterkt overdimensjonerte. Som vi har sett, ble det av ”uavhengige eksperter” sådd tvil om at utregninger fra fangstnasjonene var uavhengige av den nasjonale politikken. Også blant norske forskere var det nå usikkerhet om størrelsen på bestanden, og om den i det hele tatt tålte beskatning.⁵⁰⁸ Det er imidlertid grunn til å tro at det endelige norske vedtaket om fangstopp ikke kom på grunn av dette eller hensynet til vedtak i IWC, men på grunn av politisk press fra USA.⁵⁰⁹

Sommeren 1986 bestemte den norske regjeringen å stanse den kommersielle vågehvalfangsten etter 1987-sesongen. Ordlyden i erklæringen vitnet ikke om at norske myndigheter hadde endret grunnholdningen til den norske fangsten. Det ble understreket at fangststoppen var midlertidig, og i påvente av ny vurdering fra IWC som var forventet å komme i 1990. Allerede i første punkt av erklæringen ble det fastholdt at alle havets levende ressurser skulle forvaltes på vitenskaplig grunnlag. Dette ble fulgt opp med at Norge ville kartlegge bestanden ved forskningsrettet fangst. I tillegg ville regjeringen opprette en internasjonalt sammensatt forskningsgruppe av ”fremtredende vitenskapsmenn”, som skulle

⁵⁰⁶ Forslaget fikk nitten stemmer og bare en stemme i mot. Ti land avholdt seg fra å stemme. ”Chairman’s Report of the 37th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair85_12.html, Schweder 1993: 53.

⁵⁰⁷ Kristoffersen 2006: 70, http://www.ssb.no/emner/historisk_statistikk/aarbok/tab-2000-09-06-05.html.

⁵⁰⁸ Duarte Andersen 2007: 123, Økoforsk: *The State of the North-east Atlantic Minke Whale Stock*, Ås 1987: 5

⁵⁰⁹ Norge stod nemlig for fortsatt fangst også ved møtet i IWC i 1986. I etterkant hadde USA en langt mer offensiv holdning mot norske myndigheter med trusler om direkte økonomiske sanksjoner mot Norge fra amerikanske myndigheter, og dette må sees på som hovedårsak for at Norge ga opp fangsten. Andresen 1989: 111-112, Tamnes 1997: 319-320, Andresen 1998: 448-449, Heazle 2007: 153, ”Chairman’s Report of the 38th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair86_13.html.

vurdere foreliggende forskningsmateriale av hvalbestanden. Disse konklusjonene skulle igjen bestemme Norges videre handling.⁵¹⁰

På tross av erklæringen om fangststopp, skulle altså Norge fortsatt fange hval. Norge trakk heller ikke tilbake reservasjonen mot moratoriet. Vi så i forrige kapittel hvordan argumentet om den rasjonelle og bærekraftige fangsten gradvis hadde tatt over for spørsmålet om arbeidsplasser. Den nye satsningen på forskning må sees på som både motivert av, og som en viktig del av strategiene for, en framtidig fangst. Nå skulle fangstens bærekraftighet bevises en gang for alle. Alt i alt må erklæringen om norsk fangststopp ikke sees på som en innrømmelse av nederlag eller uansvarlighet, men heller som et offensivt dokument. Det norske vedtaket om fangststopp kan sees på som en nødvendig pause i konfrontasjonene, for å gjøre seg klar for ny kamp for den kommersielle hvalfangsten. Pausen kunne gi tid til utarbeiding av en ny vitenskaplig og politisk strategi for den norske hvalfangsten.⁵¹¹

Det vitenskaplige grunnlaget for den norske fangsten var svakt, og en fortsatt fangst ville kunne skade Norges omdømme som et foregangsland innen miljøvern. Statsminister Gro Harlem Brundtland hadde markert seg sterkt i internasjonal miljøpolitikk. Som formann for verdenskommisjonen for miljø og utvikling hadde hun lagt vekt på vitenskaplig basert beslutningstaking i miljøspørsmål. Ut i fra dette var det neppe en klokt å fortsette en fangst hvor det var store kontroverser omkring det vitenskaplige grunnlaget og bærekraftigheten. En stopp i den kommersielle fangsten til fordel for en begrenset vitenskaplig fangst kan dermed sees på som en måte å balansere det internasjonale presset fra verneinteressene, mot presset innenlands fra fangstinteressene, en løsning som ikke gjorde noen helt fornøyd.⁵¹²

Regjeringen Brundtland opprettet en internasjonalt sammensatt forskningsgruppe under ledelse av Lars Walløe. Denne skulle først vurdere det foreliggende forskningsmaterialet om den nordøstatlantiske vågehvalbestanden.⁵¹³ Walløe, for øvrig en personlig venn av Brundtland, hadde bakgrunn fra blant annet medisin, statistikk og informatikk, og hadde også

⁵¹⁰ Regjeringens beslutning om vågehvalfangsten, Statsministerens kontor 3/7-1986", gjengitt som vedlegg i Duarte Andersen 2007: 160-161.

⁵¹¹ Andresen 2004: 49-50., Nils Roll-Hansen: Fra forskning på hval til forvaltning av hval, i Stenseth, Hoel & Lid, Oslo 1993: 283.

⁵¹² Andresen 1998: 450-451, Andresen 2004: 48-49.

⁵¹³ "Nytt fra Statsråd", Aftenposten 9/8-1986, Walløe 2004: 140, Andresen 1998: 451. Gruppen bestod av to engelske professorer og to norske professorer (zoologi, biologi og fysiologi) med ekspertiseinteresser i blant annet populasjonsdynamikk og statistikk, samt et sekretariat.

tidligere blitt brukt for å løse kontroverser av vitenskaplig og miljøpolitisk karakterer.⁵¹⁴ Walløe har i ettertid understreket at han hadde frie hender, og ikke jobbet ut fra et bestemt politisk mandat. Viste resultater av forskningen overbeskatning og en bestand på retur, så ville ekspertgruppen også anbefale at Norge stoppet fangsten for godt.⁵¹⁵ Den nye gjennomgangen av muligheten for å fortsette fangsten på bærekraftig grunnlag, kan også sees på som en indirekte innrømmelse av at det gjeldende vitenskaplige grunnlaget for fangst ikke var godt nok:

*This group has serious reservations about the quantity and quality of the data on the Northeast Atlantic stock of minke whales as a basis upon which to make management decisions. This observation is disconcerting in the light of the long period of time over which the stock has been commercially exploited.*⁵¹⁶

Den første gjennomgangen resulterte i en rapport som ble offentliggjort i 1987.⁵¹⁷ Rapporten, som for en stor del var en revidering av tidligere forskning på fangst, biologi og bestandstall, understreket, som vi ser av sitatet over, manglene i den eksisterende kunnskapen. Samtidig skisserte den opp en rekke problemstillinger og kunnskapsområder for framtidig forskning. I hovedsak var rapporten svært kritisk til norsk forskning og hvalfangstpolitikk. Rapporten kritiserte mangelen av data som Norge hittil hadde bidratt med til IWC, og konkluderte med at det også var tvilsomt om nok nytt materiale ville være klart til 1990 og fristen for revidering av moratoriet.

Rapporten konkluderte også med at klassifikasjonen av den nordøstatlantiske stammen som beskyttet ikke var urimelig ut i fra gjeldende forskningsmateriale, en klassifikasjon som Norge hadde reservert seg mot.⁵¹⁸ Det ble videre hevdet at den historiske vågehvalfangsten sannsynligvis hadde ført til nedgang i bestanden, og at en bærekraftig fangst derfor fordret

⁵¹⁴ Walløe har en svært omfattende og imponerende merrittliste, og har professorat i fysiologi og kybernetikk. Arbeidet hans som leder i forskningsprogrammet omkring effektene av "sur nedbør" var det mest kjente eksemplet på en sak hvor Walløe ble hentet inn og på mange måter fungerte som "ryddegutt" i kontroversene som hadde oppstått. http://snl.no/nbl_biografi/Lars_Wall%C3%B8e/utdypning.

⁵¹⁵ Samtale Lars Walløe 11/11-10. I sin masteroppgave om gjenopptagelsen av den norske fangsten problematiserer Hanne Kristoffersen dette ved å hevde at Walløes rolle til dels også var politisk. Kristoffersen 2006: 73-75.

⁵¹⁶ Økoforsk 1987: 71.

⁵¹⁷ Økoforsk: The State of the North-east Atlantic Minke Whale Stock, Ås 1987.

⁵¹⁸ Ibid: 56.

lavere kvoter enn de hadde vært tidligere.⁵¹⁹ I tillegg ble kaldharpun avfeid som en absolutt uakseptabel fangstmetode, altså nok en innrømmelse overfor tidligere kritikk.⁵²⁰

Rapporten understrekte at Norge hadde en moralsk plikt til å skaffe nye forskningsdata om vågehvalen. Denne forskningen måtte være basert på internasjonalt samarbeide, hvor Havforskningsinstituttet ikke kunne få drive forskningen alene. I dette lå det implisitt at båndene mellom den tidligere forskningen og norsk fiskeripolitikk hadde vært for tette, altså i tråd med påstander fra kritikere som for eksempel Sidney Holt. Rapporten kritiserte også allerede lanserte forslag om vitenskaplig fangst fra Norge og Island, ved at de i stor grad manglet definisjon av både mål og prioriteringer.⁵²¹ Rapporten anbefalte at all fangst enten måtte stoppe helt, eller drives i en svært begrenset form som forskningsfangst, og da som en del av et omfattende forskningsprosjekt. Dette burde i så fall være flerbestandsrettet.⁵²²

Kunnskapsmangelen ble videre understreket i en avisartikkel i forbindelse med en tidlig workshop om en ny forskningssatsning. Lars Walløe uttrykte at Norge hadde drevet ”sjokkerende lite forskning omkring sjøpattedyrene”. Odd Nakken fra Havforskningsinstituttet fortsatte: ”Ingen i verden har tjent mer penger på sjøpattedyr enn Norge, men ingen har gjort mindre enn oss for å lære dyrene å kjenne.” Kunnskapsmangelen ble utdypet med at vi visste lite om bestandene av vågehval, ikke visste vi hvor den holdt til vinterstid, og slett ikke hvor de fødte unger!⁵²³

1988 var startåret for det største forskningsprosjektet på hval og sel i Norge.⁵²⁴ Lars Walløe var formann for prosjektet og uttalte til Aftenposten: ”Når vi satser så mye på dette programmet er det en delvis erkjennelse av at vi i Norge har drevet fangst uten tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag. Samtidig imøtekommer forskningsprogrammet en del av den internasjonale kritikken som har blitt reist mot norsk sel- og hvalfangst.”⁵²⁵ Det er altså ikke

⁵¹⁹ Ibid: 55-57.

⁵²⁰ I forlengelse av dette ble det anbefalt at hvalfangerne måtte observeres og kontrolleres slik at de likevel ikke valgte den rimeligere kaldharpunen i fangsten. Ibid: 70.

⁵²¹ Ibid: 68-69.

⁵²² Ibid: 71.

⁵²³ ”Militær overvåking av hval og sel?”, *Aftenposten* 22/1-1988.

⁵²⁴ Prosjektet ble utvidet med flere år og penger fra forskningsrådet, til slutt over 100 millioner kroner da det ble avsluttet i 1994. Prosjektet hadde et særlig fokus på kontroversene og problemene omkring vågehval og grønlandssel, men innebefattet også andre temaer og prosjekter omkring marine pattedyr. En populærvitenskaplig framstilling og oppsummering av resultater fra prosjektet: Haug (ed.) 1998. Oversikt over tematikk og involverte: Ibid: 212-216. Se også Blix, Walløe & Ulltang (ed.) 1995.

⁵²⁵ ”Selforskning”, *Aftenposten* 20/2-1989..

urimelig å tolke forskningssatsningen som en innrømmelse av at Norge ikke hadde bedrevet en like rasjonell fangst som en kunne ha fått inntrykk av i avisenes dekning. Vi kan se på forskningssatsningen som en litt treg respons på kritikk, altså forbedringer som sannsynligvis ikke hadde kommet uten det internasjonale presset.⁵²⁶ Satsningene og innrømmelsene kan også tolkes som taktikk. Man kom kritikk i møte, samtidig som man hadde tro på at bedre beregninger av bestandstall uansett skulle løse kontroversen til Norges fordel.

Kontroversen omkring den norske vågehvalfangsten handlet ikke bare om bestandstall, og vi har sett at heller ikke den norske innrammingen av fangsten i utgangspunktet bare var spørsmål om biologi eller økologi. Temaer som kultur, tradisjon og selvråderett gjorde at også samfunnsforskerne kom på banen.⁵²⁷ Vi skal snart undersøke dette nærmere, og også se på hvordan også fangsttilhengerne i større grad raffinerte argumenter som ikke gikk på de rent økonomiske eller biologiske.

Forskningsfangst – smutthull for status quo, eller et eksempel på at fangstnasjonene endelig tok ansvar for bestandenes overlevelse?

”Whaling is not science.”⁵²⁸

Slagordet om at hvalfangst ikke er vitenskap, illustrerer godt kritikken mot de nye forskningsprosjektene som også inkluderte fangst. Det var ingen tvil om at de enkelte medlemslandene i IWC kunne sette i gang egne forskningsprosjekt, og at forskningsfangst var nedfelt som en rettighet i konvensjonen.⁵²⁹ Forskningsfangst hadde tidligere blitt brukt av

⁵²⁶ Vi har sett at tidligere kritikk mot norsk fangst, slik som kritikken mot bruken av kaldharpun ble forsøkt løst først etter at IWC hadde forbudt fangsten. I 1984 lanserte Norge med en ny type granatharpun utviklet for vågehvalfangst, som bedret dette aspektet betraktelig (om enn langt fra fullstendig) med påbud om bruk fra 1985. Utviklingen av denne harpunen innrømmes da som et direkte svar på kritikken av dette aspektet ved den norske fangsten. Vi skal huske på at denne kritikken tidligere til en viss grad ble avfeid.

⁵²⁷ Allerede i 1984 forsøkte en kronikk i Aftenposten å knytte kontroversen opp mot maktutredningen, og marte videre Norges samfunnsforskere og hvalfangstnæring til felles kamp mot Greenpeace og for hvalfangsten. Begrunnelsen var at grupper i utkant-Norge følte avmakt i mot en medlemsmessig og økonomisk mektig internasjonal organisasjon som var ute etter å ”gjøre dem arbeidsløse”. ”Naturvern og makt” av Stein Kvale, *Aftenposten* 23/5-1984.

⁵²⁸ Greenpeace-banner utenfor IWC sitt møte i London i 2001, kan sees i filmen ”A greener shade of whale? A History of the International Whaling Commission”, [http://video.google.com/videoplay?docid=5975316283253912988# \(5/4-2011\)](http://video.google.com/videoplay?docid=5975316283253912988# (5/4-2011)).

⁵²⁹ “Notwithstanding anything contained in this Convention any Contracting Government may grant to any of its nationals a special permit authorizing that national to kill, take and treat whales for purposes of scientific research subject to such restrictions as to number and subject to such other conditions as the Contracting Government thinks fit, and the killing, taking, and treating of whales in accordance with the provisions of this

andre nasjoner i møte med nye reguleringer fra IWC, og det er grunn til å peke på at Norge tidlig i kommisjonens historie advarte mot at dette kunne brukes som et smutthull for fortsatt overbeskatning.⁵³⁰ På 1970-tallet økte kontroversene omkring forskningsfangsten, som av mange ble sett på som undergravende for forvaltningseffektiviteten.⁵³¹

Samtidig skisserte moratoriet mål som var avhengige av ny forskning. Den vitenskaplige komité's definisjon av den "omfattende vurderingen" som lå i moratoriet, la til grunn at det kunne bli nødvendig å fortsette eller starte opp datainnsamling. I forlengelse av dette måtte alle nasjonale forskningsprogrammer fortsette på samme nivå, eller utvides. Nasjonale forskningsprogrammer må altså sees på som en viktig del av arbeidet fram mot den vurderingen av moratoriet, som senest skulle skje i 1990.⁵³² Det var også liten tvil om at det var fangstnasjonene som stod i spissen for den etterlyste forskningen på bestander. Likevel er det ikke til å underslå at den vitenskaplige komiteen enkelte ganger hadde vært skeptisk mot flere av forskningsprosjektene, og sett lite nytteverdi i dem.⁵³³

I etterkant av moratoriet, startet land som Japan, Island og Norge forskningsfangst. Noe av kritikken som tidlig ble framlagt var at kjøttet fra fangsten havnet i butikkene, eller som i Islands tilfelle også ble eksportert til Japan.⁵³⁴ Problemet er hva man ellers skulle gjøre med kjøttet fra forskningsfangsten. I konvensjonen ble det slått fast at hvalene som ble tatt under vitenskaplig tillatelse, om praktisk mulig, skulle behandles og utnyttes ut fra retningslinjene

Article shall be exempt from the operation of this Convention. Each Contracting Government shall report at once to the Commission all such authorizations which it has granted. Each Contracting Government may at any time revoke any such special permit which it has granted.", ICRW, Artikkel VIII, (1), <http://www.iwcoffice.org/commission/convention.htm>.

⁵³⁰ Allerede på 1950-tallet beskyldte Norge Sovjetunionen for å bruke denne lov hjemmelen for å øke sin regulære fangst betraktelig. Mye av mistroen mellom hvalfangstnasjonene seg i mellom i IWC på 1950-tallet skyldtes nettopp forskningsfangsten. Definisjonen av hva som skulle regnes som hvalforskning og vitenskaplig fangst var i beste fall uklare. Tønnessen & Johnsen 1982: 579, Burnett 2012.

⁵³¹ Vi har tidligere sett at brydehvalen under NMP i 1976-77 tildelt 0-kvot, altså i praksis en fredning. Japan svarte med å fortsette fangsten under paraplyen "forskningsfangst". "Chairman's Report of the Twenty-Eight Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_chair76_7.html. At også innholdet i forskningsprogrammene og resultater fra dem i til en viss grad ble hemmeligholdt for den vitenskaplige komité, var også med på å problematisere denne praksisen Ellis 1991: 408-409, Holt 1985: 117.

⁵³² "Report of the Special Meeting of the Scientific Committee on Planning for a Comprehensive Assessment of Whale Stocks", i Donovan (ed.) 1989: 9.

⁵³³ USA foreslo på grunn av dette at IWC sitt program måtte forandres til at forskningsfangst først måtte godkjennes og anbefales av den vitenskaplige komité. Dette ble imidlertid ikke vedtatt, og forskningsfangsten ble fortsatt først og fremst et nasjonalt anliggende. Andresen 1989: 112, "Chairman's Report of the 39th Annual Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_chair87_8.html.

⁵³⁴ "Fordekt kommersiell fangst eller videnskap?", *Aftenposten* 20/7-1985. Tall på forskningsfangsten: http://www.iwcoffice.org/conservation/table_permit.htm.

til de nasjonale myndighetene.⁵³⁵ I forhold til et lite land som Island, som nå tok finnhval under banneret forskningsfangst, var ikke hjemmemarkedet stort nok. Å utnytte ressurser fra forskningen på best mulig måte betød dermed både at hvalkjøtt fortsatt var til salgs i butikkene, og at det fortsatt ble eksportert, slik som det hadde vært før moratoriet.

På grunn av dette ble scientific whaling, forskningsfangst, alltid benevnt i hermetegn blant aktivister mot hvalfangst. De så utelukkende på fangsten som et dekke for kommersiell fangst. Denne oppfatningen finner vi også i media og store deler av litteraturen om hval og hvalfangst, hvor forskningsfangsten presenteres som ”såkalt forskningsfangst”.⁵³⁶ Kritikken mot forskningsfangsten gikk også på at det slett ikke var nødvendig å ta livet av hvalen for å forske, noe vi sett var blant begrunnelsene for landene som stemte for et moratorium. I en slik argumentasjon var en stopp i fangst nødvendig for i det hele tatt å få i stand en helhetlig forskningssatsning. Å skyte hval for forskning gikk dermed på tvers av dette argumentet. I Walløe-rapporten ble denne kritikken delvis imøtekommet. Man skulle først og fremst satse på ikke-dødelig forskning, men noe fangst måtte uansett til.⁵³⁷

Den norske hvalfangstnæringen hadde tidligere vist skepsis mot forskningen i IWC, og ”å svelge rått det utenlandske forskere kom med av resultater”. ”Hva man får ut av datamaskiner kommer jo an på hva man mater dem med” uttalte en representant for næringa til VG i 1983.⁵³⁸ Lokalkunnskapen til fangstfolka ble altså oppfatta som mer verdifull enn matematiske kalkyler fra forskerne. Derav lå imidlertid også troen på at ”riktig” forskning ville vise at bestanden var tallrik, og fangsten bærekraftig. I følge biografien om de norske hvalfangernes frontfigur Steinar Bastesen, var han positiv til Walløe og den nye norske forskningssatsningen. Kretsen rundt Bastesen drev derfor lobbyvirksomhet og press for å få forskningsprogrammet på føttene.⁵³⁹ Det er imidlertid ikke til å komme bort i fra at det blant hvalfangerne også var skepsis og mistillit, og da særlig mot de utenlandske forskerne som var

⁵³⁵ “Any whales taken under these special permits shall so far as practicable be processed and the proceeds shall be dealt with in accordance with directions issued by the Government by which the permit was granted.”, ICRW, Artikkel VIII (2), <http://www.iwcoffice.org/commission/convention.htm>

⁵³⁶ Forskningsfangst blir for eksempel også benevnt i hermetegn i standardoversiktsverk om hvalartene som Thomas Jefferson, Marc Weber & Robert Pitman: *Marine Mammals of the World*, London 2008.

⁵³⁷ Økoforsk 1987: 71,79.

⁵³⁸ “Hvalsjokk på Skrova”, *VG* 25/7-1983

⁵³⁹ John-Arne Storhaug: *Bastesen*, Oslo 1994: 152-159. Biografien er et journalistisk arbeid og presenterer for øvrig en ensidig fortelling med Bastesen og hvalfangerne i helteroller, og Greenpeace som skurk. Boka har en lettvinnt omgang med fakta, hvor Norge blir en helt i forvaltningen, også på 1960-tallet, og hvor miljøvernerne med Greenpeace i spissen utelukkende presenteres som bløffmakere. Mer om hvalfangernes press: Kristoffersen 2006: 78.

involvert. Disse ble nok en gang beskyldt for å jobbe for Greenpeace. Det var også misnøye med at forskningsfangsten var altfor beskjeden, og antallet hval som skulle skytes var for lavt.⁵⁴⁰ Samtidig er det klart at hvis alternativet var ingen fangst, var forskningsfangsten ønskelig.

I underkomiteen til den vitenskaplige komiteen som beskjeftiget seg med vågehval, møtte det norske forskningsprosjektet og forskningsfangsten ingen innvendinger. I plenumsbehandlingen i den vitenskaplige komiteen kom protestene.⁵⁴¹ Den vitenskaplige komité hadde vokst og hadde nå omkring 100 representanter. Det var dermed vanskelig å få til en felles vitenskaplig debatt og oppnå enighet også her.⁵⁴² På tross av mangel på klarsignal fra IWC, bestemte Norge seg likevel for å gå i gang med programmet, men ikke før programmet gjennom diplomatisk aktivitet var ”klarert” med USA.⁵⁴³ Det norske forskningsprosjektet satset på en taktikk med bevisst synlighet og åpenhet.⁵⁴⁴

Forskningsfangsten ble gjentatte ganger kraftig kritisert i kommisjonen, men det er ikke til å komme bort fra at landene som bedrev forskningsfangst også presenterte data og resultater som var nødvendige for arbeidet med nye forvaltningsprosedyrer. Japan som har vært hovedmotstander for kritikerne mot forskningsfangsten, har samtidig også vært den viktigste bidragsgeberen til det vitenskaplige arbeidet i IWC.⁵⁴⁵ At mye av kritikken mot forskningsfangsten kom fra nasjoner som ikke i særlig grad bidro til forskning, ble stadig bemerket av fangstnasjonene.

Det ble ikke skutt mange hvaler i den norske forskningsfangsten. I rapporten som den internasjonale forskningsgruppen lanserte i 1987 ble det satt et tak på antall hvaler som kunne

⁵⁴⁰ Kalland 2009: 191.

⁵⁴¹ Innvendingene gikk i det store og hele på metodologi og relevans. Det at det i det hele tatt ble tatt i bruk dødelige forskningsmetoder var også viktig for kritikken. Andresen 1989: 113, ”Chairman’s Report of the 40th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair88_8.html.

⁵⁴² Størrelsen på komiteen var også et av punktene som sterkt ble kritisert i den norske rapporten fra 1987.

Økoforsk 1987: 67-68, Andresen 1989: 113.

⁵⁴³ Andresen 1989: 114. Fra motstanderne i miljøbevegelsen ble forskningsfangsten oppfattet som en kynisk fortsettelse av den kommersielle fangsten under dekke av vitenskap. Noe av kritikken kom også på grunn av på hvem som hadde tatt initiativet til forskningen. På tross av sin internasjonale sammensetning var dette var et norsk prosjekt, og ikke et direkte resultat av et ønske fra kommisjonen. I dette argumentet diskvalifiserte til en viss grad det at det var en fangstnasjon med interesse i fortsatt fangst forskningen i seg selv.

⁵⁴⁴ Transparensen hadde imidlertid blindflekker hvor resultatene var åpne, mens man stengte fotografier, journalister og dermed også offentligheten ut fra selve fangsten. Dette ble gjort for å unngå at dekningen av den norske forskningsfangsten ble supplert med bilder av blod og døde hvaler. ”Hvalfangstbilder for tøft”,

Aftenposten 17/6-1993.

⁵⁴⁵ Epstein 2006: 132-133.

bli tatt i forskningsøyemed, og den norske forskningsfangsten opererte med tall som lå langt under dette. Forskningsfangsten ble utført av kun et fartøy, og mellom 5 og 30 hval ble tatt hvert år. Dette kunne ikke en gang de sterkeste verneinteressene påstå i seg selv utgjorde noen trussel mot bestanden. Tallene utgjorde for eksempel færre hvaler enn hva eskimoer tok av utrydningstruede arter i Alaska.⁵⁴⁶

Likevel kom det resolusjonsforslag mot Norge hvert eneste år de bedrev forskningsfangst, og resolusjonene ble vedtatt med flertall i kommisjonen. Kritikerne av forskningsfangsten berømmet forskningssatsningen, men mente at forskningsfangsten på gjeldende tidspunkt var unødvendig i forhold til satsningen.⁵⁴⁷ I 1990, et år hvor bare fem hvaler ble planlagt skutt, kom en ny resolusjon mot den norske forskningsfangsten. Dette brakte også fangsten inn under den amerikanske Pelly loven, som potensielt kunne føre til offisielle sanksjoner mot Norge.⁵⁴⁸ Sanksjonene kom imidlertid ikke denne gangen heller, noe som blant annet førte til at Greenpeace protesterte.⁵⁴⁹ Slike episoder var med på å sementere bildet også i den norske miljøbevegelsen, om at motstanden mot den norske fangsten først og fremst var irrasjonell.⁵⁵⁰ I 1991 gikk Norge inn i en sesong helt uten forskningsfangst.⁵⁵¹

Å telle hval

Å utarbeide data for bestandstall for dyr er en kompleks affære, og innlysende nok enda vanskeligere for dyr i havet. Det å telle hver enkelt hval er simpelthen for vanskelig, både i forhold til mengde og utstrekning, i tillegg til at de selvsagt befinner seg under vann mesteparten av tiden, noe som kompliserer ytterligere. Hvordan skal man med Callons ord ”forandre det mørke og mystiske havet til et transparent akvarium”?⁵⁵² Vi har sett at moratoriet offisielt var grunnlagt i vitenskaplig usikkerhet, og med dette ikke gode nok

⁵⁴⁶ Dette gjaldt fangst av Grønlandshval. Se statistikk: “Aboriginal Subsistence Whaling Catches since 1985”, http://iwcoffice.org/conservation/table_aboriginal.htm.

⁵⁴⁷ “Chairman’s Report of the 40th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair88_8.html, “Chairman’s Report of the 41st Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair88_8.html, “Chairman’s Report of the Forty-Second Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair90_7.html.

⁵⁴⁸ “Nytt spark fra IWC til Norge”, *NTB* 6/7-1990, “Chairman’s Report of the Forty-Second Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair90_7.html, Andresen 1998: 449.

⁵⁴⁹ ”Bush begrenser ikke importen av norsk fisk”, *NTB* 19/12-1990.

⁵⁵⁰ ”Miljøstøtte til hvalfangsten”, *Dagens Næringsliv* 10/7-1990.

⁵⁵¹ “Chairman’s Report of the Forty-Third Meeting”, “Forty-Second Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1992: 13.

⁵⁵² Michel Callon: What Does It Mean To Say That Economics Is Performative?, i Donald MacKenzie, Fabian Muniesa & Lucia Siu (ed.): *Do Economists Make Markets?*, Princeton 2007: 337.

bestandsestimater for forvaltning.⁵⁵³ Moratoriet skulle innlede arbeidet med en omfattende bestandsvurdering. For fangstland med tro på fangstens bærekraftighet fungerte moratoriet i praksis som en motiveringsfaktor for datainnsamling. Samtidig vanskeliggjorde moratoriet de tidligere metodene for bestandsberegning. Tidligere tellemåter var nemlig i all hovedsak basert på tall fra fangst. Spissformulert hadde tidligere vitenskaplige data vært et biprodukt av næringen.

Helt fram til 1980-tallet var beregninger av ”catch per unit of effort” (CPUE), den viktigste måten å kalkulere bestander og utviklingen av dem på. Her ble fangstdata i forhold til hver fangstbåt undersøkt, og fangst ble oppfattet som proporsjonal i forhold til bestandsstørrelse.⁵⁵⁴ Denne måten å anslå populasjonsstørrelser måtte utgå som metode i de nye telleprosjektene.⁵⁵⁵

Den norskledelede forskningsgruppen løste dette ved nok en gang å satse på matematikk og statistikk, og introduserte nyskapingen linjetransektmetoden, ”line transect sampling”, (LTS), som hovedmetode for å beregne størrelsen på bestandene.⁵⁵⁶ Svært kortfatta foregår dette gjennom observasjon og telling av antall individ på en gitt stripe med kjent bredde, for så å

⁵⁵³ Justin Cooke, som gjerne ble regnet for å tilhøre aktivistfløyen i den vitenskaplige komité, oppsummerte i ettertid kunnskapstilstanden på det tidlige 1980-tallet som mangelfull. Det var få direkte estimat på utbredelse og antall av de ulike bestandene. det fantes noe informasjon om tendenser basert på CPUE, men denne informasjonen var igjen usikker og omdiskutert. I tillegg hadde man en del biologiske data om for eksempel reproduksjonshastighet som kunne brukes i fastsettingen av bærekraftige fangstgrenser. Justin G. Cooke: The International Whaling Commission’s Revised Management Procedure as an example of a new approach to fishery management, i Blix, Walløe & Ulltang (ed.) 1995: 649.

⁵⁵⁴ I tillegg ble faktorer som været under fangsttida og størrelsen på flåtene tatt med i beregningene, samt analyser av skutt hval for å si noe om bestandens dødelighetsgrad ved å se på alder, kjønn, størrelse etc. Heazle 2006: 55, 92-93, Holt & Young 1991: 33. Denne måten å beregne bestandstall på hadde i økende grad også blitt kritisert av representanter i den vitenskaplige komiteen. Senkingen av kvotene og omklassifiseringen av den norske vågehvalfangsten kom i etterkant av kritikk av beregninger av tidligere estimater basert på CPUE. CPUE ble også påstått å vise nedgang i bestander først i etterkant av lang tids overbeskatning, et poeng som allerede hadde blitt tatt opp på 1960-tallet. Heazle 2006: 108-109.

⁵⁵⁵ Dette gjaldt delvis også en annen metode som hadde blitt brukt i arbeidet med bestandstall innen NMP, ”Capture-mark-recapture” (CMR). I korthet går denne metoden ut på å merke hvaler i etterkant av en fangstsesong, for siden å undersøke proporsjonen av merkede hvaler som ble fanget i neste fangstsesong. Merkingen kunne gjøres på ulike måter, men det vanligste var å kunstig merke dyret, ved å skyte en metallstav inn i spekket på hvalen. Denne metoden hadde vist seg å innebære en rekke usikkerhetsfaktorer. Ved kunstig merking kom faktorer som effekt på hvalen ved merking, og også muligheten for at den mistet merkinga, noe som i så fall ville rive ned grunnlaget for bestandstallene. Ikke minst baserte metoden seg på at hver enkelthval hadde den samme sannsynlighet for å bli fanget når innsamling ble gjort. Holt 1985: 117, Phillip Hammond: Whale science – and how (not) to use it, i *Significance*, 2006: 56-57, Hammond 1995: 5. Etter moratoriet ble faktisk CMR videreført i enkelte telleprosjekter, men man baserte seg nå på fotoidentifikasjon basert på dyrets naturlige kjennetegn.

⁵⁵⁶ I følge Walløe var det han som kom opp med denne ideen. Foredrag Lars Walløe: ”Vitenskap og naturpolitikk”, Seminarrekken: Miljø og kultur, Dragvoll 11/11-2010.

multiplisere dette til å gjelde hele arealet, og igjen kartlegge dette over tid.⁵⁵⁷ Man deler altså opp havet i soner, utarbeider en transektstripe, hvor man igjen forsøker å effektivt telle antall hval gjennom observasjon fra båter eller fra lufta. I 1987 startet den norske forskningsgruppen opp storstilte telletokter som skulle få anslått bestanden av hval i hele Nord-Atlanteren.⁵⁵⁸ De arbeidsfrie hvalfangerne og båtene deres ble tatt inn i forskningssatsningen, som observatører og toktbåter.⁵⁵⁹

De nye norske bestandsberegningene var altså basert på et pilotprosjekt i metodikk. Den viktigste forutsetningen for LTS er at hvert dyr på transektstripa blir tellet, noe som er umulig når det gjelder hval, som jo slett ikke befinner seg over vannflata hele tiden. Derav måtte forskningsgruppen utarbeide modeller for sannsynligheten for at hvalen viste seg, og kunne la seg telle.⁵⁶⁰ Beregningene av dette foregikk ved datasimulering, og bruk av ”datahvaler” og ”databåter”. Dette ble igjen analysert opp mot statistiske modeller. I tillegg måtte bestandsvurderingene legge inn alle mulige feilkilder, som stadig hadde vært diskusjonstema i IWC.⁵⁶¹ De norske bestandsberegningene var altså bygd på eksperimentelle og relativt avanserte matematiske modeller, som ville være vanskelig å vurdere for mennesker uten denne kompetansen.

Beregningene av tallene fra telletoktene i Nordøst-Atlanteren viste uansett en langt rikere bestand av vågehvalen enn de som ble anslått på midten av 1980-tallet. Det var sistnevnte beregninger som hadde ført til klassifiseringen som beskyttet bestand, og de var basert på data som de samme kreftene hadde etablert som mangelfulle. Så hvordan ble de nye beregningene mottatt i vitenskapskomiteen og kommisjonen?

Avvisningen av den matematiske hval?

I følge programteksten skulle altså IWC foreta en omfattende vurdering, og gjennomgå virkninger av moratoriet senest i 1990. Et av målene for ”den omfattende vurderingen” var å se på alternative konseptuelle tilnærminger for forvaltninga, og som vi har sett var den reviderte forvaltningsprosedyren (RMP) svaret på dette. Visjonen for RMP var et

⁵⁵⁷ Hammond 2006: 58, Tore Schweder: Hvordan telles vågehval?, i Stenseth, Hoel & Lid (ed.) 1993.

⁵⁵⁸ Prosjektet var et samarbeid med Island, Danmark og Spania. Tore Schweder: Hvordan telles vågehval?, i Stenseth, Hoel & Lid 1993: 53.

⁵⁵⁹ Schweder 1993a: 55.

⁵⁶⁰ Hammond 1993: 5-6, Tore Schweder and Gro Hagen: Effective search width in shipboard surveys of minke whales in the northeastern Atlantic: concepts and methods, i Blix, Walløe & Ulltang 1995.

⁵⁶¹ Schweder 1993a: 60-62.

forvaltningssystem som ikke var avhengig av eksakte bestandstall. Målet for designet var å balansere vern og utnyttelse ved å sette lave grenser for fangst ved hjelp av et minimum av data.⁵⁶² Det er imidlertid liten tvil om at arbeidet med en revidert forvaltningsprosedyre ikke bare bør sees på som et ”rent” vitenskaplig svar på problemet med vitenskaplig usikkerhet og føre var-prinsippet, men også må sees i sammenheng med økende miljøvernsfokus og verdiforandringer innen IWC.⁵⁶³

RMP skulle være en robust metode for å sette trygge fangstgrenser for enkeltbestander, altså tallrike grupper av hval av en bestemt art på et bestemt område. RMP måtte gi presise anvisninger for hvordan fangstdata og bestandsanslag skulle anvendes i forvaltningsmodellen, og også robusthet mot usikkerhet.⁵⁶⁴ I tråd med føre-var prinsippet krevdes det nå bevis for at fangsten var bærekraftig i stedet for omvendt. Usikkerheten hadde med årene blitt mangesidig og ble stadig mer komplisert, og innbefattet nå også spørsmål som robusthet mot virkning av naturkatastrofer, epidemier, og ikke minst eventuelle systematiske feil i bestandsanslagene.

Usikkerhetsfaktorene krevde også at eventuelle nye prosedyrer måtte prøves ut før de ble satt ut i praksis. Det var ikke lenger politisk mulig med prøving og feiling gjennom fangst. Dette var med å føre til en ytterligere vending mot avanserte modeller og simulering ved hjelp av datamaskiner.⁵⁶⁵ Arbeidet resulterte etter hvert i en konkurranse mellom ulike forskningsgrupper. I 1989 ble fem forslag om forvaltningsprosedyrer lagt fram for den vitenskaplige komiteen.⁵⁶⁶ Det ble videre etablert en egen underkomité som skulle vurdere hvert forslag ut fra vitenskaplige kriterier.

Ved IWC sitt møte i 1990 ble det første tallmaterialet fra de norske telleprosjektene presentert. Resultatene som ble presentert for vitenskapskomiteen, anslo langt høyere bestandstall enn de som lå til grunn for klassifikasjonen av vågehvalen som beskyttet.⁵⁶⁷ Det viste seg imidlertid at en eventuell oppstart av ny fangst innebar enighet om tre ting på en gang; man skulle godkjenne resultater fra den ”omfattende vurderingen”, man måtte ha RMP på plass, og i

⁵⁶² Heazle 2006: 165.

⁵⁶³ Heazle 2006: 155.

⁵⁶⁴ RMP var i praksis en algoritme, ”catch limit algorithm” (CLA). Heazle 2006: 159-160, <http://iwcoffice.org/conservation/rmp.htm>.

⁵⁶⁵ Schweder 1993b: 297

⁵⁶⁶ Epstein 2006: 133. De forskjellige forskningsgruppene kom fra Sør-Afrika, Japan, Island, i tillegg til to forslag fra uavhengige forskere med røtter i ulike miljøorganisasjoner. Papers som beskriver de ulike forslagene er trykt i Donovan (ed.) 1989.

⁵⁶⁷ ”Chairman’s Report of the 42nd Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair90_10.html

tillegg måtte man forandre programteksten for å oppheve moratoriet. For flertallet i kommisjonen måtte alle disse punktene løses før fangst tok til, og hvert av punktene var igjen beheftet med nye uklarheter. Det var uenighet om hvordan ”vurdering senest i 1990” skulle tolkes. Betød dette at moratoriet skulle oppheves, eller fortsette til alle detaljer var på plass?⁵⁶⁸ Fangstlandene mente at den omfattende vurderingen var oppnådd på flere bestander, for eksempel nordøstatlantiske stammen av vågehval. Ny deadline for anbefaling av beste forvaltningsprosedyre ble satt til 1991.⁵⁶⁹

De fem ulike forvaltningsprosedyrene hadde blitt vurdert før IWCs møte i 1991, og den vitenskaplige komiteen konkluderte med at alle fem ville fungere i henhold til målene som var satt. To av dem ble valgt ut som de beste, hvorav den ene var utarbeidet av den før nevnte Justin Cooke. Komiteen gikk inn for å anbefale dette forslaget for kommisjonen, da Cooke’s design la mer vekt på å minimalisere risiko, altså føre-var prinsippet. Komiteen regnet med at kommisjonen ville legge mest vekt på akkurat dette aspektet ved en ny forvaltningsprosedyre, og at dette dermed ville gå gjennom.⁵⁷⁰ Cooke trakk imidlertid i siste liten støtten til sitt eget arbeid, og gikk sammen med et mindretall med Sidney Holt i spissen, og anbefalte i stedet et forslag fra en annen aktivistisk forsker.⁵⁷¹

I tråd med deadline satt året før foreslo den norske delegasjonen at IWC skulle adoptere forvaltningsprosedyren som var foretrukket av majoriteten av den vitenskaplige komité. Dette ble nedstemt.⁵⁷² Imidlertid ble et annet forslag fra blant annet Australia vedtatt. Resolusjonen godtok den vitenskaplige komiteens anbefaling om Cooke’s prosedyre for framtidig forvaltning, men krevde samtidig en utsettelse av implementering av RMP, og etterlyste forbedringer og at flere elementer skulle tas opp i prosedyren.⁵⁷³

⁵⁶⁸ Det var også andre ulike forståelser av moratoriets varighet. Man må huske at den opprinnelige anbefalingen fra Stockholm etterspurte et ti års moratorium. La man dette til som en underliggende forståelse av vedtaket i 1982, kunne ti år bety forskjellige ting. Gjaldt det fra 1982, eller fra implementeringen i 1986, eller fra da de siste landene faktisk ga opp fangsten (for Norges del betød dette 1987).

⁵⁶⁹ “Chairman’s Report of the Forty-Second Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair90_10.html

⁵⁷⁰ Report of the Scientific Committee”, I Forty-Second Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1992: 55-56, Epstein 2006: 133.

⁵⁷¹ Report of the Scientific Committee”, I Forty-Second Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1992: 56, 267-269, Epstein 2006: 134.

⁵⁷² “Chairmans Report of the Forty-Third Meeting”, I Forty-Second Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1992: 25.

⁵⁷³ “Chairmans Report of the Forty-Third Meeting”, Appendix 4 “Resolution on the Revised Management Procedure”, I Forty-Second Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1992: 25-27, 47-48

Stemmegivningen om dette forslaget er også interessant, da New Zealand avstod fra å stemme. Dette ble blant annet begrunnet med at landet uansett var i mot at kommersiell hvalfangst skulle kunne tas opp igjen.⁵⁷⁴ Innføring av et nytt forvaltningsregime som betød nye fangstgrenser, var nå også uttalt som ikke ønskelig for enkelte representanter i kommisjonen. Dette gjaldt selv med et svært konservativt forvaltningsregime med beskjeden fangst på enkelte hvalbestander som tålte beskatning. Det er ikke merkelig at fangstland oppfattet utsettelse som taktiske manøvrer for å unngå ny fangst. Bestandsvurderinger hadde anslått at noe fangst var mulig. Beskjeden fra flertallet i kommisjonen i 1991 var likevel at man måtte vente på at RMP ble implementert.⁵⁷⁵ Norges representant kom i etterkant av avstemmingen med trusler om utmelding, da Norge ”fryktet at forvaltningsorganisasjonen i stedet hadde blitt en internasjonal kommisjon for forbud mot hvalfangst”.⁵⁷⁶

IWC 1992

I mars 1992 annonserte norske myndigheter oppstart av ny norsk forskningsfangst senere samme år. Antallet hvaler man planla å skyte økte til 110 dyr for 1992-sesongen, og videre til 136 hver av de to kommende sesongene. Dette var en mangedobling i antall i forhold til perioden 1988-1990. Hovedmålet var å undersøke vågehvalens spisevaner. Dette kan knyttes til påstanden om at vågehvalen var en konkurrent om fiskeressursene.⁵⁷⁷ Norge ble dermed i enda større grad kritisert for å planlegge skjult kommersiell fangst, og Greenpeace varslet igjen aksjoner. Resolusjoner og kritikk ble forventet å komme, og kom da også på IWC-møtet samme år. Den annonserte forskningsfangsten ble også kritisert for ikke direkte å være knyttet til rene forvaltningsspørsmål, eller å være bidrag til ”den omfattende vurderingen”. Norge forsvarte forskningen med at den var relevant i forhold til et flerbestandsperspektiv.⁵⁷⁸

Den internasjonale hvalfangstkommisjonens møte i 1992 åpnet med en tale av den britiske ministeren for landbruk, fiskerier og mat, John Gummer. Han pekte på hvalfangstens ”ubarmhjertige og hensynsløse” historie, og la vekt på at det ikke måtte åpnes for kommersiell fangst før eventuelt fangstlandene hadde bevist at det var sikkert. Han uttalte

⁵⁷⁴ Chairmans Report of the Forty-Third Meeting”, I Forty-Second Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1992: 26.

⁵⁷⁵ “Chairmans Report of the Forty-third Meeting”, I Forty-Second Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1992: 24.

⁵⁷⁶ Chairmans Report of the Forty-Third Meeting”, I Forty-Second Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1992: 26.

⁵⁷⁷ *Nordlys* 5/3-1992, “Hvalfangst fortsetter”, *Aftenposten* 14/5-1992.

⁵⁷⁸ “Chairman’s Report of the Forty-Fourth Annual Meeting”, i ”Forty-Third Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1993: 29-30.

videre at Storbritannia ikke ville overveie en åpning av fangsten før man var helt sikker på at bestandene var på et ”sunt” nivå. Videre hevdet han at en godkjennelse av RMP ikke måtte skje før den var veloverveid og bevist robust, og også at den måtte inneholde effektiv inspeksjon, overvåkning og håndhevelse. I tillegg pekte han på at fangstmetoder måtte ytterligere forbedres i forhold til human avlivning, samt nødvendigheten av også å beskytte småhvaler og delfiner. Han berømmet videre forslaget for et hvalreservat i Sørishavet, et forslag som i praksis ville sette stopper for brorparten av den eventuelle japanske fangsten.⁵⁷⁹

I praksis understreket åpningstalen at tilfredsstillende bestandstall ikke ble sett på som nok for en åpning av den kommersielle fangsten. Sammen med reguleringer, tvangsmidler og inspeksjoner og hvalreservat, ble også spørsmålet om human avlivning vektlagt, altså faktorer fjernt fra den opprinnelige konvensjonen. Påpekingen av trusler mot småhvalene kan også oppfattes som en etterspørsel om en ytterligere utvidelse av IWC sitt mandat og forvaltningsområde.⁵⁸⁰

Det var imidlertid Norge som stjal ”showet” på kommisjonens møte dette året. Umiddelbart etter åpningstalen presenterte den norske delegasjonen et ferskt presseskriver som fikk kritikken mot den planlagte forskningsfangsten til å blekne. I skrivet ble det annonsert at Norge allerede neste sesong også ville åpne for kommersiell fangst.⁵⁸¹ Reaksjonene lot ikke vente på seg. John Gummer bemerket at ingen land kunne ta en unilateral avgjørelse om et internasjonalt saksområde, for siden å forvente å bli tatt seriøst i andre internasjonale saker.⁵⁸² Dette må oppfattes som et tydelig spark, og kanskje til og med en trussel, mot Brundtlands engasjement i internasjonal miljøpolitikk. Vedtaket møtte raskt fordømmelse av miljøorganisasjoner som Greenpeace og WWF, men også fra EF-kommisjonen, og andre land i IWC med USA i

⁵⁷⁹ “Chairman’s Report of the Forty-Fourth Annual Meeting”, i ”Forty-Third Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1993: 11.

⁵⁸⁰ IWC sitt ansvar for ”små hvalarter” er omdiskutert. I konvensjonen understrekes det at alle hvalarter skal beskyttes mot overbeskatning (”essential to protect all species of whales from further over-fishing”), men bare enkelte av dem nevnes spesielt i konvensjonens programdel.

<http://www.iwcoffice.org/commission/convention.htm>. For diskusjon: Alexander Gillespie: Small Cetaceans, International Law and the International Whaling Commission, i William Burns & Alexander Gillespie: *The Future of Cetaceans in a Changing World*, Ardsley NY 2003.

⁵⁸¹ Kunngjøringen kom som en bombe på de fleste, som fiskeridepartementet, UD og embetsverket, men var velregissert og satt i scene fra høyeste hold, nemlig fra statsministerens kontor og Gro Harlem Brundtland, samt utenriksminister Thorvald Stoltenberg. Andresen 1998: 453, Kristoffersen 2006: 98.

⁵⁸² Jeremy Chefras: ”Key nations defy whaling commission”, *New Scientist* 1828, 4/7-1992.

spissen. Hovedankepunktet mot Norges avgjørelse var at det kunne underminere strukturen til ”den eneste organisasjonen med autoritet for å forvalte hvalene”.⁵⁸³

Hvalfangere berømmet beslutningen, og det så også ut til at vedtaket hadde sterk støtte i nordnorske aviser, men også blant fiskeriene som potensielt ville bli skadelidende ved eventuelle boikottaksjoner.⁵⁸⁴ Det var imidlertid ingen tvil om at Norges holdning og sololøp ville føre til økt press, og det var ingen selvfølge at Norge ville ri denne stormen av. Turistnæringen som fryktet store tap reagerte umiddelbart.⁵⁸⁵ De riksdekkende avisene forholdt seg heller ambivalente til beslutningen. Aftenposten hadde på denne tiden ansatt en egen journalist med miljø som spesialitetsområde, Ole Mathismoen, og han kom med en ganske annerledes tolkning av hvalkontroversen enn den vi så på 1980-tallet:

*Igjen har Norge løftet harpunen. Som en trassig unge har vi innledet en ny hvalkrig. Tap eller våpenhvile kan bli eneste mulige utgang. Kyniske dobbeltmoralister kaller utlendingene oss. Og det er ikke bare av uvitenhet.*⁵⁸⁶

Under den megetsigende overskriften ”Krigen Norge vil tape”, ble de norske argumentene for fangst satt i et kritisk lys. Norges hvalfangsthistorie ble karakterisert som en internasjonal forbrytelse, de norske avvísningene av påstander om hvalenes intelligens og kommunikasjon ble vist fram som vitenskaplig kontroversielle, og påstandene om hvalen som konkurrent og ødelegger av fisket ble sterkt kritisert. I følge artikkelen var vår viten om hvalene og deres plass i økosystemet fortsatt først og fremst preget av kunnskapsmangel.

Framfor alt ble hastverket bak regjeringens vedtak kritisert. Vedtaket ble påstått å skje i en tid da Norge etter hvert kunne få utdelt fangstkvoter på bakgrunn av de nye bestandsanslagene. At Norge ikke hadde tid til å vente på grundig behandling i vitenskapskomiteen av hensyn til hvalnæringen, ville kunne skade Norges miljøtroverdighet, men viktigere sette eksempel for andre land som vil starte opp hvalfangsten. Lars Walløe ble også sitert i samme artikkel: ”Jeg

⁵⁸³ ”Sterke reaksjoner på ny hvalfangst”, ”Skarp USA-reaksjon mot norsk hvalfangst”, 30/6-1992, ”Skarp EF-protest”, *Aftenposten* 1/7-1992.

⁵⁸⁴ Se for eksempel ”Hvalfangst”, *Nordlys* 30/6-1992.

⁵⁸⁵ ”NORTRA frykter store tap”, *Aftenposten* 30/6-1992.

⁵⁸⁶ ”Krigen Norge vil tape”, *Aftenposten* 8/8-1992.

har ikke anbefalt å gjenoppta fangsten. Vi har sagt at bestanden tåler en viss beskatning. Jeg ville sett det som like greit å la være.”⁵⁸⁷

Både eksportinteresser og miljøbevegelse som potensielt kunne bli arge kritikere av avgjørelsen, hadde blitt konsultert fram mot avgjørelsen. Regjeringen hadde på dette tidspunktet viktige nye allierte i en nærmest samlet norsk miljøbevegelse.⁵⁸⁸ Naturvernforbundet og Bellona gikk ut og støttet Norges rett til kommersiell fangst umiddelbart, men viste samtidig bekymring for negative bieffekter på annet internasjonalt miljø samarbeid. Likevel hadde NNV forandret holdning, og i organisasjonens årsrapport utbroderer de sin støtte: ”[Norge bør] som hovedregel overholde internasjonale miljøavtaler, men at den spesielle bakgrunnen med hvalfangst som del av en tradisjonell kystkultur kan gjøre det forsvarlig av Regjeringen å benytte reservasjonsretten i dette tilfellet.”⁵⁸⁹ Borte var altså tidligere innramminger og begrunnelser som Norges rolle i tidligere overbeskatning. Nasjonalt var nå vågehvalfangsten, også i den norske miljøbevegelsen, etablert som biologisk forsvarlig tradisjonell kystkultur.

Etableringen av den bærekraftige norske fangsten

I IWC ble NMP i hovedsak problematisert i forhold til spørsmålet om vitenskaplig usikkerhet. For kritikerne representerte moratoriet en løsning på dette problemet. For fangstlandene representerte moratoriet heller et problem. For dem var løsningen å forsøke å etablere fangsten som økologisk. Den reviderte forvaltningsprosedyren var vitenskapskomiteens svar på kontroversene. For flertallet av kommisjonens medlemmer var ikke hvalen ikke først og fremst var en ressurs, og ikke alle var interessert i en ny prosedyre i det hele tatt

Et stort dilemma med den norske vågehvalfangsten var problematiseringen av fangstens bærekraftighet. Moratoriet, press fra miljøorganisasjoner og USA ble møtt med et stortilt forskningsprosjekt. I motsetning til telleprosjektene betød den norske forskningsfangsten lite i forhold til bestandsvurderingene. Forskningsfangsten var imidlertid viktig i forhold til etableringen av den norske versjonen av den økologiske hval, og viktig i forhold til

⁵⁸⁷ ”Krigen Norge vil tape”, ”Liten kunnskap om hvalens liv”, *Aftenposten* 8/8-1992.

⁵⁸⁸ Andresen 1998: 453.

⁵⁸⁹ ”Solid miljøstøtte”, *Aftenposten* 1/7-1992, Norges Naturvernforbund: Årsmelding 1992. Innad i NNV og Natur og Ungdom var det imidlertid fortsatt uenigheter og debatt.

hvalfangerne. Målet var å etablere økologisk fangst på en økologisk hval, mens problemet var at det ikke lenger var konsensus i IWC om den økologiske ressurshvalen fra 1970-tallet.

I Norge var hvalen fremdeles først og fremst en ressurs, og fangsten ble innrammet som et spørsmål om bestandstall. Hvalen hadde også blitt noe mer, den var en del av økosystemet, og da en fiske-eter plassert på toppen av næringskjeden. Vi ser også at hvalen tok en rekke andre former, hvorav skapelsen av den forutsigelige datahvalen er interessant. Datahvalen fungerte som en matematisk størrelse som i stor grad overflødiggjorde bestandsdata, og den fysiske hvalen. I Norge var det statistikere, biologer og politikere, men i stadig større grad også hvalfangere som satte rammene for den nye hvalen. Innrulleringen av den norske miljøbevegelsen var også viktig.

De ulike telleprosjektene som hadde blitt satt i gang på 1980-tallet, kom fram til estimater som viste store forskjeller mellom de ulike hvalartene og bestandene. For fangstlandene var det klart at enkelte bestander var utrydningstruede, men også at andre var ”sunne”. En potensiell fangst av disse var i et slikt perspektiv ikke utelukket. Det viste seg at det blant fangstlandene hadde vært en overdreven tro på at den vitenskaplige komiteens bestandsvurderinger og matematiske modeller alene skulle kunne bidra til å lukke kontroversene omkring hvalfangsten.

Telleprosjektene var motivert ut fra et ønske om fortsatt fangst. Hvis de viste at det var mange hval betød dette igjen at hvalfangst ikke bare var mulig, men at man skulle beskatte. Hvalfangsten ble da formidlet som vitenskaplig fundert og rasjonelt basert.⁵⁹⁰ Ved å ramme inn hvalkontroversen til utelukkende å være et spørsmål om bestandstall, ville andre argumenter og andre aktører med en annen innramming, bli ekskludert som følelsesstyrte eller irrasjonelle.⁵⁹¹ Som vi skal se var det ikke så enkelt. Bestandsmålingene var ikke alene på tronen som utgangspunkt for en vitenskaplig forvaltning.⁵⁹²

Andre aspekter ble stadig viktigere i spørsmålet om hvalene og hvalfangsten. Før vi går inn og ser på årene omkring 1993, da den norske kommersielle fangsten tok til igjen og

⁵⁹⁰ Anders Blok: Contesting Global Norms: Politics of Identity in Japanese Pro-Whaling Countermobilization, *Global Environmental Politics*, 8:2, 2008: 51-54.

⁵⁹¹ Kalland 2009: 212, Bruno Latour: *Science in Action*, Cambridge, Massachusetts, 1987.

⁵⁹² Blok 2008: 61.

kontroversene nådde et høydepunkt, skal vi se nærmere på dyrevernet og dyrerettighetenes inntog i kontroversene om og forvaltningen av hvalene. Det hjalp nemlig ikke på den internasjonale holdningen til den norske fangsten at det ble avdekket betydelige problemer med den norske forskningsfangsten i 1992. Spesielt gjaldt dette spørsmålet om dyrevelferd. Det var klart at tiltakene for en mer ”human avlivning”, som påbudt skyttertrening og en ny spesialutvikla granatharpun, ikke reduserte avlivningstiden tilfredsstillende. Sesongen hadde vært preget av bomskudd og teknisk svikt.⁵⁹³ Oppsummeringen av sesongen skjedde altså etter at Norge hadde vedtatt gjenopptagelse av den kommersielle fangsten, og dette var nok et eksempel på at vedtaket om gjenopptagelse muligens hadde vært noe forhastet.

⁵⁹³ ”Mange bomskudd på hval”, ”Greenpeace reagerer”, *Aftenposten* 14/11-1992.

Kap 7

Hvalen som sansende medskapning: Dyrevern, etikk og forvaltning

Vi har i tidligere kapitler sett hvordan hvalen i forvaltningen delvis gikk fra utelukkende å være en økonomisk ressurs, til å forvaltes som en økologisk størrelse, som var nært knyttet til risikoen for utrydning. I forrige kapittel så vi hvordan fangstlandene oppfattet økologien som et spørsmål om bestandstall. Klarte man å få matematiske modeller på plass, og gjennom disse få befestet hvalen som tallrik, kunne hvalene igjen forvaltes som en ressurs, men denne gang som en ”økologisk” ressurs. Imidlertid hadde hvalene blitt noe mer enn dette, også i forvaltningen.

Hvalene er sansende vesener, og kan derfor oppleve smerte. Det er ikke kontroversielt å hevde at smerten derfor bør begrenses i størst mulig grad. Det er heller ikke en særlig kontroversiell påstand at tanker som tidligere stort sett utelukkende ble forbundet med dyrevern, har fått en stadig viktigere plass i kontroversene omkring hvalfangsten. Dette har også skjedd innen forvaltningen i IWC. Aspekter som human avlivning ble riktignok diskutert i IWC allerede på 1950-tallet, men dukket først opp som et viktig element for forvaltningen på 1970-tallet. Dette skjedde altså omtrent på samme tid som dyrevernsorganisasjoner og miljøorganisasjoner for alvor begynte å markere seg i forbindelse med kommisjonens møter.

Vi har tidligere sett hvordan miljøbevegelsen spilte en avgjørende rolle i den økende oppmerksomheten omkring og engasjementet for hvalene, og mot hvalfangsten. Imidlertid var også dyrevernet, og særlig revitaliseringen av dette på 1970-tallet viktig. Jeg vil i dette kapitlet derfor ta for meg dette. Min behandling er ikke ment å være utfyllende, men er likevel nødvendig for forståelsen av utviklingen av kontroversene omkring hvalfangsten i Norge og internasjonalt. Jeg vil også se nærmere på dyrevernets forhold til miljøbevegelsen, og ikke minst hvordan dette kom til uttrykk i kontroversene omkring hvalfangst og forvaltningen av hvalene.

I dette kapitlet skal vi altså undersøke et viktig aspekt i endringen av innrammingene av hvalen og hvalfangsten. Jeg vil fokusere på hvordan hvalen gikk til også å bli oppfattet som

en sansende medskapning. Tidsperioden jeg skal undersøke dette i, er hovedsaklig fra midten av 1970-tallet, og fram til 1992, altså året norske myndigheter annonserte gjenopptagelse av den kommersielle fangsten. Spørsmål om dyrevern og dyrevelferd er viktige for hvordan kontroversene utviklet seg videre. Blant problemstillingene og spørsmålene vi skal undersøke nærmere i dette kapitlet er hvordan dyrevelferd kom inn i forvaltningen. Hvordan utviklet tematikken seg? Hvem definerte og hvilke eksperter tok del i dette?

Smerte, død og vitenskap

På IWCs møte i 1992, hvor spørsmålet om human avlivning av hval ble drøftet, uttalte Storbritannias kommisjonær at: "There is still a lack of knowledge about the way whales die, and their pain, perception, and pathways. While more progress must be made, the benefit of the doubt should be given primarily to the whale".⁵⁹⁴ Spørsmålet om human avlivning åpnet for en hval som var forskjellig fra både den økonomiske hvalen og den utrydningstruede økologiske hvalen. Dyrevernsaspektet hadde blitt en integrert del av kritikken mot hvalfangsten alt på 1970-tallet, og ble et stadig viktigere tema i IWC.

I forhold til dette temaet kan man i alle fall se to parallelle trender. Den ene handlet i stor grad om dyrevelferd, hvor målet var å redusere lidelsen for hvalen. I IWC har dette ført til at fangsten ble mer kartlagt og regulert, men samtidig også at spørsmålet om død og lidelse har blitt stadig mer komplisert og vitenskapliggjort. I forhold til dyrevelferd hadde IWC allerede i 1980 en workshop som definerte den ideelle humane avlivning som "å forårsake død uten merkbar smerte, stress, eller plage for dyret", altså et mer vidløftig mål enn kun å begrense tiden det tok for hvalen å dø.⁵⁹⁵ En annen trend er et mer filosofisk fokus på etikk, som kan knyttes til en videre omdefinering av hvalen som ressurs.

Når det gjelder fangstmetoder og reduisering av lidelse har vi sett at kaldharpunen ble gjenstand for kritikk. Kommisjonen vendte også oppmerksomheten mot mulig inhuman fangst av små hvalarter og urbefolkningsfangst.⁵⁹⁶ Allerede i 1980 ble konvensjonens

⁵⁹⁴ "Chairman's Report of the Forty-Fourth Annual Meeting", "Forty-Third Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1993: 15.

⁵⁹⁵ Mitchell, Reeves, & Evely 1986: 66-67. En skal merke seg at man også vektla at human avlivning ville øke hvalfangstoperasjonenes effektivitet, og forbedre kvaliteten på kjøttet.

⁵⁹⁶ Mitchell, Reeves, & Evely 1986: 11.

program endret med forbud mot kaldharpun, med et unntak for vågehvalen.⁵⁹⁷ 1982 ble, som vi tidligere har sett, forbudet mot kaldharpun også gjeldende for vågehvalen. Norske hvalfangere avfeide dette som det reneste tøy, og avviste at kaldharpunen på noen som helst måte kunne karakteriseres som dyreplageri. Det er derfor verd å legge merke til at reservasjonene fra blant annet Norge mot forbudsvedtaket ble grunnlagt i praktiske hensyn, framfor uenighet om premisset for forbudet. Fangstlandene reservert seg for at de ennå ikke hadde hatt tid til å utvikle mer humane fangstmetoder.⁵⁹⁸

Tematikken rundt dyrevelferd ble ikke introdusert av fangstlandene i IWC, men alt i alt stilte de seg heller ikke fullstendig avvisende til problematikken. Tematikken ble også i dette tilfellet forsøkt løst med vitenskap, om enn med annen ekspertise enn statistikere og biologer. For fangstlandene handlet arbeidet om å redusere tiden det tok for hvalen å dø, men som vi skal se ble problematikken stadig mer komplisert. Spørsmålet om human avlivning og kompliseringen av dette kan knyttes opp til dyrevernet, og vi har sett at en rekke ulike NGO'er ble langt mer aktive i forhold til IWC sine møter fra 1970-tallet. Hovedvekten av disse var miljøvernorganisasjoner (som Greenpeace), og dyrevernsorganisasjoner (som International Fund for Animal Welfare), samt en rekke egne saksrettede grupperinger utelukkende opptatt av hvalen og hvalfangsten (som American Cetacean Society). Denne brokete forsamlingen av organisasjoner ble utvidet år for år, og flere av dem fikk etter hvert også observatørstatus på møtene.⁵⁹⁹

Hvem var disse dyrevernsgrupperingene, og hvordan fikk tankene innpass i diskusjonene i IWC? Dyrevernet er en mangesidig størrelse, og en kort gjennomgang av dyrevernets historie og idégrunnlag er på plass for å forstå tematikken i forhold til kontroversene omkring hvalfangsten. James Jasper og Dorothy Nelkin gir en idealtypisk oppdeling av mangfoldet av ulike organisasjoner, som også kan være nyttig å ta med videre i forhold til kontroversene omkring hvalene og hvalfangsten. Det første skillet er mellom organisasjoner som er rettet

⁵⁹⁷ Norge ble på samme møte kritisert for å ha altfor lang avlivningstid i sin vågehvalfangst. "Chairman's Report of the Thirty-Second Annual Meeting", http://www.luna.pos.to/whale/iwc_chair80_19.html. Det ble også stemt over at også vågehvalen skulle omfattes i programendringen, men dette forslaget falt.

⁵⁹⁸ "Chairman's Report of the Thirty-Third Annual Meeting", http://www.luna.pos.to/whale/iwc_chair81_18.html, G.P. Donovan: The International Whaling Commission and the Humane Killing of Whales, Mitchell, Reeves, & Evely 1986: 141-142.

⁵⁹⁹ I 1972 var seks ulike NGO'er observatører, (blant annet Friends of the Earth, International Society for the Protection of Animals, World Wildlife Fund, Fauna Preservation Society). "Twenty-Fourth Report of the Commission", London 1974: 13-14. Etter 1974 økte antallet observatører kraftig for hvert år. Heazle 2006: 143-144.

mot dyrevelferd og organisasjoner som kjemper for dyrerettigheter.⁶⁰⁰ Jeg vil generelt benevne de ulike grupperingene som dyrevernerne, men spesifisere når det er nødvendig.

Fra omtanke for dyr til radikal kulturkritikk

De første organisasjonene for dyrevern og dyrevelferd oppstod på 1800-tallet, og har blitt påstått å ha sine sosiale røtter i det endrede forholdet mellom dyr og mennesket som følge av industrialisering og urbanisering. De var også knyttet og påvirket av tidens humanitære ideer.⁶⁰¹ Hovedinteresseområdet for organisasjonene var særlig behandlingen av husdyr, og målet var å redusere deres smerter. Organisasjonene framførte kritikk fra et humanitært perspektiv, som i enkelthet kan framstilles som at det galt av mennesker å være slemme mot dyr.⁶⁰² Dyrevernet på slutten av 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet var ofte knyttet til overklassen, og det er liten tvil om at interesseområdene også kan tolkes som overklassens kamp mot det de oppfattet som de lavere klassers grusomhet.⁶⁰³

Den eldste norske dyrevernorganisasjonen er Dyrebeskyttelsen som ble opprettet i Kristiania allerede i 1859, under navnet Foreningen mot mishandling av Dyr.⁶⁰⁴ Denne organisasjonen passer inn som en del av bildet av 1800-tallets borgerskaps interesse for filantropi og

⁶⁰⁰ Jasper & Nelkin 1992: 8-9 Jasper & Nelkin hevder at de sistnevnte grupperingene alle kan knyttes til en moralsk posisjon hvor dyr blir vurdert å ligne oss mennesker nok til å fortjene moralsk omtanke. De er sansende vesener og derfor berettiget verdige liv. Dyrene har igjen en hensikt i seg selv og må derfor ikke oppfattes som et middel for andre mål. Sistnevnte organisasjoner kan igjen deles opp i de pragmatiske, som gjerne har et utilitaristisk syn og jobber politisk gjennom forhandlinger og kompromisser for å begrense vår bruk av dyr, og de fundamentalistiske som forfekter et ikke-bruks syn i forhold til dyrene. Som for alle idealtyper er overgangen mellom dem overlappende og glidende. Jasper & Nelkin 1992.

⁶⁰¹ I 1824 ble "Society for the Prevention of Cruelty to Animals" dannet i England, og denne regnes som den første i sitt slag. Foreningen kom raskt under dronningas beskyttelse, og allerede i 1835 vedtok det britiske parlamentet egen lov mot grusomhet mot dyr. Slike organisasjoner oppstod og spredte seg til de fleste europeiske land, men også med en rekke organisasjoner i USA, her er de såkalte "Humane Societies" viktige. Nash 1989: 25, Jasper & Nelkin 1992: 4-5.

⁶⁰² Nash 1989: 47-48. Andre interesseområder, om enn ikke et samlende tema, for de tidlige organisasjonene var motstanden mot viviseksjon, altså dyreforsøk.

⁶⁰³ Jasper & Nelkin 1992: 56-58, Nash 1989: 26. Tvillosomme arbeiderklassesysler som hanekamp ble kritisert og omfattet av ny lovgivning, mens annen "bloodsport" som overklassens revejakt unnslopp. Enkelte studier har imidlertid konkludert med at de tidlige organisasjonenes fokus på arbeiderklassen og dens grusomhet også var et pragmatisk valg, da dette var eneste mulighet for å få dyrevelferdsideene omsatt i lovgivning. Adrian Franklin: *Animals & modern cultures*, London 1999: 22-23 Dyrevelferdsinteressen fikk tidlig kritikk fra datidens marxister som glansekspelet på borgerlig sentimentalitet, hvor dyrene ble elsket, mens det samtidig var en påfallende mangel på sympati med arbeidernes situasjon. Paul Lafargue, *Bourgeois Sentimentalism* (1881), <http://www.marxists.org/archive/lafargue/1881/12/25.htm>. Dette betyr selvsagt ikke at representanter for datidens venstreside var fraværende fra lignende tanker. Sosialisten Henry Stephens Salt har blitt kalt dyrerettighetenes far. Allerede på 1890-tallet skrev han og dannet organisasjoner hvor alle former for påføring av unødvendig smerte ble fordømt, for eksempel i revejakta. Han hevdet også at dyrene hadde rettigheter, både til liv og til frihet. Franklin 1999: 176-181, Nash 1989: 27-32.

⁶⁰⁴ Foreningen ble en paraplyorganisasjon med en rekke lokale lag. I 1992 ble det nye navnet "Dyrebeskyttelsen Norge" etter en sammenslåing av Foreningen Dyrenes Beskyttelse og Norges Dyrevernerforbund. http://www.sn.no/Dyrebeskyttelsen_Norge.

dyrevelferd.⁶⁰⁵ Dyrebeskyttelsen jobbet særlig for humanitære forbedringer i forhold til husdyrhold og slakting, men til dels også fangst, om enn *ikke* hvalfangst.⁶⁰⁶ Disse foreningene hadde imidlertid ikke samme popularitet og utbredelse som de hadde på kontinentet. En av forklaringene kan være at Norge på denne tiden hadde en befolkning hvor en stor del arbeidet i primærnæringene, og var et generelt et mindre urbanisert samfunn enn for eksempel England, sentral-Europa og USA, med tilhørende skepsis mot urbane bevegelser.⁶⁰⁷

I USA fikk dyrevelferdsinteressen en renessanse på 1950-tallet, men heller ikke da var dyrevernet preget av samfunnskritikk, eller særlig opptatt av den mer systematiske utnyttelsen av dyr i for eksempel matvareindustrien eller i hvalfangsten.⁶⁰⁸ I Norge jobbet Dyrebeskyttelsen i etterkrigstiden blant annet mot isbjørnfangst. Hvalen fikk imidlertid påfallende liten oppmerksomhet, og dette var altså på samme tid som den norske hvalfangsten nådde sin siste kvantitative topp og senere krampetrekninger.⁶⁰⁹ At Kong Olav fungerte som organisasjonens beskytter, er også tegn på at Dyrebeskyttelsen ikke akkurat ble oppfattet som en trussel mot det bestående, for eksempel mot nasjonalt inntektsinnbringende næringsliv og industri som hvalfangsten.

Fra slutten av 1960-tallet økte interessen for dyrevernet internasjonalt nok en gang. Denne gangen hentet dyrevernet impulser fra venstresidens kritikk av kapitalismens instrumentelle tankegang, og fra miljøvernet, som på samme tid ble revitalisert og økte i popularitet. Dyrevernet ble fra 1970-tallet stadig oftere oppfattet som et prosjekt knyttet til venstresiden.⁶¹⁰ Som vi skal se var hvalene og hvalfangsten viktig som et møtepunkt mellom

⁶⁰⁵ Et festskrift i forbindelse med organisasjonens 100 års jubileum viser at foreningen var direkte inspirert av foreningene i England, og at det ikke akkurat var menn fra arbeiderklassen som kom sammen ved stiftelsesmøtet. C.S. Schilbred: *Dyrene og vi*, Oslo 1959: 33-35, 44.

⁶⁰⁶ Schilbred 1959.

⁶⁰⁷ Grendstad, Selle, Bortne & Strømsnes 2006. Imidlertid viste det seg resultater av arbeidet for dyrevelferd i offentlig lovgivning, som i Slakteloven fra 1929, og en egen Dyrevernlov i 1935. Denne innledes med et positivt påbud: ”Det skal farast vel med dyr så det ikkje kjem i fåre for å lida i utrengsmål.” Dyrevernloven inneholdt en rekke bestemmelser som særlig regulerte bøndernes behandling av dyr. Dyrevelferdstanken ble med dette i en helt annen grad institusjonalisert, fagliggjort og byråkratisert, med egen lovgivning og kontrollapparat. Eksempler var egne kommunale dyrevernsmønder, at kun godkjente veterinærer kunne gjøre operative inngrep, og ikke minst straffebestemmelser som kunne frata en overtreders av loven retten til å ha dyr. Både Dyrebeskyttelsen og Veterinærforeningen må regnes som sterke pådrivere for loven. Schilbred 1959: 68-73.

⁶⁰⁸ I følge Jasper & Nelkin kan interessen blant annet forklares med økningen i antall kjæledyr. Samfunnskritiske unntak gjaldt kritikk av for eksempel bruken av dyr i underholdningsøyemed og slaktepraksiser. Jasper & Nelkin 1992: 61.

⁶⁰⁹ Engasjement gikk imidlertid spesielt på forbedring av forholdene omkring dyretransport, og revidering av dyrevernloven. Schilbred 1959.

⁶¹⁰ Jasper & Nelkin 1992: 40.

miljøvernet og dyrevernet, blant annet som en felles referanse og symbol for organisasjonenes samfunnskritikk

I 1975 ga den australske filosofen Peter Singer ut boka ”Animal Liberation”.⁶¹¹ Boka har i ettertid blitt karakterisert som det moderne dyrevernet, eller dyrefrigjøringsbevegelsens bibel.⁶¹² Med denne boka plasserte Singer dyrevernet inn i et perspektiv, hvor målet var å få bukt med spesiesisme eller artssjåvinisme.⁶¹³ Både boka, Singers tenkning, og begrepet spesiesisme, fikk en viktig posisjon i dyrevernet.⁶¹⁴ Hos Singer er det klart at det ikke lenger var enkelttilfeller av dyremishandling som var hovedprosjektet, men heller den omfattende og nærmest allestedsnærværende institusjonelle ”mishandlingen” av dyr. Hovedeksemplene hans var moderne landbruk og matvareproduksjon, samt den systematiske bruken av dyr i forskning. Det er imidlertid mulig å lese Singers bok som en oppgradert versjon av dyrevelferdstanken, hvor det viktigste stikkordet fortsatt var en kamp mot grusomhet mot dyr.⁶¹⁵

Det er rom for pragmatisme i Singers program, og han forespeilte at det endrede forholdet til dyrene ville komme gradvis, gjennom blant annet konsumentmakt som boikottaksjoner. Programmet hadde likevel adskillelig større konsekvenser for vårt forhold til dyr, enn de gamle dyrevelferdsorganisasjonene hadde hatt.⁶¹⁶ Målet var en radikal forandring av vårt moralske forhold til dyrene generelt. Det er frigjøringsdiskursen som er det mest påfallende

⁶¹¹ Peter Singer: *Animal Liberation*, London 1976.

⁶¹² Jasper & Nelkin 1992: 37-38. Boka har kommet i en rekke opplag, blitt oversatt til mange språk, og har også blitt etterfulgt av flere reviderte utgaver. Først på 2000-tallet ble boka oversatt til norsk Peter Singer: *Dyrenes Frigjøring*, Oslo 2002. Jeg har i gjennomgangen av Singer særlig brukt den norske oversettelsen (altså en revidert utgave av boka).

⁶¹³ Singer har fått begrepet ”speciesism” fra filosofen og psykologen Richard Ryder, også han en akademiker med sterkt engasjement i dyrevernet. Det var gjennom Singers bok at begrepet nådde et større publikum, og ordet ble i 1989 tatt med i Oxford English Dictionary. Singer 2002: 269.

⁶¹⁴ Særlig gjaldt dette for de nye dyreværnsgrupperingene som oppstod fra og med 1970-tallet, slik som høyprofilerte og raskt voksende People for Ethical Treatment of Animals (PETA) som ble grunnlagt i 1980. Jasper & Nelkin 1992: 29-30, Franklin 1999: 185-186.

⁶¹⁵ Som filosof tok Singer utgangspunkt i Bentham og utilitarismen, hvor hensynet til et vesens interesser måtte gjelde alle vesener. Målet var fortsatt minimalisering av smerte. Dyrenes fremste egenskap i forhold til å gi dem en ny moralsk posisjon er altså at de kan føle smerte eller behag. I dette kan man se sider ved tenkningen som har blitt sterkt kritisert av andre. Hans stadige understreking av hvordan for eksempel hjerneskadde og senile kommer dårligere ut som moralske aktører sammenlignet med ulike dyr, kan nok gi flere en litt vond smak i munnen. Se for eksempel Singer 2002: 20-21, 249.

⁶¹⁶ Singer 2002: 235-236. Vegetarianisme er for eksempel en av konsekvensene av Singers utilitarisme. Her er nemlig de aller fleste mennesker skyldige i å ofre andre (altså dyrenes) interesser for egne trivielle interesser. Andre eksempler som hos Singer først og fremst vil omfattes av en definisjon av spesiesisme og menneskelig grusomhet er for eksempel sirkus, dyrehager og pelsproduksjon.

ved boken, og her knytter han dyrevernet direkte opp mot likestillingsdiskursen og kampen mot raseskillet.⁶¹⁷

Fra 1970-tallet av ble bruken av direkte aksjon blant dyrevernerne mer vanlig. Det mer militante nettverket Animal Liberation Front (ALF) ble grunnlagt, og hadde sine første aksjoner på midten av 1970-tallet i England.⁶¹⁸ Det er det verdt å merke seg at den første aksjonen under denne paraplyen i USA bestod av ”frigjøring” av delfiner fra et forskningsakvarium.⁶¹⁹ Nok en filosof kan knyttes til idégrunnlaget for de mer militante og fundamentlistiske organisasjonene og nettverkene, nemlig moralfilosofen Tom Regan. Regan gjorde seg bemerket med arbeid omkring etikk og naturrett på samme tid som Singer, men vektla dyrenes egenverdi og naturlige rett til å leve.⁶²⁰ I motsetning til Singers utilitarisme, var det ikke dyrenes smerte og lidelse han først og fremst ville til livs, men systemet som gjorde dyr til ressurser. Hos Regan, ble kampen for dyrerettigheter knyttet direkte opp mot menneskerettighetene. Regan framstilte seg selv som en abolisjonist framfor en reformator, og rettighetsperspektivet innebar at han ikke ville være tilfreds med mindre enn en total avvikling av ”dyreindustrien”.⁶²¹ I likhet med Singer, fungerte Regan nærmest som en fødselshjelper for nye dyrevernsorganisasjoner, med sin understreking av dyrerettigheter, og tankegang preget av ikke-kompromiss.

Organisasjonene som fra 1970-tallet av har oppstått og tatt inspirasjon fra disse ideene, er ofte kjennetegnet av et problematisk forhold til de eldre og veletablerte dyrevernsorganisasjonene. På tross av færre medlemmer og dårligere økonomi, vant likevel de nye organisasjonene i stor grad fram, delvis på bekostning av de eldre organisasjonene. Dette gjaldt ikke minst de mer fundamentalistiske, som lyktes i å framtre som mer aktive enn de eldre og veletablerte dyrevelferdsorganisasjonene.⁶²² De nye dyrevernimпульsene med vekt på aspekter som

⁶¹⁷Han tok Darwin til inntekt for en opphevelse av et tidligere, for han først og fremst religiøst fundert, skille mellom mennesker og dyr. Singer 2002: 213.

⁶¹⁸ ALF startet som en etterkommer av en gruppe jaktsabotører på 1960-tallet. ALF kan karakteriseres som et løst nettverk med en slags cellestruktur basert på aktivisme, med et langt mer fundamentalistisk forhold til dyrevernstanken enn tidligere organisasjoner. Introducing the Animal Liberation Front, i Steven Best & Anthony J. Nocella (ed.): *Terrorists or Freedom Fighters*, New York 2004: 7-8, <http://www.animalliberationfront.com/>

⁶¹⁹ Freeman Wicklund: Direct Action: Progress, Peril, or Both?, i Best & Nocella (ed.) 2004: 239, Franklin 1999: 182-183.

⁶²⁰ Nash 1989: 143. I 1983 ga Regan ut boka ”The Case for Animal Rights”, det til da kanskje mest utfyllende filosofiske arbeidet og utlegningen av temaet. Tom Regan: *The Case for Animal Rights*, Berkley 2004.

⁶²¹ Vegetarianisme er selvsagt obligatorisk i denne tankegangen. Regan 2004: 395.

⁶²² Jasper & Nelkin 1992: 55 I følge Jasper & Nelkin var medieomtalen av det nye dyrevernet i stor grad preget av sympati og respekt, i alle fall i USA. Boka kom tidlig på 1990-tallet, og i ettertid er ikke bildet like enkelt.

rettigheter og egenverdi, har også hatt gjennomslag ved at de eldre organisasjonene har tatt opp i seg elementer av de nye ideene.⁶²³ Ikke minst har dyrevernet fått ytterligere fotfeste i akademia, kanskje særlig gjennom den forholdsvis nye fagretningen ”animal studies”, som kan sies delvis å ha utviklet seg fra dyrefrigjøringsbevegelsen.⁶²⁴

1960-tallets internasjonale oppkomst av miljøbevegelse og et revitalisert dyrevern artet seg ikke på samme måte i Norge som i mange andre land. De nye miljøorganisasjonene i Norge hadde, som vi har sett, mye av sitt utgangspunkt i en grønn populisme, hvor lokalsamfunnsperspektivet var lite forenlig med for eksempel jaktmotstand. Dette er også grunner til at dyrevernet i stor grad kan sies å være ekskludert fra miljøvernet i Norge.⁶²⁵ Mer aktivistiske grupperinger som internasjonalt fikk gjennomslag på 1970- og 1980-tallet, ble et heller marginalt fenomen i Norge.⁶²⁶ I 1989 ble imidlertid NOAH dannet, en organisasjon som fra oppstarten var fokusert på ”animal rights” framfor dyrevelferd. Organisasjonen ble raskt den største og ledende organisasjonen i så henseende.⁶²⁷

Om pressekdeknning av de mer militante gruppene på 2000-tallet: Karen Dawn: From the Front Line to the Front Page – An Analysis of ALF Media Coverage, i Best & Nocella (ed.) 2004.

⁶²³ De eldre organisasjonene er i større grad en tidligere opptatt av institusjonell behandling av dyr, framfor enkeltstående dyreplageri. Singer 2002: 226-227, Franklin 1999: 183-185. Den aller eldste dyrevernorganisasjonen ”Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals” viser på hjemmesiden at det ikke bare er kjeledyr som er organisasjonens interesseområde, men også matvareindustrien og laboratoriedyr. <http://www.rspca.org.uk/home> (2/5-2011).

⁶²⁴ http://www.nytimes.com/2012/01/03/science/animal-studies-move-from-the-lab-to-the-lecture-hall.html?_r=1&pagewanted=all, Franklin 1999: 1-2.

⁶²⁵ Grendstad, Selle, Bortne & Strømsnes 2006: 23-27. Dyrevernaven, som blant annet hadde et påbud om å behandle dyrene vel slik de ikke ble utsatt for unødige lidelse, ble i 1974 for øvrig innskjerpet med ”og takast omsyn til instinkt og naturleg trong hjå dyret”. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2001/nou-2001-18/9/1/3.html?id=364430> (2/5-2011).

⁶²⁶ De nye dyrevernspektivene hadde imidlertid fra slutten av 1960-tallet en norsk foregangskvinne i Sonia Løchen, som nok er mest kjent gjennom sine hundrevis av leserinnlegg i avisene. Aftenpostens arkiv, <http://a.aftenposten.no/> Løchen og hennes meningsfeller hadde ikke et særlig stort nedslagsfelt, men ble oftest behandlet med lett overbærenhet i avisene. På slutten av 1970-tallet startet den aldrende aktivisten opp ”Norsk liga for Dyrs Rettigheter” (NLDR), ofte omtalt som ”Dyrenes Rettigheter”. Senere tiders dyrevernsorganisasjoner i Norge trekker ofte fram Løchen som en banebryter for sitt eget arbeid. NLDR markerte seg særlig med motstand mot selfangsten, men ut over 1980-tallet også hvalfangsten. Fra midten av 1980-tallet fikk man i tillegg til Løchen og Norsk Liga For Dyrs Rettigheter, løsere nettverk som Antiviviseksjonen som gjerne opererte ut fra ungdomshus i byene, som Blitz i Oslo og UFFA i Trondheim. Morten Haugdahl: *UFFA 1981-2006*, Trondheim 2006: 75 Antiviviseksjonen var som navnet illustrerer spesielt engasjert i kampen mot dyreforsøk, men miljøene relatert til disse ungdomshusene markerte seg også i forhold til blant annet pelsnæringen. Noe stort fenomen var det imidlertid ikke, men viktig som en ny ungdommelig impuls i det norske dyrevernet.

⁶²⁷ NOAH oppstod delvis av utbrytere fra Dyrebeskyttelsen, men også med yngre og mer aktivistiske krefter. Organisasjonen var i sin aller tidligste fase en ren anti-pels organisasjon, men utvidet raskt interesseområdet. Siri Martinsen: Ti år med dyrs rettigheter, *NOAHs ARK* 1/1999, <http://www.dyrsrettigheter.no/noah/ti-ar-med-dyrs-rettigheter/> (11/4-2011) Organisasjonen skiftet i 1993 navn til ”NOAH – for dyrs rettigheter”, og ble året etter tatt inn i den statlige varme som høringsinstans for Landbruksdepartementet. Fortsatt var det kampen mot pelsnæringen som var organisasjonens mest synlige hovedfokus. Arbeidsmetodene ble utvidet fra aksjoner til press og lobbyisme, men også holdningskampanjer for vegetarianisme, mot dyreforsøk etc. NOAH samarbeidet

NOAH oppfattet seg selv som en miljøorganisasjon, og jobbet for at dyrene skulle bli en viktigere del av det norske miljøvernet. En undersøkelse blant de andre miljøorganisasjonene viser at de ikke lyktes med dette i særlig grad. NOAH ble ikke oppfattet som en miljøorganisasjon, og dyrevernet og dyrerettigheter ble i liten grad oppfattet som knyttet til miljøvern.⁶²⁸ Grupperinger som NOAH ble fortsatt ikke blir nevnt i Bredo Berntsens oppdaterte historie om natur- og miljøvern i Norge fra 2011.⁶²⁹ Det er imidlertid flere ting som tyder på at disse ideene har fått økt aksept både i offentligheten, i media og blant politikere det siste tiåret, noe vi skal komme tilbake til. Slik var det imidlertid ikke i på 1990-tallet da kontroversene omkring den norske hvalfangsten nådde sitt høydepunkt.

Samling om hvalen: Forholdet dyrevernet og miljøbevegelse

Fra og med 1960-tallet ble dyrevernet revitalisert og tok opp i seg mye av den samme kritikken man fant i "new left" og miljøbevegelsen. Ikke minst gjaldt dette kritikken av kapitalisme og instrumentell tankegang, samt frigjørings- og rettighetsperspektiver. Her stod dyrene "for tur" i forlengelse av kampen for de svarte, de homofile og kvinnene. Flere av 1970-tallets miljøvernere fremmet naturen og økosystemers iboende verdi, altså at de hadde verdi uavhengig av menneskelig utnyttelse. Vi sett at dette også var viktig for det nye dyrevernet og dyrerettighetsbevegelsen, og argumentasjonen og språkbruken var i stor grad hentet fra miljøvernet.⁶³⁰ Det er verd å merke seg at også Peter Singer knyttet til en viss grad også dyrefrigjøringen opp mot miljøvernet.⁶³¹

Greenpeace er på mange måter en nøkkel for å forstå måter dyrevernet og miljøbevegelsen møttes på 1970-tallet. Greenpeace markerte seg med saker som man gjerne forbandt med dyrevernsorganisasjoner, mens dyrevernere igjen hentet inspirasjon fra aktivisme og taktikk, men også oppbygging og finansieringsmodeller, fra Greenpeace.⁶³² Hvalfangsten og selfangsten var på mange måter møtepunktet mellom miljøbevegelsen og dyrevernet, og også et sted hvor skillelinjene mellom dem noen ganger ble uklare. I kampanjene mot hvalfangsten,

også med andre miljøorganisasjoner i enkeltsaker. Fra et par hundretalls medlemmer har NOAH i følge egen presentasjon nærmere 3000 medlemmer i dag.

⁶²⁸ Grendstad, Selle, Bortne & Strømsnes 2006: 51.

⁶²⁹ Berntsen 2011.

⁶³⁰ Jasper & Nelkin 1992: 75.

⁶³¹ Det er delvis den instrumentelle holdningen mennesker har til dyr Singer vil til livs. Moderne matvareproduksjon omtales i boka som "dyrefabrikker", som igjen skader miljøet. I større grad fokuserer han på hvordan forurensning og et instrumentelt forhold til naturen skader dyrene og dyrenes interesser.

⁶³² Jasper & Nelkin 1992: 72-76, 79.

var ofte både retorikk, tematikk og virkemidler hos dyrevernerne og miljøorganisasjonene påfallende like. Samtidig var kampen mot selfangst og hvalfangst problematisk for miljøorganisasjoner som Greenpeace. Fokuset på havpattedyr førte til stridigheter innad i organisasjonen.⁶³³ En av grunnleggerne av organisasjonen Greenpeace, Robert Hunter, kommenterte i retrospektiv kampen for selene på New Foundland på denne måten:

Det var et emne som brakte fram de verste former for antropomorfisme – selene ble gitt menneskelige egenskaper og samtidig den sterkeste medlidenhet... .. de endeløse dybder av følelser disse babydrapene kunne frambringe hos bybefolkningen, som med sine biler, bassenger og elektriske installasjoner var de verste naturødeleggere overhodet. Dertil kom enda et problem: det ville være svært uheldig å dra til New Foundland for å lage en konfrontasjon med de fattige newfoundlandere som levde nederst på den sosiale rangstigen. Kontrasten mellom de "elitære" miljøvernerne og fattigdommen blant arbeiderne kunne lett bli en sentral profil som kunne ødelegge mer enn det gagnet.⁶³⁴

Greenpeace stoppet tidlig med sine kampanjer mot urbefolkningsfangst, og det er nettopp i synet på jakt hvor dyrevernet oftest skiller seg fra miljøbevegelsen.⁶³⁵ Greenpeace har flere ganger understreket at de er en miljøvernorganisasjon, og ikke en dyrevernsorganisasjon. Sitatene nedenfor, det første av tidligere Greenpeace-talsmann for hvalsaken Kieran Mulvaney, og det andre av en kampanjemedarbeider i fiskerispørsmål, Catherine Stewart, illustrerer at i kampen for hvalene, har dette skillet vært mer diffust. Det er liten tvil om at perspektiver som er mer typiske for dyrevernet, var viktige motivasjonsfaktorer for både for støttemedlemmer og for aktivister i Greenpeace.

I had initially largely been inspired by my fascination with dolphins and whales, their possible intelligence, their evident beauty, and the fact that, as I saw it, there was no longer need for commercial whaling, or for whales and dolphins to be killed, mostly in extremely cruel fashion, as was happening around the world... ..that approach wouldn't get us very far... As a consequence, rather than blustering moral outrage, our campaigns were couched in more concrete

⁶³³ En rekke eksempler på dette finnes i Weyler 2006.

⁶³⁴ Robert Hunter: *The Warriors of the Rainbow*, 1979, gjengitt i Claudi 1988: 26-27.

⁶³⁵ Jasper & Nelkin 1992: 82-88.

*terms, concentrating on such matters as population statistics and broader environmental issues.*⁶³⁶

*I would make it clear that Greenpeace is not an animal rights organization, despite the facts that most of our campaigners who work on whale issues certainly have respect for the intelligence, communicative skills and family grouping of whales. But that is not what motivates our campaigns.*⁶³⁷

Motstanden mot selfangst og hvalfangst viste seg å være relativt virkningsfull.⁶³⁸ Den skaffet tilgang til media, tiltrakk både kjendiser og penger, og genererte også politisk støtte. Hvalsaken var ikke minst et område hvor grupperingene i de fleste land hadde store deler av offentligheten på sin side. Det er derfor ikke utenkelig at valget av hval som symbolsak, både hos miljøvernere og dyrevernerne, hadde islett av strategisk opportuniste.⁶³⁹ I 1978 var i overkant av 20 internasjonale organisasjoner og NGO'er representert i IWC som observatører, av disse kan i underkant av halvparten karakteriseres som dyrevernsorganisasjoner og miljøorganisasjoner. Av "den gamle garde" finner vi dyrevelferdsorganisasjoner som International Society for the Protection of Animals, og miljøorganisasjoner som Sierra Club, men også egne organisasjoner som utelukkende var opptatt av hvaler som Project Jonah var representert.⁶⁴⁰

I kontroversene om hvalfangsten hadde i stor grad dyrevernerne og miljøvernere en felles stemme, og på 1970-tallet et felles mål, som var et moratorium. NGO'ene hadde ikke talerett eller stemmerett ved IWC sine møter. Likevel kan man konkludere med at de ble viktigere fra 1970-tallet og framover. Organisasjonene var aktive i lobbyvirksomhet opp mot delegatene. De holdt egne pressekonferanser og ga ut egne aviser med dekning av møtene. Ikke minst var de i kraft av sin observatørstatus, hovedkilden til mediene under møtenes gang, da media ikke hadde adgang til konferanserommene. Dekningen av møtene formidlet derfor ofte organisasjonenes tolkninger, i større grad enn uttalelser fra de offisielle delegatene.⁶⁴¹

⁶³⁶ Kieran Mulvaney: *The Whaling Season*, Washington 2003: 17.

⁶³⁷ Catherine Stewart: The Resumption of Whaling Question, *Fisheries Centre Research Reports* 1:1, 1993: 33.

⁶³⁸ Robert Mandel hevder for eksempel at NGO'ers engasjement var mer effektivt i å få på plass strengere reguleringer omkring hvalfangsten på 1970-tallet, enn multilaterale forhandlinger innen IWC. Mandel 1980.

⁶³⁹ Kalland 2009: 76-81.

⁶⁴⁰ Thirtieth Meeting June 1978 – London, List of Delegates and Observers Attending, I "Twenty-Ninth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1979:16-17.

⁶⁴¹ Kalland 2009: 119-121.

Så hvordan stilte de nye dyrevernsgrupperingene til spørsmålet om for eksempel den norske vågehvalfangsten? Hos Singer var jakt, som den norske vågehvalfangsten, ikke blant de verste eksemplene på utnyttelse av dyr. Fangsten unnslopp likevel ikke kritikk. Dyr burde overlates mest mulig til seg selv, og ikke drepes så lenge det ikke var nødvendig for egen overlevelse. I forlengelse av dette forsvant også beskatningsargumentet, som vi har sett ble stadig viktigere for den norske hvalfangsten.⁶⁴²

Vi så hvordan det fra og med 1970-tallet oppstod mer militante og fundamentalistiske dyrevernsgrupperinger, og hvordan disse kan knyttes til Tom Regans tanker om dyrerettigheter. Dette kom også til uttrykk i kontroversene om hvalfangsten, både i form av ideer og etiske diskusjoner innad i kommisjonen, men også på mer militant måte ute på fangstfeltene, gjennom en organisasjon som Sea Shepherd. Vi skal merke oss at den norske vågehvalfangsten ikke kan rettferdiggjøres hos Regan. Alle dyr er like, uansett om de er utrydningstruet eller ikke.⁶⁴³ Ut fra dette ble for eksempel tanken om MSY og bærekraftig jakt, i likhet med all annen jakt avfeid som en del av problemet. Å argumentere for jakt og fangst ved å vise til tradisjoner var like lite holdbart i møte med Regans etiske program, og i sammenheng med dette ble hvalfangst og selfangst nevnt spesielt.⁶⁴⁴

Moratoriet ble av både miljøvernerne og dyrevernerne oppfattet som en stor og sjelden seier. Hvis nye bestandstall viste at det ikke var fare for overbeskatning, er det ikke så rart at miljøorganisasjoner ville vri deler av argumentasjonen mot fangsten mot dyrevern. Hvalene er altså et eksempel hvor dyrevernet til en viss grad har lyktes i å få gjennomslag for sine argumenter.⁶⁴⁵ I 1983 hadde antallet observatører i IWC blitt mer enn doblet i forhold til fem år tidligere, de fleste av dem NGO'er, og miljøvernere og dyrevernere var i klart flertall av disse. Blant de over 50 NGO'ene finner vi flere organisasjoner opptatt av dyrerettigheter

⁶⁴² Hvis overpopulasjon eller forstyrrelser av økosystemet ble et større problem, burde man i tråd med målet om å redusere lidelse, heller redusere dyrenes fruktbarhet. I forlengelse av dette kritiserte Singer også at populasjonskontroll ved beskatning, ble brukt analogt med "høsting" av ressurser. For Singer var tanken om at dyr kunne "høstes", først og fremst et resultat av spesiesistisk tankegang. Singer 2002: 243.

⁶⁴³ For Regan og hans meningsfeller kan dermed jegere aldri betraktes som naturvenner. Regan 2004: 395.

⁶⁴⁴ Regan 2004: 354.

⁶⁴⁵ Thomas B. Lawrence & Nelson Phillips: From Moby Dick to Free Willy, i *Organization* 2004:11: 697, Jasper & Nelkin 1992: 78-79.

framfor dyrevelferd, og blant disse også Sea Shepherd, som kan plasseres i den mer fundamentalistiske og militante fløyen.⁶⁴⁶

Sea Shepherd definerer seg selv som en marin verneorganisasjon med fokus på økosystemer. Samtidig er de knyttet til dyrerettigheter og har programfestet at de opererer utenfor menneskenes ”kulturelle sjåvinisme mot andre dyr”.⁶⁴⁷ Dens egenoppfatning går på at de fungerer som et slags internasjonalt politi, og aksjonerer mot brudd på internasjonal lov, som mot det den oppfatter som illegale hvalfangstoperasjoner.⁶⁴⁸

Flere av de nye og mer fundamentalistiske dyrevernsorganisasjonene som oppstod fra og med 1970-tallet kjørte en lang mer kompromissløs og militant form for dyrevernav og miljøvern, hvor maksimal økonomisk skade var en dyd.⁶⁴⁹ For Regan er voldelig aktivisme forståelig, om enn ikke ønskelig. Når man setter dyrevernet i direkte sammenheng med kampen mot slaveriet, er det forståelig at man kan oppfatte langvarig reformisme og kompromisser som uetisk i seg selv. Så lenge situasjonen for dyrene er som i dag, hevder Regan at det merkelige er at det ikke er *mer* vold fra dyrevernsaktivistene.⁶⁵⁰ Fra slutten av 1990-tallet har enkelte hevdet at vi har sett en form for ”Green Scare” både i England og USA. I USA ble dette

⁶⁴⁶ “35th Annual Meeting July 1983 – Brighton. List of Delegates and Observers Attending”, i “Thirty-Fourth Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1984: 9-10. Det har imidlertid blitt hevdet at noe av den stadige økningen av NGOer skyldes en overlatt strategi fra enkelte større internasjonale organisasjoner, hvor nye organisasjoner ble skapt for å skape inntrykket av at interessen omkring hvalkontroversene var økende. Andresen 1998: 441. Blant organisasjonene som deltok i 1983 var et titalls organisasjoner med ”hval” eller lignende i organisasjonsnavnet, men også organisasjoner som ”Assembly of Rabbis”. Sea Shepherd mistet for øvrig sin observatørstatus i IWC i etterkant av senkingen av hvalbåter på Island i 1986.

⁶⁴⁷ <http://www.seashepherd.org/who-we-are/equality-statement.html> (15/5-2011).

⁶⁴⁸ Piratfangst og illegale operasjoner omfattet nå også nasjoner som fanger hval på grunn av innvendinger eller spesiell dispensasjon, slik som Japan og Norge Sea Shepherd rettferdiggjør sin aktivisme på bakgrunn av enkelte punkter i FN’s ”World Charter for Nature”. <http://www.seashepherd.org/who-we-are/laws-and-charters.html>, <http://www.un.org/documents/ga/res/37/a37r007.htm>, <http://www.seashepherd.org/who-we-are/mandate.html> (15/5-2011) I tråd med dette har Watson uttalt at organisasjonen ville respektere IWC hvis Norge faktisk fikk godkjennelse i kommisjonen for fangsten. ”Watson”, *Nordlys* 6/4-1993. Det er all grunn til å stille spørsmål om Watsons troverdighet i så henseende. Han har en rekke andre uttalelser hvor han viser at for han er ingen kompromiss omkring hvalfangsten mulig.

⁶⁴⁹ Et kjent eksempel er ”Earth Liberation Front” (ELF) en miljøvernsorganisasjon som ble dannet av blant annet utbrytere fra ”Earth First!” i 1992. De nye dyrevernstankene var en viktig bestanddel av ELF’s program. En presentasjon av ELF sin egenforståelse: Leslie James Pickering: *The Earth Liberation Front 1997-2002*, Portland 2007. En annen er Stop Huntingdon Animal Cruelty (SHAC) ble startet i England på slutten av 1990-tallet med et direkte mål i å få Europas største laboratorium med dyretesting nedlagt. Gruppen har spredd seg til flere land, og enhver som på noen måte har forbindelse med laboratoriet er et gyldig mål. I samarbeid med ALF har SHAC heller ikke skydd taktikker som plaging av ansatte, sabotasje og bombetrusler. Kevin Jonas: *Bricks and Bullhorns*, i Best & Nocella (ed.) 2004.

⁶⁵⁰ Regan foreskriver en trinnsvis abolisjonistisk forandring, altså hvor man tar for seg enkeltsaker en etter en, med en ikke kompromisslinje, for å redusere vold. Tom Regan: *Understanding Animal Rights Violence*, i Susan J. Armstrong & Richard G. Botzler: *The Animal Rights Reader*, London/New York 2003, Tom Regan: *How to Justify Violence*, i Best & Nocella (ed.), New York 2004.

særlig tydelig på 2000-tallet, i etterkant av stadig mer militant retorikk, og ikke minst den økende terrorfrykten. I etterkant av 9/11 rammet USA's Patriot Act og andre lignende lover i resten av vesten, enkelte av de nye dyrevernsorganisasjonene, med sine lederløse nettverk og direkte aksjoner, hardt.⁶⁵¹

Sea Shepherd er nettopp et eksempel på en miljøorganisasjon som har hentet mye av sitt tankegods fra dyrerettighetsbevegelsen, og har også hatt Tom Regan som rådgiver. Til tross for bruk av direkte aksjoner og sabotasje, har de i liten grad blitt fordømt og rammet juridisk og politisk på samme måte som andre dyrevernsorganisasjoner. Watson og hans organisasjon stod fra slutten av 1970-tallet bak flere militante aksjoner, som senkninger av spanske hvalskuter i 1980, men fikk likevel observatørstatus i IWC etter disse aksjonene.⁶⁵² Sea Shepherds aksjoner har foregått både i internasjonalt farvann og i andre lands kystfarvann, og av fangstland har aktivismen blitt oppfattet som terror og angrep på andre nasjoner. De er kjent for sin ikke-kompromisslinje, men har likevel blitt hedret med egen tv-serie, og dette skjedde i tiden etter "green scare" og "patriot act". Kan det hende at sympatien og velviljen for organisasjonen er grunnet i at Sea Shepherd i særlig grad angriper akkurat hvalfangsten?

I Norge har imidlertid Watson og Sea Shepherd først og fremst blitt betraktet som øko-terrorister.⁶⁵³ Dyrevernet har påvirket den internasjonale miljøbevegelsen, og det felles engasjementet mot hvalfangst er et av stedene dette har skjedd. I norsk miljøbevegelse har imidlertid ikke påvirkningen fra dyrevernet hatt det samme gjennomslaget. I Norge markerte NOAH seg raskt i media, og angrep hvalfangsten spesielt. I de første årene ble den nye organisasjonen karakterisert som militant og aggressiv i norske aviser. De var også den eneste norske støttespilleren for Sea Shepherd, en organisasjon som altså ble massivt fordømt av en

⁶⁵¹ Aktivister fra nettverk som ALF, ELF og SHAC har i etterkant av dette i større grad blitt behandlet som øko-terrorister og til dels fått høye straffer på mange års fengsel for sine aksjoner, og til dels har negativiteten også rammet en populær og ikke-militant organisasjon som PETA. Se for eksempel Jason Black & Jennifer Black: *The Rhetorical "Terrorist": Implications of the USA Patriot Act on Animal Liberation*, og Steven Best: *It's War! The Escalating Battle Between Activists and the Corporate-State Complex*, i Steven Best & Anthony J. Nocella (ed.): *Terrorists or Freedom Fighters*, New York 2004. Denne boka må forøvrig betraktes som et forsvar for dyrerettighetsfilosofien og militante taktikker, og er et godt eksempel på dyrevernspositiv litteratur som på en fundamentalistisk måte karakteriserer alle kontroverser i et godt/ondt perspektiv.

⁶⁵² Watson og hans skip Sea Shepherd opererte i disse årene under navnet Earthforce Environmental Society. Sea Shepherd hadde observatørstatus i IWC fram til utestengelse i 1987 i etterkant av senkningen av hvalbåter og sabotasje av hvalstasjon på Island. IWC har i etterkant gjentatte ganger fordømt Sea Shepherd. Se for eksempel "IWC fordømmer Sea Shepherds aksjon", *NTBtekst* 25/1-1994.

⁶⁵³ Se for eksempel "Terror-trussel mot norsk hvalfangst", *Bergens Tidende* 1/7-1992, "Norske kvalskuter kan bli truet av TERROR", *Nordlys* 29/12-1992, "Sabotasje mot hvalfangstskuter opp i spørretimen", *NTB* 10/1-1993, "Fra ideologi til øko-terrorisme", *Bergens Tidende* 9/7-1994.

samlet norsk miljøbevegelse, inkludert Greenpeace. Terrorstempelen lå derfor ikke langt unna i tidlige artikler hvor NOAH ble omtalt.⁶⁵⁴ I 1993, da kontroversene omkring den norske hvalfangsten nådde sitt høydepunkt, hadde organisasjonen lite gjennomslag eller sympati fra mediene.⁶⁵⁵

Den sansende hvals inntreden i forvaltningen

Vi har sett at argumentet om det barbariske ved hvalfangsten, allerede var fremme i kritikken mot den antarktiske ekspansjonen på 1920-tallet. Dette var også en viktig faktor for deler av miljøbevegelsens engasjement mot fangsten fra 1970-tallet. Som vi har sett var de opprinnelige målene for IWC først og fremst sikring av industrien, og å unngå overbeskatning av hvalene. Den opprinnelige konvensjonen fra 1946, forholdt seg ikke til spørsmål om dyrevelferd i det hele tatt.⁶⁵⁶

På slutten av 1950-tallet henvendte imidlertid to ulike dyrevelferdsorganisasjoner seg til IWC med spørsmål om den antarktiske fangsten var tilstrekkelig human. Disse bekymringene ble fulgt opp og behandlet i IWC, som opprettet en arbeidsgruppe som skulle undersøke om alternative fangstmetoder kunne redusere avlivningstiden. I 1960 ble dette arbeidet presentert for kommisjonen, som i 1961 konkluderte med at sprengharpunen "ikke nødvendigvis" var inhuman. IWC anbefalte derfor heller ikke mer arbeid for å forbedre av fangstmetodene.⁶⁵⁷ Temaet ble ikke behandlet i kommisjonen igjen før på 1970-tallet, på samme tid som ulike NGOer trappet opp sitt arbeid opp mot IWC.

I 1975 ble human fangst og avlivning nok en gang et tema for IWC, og det har siden vært et fast saksområde på kommisjonens møter. Det var kommisjonæren fra USA som igjen tok opp temaet, og den vitenskapelige komiteen anbefalte å undersøke om utviklingen etter 1960 innen for eksempel anestesi, kjemi eller eksplosiver, kunne være med på å forbedre dette aspektet

⁶⁵⁴Organisasjonen kalte seg fra 1990 "NOAH - Dyrenes Frigjøringsfront". De ble derfor ikke unaturlig sammenlignet med Animal Liberation Front, som var noe kjent i avisene på grunn av til dels voldelige aksjoner internasjonalt. Se for eksempel "Sier ja til terror", *VG* 16/1-1993.

⁶⁵⁵ Omtalen av NOAHs representant etter at de fikk slippe til i radio med sine argumenter mot hvalfangst gir et visst bilde av dyrevernernes manglende gjennomslag: "Mange vil si at jenta er sprøyte gal etter gårsdagens intermezzo i radio. Men det gjør vi ikke... Hvis psykiatrien skal brukes til å bure inn annerledes tenkende, er vi på nivå med det avgåtte Sovjetunionen i hine hårde dager under Leonid Bresjnev", "Så samles vi på kvalen", *Nordlys* 9/1-1993.

⁶⁵⁶ Dette på tross av at konferansen mottok et brev som hevdet at hvis fangstens grusomhet ble kjent, ville "hele den siviliserte verden reise seg i protest". Brevet kom for øvrig fra en fabrikant av elektrisk hvalfangstutstyr. Tønnessen & Johnsen 1982: 700.

⁶⁵⁷ Mitchell, Reeves & Evely 1986: 9-10, Tønnessen & Johnsen 1982: 701.

ved fangsten.⁶⁵⁸ Undersøkelsene konkluderte med at det ikke fantes alternativer til sprengharpunen som kunne redusere tiden det tok for hvalene å dø. Arbeidet med temaet i den vitenskaplige komiteen fortsatte, og året etter kom det inn nye rapporter som blant annet så på mulighetene for bruk av bedøvelse i fangsten. Diskusjonene omkring human fangst var på denne tiden utelukkende rammet inn som et spørsmål om å redusere tiden fra hvalene ble skutt, til bevisstløshet eller død inntraff.

Den vitenskaplige komiteen kom med en rekke anbefalinger om videre arbeid og kartlegging. IWC vedtok også at man skulle innhente og vurdere informasjon om vågehvalfangsten, som ble utført med kaldharpun.⁶⁵⁹ I følge den vitenskaplige komiteen var responsen på anbefalingene fra kommisjonen og komiteen de første årene laber. I 1977 vedtok imidlertid kommisjonen å hente inn data, samt utvikle et eget forskningsprogram for å undersøke forbedringer av fangstmetodene.⁶⁶⁰ Ved kommisjonens møte i 1978 var arbeidet i gang, og en egen underkomité presenterte sine første resultater, blant annet et utkast til en oversikt over fangstmetoder. Det ble vedtatt at fangstnasjonene måtte registrere og innrapportere informasjon om hver drepte hval. Dette ville si at de måtte registrere informasjon om eventuelle metoder for avlivning etter harpunering, antall hval som ble skutt men ikke landet, og når mulig også tid fra treff til døden inntraff, samt informasjon om våpenets pålitelighet.⁶⁶¹

Fortsatt var konklusjonen fra den vitenskaplige komiteen at den eksplosive harpunen var den mest humane måten å ta livet av en hval på. Komiteen kom imidlertid også med en vurdering av fangstmetodene i urbefolkningsfangsten i Alaska. Denne ble beskrevet som ineffektiv, og det ble videre hevdet at fangstmetodene uunngåelig førte til mange tapte skadede hvaler.⁶⁶² Som en anbefaling for videre arbeid anbefalte komiteen at veterinærer i større grad burde delta som feltobservatører og forskere, for og igjen rapportere tilbake til IWC og i fellesskap utarbeide framtidig handling. Ikke minst måtte IWC utarbeide et standardkriterium for bevisstløshet og død, et problem som ble hevdet å være påvirket av subjektive vurderinger.⁶⁶³

⁶⁵⁸ "Chairman's Report of the Twenty-Seventh Meeting", http://www.luna.pos.to/whale/iwc_chair75_14.html

⁶⁵⁹ Mitchell, Reeves, & Evely 1986: 10, "Chairman's Report of the Twenty-Eighth Meeting", http://www.luna.pos.to/whale/iwc_chair76_19.html.

⁶⁶⁰ Mitchell, Reeves, & Evely 1986: 10-11, "Chairman's Report of the Twenty-Ninth Meeting", http://www.luna.pos.to/whale/iwc_chair77_22.html.

⁶⁶¹ Chairman's Report of the Thirtieth Annual Meeting", I "Twenty-Ninth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1979: 27-28, 32.

⁶⁶² "Report of the Scientific Committee", Twenty-Ninth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1979: 90-92.

⁶⁶³ Ibid: 92.

Ved kommisjonens møte i 1978 var det imidlertid også land i kommisjonen, som hevdet at hvalfangst i seg selv var uetisk.⁶⁶⁴ En egen underkomité hadde allerede begynt arbeidet med å analysere hvalens adferd, ut fra et spørsmål om dette skulle påvirke forvaltningen. Denne komiteen diskuterte blant annet sosiale relasjoner blant hvalene, sosiale relasjoner mellom hvaler og mennesker, kommunikasjon, intelligens, hvalens evne til å løse problemer, formidle informasjon, og forstå abstrakte konsept. Det ble videre etterlyst en vurdering av etiske perspektiver på fangsten, blant annet på bakgrunn av denne tematikken. Representanter for den vitenskaplige komité så seg ikke mer kvalifisert i dette temaet enn andre deler av kommisjonen, men det ble likevel opprettet egen underkomité som skulle se på etikk relatert til forvaltning.⁶⁶⁵

Det var etter hvert fangstlandene som stod i spissen for arbeidet med forbedringer av dette aspektet av fangsten. I kjølvannet av forbudet mot kaldharpunen arbeidet Japan og Norge med alternativer til denne fangstmetoden. Hvis dyrevelferd skulle tas hensyn til i forvaltningen, var det da heller liten tvil om at det var problemer med fangsten i så henseende. Den norske delegasjonen presenterte i 1983 en rapport fra den norske fangsten, utarbeidet av veterinær Egil Ole Øen. Rapporten anslo at umiddelbar død inntraff i omkring 22 % av tilfellene, mens mediantiden fra hvalen ble skutt til den døde var på over 10 minutter.⁶⁶⁶

Etter videre eksperimentering med nye granatharpuntyper, anslo foreløpige rapporter i 1984 at umiddelbar død eller bevisstløshet inntraff i 80 % av tilfellene, altså en betraktelig forbedring i forhold til tallene noen få år tidligere. Det økende fokuset på spørsmålet om human avlivning gjorde at både tematikk og kriterier ble stadig mer komplekse. Rapportene fra fangstlandene tok blant annet form av sammenligninger av teknologi og våpendetaljer, en tematikk som lå langt unna ekspertisen i den vitenskaplige komiteen. Spørsmålet om human avlivning ble overført til den tekniske komiteen, samt til en egen ekspertgruppe. I arbeidsgruppen ble det ikke minst diskutert hvordan man skulle fastsette kriterier for

⁶⁶⁴ Det var Panama sin kommisjonær som argumenterte om at hvalfangst i seg selv var uetisk. Panama hadde en historisk rolle i den moderne hvalfangsten, da særlig som flagg for operasjoner som ville unndra seg skattelovgivning, gjerne norske operasjoner. Vi har også sett at Panama var nær knyttet til Onassis og Olympic Challenger eskapader. Panama var for øvrig i 1972 et av landene som stemte mot forslaget om et moratorium. "Chairman's Report of the Thirtieth Annual Meeting", "Twenty-Ninth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1979: 27, Tønnessen og Johnsen 1982.

⁶⁶⁵ "Chairman's Report of the Thirtieth Annual Meeting", "Report of the Scientific Committee", "Twenty-Ninth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1979: 27, 92-94.

⁶⁶⁶ Donovan 1986: 144, Mitchell, Reeves, & Evelyn 1986: 87-88.

bevissthetstap på en hval. Nye rapporter fra Norge i 1985 anslo at 68 % av hvalene døde eller tapte bevisstheten innen ett minutt, 90 % innen 15 minutter.⁶⁶⁷

På tross av at fangstlandene har vært skeptiske til vendingen i IWC hvor dyrevelferd har fått en større rolle, er det heller ingen tvil om at både Norge og Japan investerte mye i forbedringer av fangstmetodene, og dermed bidro til å redusere av den tiden det tar fra en hval blir skutt til den mister bevisstheten/dør.⁶⁶⁸ Fra et dyreverns synspunkt ble likevel et resultat hvor omtrent 10 % av dyrene ikke døde i løpet av 15 minutter, oppfattet som urimelig. Hvor stor vekt skulle man for eksempel legge på skadeskyting, unntak og makstid? Flere stemmer i IWC krevde nå full stopp i all hvalfangst hvis ikke betraktelige forbedringer ble oppnådd

Spørsmålet om hvilke hvaler og hvilken fangst, kriteriene for human avlivning skulle gjelde for, ble også stadig mer brennbar. Forskjellige former for urbefolkningsfangst hadde som vi har sett delvis blitt skilt ut fra annen fangst i forvaltningen. Noe av grensearbeidet gikk blant annet på definisjoner og kriterier knyttet til tradisjon, og dette også i forhold til fangstmetoder. Økende oppmerksomhet mot denne fangsten skapte nye konflikter hvor autentisitet ble satt opp mot dyrevelferd, hvor det ble framsatt kritikk av at urbefolkningen ble pådyttet IWC sine kriterier for human fangst. I mediene var færøyske grindadrap et mye brukt eksempel på det barbariske ved hvalfangsten. Fangsten av små hvalarter, som for eksempel ulike delfiner, fikk blant annet på grunn av dette stadig mer oppmerksomhet. ”Småhval” ble et spesielt sår og kontroversielt punkt innen IWC, da dette ikke var spesifisert i konvensjonen. Kunne IWC i det hele tatt diskutere disse? Særlig Japan kjempet hardnakket for at dette ikke skulle omfattes av konvensjonen.⁶⁶⁹

Skepsisen mot IWC sin vending mot spørsmål som gjaldt dyrevelferd ble stadig tydeligere. På 1990-tallet ble debatten ytterligere komplisert. Japan stod fast på at oppfatningen at hva som var human eller ikke var subjektivt, og dessuten skulle spørsmålet om human fangst uansett ikke være et anliggende for IWC i følge konvensjonen.⁶⁷⁰ Det var en tydelig frustrasjon blant fangstlandene som følte at de allerede hadde fulgt opp kommisjonens opprinnelige ønske, om

⁶⁶⁷ Donovan 1986: 143-148, “Chairman’s Report of the 34th Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair82_19.html.

⁶⁶⁸ Donovan 1986: 151.

⁶⁶⁹ Donovan 1986: 148.

⁶⁷⁰ Se feks ”Chairman’s Report of the Forty-Third Annual Meeting”, ”Forty-Second Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1992: 40, ”Chairman’s Report of the Forty-Fourth Annual Meeting”, ”Forty-Third Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1993: 15.

å redusere tiden det tok fra harpunering til død. Diskusjonene om hva human avlivning innebar hadde imidlertid blitt langt mer komplisert. I forhold til fangstmetoder og human fangst ble ekspertisen stadig utvidet. Veterinærer, våpeneksperter, fysiologer, medisinere med ekspertise på stress, samt hvalfangere var alle aktuelle i forhold til analyser og problemstillinger.⁶⁷¹

I diskusjonene ved kommisjonens møte i 1992 framstod IWC som en slags "usamstemmig avantgarde" innen forvaltning med hensyn til dyrevern. Et av de store stridstemaene i forlengelse av den stadig mer kompliserte innrammingen av human avlivning, var om definisjonen av "human fangst" fra 1980 skulle oppfattes som et ideal, eller som et krav for fangsten. Skulle avlivningen av hval sees i sammenheng med annen jakt på landjorda, og i så fall hvordan? Var hvalfangst jakt eller matproduksjon? I tråd med ideene fra dyrevernet burde et krav om human avlivning gjelde alle dyr, og ikke bare hvalen. Et annet syn i kommisjonen understreket at definisjonen først og fremst måtte oppfattes som et ideal. Idealet måtte settes i en kontekst hvor det måtte legges vekt på hva som faktisk var mulig ut fra forutsetninger.⁶⁷²

Dyrevelferd og human avlivning hadde blitt en integrert del av forvaltningen i IWC. Til sammen handlet tematikken kanskje også om noe mer enn human avlivning alene. Hvalen framstod i en særstilling, og hvalfangsten ble i stadig sterkere grad ble tillagt en annen status enn andre former for jakt. Parallelt med diskusjonene om dyrevelferd og avlivningstid fortsatte arbeidet omkring hvalfangsten og etikk. På et spesialmøte om temaet i 1980 ble det anbefalt at IWC skulle gå i videre dialog med filosofer. Forslaget endte imidlertid ikke opp med å bli anbefalt innen kommisjonen.⁶⁷³ Likevel peker disse diskusjonene både på at ideer som var typiske for dyrevernet begynte å få innpass, og at helt annen ekspertise enn for eksempel populasjonsbiologer ble tillagt status i forvaltningen.

Det er i sammenheng med dette verd å merke seg at rapporter fra en konferanse hvor "ikke-konsumerende nytte av hvalressurser" allerede ble presentert ved kommisjonens møte i 1983. Dette var et helt nytt element, og et forsøk på omdefinering av ressursbegrepet i forvaltningen.

⁶⁷¹ "Chairman's Report of the Forty-Fourth Annual Meeting", "Forty-Third Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1993: 13-15.

⁶⁷² "Chairman's Report of the Forty-Fourth Annual Meeting", "Forty-Third Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1993: 13-15, 38-39.

⁶⁷³ "Chairman's Report of the Thirty-Second Annual Meeting", http://www.luna.pos.to/whale/iwc_chair80_18.html.

Begrepet ble grunnlagt med at menneskets forhold til hvalene hadde blitt betraktelig endret, og at ressursperspektivet dermed handlet om noe annet ”enn å drepe dem for produkter”. Hvalenes turistpotensial og pedagogiske verdi var blant de nye aspektene som ble trukket fram.⁶⁷⁴ Dette leder fram til tematikk vi skal undersøke i neste kapittel.

Den mest sansende av våre medskapninger

I dette kapitlet har vi særlig sett på dyrevernet, og den økende viktigheten av aspekter fra dette i innrammingen og forvaltningen av hvalene. Norge ble på grunn av jakt på hval og sel på mange måter dobbelt rammet av den nye oppkomsten av dyrevernet, da aktivisme i forhold til disse dyrene på mange måter var det som samlet både miljøorganisasjoner og dyrevernere internasjonalt.⁶⁷⁵ I Norge ble det revitaliserte dyrevernet et marginalt fenomen. Ikke ble dyrevernet i særlig grad tatt opp i den norske miljøbevegelsen heller. Noe av grunnen kan vi finne i den norske miljøbevegelsen affinitet med den særegne norske populismen, og tilknyttingen og sympatien med distriktsbefolkningen og mennesker som levde med og av naturen.

Det er mange forklaringer på hvorfor dyrevelferd ble en viktigere del av forvaltningen av hvalene. På mange måter gjenspeiler dette mer generelle endringer i forholdet mellom menneske og dyr, særlig i vesten. I deler av litteraturen om hvalfangst er imidlertid dette forklart utelukkende som økt innflytelse fra nettopp grupperinger knyttet til dyrevelferd og dyrerettigheter, både på miljøbevegelsen og på kommisjonen som sådan.⁶⁷⁶ Forholdet til dyrene har utvilsomt endret seg. Sosiologen Adrian Franklin knytter dette til blant annet økonomiske og kulturelle endringer, og at dette igjen kan relateres til menneskers følelser for ”naturen”, og ofte også til en politisering av forholdet mellom dyr og menneske. Mennesket må ta moralsk ansvar, hvis det skal redde seg selv, en tanke som igjen er knyttet til miljøvernet.⁶⁷⁷ Ikke minst møter vi de ville dyrene og får dem inn i stua via tv-skjermen, noe vi skal se nærmere på i neste kapittel.

⁶⁷⁴ “Chairman’s Report of the Thirty-Fifth Annual Meeting”, “Thirty-Fourth Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1984: 26.

⁶⁷⁵ Jasper & Nelkin 1992: 13, 52.

⁶⁷⁶ Se for eksempel Kalland 2009. For vektlegging av andre faktorer, som større kulturelle og samfunnsmessige omveltninger: se for eksempel Franklin 1999.

⁶⁷⁷ Franklin 1999: 46, 53-59.

Den sansende hvalen ble forsøkt fanget på flere måter, og fra ulikt hold. Innen dyrevernet har vi sett at bestemte filosofer hadde en vesentlig innflytelse. I forvaltningen ble den sansende hvalen forsøkt fanget og definert av den vitenskaplige komité, den tekniske komité, og egne arbeidsgrupper. Fangstlandene kom etter hvert på banen og forsøkte å løse problemet den sansende hvalen hadde blitt for egen fangst, ved å møte kravene om human avlivning ved tekniske forbedringer.

Vi så i forrige kapittel hvordan fangstland tok føringen når det gjaldt de store telleprosjektene, samtidig som det kan hevdes at den opprinnelige etterspørselen etter bestandstall i hovedsak kom utenfra. I dette kapitlet har vi sett at heller ikke tematikken omkring human avlivning kom fra fangstland, men at fangstlandene tok mye av føringen når det gjaldt forskning og problemløsning. Tar vi Norge som eksempel ser vi at det fra politisk hold ble satt inn en rekke tiltak for å bedre dette aspekt ved fangsten, på tross av at hvalfangerne på mange måter benektet premisset. Norske myndigheter og vitenskapsmenn forsøkte seg med teknologiske forbedringer, hvor overgangen fra kaldharpun til en nyutviklet granatharpun var det viktigste. Dette var ikke det eneste tiltaket, som blant annet ble deler av større forskningsprosjekt ved veterinærhøyskolen. Her var obligatorisk skyttertrening viktig, men også regulering, hvor man blant annet fikk på plass et eget regelverk med instruksjoner på hvordan hvalen skal skytes. Ved å godta premisset om human fangst, måtte man også sikre at systemet fungerte, noe som igjen krevde observasjon og kartlegging.

Både tiltak som telleprosjektene og forbedringer i forhold til human avlivning, førte til frustrasjoner for fangstlandene i møte med enkelte krefter i IWC. Det var klart at hva som er human og ikke, var i stadig endring. Enkelte land avviste også arbeidet omkring utprøvinger og forbedringer av dette aspektet som uetisk, da dette under utprøving medførte inhuman fangst.⁶⁷⁸ Fangstland har forsøkt å innrette seg etter endringer, men ofte i seneste laget. Ikke minst har hvalen i sine ulike former vist seg å være et ”bevegelig mål”. Det har samtidig vært motvilje, særlig blant fangstlandene, mot at disse aspektene i det hele tatt skal ha en plass i forvaltningen da de for dem i hovedsak omhandler etikk og ikke økologi.⁶⁷⁹ Fangstlandene

⁶⁷⁸ Som Australias kommisjonær uttalte i 1992: ”the killing of whales is often not humane. Whales should not be taken to test further the methods currently used...”, “Chairman’s Report of the Forty-Fourth Annual Meeting”, “Forty-Third Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1993.

⁶⁷⁹ Kalland: 2009: 176. Dette gjelder i enda større grad aspektene som direkte berører etikk som forvaltningsgrunnlag, slik som hvalens egenskaper som grunnlag for forvaltning. Her har det vært lite respons fra fangstlandene.

argumenterte ved stadig å vise tilbake til den opprinnelige konvensjonen fra 1946, som nok holdt forvaltningssystemet på plass, men samtidig både ble stadig fjernere fra arbeidet i kommisjonen, og fra hvalene som ble diskutert og forvaltet.

For fangstlandene ble det stadig større skepsis omkring hvilke ringvirkninger et økt dyrevernsaspekt ville få for hvalfangsten, men potensielt også for internasjonal forvaltning av andre naturressurser. Fra et dyrevernsynspunkt er nettopp dette et viktig poeng. En forvaltning av hvalene som tok hensyn til de nye dyrevernsaspektene, burde få ringvirkninger også på forvaltningen av andre dyr. Interessen for dyr innebærer ikke nødvendigvis et negativt menneskesyn, slik vi har sett hvalfangstmotstanderne tidvis ble presentert i norsk media. Franklin hevder at dette heller kan representere en tro på menneskets forbedring. En forbedring vil da være å gå fra et antroposentrisk og instrumentelt forhold til våre medskapninger, til et forhold mer preget av ”zoosentrisme” og empati.⁶⁸⁰

Hvalene var uansett i ferd med å bli en slags avantgarde i forhold til hvilke aspekter som ble funnet interessante å ta med i forvaltnings spørsmål. Det er faktum at folks engasjement i natur og biodiversitet gjerne kanaliseres gjerne mot utvalgte saker/dyr. Fokuset på hvalfangsten kan da også sees på som å være helt i tråd med ”dyrerettighetenes far” Tom Regans evolusjonære abolisjonisme. Regan fordrer, i sin kamp for en fullstendig omdefinering av forholdet mennesker har til dyr, at man tar for seg enkeltsaker en etter en, og arbeider med en ikke kompromisslinje i forhold til enkeltsakene. Valget av hvalsaken er da et naturlig eksempel på en slik enkeltsak. Kampen mot hvalfangsten hadde allerede en stor grad av sympati, hvalen var en ”flaggskip-art”, og moratoriet var en allerede oppnådd stor symbolsk seier. I et slikt perspektiv kan kampen mot hvalfangsten og fokuset på aspekter som human avlivning og etikk oppfattes som systemkritikk.

Likevel er det ikke så enkelt som dette. Hvalfokuset og omtanken for enkelthvaler reflekterer økt omtanke for dyr generelt, men ikke bare dette. For er alle dyr like? Hvalen har en rekke heldige biologiske egenskaper. Som sjøpattedyr som lever i det mystiske havet, ser ut som fisk, men har hjerte og lunger som landpattedyr, eller kanskje som mennesket? Denne mellomstillingen, det mystiske og diffuse, har innvirkning på at omtanken for hvalen ble til noe mer enn et spørsmål om dyrevelferd og dyrevern. Vi har i dette kapitlet sett at også

⁶⁸⁰ Franklin 1999: 175.

temaer som hvalens sosiale organisering, familiestrukturer hos enkelte arter, og intelligens ble funnet relevante i innrammingen av det som tidligere var simpel ressursforvaltning. Hvalen var i ferd med å bli den mest sansende av alle våre medskapninger. Men kanskje er hvalen noe mer enn dette.

Jeg avslutter dette kapitlet med to eksempler som tyder på dette. Roger Payne er en biolog vi skal komme tilbake til i neste kapittel. I sin bok "Among Whales" fra 1995 undrer han over hvor det i ettertid hadde blitt av de store russiske fabrikkskipene, som vi så at via Greenpeace sin aktivisme fikk representerte hvalfangsten gjennom tv-bilder i de 1000 hjem. Payne fikk vite at de nå gikk i skytteltrafikk som slakteskip mellom Russland og Australia. På skipene ble 10 millioner sauer årlig slaktet. Payne kommenterte dette lakonisk: "*It's a bit tough on the sheeps, but at least keeps these vessels off the whales' backs for the nonce.*"⁶⁸¹ En slik kommentar tyder ikke på at han nødvendigvis var motivert av dyrerettigheter generelt.

I 1991 trykket "The American Journal of International Law" en lengre artikkel hvor det ble argumentert for hvalenes juridiske rett til å leve. Dette er i tråd med tanker vi har sett fra det mer fundamentalistiske dyrevernet, men artikkelen understrekte at denne retten gjaldt hvalene i sær. I samme artikkel ble tankemønsteret som fikk mennesker til å føle at de hadde ha rett til å jakte på hvaler, direkte knyttet til etnisk rensning og folkemord.⁶⁸² Det er mye som tyder på hvalen hadde blitt noe høyst spesielt, og noe mer enn et dyr. Hvalen var også noe mer enn kun et symbol. Så hva hadde skjedd med hvalen? Noe mer forståelse kan vi få ved å se på et annet aspekt, nemlig endrede kulturelle framstillinger av hvalen, og oppkomsten av den unike hval.

⁶⁸¹ Roger Payne: Among Whales, gjengitt i Peter Stoett 1997: 109.

⁶⁸² Anthony D'Amato & Sudhir K. Chopra: Whales: Their Emerging Right to Life, *The American Journal of International Law*, 1991.

Kapittel 8

Hvalen som kulturell forestilling og produkt: Den unike hval

Vi har sett hvordan hvalen har blitt innrammet som først en økonomisk, og siden en økologisk størrelse, og hvordan dette igjen har påvirket forvaltningen av den. I forrige kapittel så vi hvordan dyrevernideer og hvalen som en sansende medskapning, oversvømte den mer snevre økologiske innrammingen. Det kan synes som om hvalen på mange måter fikk en stadig mer unik rolle blant dyrene. Noe av grunnen til hvalens unike posisjon kan både knyttes til, og gjenspeiles av, den endrede rolle hvalen har i kulturen forøvrig.

Vi har tidligere sett hvordan miljøbevegelsen og dyrevernere var aktive i endringen av synet på hvalen. Jeg skal i dette kapitlet i større grad fokusere på hvordan hvalen kom til uttrykk i populærkulturen. De fleste vestlige mennesker møter da også hvalene kun gjennom slike representasjoner. Det er derfor ikke urimelig å påstå at kunnskapen vi har om dyrene igjen i stor grad er bygd på tolkninger av representasjoner vi har fått presentert gjennom bilder, tv, filmer etc. Hvilke representasjoner er det i så fall vi får presentert? Bildet av hvalen og hva den symboliserer har endret seg, særlig de siste 40 årene. Hvor litteraturens mest kjente hval Hermann Melvilles *Moby Dick*, fra 1851, viste seg som en stor og ødeleggende kraft som ikke sparte noen, er hvalene i dagens litteratur og filmer av en helt annen støpning.⁶⁸³

I dette kapitlet vil jeg blant annet undersøke ulike kulturelle representasjoner av hvalen. Ut fra dette vil jeg forsøke å svare på en rekke spørsmål. På hvilken måte er hvalen unik? Hvilke endringer kan vi spore i oppfatningen om hvalen? Hvordan ble hvalen presentert i populærkulturen? Hva har dette å si for oppfatningen og forvaltningen av hvalene? Ikke minst skal jeg videre undersøke hvordan den endrede hvalen ble mottatt og møtt av de gjenværende fangstnasjonene, men også i deler av samfunnsvitenskapene.

⁶⁸³ Det finnes en enorm mengde av ulike tolkninger av *Moby Dick*, og den hvite hvalen har blitt sett som bilde på den rene ondskap, men også Naturen, Dyret, Havet, Gud, Skjebnen, Universet etc. Se for eksempel Jan Kjørstad: *Det hvite dypet*, i Herman Melville: *Moby-Dick*, Oslo 2010.

Alle dyr er likestilte...

Med overskriften "All animals are equal..." innledet Peter Singer boka "Animal Liberation" som ble utgitt i 1975.⁶⁸⁴ Muligens hadde sosialantropologen Niels Einarsson dette i tankene da han i en artikkel om konflikter omkring den islandske hvalfangsten satte overskriften "All animals are equal but some are cetaceans".⁶⁸⁵ For det er liten tvil om at hvalene innehar en ofte særegen posisjon blant dyrene. En av Greenpeace sine grunnleggere beskrev hvalenes posisjon på denne måten: "The whales are a way to open people to the natural world. Ultimately, the message is that every creature has its own value and right to survival".⁶⁸⁶ Vi så i forrige kapittel at hvalene og forvaltningen av dem, flere ganger ble karakterisert som en slags avantgarde for et nytt syn på naturen, og et nytt forhold mellom dyr og menneske. Dette forklarer imidlertid ikke alt om hvalenes unike posisjon.

Det finnes i dag flere hundre nasjonale og internasjonale NGO-kampanjer mot hvalfangst, både blant dyrevernerne, miljøorganisasjoner og enkeltsaksgrupperinger. Hvalen som art har en spesiell plass både hos organisasjoner som ellers er fokusert på økologi, og i organisasjoner fokusert på dyrevern. Det kan hevdes at den representerer et unntak i forhold til annen ressursforvaltning. Dette representerer hvalen i kraft av for eksempel egenverdi og intelligens, eller rett og slett som å være en "flaggskip-art".⁶⁸⁷ I forrige kapittel så vi også at beskrivelser og argumentasjon hos de ulike organisasjonene gjerne gled over i hverandre, men at dyrerettighetsperspektivet hos miljøorganisasjoner i større grad gjaldt for hvalene enn for andre dyr.

I kontroversene omkring hvalfangsten har hvalene og hvalfangsten blitt tillagt en rekke egenskaper. Historien om overbeskatningen har gjort hvalene til et sterkt symbol for både miljøvernere og dyrevernerne. Med årene har innramminger i stadig større grad handlet om hvalenes egenskaper. Vi ser blant annet at vitenskaplig kontroversielle påstander om hvalenes intelligens har blitt et stadig viktigere poeng og argument for at akkurat hvalene skal få være i fred for beskatning.⁶⁸⁸

⁶⁸⁴ Peter Singer: *Animal Liberation*, London 1976: 1.

⁶⁸⁵ I tillegg til analogien til USAs uavhengighetserklæring og George Orwell's "Animal Farm". Niels Einarsson: *All animals are equal but some are cetaceans. Conservation and culture conflict*, I Kay Milton (ed.): *Environmentalism: The View from Anthropology*, London 1993.

⁶⁸⁶ Uttalelse av Rod Marining, en av Greenpeace sine grunnleggere sitert i Weyler 2006: 335.

⁶⁸⁷ Kalland 2009: 47-49.

⁶⁸⁸ Kalland 2009: 30-31, Stoett 1997: 29-30.

For den norske antropologen Arne Kalland er endringen av synet på hvalene og hvalfangsten, i høy grad en historie om en mer eller mindre målbevisst konstruksjon, av det han benevner som myten om "superhvalen". Superhvalen er hos Kalland blant annet et resultat av at motstanderne av hvalfangst snakker om den singulære "hvalen", men henter trekk fra en rekke forskjellige hvalarter. Biologisk er hvalen spesiell ved for eksempel å være særdeles intelligent (gjelder enkelte delfinarter), verdens største dyr (blåhvalen), synger vakkert (knølhvalen), har den største hjernen (spermhvalen), er utrydningstruet (grønlandshvalen), er vennlig (gråhvalen), har stabile og "menneskelignende" familierelasjoner etc. Til sammen utgjør dette bilde av et unikt dyr det er spesielt umoralsk å drepe.⁶⁸⁹

"Den unike hvalen" formidles av NGO'er med engasjement i hvalene og hvalfangsten, som for eksempel Whale and Dolphin Conservation Society (WDCS) og Cetacean Society International (CSI). Hvalforkjemper Robbins Barstow fra CSI som også har vært medlem av USA's delegasjon i IWC, oppsummerer hvordan hvalene på minst seks ulike måter skiller seg fra andre dyr.⁶⁹⁰ De er biologisk spesielle ved å være de største dyrene, ha store og kompliserte hjerner, lager de mest kompliserte lyder av alle dyr etc. De er økologisk spesielle ved å være en svært gammel art, langt eldre enn mennesket. De er på toppen av matkjeden, og har en unik og nødvendig rolle i det marine miljøet.

For det tredje er de estetisk spesielle ved å inneha en skjønnhet og ynde, være ekstremt fotogene, og ikke minst vekker de interesse fra mennesker uavhengig av alder og bakgrunn. De er kulturelt spesielle ved sin kapasitet til å berike alle mennesker de kommer i fredelig kontakt med. De har en unik universell tiltrekningskraft til menneskets ånd, og vekker ærefrykt hos alle raser og nasjoner på en måte ingen annen art kan gjøre.

For det femte er de politisk spesielle ved å ha et vandringmønster som gjør at de må regnes som en global ressurs. Ut fra dette kan ingen nasjon ha en moralsk rett til å drepe dem, og all utnyttning og vern må derfor bestemmes i en internasjonal arena, som IWC. Til slutt hevder Barstow at hvalene også er symbolsk spesielle, ved å representere den generelle bekymringen

⁶⁸⁹ Arne Kalland: Whose Whale is That? Diverting the Commodity Path, *Maritime Anthropological Studies*, 5:2, 1992: 20. Kalland har publisert en rekke tekster om hvalfangst hvor tesen om "superhvalen" ofte har en framtrekkende plass. Oversikt over publikasjoner: <http://www.sv.uio.no/sai/english/people/aca/akalland/index.html> (26/5-2011).

⁶⁹⁰ Robbins Barstow: Whales are uniquely special, i *Why Whales?*, <http://csiwhalesalive.org/WhyWhales.pdf>, 1991 (22/5-2011).

for miljøet, og som symbol på hvordan alt levende henger sammen på planeten.⁶⁹¹ Til sammen ser vi at argumentene om den unike hval spiller på ulike strenger og kunnskapsfelt, noen av dem nærmest religiøse.

Et poeng hos Kalland er at det er bare enkelte av de ulike hvalartene som blir representert i kulturen, og kanskje særlig delfiner, spekkhoggere, knølhvalen, samt i mindre grad blåhvalen. Vi skal snart komme tilbake til Kalland og tesen om superhvalen. Det som imidlertid er klart er at bildet av hvalen som unik har festet seg, og at dette ikke minst gjelder i populærkulturen. Vi skal nå se hvordan hvalene fra og med 1960-tallet, både ble synlige og fikk andre konnotasjoner enn tidligere.

Den sansbare hval

Rejoice They sing
They worship their own space
In a moment of love, they will die for their grace
*Don't kill the whale*⁶⁹²

Overstående sitat fra en sangtekst av det progressive rockebandet Yes fra slutten av 1970-tallet, kan stå som en illustrasjon på hvordan hvalen var i endring i populærkulturen. Her framstilles en grasjøs, elskverdig og nærmest hellig skapning som mennesker ikke har rett til å ta livet av.⁶⁹³ På samme tid som kampen mot hvalfangsten fikk stor folkelig oppslutning internasjonalt, ble den mystiske og vanskelig klassifiserbare hvalen, på flere måter også mer synlig. Hvalen ble et kroneksempel på det som blir omtalt som en karismatisk megafauna, og samtidig et symbol på miljøbevegelsen.⁶⁹⁴ ”Hvalen” framstod som et spesielt mystisk og karismatisk dyr, men dette var ikke noe som først oppstod på 1970-tallet.

⁶⁹¹ Barstow:1991.

⁶⁹² Jon Anderson: Don't Kill the Whale, fra Yes: *Tormato*, Atlantic 1978.

⁶⁹³ Også andre artister engasjerte seg med sanger mot hvalfangsten på 1970-tallet, for eksempel Crosby & Nash med ”To the Last Whale” i 1975 og hippieguru Country Joe McDonald med låta ”Save the whales!” i 1976. Det er imidlertid først på 1980-tallet det populærkulturelle kjendisengasjementet virkelig begynner å få dimensjoner.

⁶⁹⁴ Andre dyr som kan sies å tilhøre en karismatisk megafauna er for eksempel pandaen, isbjørnen, elefanten etc. Se Robert L. Friedheim: Introduction: The IWC as a Contested Regime, Friedheim (ed.) 2001: 25-26.

National Geographic trykte flere artikler om ”den fantastiske hvalen” allerede på 1940-tallet. Omtrent på samme tid dukket de første akvariene med delfiner opp.⁶⁹⁵ Seaworld ble etablert på 1960-tallet, med fornøylesparker, akvarium, og delfin- og spekkhoggershow. Dette økte raskt i popularitet, og Seaworld er i dag USAs nest mest populære kjede av fornøylesparker.⁶⁹⁶ Delfinariene muliggjorde nærkontakt med de marine pattedyrene for et bypublikum, og har av enkelte blitt pekt på som det fenomenet som har gjort mest for å skape det positive bildet av hvalene.⁶⁹⁷ I ettertid har bildet av hvalen som unik vært med på å gjøre delfinariene kontroversielle, og som innesperring av delfiner og spekkhoggere har blitt gjort til gjenstand for både kritikk og motstand.

Fysiker, filosof, psykoanalytiker og mystiker John C. Lilly sine eksperimenter omkring delfiners evner til kommunikasjon, med hverandre og med mennesker, kan også trekkes fram som et eksempel på et fenomen som vant gjenklang hos mange, til dels også blant en ny generasjon hvalforskere.⁶⁹⁸ Som vi har sett var Greenpeace sin primus motor i hvalfangstmotstanden, Paul Spong, særlig inspirert av Lilly. Hans forskning var mildt sagt kontroversiell, og var nok med på å gjøre at påstander om hvalenes intelligens i ettertid ble et noe betent tema i forskningskretser.⁶⁹⁹ Dette forhindret som vi skal se ikke at Lillys påstander hadde resonans i store deler av den vestlige etterkrigskulturen, og ble et hyppig brukt tema i populærkulturen.⁷⁰⁰

⁶⁹⁵ Ellis 1992: 434-435.

⁶⁹⁶ Bare Disney sine fornøylesparker er større. Susan G. Davis: *Touch the Magic*, i William Cronon: *Uncommon Ground*, New York 1996.

⁶⁹⁷ Arne Kalland hevder for eksempel dette. Kalland 2009: 89. På den annen side hevder Adrian Franklin at disse delfinariene i den tidlige perioden heller bør betraktes som rene sirkusforestillinger, hvor man ikke spilte på empati og gjenkjenning med dyrene. Franklin 1999: 78-79

⁶⁹⁸ Jasper & Nelkin 1992: 76. Lilly slo kanskje spesielt an blant en bevissthetsutvidet hippiegenerasjon. John Lilly, også titulert som psykonaut, var med sine tette bånd til Californias motkultur var en forskertype som ikke er helt uvanlig i USA men som framstår som fremmed i norsk sammenheng. Med ”psykonaut” tenker vi på en oppdragelsesreisende i sinnet, og Lilly gjorde dette ved hjelp av blant annet nyoppdagede psykedeliske preparater som LSD. Lillys noe kontroversielle forskning omkring delfinene var også med på å inspirere syttitallets oppkomst av New Age og det ofte religiøse synet på hvalene som ble formidlet i slike sammenhenger. Eksempler på Lilly sine forskningsresultat publisert i velrennomerte fagtidsskrift: ”Vocal Exchanges between Dolphins”, *Science* vol. 134 no. 3493, 1961, Productive and Creative Research with Man and Dolphin, *Archives of General Psychiatry* vol 8, No 2, 1963.

⁶⁹⁹ En del av dette kan nok også knyttes til eksperimenter med delfiner hvor sex og dop også spilte en rolle. Resultatene fra hans forskning har blant annet på grunn av dette i liten grad kunnet gjenskapes. Phillip Hoare: *Leviathan*, London 2008: 348-349, 354, Anders Blok: Actor-networking ceta-sociality, or, what is sociological about contemporary whales?, *Distinktion* 15/2007, : 80. For en mer utdypende beskrivelse av Lilly’s vekst og fall i forskningsmiljøet se Burnett 2012: 517-645.

⁷⁰⁰ Mette Bryld & Nina Lykke: *Cosmodolphins*, London/New York 2000.

Hvalen, og kanskje da spesielt delfiner, ble i stadig økende grad tema og karakterer i romaner, science fiction og barnebøker fra slutten av 1960-tallet. Ikke minst befestet samme tiårs svært populære tv-serie og filmer om den smarte og hjelpsomme delfinen ”Flipper”, bildet i kulturen av hvalene som følsomme og intelligente dyr. John C. Lilly fungerte for øvrig som ”vitenskaplig konsulent” for den første Flipper-filmen.⁷⁰¹ Som vi har sett var reportasjer om hvalfangsten i magasin som Reader’s Digest, og bøker som Farley Mowats ”A Whale for A Killing”, også viktige i å vekke interesse for hvalsaken. Ikke minst må Greenpeace sine ”mindbombs”, altså klare voldsomme bilder i mediene, også tilskreves en betydelig del av grunnen for oppmerksomheten omkring hvalene og hvalfangsten.

Hvalene ble synlige på en helt annen måte fra slutten av 1960-tallet. Den teknologiske utviklingen var medvirkende til dette, og hadde muliggjort undervannsbilder og film av høy kvalitet, og også spredning av disse i en helt annen grad enn tidligere. Ikke minst fikk tv-publikum dyrene inn i stua gjennom stadig mer storslåtte naturprogrammer. Et tidlig og viktig eksempel er Jacques Cousteaus undervannsfilm og tv-serier, hvor hvalene hadde en prominent plass.⁷⁰²

Lydopptak av hvalene viste de store variasjonene i lydene hvalene lager.. Dette var også med på å øke fascinasjonen og interessen for hvalenes skjebne. Biolog og miljøverner Roger Payne var i så måte viktig, og ”hvalsang” ble et nytt begrep, Paynes opptak ble i 1970 utgitt på lp-platen “Songs of the Humpback Whale”.⁷⁰³ Samme år fant man også hvalsang på Bilboards albumliste, hvor artisten Judy Collins på en låt kun lot seg akkompagnere av knølhvalens sang.⁷⁰⁴ Hvalsangen har inspirert en rekke artister i ettertid, og ikke minst fått en markant rolle i markedet av musikk for selvhjelp og meditasjon knyttet til New Age.

Hvalsang ble for øvrig også funnet verdig til å bli representert på grammofoonplaten som ble sendt ut i verdensrommet med romsondene Voyager i 1977, som eksempel på hva planeten

⁷⁰¹ Ellis 1991: 434-435. Hva Disney-konsernet tenkte på da de lanserte den allerede på den tiden anakronistiske piperøykende og udugelige, men forsøksvis sympatiske old-school hvalfanger Moby Duck i 1967, kan man jo lure på. Figuren fikk i alle fall et relativt kortvarig liv i USA, men ble gjenopplivet på nittitallet, men denne gang som miljøverner og hvalfangstmotstander.

http://en.wikipedia.org/wiki/Duck_family_%28Disney%29#Moby_Duck ,
<http://www.toonopedia.com/mobyduck.htm> (17/1-2011).

⁷⁰² For eksempel ” The Undersea World of Jacques Cousteau”, tv-serie, 1968-1975.

⁷⁰³ Ellis 1991: 436-437, Birnie 1985: 19-20, Hvalen sang sitt eget forsvar”, *VG* 12/3-1971

⁷⁰⁴ Judy Collins: Farewell to Tarwathie, *Whales & Nightingales*, Elektra 1970. Hvalsang innleder også Kate Bush sin debut-lp “The Kick Inside”, EMI 1978.

jorden inneholdt av liv og kultur. Interessant nok ble ikke hvalsangen plassert i seksjonen med naturlyder, men kan høres i seksjonen med hilsninger til det ytre rom fra utvalgte FN-delegater.⁷⁰⁵

Fra uhyre til noe mer enn en venn?

*The Orcæ, ... and deadly enemies they bee unto the foresaid Whales. And verily, if I should pourtrait them, I can resemble them to nothing els but a mightie masse and lumpe of flesh without all fashion, armed with most terrible, sharpe, and cutting teeth. Well, these being ware that the Whales are there, ... they all to cut & hacke them with their trenchant teeth; yea, they run against them as it were a foist or ship of warre armed with sharpe brasen pikes in the beake-head..*⁷⁰⁶

*Keiko was not one of our kind, but nonetheless was still one of us.*⁷⁰⁷

I sitatene over ser vi hvordan spekkhoggeren i Plinius naturhistorie ble beskrevet som en massiv kjøttklump med skarpe tenner, som angrep sitt bytte lik et krigsskip. I det andre sitatet beskrives derimot spekkhoggeren og filmstjernen Keiko først og fremst som en medskapning og venn. Sitatene kan stå som en illustrasjon på hvordan spekkhoggeren forandret status i kulturen fra å oppfattes som et skadedyr, til i hovedsak å betraktes som en intelligent og vakker medskapning.

Man trenger ikke å gå helt tilbake til Plinius og Romerriket for å finne negative assosiasjoner omkring spekkhoggeren. Hvalaktivisten David Day gjengir i sin bok "The Whale War" en nyhetsartikkel i Time Magazine fra 50-tallet hvor spekkhoggerne først og fremst ble presentert som morderiske og kannibalistiske uhyrer, da amerikanske soldater "reddet"

⁷⁰⁵ "...long overdue gesture of respect for these intelligent co-residents of Earth, we wished to include their salutations among those of the statesmen and diplomats...", "We listened to it many times and always with a feeling of irony that our imagined extraterrestrials of a billion years hence might grasp a message from fellow earthlings that had been incomprehensible to us." Jon Lomborg: Pictures of the Earth, Ann Druyan: The Sounds of the Earth, i Carl Sagan: *Murmurs of Earth*, New York 1978: 101, 151. Hør platen digitalt: <http://goldenrecord.org/> (26/1-2011). Norge var forøvrig et av de få landene som ikke ble representert på platen i verken i bilder, lyder eller språk.

⁷⁰⁶ Plinius den eldre om spekkhoggeren ca 77-79 e.kr. *Historia Naturalis* 9.5.12, Plinius Secundus: *The Historie of the World*, Philemon Holland, translator (1601), <http://penelope.uchicago.edu/holland/pliny9.html>

⁷⁰⁷ Dyre-keppellan Thomas Chatterton uttalte dette i minnesermonien over spekkhoggerskuespiller Keiko holdt i Oregon i februar 2004. "Oregonians bid farwell to Keiko", *Associated Press* 2/2-2004. <http://msnbc.msn.com/id/4338401/43116114> (23/5-2011).

befolkningen ved en militærbase på Island ved å ta livet av omkring 100 spekkhoggere med maskingevær.⁷⁰⁸ Kjønnsforskerne Mette Bryld og Nina Lykke hevder at delfinens inntog i bevisstheten ble godt hjulpet av nettopp Lilly og Flipper, men lyktes ved å resonere med mange andre tegn i tiden på 1960 og 1970-tallet.⁷⁰⁹ Vi kan også se en overgang i språket hvor spekkhoggeren går fra å omtales som ”killer whale”, til å benevnes ved sitt latinske artsnavn ”orca” eller til og med som ”havets panda”.⁷¹⁰

Trisha Lamb Feuerstein har forsøkt å lage en bibliografi over all litteratur, lyd og video som omhandler hvaler. Hun har samlet tusenvis av titler, stort sett samtlige fra slutten av 1960-tallet frem til 2000, med brorparten fra 1980- og 1990-tallet.⁷¹¹ Innsamlingen og nettsiden er uten tvil motivert av Feuersteins kjærlighet til hvalene, og da kanskje spesielt delfinene. Feuerstein viser stor entusiasme i sin beskrivelse av de ulike bøkene, musikken og filmene, og innehar en klar holdning mot all hvalfangst, samt mot at delfiner lever i fangenskap. Innenfor fiksjonslitteraturen kan vi se at hvalen har hatt roller i de fleste sjangre, og tatt del i alt fra science fiction, spionthrillere, fantasy, tegneserier og poesi. En gjennomgang av den beskrevne litteraturen viser at dyrene gjerne innehar helteroller i form av ”den edle delfin”, gjerne i samarbeid med gode mennesker. Viktige stikkord for disse hvalenes egenskaper er intelligens, kommunikasjon, telepati, og høyerestående.⁷¹²

I oversikten over barnebøker med hvaltema, finnes pedagogiske bøker, fiksjon, samt bøker som beveger seg i en slags mellomposisjon. Hvalene framstår ofte som svært menneskelignende, noe som jeg ikke vil legge altfor mye i da dette jo slett ikke er uvanlig i presentasjoner av dyr for barn.⁷¹³ Det er imidlertid ting som tyder på at hvalene gjerne presenteres som noe mer en dette, også i litteraturen for barn. Temaene går ofte på dypt vennskap mellom delfin og menneske, og vi finner også her magi i form av for eksempel hjelpsomme hvalsjeler og magiske delfiner. Blant den mer science fiction-aktige barne- og ungdomslitteraturen finner vi historier hvor for eksempel delfinene vokter over menneskene,

⁷⁰⁸ Day 1992: 18. Spekkhoggere ble faktisk enkelte ganger brukt som målskiver i skytetrening helt til midten av 1960-tallet, en praksis som i dag ville vært utenkelig. Epstein 2008: 89.

⁷⁰⁹ Bryld & Lykke 2000

⁷¹⁰ Epstein 2008: 89.

⁷¹¹ http://www.helsinki.fi/~lauhakan/whale/literature/fic_main.html (23/5-2011), Kalland 2009: 98.

⁷¹² <http://www.helsinki.fi/~lauhakan/whale/literature/fiction.html>. Se også Kalland 2009: 98.

⁷¹³ Det 20. århundres positive og antropomorforiserte framstilling av dyr i barnelitteraturen med Disney i spissen, gjerne ispedd kritikk av menneskets behandling av dem, kan likevel hevdes å ha vært viktig for endringer i menneskets forhold til dyr. Franklin 1999: 54-55.

mennesker som blir hvaler, og hvaler som redder hvalfangere mot et løfte om å slutte med hvalfangst.

I den mer dokumentariske litteraturen for barn finner jeg ofte retorikk som minner om den dyrevernsinspirerte argumentasjonen mot hvalfangst. Her presenteres historier om hvordan delfiner hjelper mennesker å fange fisk, redder liv, og hjelper barn å leve med kreft og handikapp. I det hele tatt kan man si at hvalene som presenteres er eksempler på individuelle dyr med unike egenskaper og lengsler. Barnelitteraturen er gjerne preget av politiske budskap, som kritikk av delfiners fangenskap, hvalfangst og forurensning.⁷¹⁴ Et hjemlig eksempel på dette finner vi i barnetegneserien Bamse fra Sverige. Den supersterke Bamse og hans intellektuelle skilpaddevenn Skallmann engasjerte seg mot hvalfangsten i 1986, og mot skurkene Nippo Sork og Fjord-Sork, altså Japan og Norge. I samme hefte, som også inneholdt en svært kritisk faktaboks om hvalfangstens historie, ble også nummeret til Greenpeace sin bankkonto oppgitt.⁷¹⁵

Hvis vi undersøker litteraturen om hvaler som ikke befinner seg innenfor fiksjonen, har også en stor del av disse bøkene en klart negativ holdning til hvalfangsten.⁷¹⁶ Dette gjelder i stor grad også mange av naturfilmene med fokus på ulike hvaler, som har blitt vist på tv-kanaler i hele verden, og også som undervisningsfilmer for skoler. Flere av disse filmene var også produsert av NGO'er, og har et budskap som formidler organisasjonens syn på hvaler og hvalfangst.⁷¹⁷

*in the turquoise inner space
the giants live with grace
at peace with peace
at peace with god and men
their spirits rise and fall
much greater than us all*

⁷¹⁴ <http://www.helsinki.fi/~lauhakan/whale/literature/children/biblioc.html> (23/5-2011).

⁷¹⁵ Bamse, 11/1986, Joakim Nilsson: *Bamse – en uppsats om världens starkaste björn och hans politiske värderinger*, Lund 1998, I den norske utgaven av bladet ble ikke kontonummer oppgitt. "Bamse mot hvalfangst", Aftenposten 5/12-1986.

⁷¹⁶ <http://www.helsinki.fi/~lauhakan/whale/literature/nfiction.html> (23/5-2011).

⁷¹⁷ Kalland 2009: 100-101. Feuersteins liste over filmer med hvaltema viser da også at organisasjoner som Greenpeace, Marine Mammal Fund og Cetacean Society International etc. ofte står bak som for eksempel produsenter: <http://www.helsinki.fi/~lauhakan/whale/literature/video/videogra.html> (20/5-2011).

you should never trust man, my friends
save the whale . . . save the whale . . . save the whale . . .and jesus christ almighty
save the whale . . . save the whale . . . save the whale . . .
*for all our sakes . . . save the whale*⁷¹⁸

Overstående sangtekst fra Nik Kershaw, en av 1980-tallets store tenåringsidoler, viser at det ikke bare var gamle hippier som sang om hvalene og tok stilling mot hvalfangst. På 1980 og 1990-tallet var det spredning av engasjementet blant musikere i de fleste sjangre.⁷¹⁹ Kjente artister som også lå på hitlistene som Paul McCartney, Eurythmics og U2 uttalte seg og engasjerte seg i saken, og unnlot heller ikke å markere standpunkt i forbindelse med besøk i Norge og Japan. Også innen jazz og klassisk musikk fant musikere inspirasjon fra hvalene. Den amerikanske komponisten Alan Hovhaness var kanskje den første, og laget allerede i 1970 et opus for orkester og knølhval.⁷²⁰ I Feuresteins oversikt finner vi imidlertid en klar overvekt av musikalske produkter som kan sorteres under New Age eller ambient-musikk, altså CD'er markedsført for hvalsangens spirituelle kvaliteter, meditasjon, avslapning, indre reiser, delfinmagi, helende kraft etc. Her presenteres hvalsangen alene eller sammen med for eksempel synthesizer, panfløyte, harpe, bjeller etc.⁷²¹

Lignende endinger i framstillinger av hvalen kan man også finne når man undersøker spillefilmer. I en artikkel om den voksende hvalsafariindustrien, hevder Thomas Lawrence & Nelson Phillips at filmer fra før 1970 i all hovedsak presenterte et negativt bilde av hvalene. Særlig fra og med 1980-tallet var bildet et helt annet, og i følge forfatterne formidlet samtlige filmer som befattet seg med hvaler fra etter 1980 et svært positivt bilde av dem.⁷²² Det er uten tvil noe i dette. Alle som fra barndommen minnes Pinocchios møte med

⁷¹⁸ Nik Kershaw: *Save the whale*, Nik Kershaw: *The Riddle*, MCA 1984.

⁷¹⁹ Svært mange sanger tok opp problematikken omkring hvaler og hvalfangst, og dette gjaldt alt fra visesang med Pete Seeger, til disco fra Olivia Newton John.

<http://www.helsinki.fi/~lauhakan/whale/literature/audio/audiogra.html>. Også hardere rockere som Pearl Jam og punkerne i den skotske gruppa Oi Polloi hadde protestsanger mot hvalfangst, hvor de i tekstene også la vekt på hvalenes mystikk og vennlighet. Oi Polloi: *Whale Song*, Oi Polloi: *In Defence of our Earth*, Word of Warning 1990, Pearl Jam: *The Whale Song*, Various artists: *Our Mother the Ocean – Benefit CD for the Surfrider Foundation*, Hollywood 1999. Til og med de industrielle og okkultiske Psychic TV sang til hvalenes pris på konseptalbumet *Kondole*, og på takkelisten krediterte de John Lilly, hvaler, delfiner, engler og utenomjordiske. Denne gruppen fikk også sine sektlignende fans direkte involvert som streikevakter i en blokkade, og har i ettertid blitt sett på som en faktor i stengingen av et delfinarium i Brighton. Psychic TV: *Kondole*, Temple Records, 1989, Genesis Breyer P-Orridge: *Thee Psychic Bible*, Port Townsend 2010: 234-239

⁷²⁰ Alan Hovhaness: "And God Created Great Whales". En innspilling av opuset gjort av Seattle Symphony Orchestra kan høres her: <http://open.spotify.com/track/44UKdybV66BmbPXq80dXYy> (30/5-2011)

⁷²¹ <http://www.helsinki.fi/~lauhakan/whale/literature/audio/audiogra.html> (23/11-2011)

⁷²² Lawrence & Phillips 2004: 697-698.

spermhvalen ”Monstro” i Disney-klassikeren fra 1940, husker samtidig at det ikke akkurat var en vennlig skapning som ble presentert.⁷²³ I dag er bildet uten tvil et annet, og vi skal derfor se nærmere på tre filmer hvor hvaler spiller en viktig rolle.

Hvalen og Hollywood

Dyrevernstanker, kanskje spesielt i forhold til hvalsaken, ble tatt i mot med åpne armer av kjendiser både blant musikere og i Hollywood.⁷²⁴ Greenpeace fikk i hvalkampanjens spede start økt støtte fra musikere i form av penger og støttekonserter.⁷²⁵ På tross av at organisasjonen var kontroversiell, tiltrakk Sea Shepherd støtte fra skuespillere som Pierce Brosnan og Martin Sheen, og ikke minst en regissør som Richard Donner, som for øvrig stod som produsent for filmen ”Free Willy”. Jeg vil nå gjøre et lite dykk i tre filmer i ulike sjangre og fra ulike tiår for å vise hvordan hvalen kunne komme til uttrykk på det store lerretet. Jeg gjør dette ikke først og fremst for å spore endringer, men i større grad for å finne likheter, og hvilke aspekter ved hvalen som ble formidlet og hvordan den ble innrammet.

I ”Orca: The Killer Whale!” fra 1977 blir vi introdusert for hvalene gjennom en scene hvor en spekkhogger ved å angripe en hai, redder et menneske fra å bli spist.⁷²⁶ En kvinnelig forsker forklarer siden spekkhoggerens likheter med mennesket, for eksempel i fosterutvikling, hjerne, og i dens familiestrukturer. Hun understreker videre at spekkhoggerens intelligens og kommunikasjon på mange måter er langt mer avansert enn vår, blant annet ved at den sannsynligvis også har høyt utviklede telepatiske evner. Påstandene om spekkhoggerens intelligens blir senere bekreftet av en eldre indianer, som legger til at det man nå begynner å finne ut ved universitetene, er eldgamle kunnskaper han selv lærte av sine forfedre.

Filmen er imidlertid ikke en hyllest til spekkhoggeren, men en horror/hevner-thriller.⁷²⁷ Handlingen går i korthet ut på at en fisker i sin jakt etter raske penger, velger å ignorere vitenskapskvinnens kunnskap og advarslar mot å fange en ”fellow being”. Ved et uhell klarer den hovmodige fiskeren å skadeskyte en spekkhoggerhann, og attpåtil ta livet av spekkhoggerens gravide ”kone”. Spekkhoggeren blir knust av sorg, og etter å ha skjøvet sin

⁷²³ Filklipp: <http://www.youtube.com/watch?v=dRGfyNHbSPc> (10/5-2011).

⁷²⁴ Allerede på 1970-tallet markerte kjendisskuespillere som Doris Day i USA og Brigitte Bardot i Europa seg som dyrevernere. Nash 1989: 183.

⁷²⁵ Weyler 2006: 232-233.

⁷²⁶ *Orca – The Killer Whale!*, 1977.

⁷²⁷ Filmen er i oppbygging og tematikk sterkt inspirert av publikumssuksessen ”Jaws” (Haisommer) fra 1975.

døde hustru på land i en slags begravelsesseremoni, legger dyret ut på en morderisk hevtokt. Spekkhoggeren viser seg snart å være uhyggelig smart og utpekulert, og bringer ødeleggelser og drap til lands og til vanns.

Den stakkars fiskeren skjønner at han har et skjebnefellesskap med spekkhoggeren, i og med at han selv mistet sin gravide kone på grunn av en fyllekjører. Han går dermed gjennom en læringsprosess, og blir visere (evt. mer forrykt), men til liten nytte. I forkant av den Melville-inspirerte sluttscenen, hvor mann og dyr møtes i den siste døds kamp, utbryter fiskeren sin hardt tilkjempede lærdom: ”Han (spekkhoggeren) elsket sin familie, mer enn jeg elsket min.” Filmen presenterer spekkhoggeren som et svært farlig rovdyr, om enn som et svært intelligent og følsomt dyr med hevnlust. I filmen blir imidlertid hevnlusten betvilt av hvaleksperten, for hvorfor skulle den intelligente spekkhoggeren dele et av menneskets mest primitive trekk? Hun er videre usikker på hvor bevisst hvalens onde handlinger er, og tror heller spekkhoggerens handlinger skyldes temporær galskap grunnet dyp sorg. Hun går altså for utilregnelighet.

I ”Star Trek: The Voyage Home” fra 1986 spiller knølhvalen og dens sang en viktig rolle.⁷²⁸ Filmen er et eksempel på hvordan nye forståelser av hvalen og dens mystikk kan brukes i science fiction. I filmens åpningsscene, som foregår i det 23. århundre, møter vi føderasjonens stjerneflåte, i det de forsøker å tolke sterke elektriske hvalsangaktige lydsignaler fra en enorm sylindrisk romsonde. Sonden truer jorden ved å blokkere sola, sette teknologien ut av spill, og få havene til å fordampe. Mannskapet på stjerneflåten klarer ikke å kommunisere tilbake til sonden, og det er klart at signalene representerer en annen og ukjent intelligens.

Den halvt menneskelige Spock kommer raskt på sporet: “*There are other forms of intelligence on Earth, Doctor. Only human arrogance would assume the message must be meant for man.*” De kommer etter hvert fram til at signalet er rettet mot en intelligent rase på jorden langt eldre enn menneskene, nemlig knølhvalene. Disse ble dessverre utryddet på grunn av hvalfangst i det 21. århundre. Dermed må Admiral Kirk, Spock og resten av space-crewet foreta en tidsreise tilbake til 1980-tallet for å finne knølhvaler, som kan redde framtidens verden.

⁷²⁸ Star Trek IV: The Voyage Home (1986).

Også i denne filmen møter vi vitenskapen i form av en kvinnelig hvalbiolog, som forklarer hvalenes situasjon på 1980-tallet, altså fra da filmen ble laget. Denne gangen er budskapet enda mer tilspisset. Hun understreker vår kunnskapsløshet om hvalene, men forklarer at de mystiske pattedyrene aldri har angrepet mennesker, og at skildringen i Moby Dick derfor er feilaktig. De intelligente og vakre skapningene har derimot en fiende i menneskene, og forholdet menneske og hval oppsummeres med ordene: *"This is mankind's legacy, whales hunted to the brink of extinction"*. Biologen forklarer videre at på tross av forbudet mot hvalfangst, fortsetter både pirater og enkelte land utrydningen av "disse harmløse skapningene". Blant hvalene som trues av hvalfangsten er nettopp knølhvalen, hvor "hunnene drepes med ufødte kalver i livmoren".

Vi møter videre det individualiserte knølhvalparet George og Gracie som lever i et akvarium i San Francisco, og er utenfor fare for hvalfangsten. Biologen forklarer at hvalsangens funksjon fortsatt er uforståelig for mennesket. Da er det heldig at Spock kan kommunisere med knølhvalparet telepatisk. Hvalparet forteller om sin sorg og bekymring over hvalfangsten, men også at Gracie er gravid. Hvalene må derfor slippes fri, da de ikke kan føde levende unger i fangenskap. Med dette vil de til både til sin egen og hvalbiologens sorg risikere å bli drept av hvalfangere. Og ganske riktig, med engang de blir sluppet løs ved Alaska, møter de stakkars hvalene et rustent hvalfangstskip som straks sikter dem inn for et dødbringende skudd.⁷²⁹ Heldigvis klarer våre romhelter fra framtiden å "beame" hvalene opp i romskipet før harpunen treffer, og hvalene blir med til det 23. århundre og redder planeten.

Admiral Kirk oppsummerer sakskomplekset omkring hvalene og hvalfangsten på en grei og kortfattet måte: *"It's ironic. When man was killing these creatures, he was destroying his own future."* Til sammen står altså filmen for en variant av budskapet "Kan vi ikke redde hvalene, kan vi heller ikke redde oss selv" som jo har vært et velkjent argument blant motstanderne av fangst siden 1970-tallet. Ikke minst formidles sannheten om hvalene og hvalfangsten via en representant fra vitenskapen, om enn med en sterkt politisert, og ikke helt sannferdig gjengivelse av 1980-tallets situasjon.⁷³⁰

⁷²⁹Hvalfangstskipet har ingen tydelig nasjonalitet, men er i følge produsentene modellert etter norske hvalfangstskuter. At mannskapet snakker noe som ligner på finsk svekker troverdigheten noe. Se klipp: <http://www.youtube.com/watch?v=HYHfJks15jY> (23/5-2011).

⁷³⁰Som vi har sett ble knølhvalene fredet allerede på 1960-tallet, og jeg har heller ikke funnet tegn som tyder på at det var norsk/finske hvalfangstoperasjoner ved Alaska på denne tiden.

Den mest suksessfulle av filmene med hvaltema var imidlertid uten tvil familiefilmen ”Free Willy” fra 1993. Denne filmen starter med vakre bilder av majestetiske spekkhoggere akkompagnert av sukkersøt filmmusikk. Idyllen avbrytes av brølende og usympatiske hvalfangere, som med hvalskuta Pequod avskjærer den ene spekkhoggeren fra flokken sin, for så å fange den. Filmen handler i korthet om møtet mellom spekkhoggeren Willy, som nå var fanget i en tank i en fornøylespark, og gategutten Jesse. Det viser seg at den lett ufordragelige gategutten på vei inn i en kriminell løpebane, har et skjebnefellesskap med den sure spekkhoggeren som ikke vil gjøre triks.

Etter at Jesse faller ned i tanken og Willy redder livet hans, utvikler spekkhoggeren og gutten et nært vennskap. Det viser seg at de kan kommunisere, og at de tilsynelatende forstår hverandre. Den forknytte gutten åpner seg for den like traumatiserte Willy, og både menneske og dyr vokser som individer i prosessen. Willy trives imidlertid ikke i fangenskap, og lengter tilbake til havet og sin familie. I den rørende sluttscenen finner Willy tilbake til familien i havet, samtidig som Jesse kaster seg gråtende om halsen til sine steforeldre, og endelig godtar dem.

I denne filmen kommer den vitenskaplige kunnskapen om hvalen fra en kvinnelig hvaltrener, som riktig nok ikke er ferdig utdannet marinbiolog. I korthet lærer vi at spekkhoggere er snille og smarte, og har komplekse sosiale strukturer hvor de lever sammen med familien sin hele livet. Man får også denne gangen alternativ kunnskap, og dette skjer nok en gang gjennom ”den vise indianeren”. Han supplerer med at hvalen er eldre enn mennesket, og også kan se menneskets sjel. De onde kreftene i filmen er særlig personifisert gjennom Dial, den grådige eieren av fornøylesparken, som i følge hvaltreneren ”*treats animals like a commodity*”.

I filmen, som gjorde det så bra at den også fikk to oppfølgere, framtrer spekkhoggeren som en slags katalysator for løsingen av menneskelige emosjonelle problemer.⁷³¹ ”Free Willy”-filmene er interessante på flere måter. De er framragende eksempler på spekkhoggerens kulturelle forandring. Det er på ingen måte et aggressivt rovdyr vi møter, men en svært intelligent og kjærlig skapning, og det er ingen tvil om at filmen formidler et bilde av

⁷³¹ En tredje frittstående oppfølger kom i 2010.

spekkhoggeren basert på utvalgte trekk. Andre trekk, som tidligere var viktige for å danne et bilde av dyret, er fullstendig borte i filmene om Willy.⁷³²

Det er både likheter og ulikheter mellom de tre filmene. I alle filmene understrekes hvalenes høye intelligens. Framstilling av moderne vitenskap spiller også en viktig rolle, og i de to filmene om spekkhoggere blir kunnskapen supplert med eldre visdom fra urbefolkningen.⁷³³ Den store kunnskapsmangelen som fortsatt hersker om hvalene blir understreket i alle filmene. Hvalenes følsomhet understrekes også i alle filmene, men kommer til uttrykk på forskjellige måter, og forskjellen på Orca og Free Willy, kan også stå som et eksempel på spekkhoggerens utvikling fra farlig til kjærlig. Hvordan menneske og hval er like, men forskjellige, står i et slags skjebnefelleskap, samt hvalenes sterke familiestrukturer, er poenger i alle de tre filmene.

Hvalen som symbol på miljøvernet er særlig framtrædende i Star Trek, hvor hvalene i et framtidsscenario faktisk har blitt utryddet. Her er hvalen altså i en overhengende fare på tross av moratoriet, og det er den gjenværende hvalfangsten som har skylda for dette.⁷³⁴ I alle filmene blir menneskelig grådighet og pengebegjær problematisert, og satt i direkte sammenheng med fangst. Det er den individuelle hval som presenteres, og særlig filmene om Willy var med på å befeste hvalene som spesielt verdifulle og beundringsverdige, og budskapet nådde ut til et massepublikum.⁷³⁵

Økonomisk verdi gjennom ikke-ødeleggende forbruk

I Free Willy ble filmens skurk definert ved å se på dyr som en vare. Dette er en kritikk som vi kjenner fra dyrevernet. Suksessen til denne filmen kan også peke på noe annet. Free Willy kan stå som et eksempel på hvalen som en ny type produkt knyttet til det nye bildet av hvalen. Spekkhoggerskuespiller Keiko døde i 2003, men har imidlertid levd videre som produkt med

⁷³² Jamfør Plinius. Spekkhoggeren har tidligere for eksempel blitt karakterisert som verdens største rovdyr, og er også kjent for noen ganger å leke med, eventuelt seigpine, sitt bytte lang tid, før de endelig dreper det. Lawrence & Phillips 2004: 708-709, Kalland 1992: 22

⁷³³ I Star Trek har halvt-menneskelige Spock en lignende rolle.

⁷³⁴ Det er også interessant at hvalfangstens barbari blir framvist ved at hvalhunner blir drept med ufødte foster i magen. En fordømmelse av hvalfangsten i seg selv er mindre synlig i Free Willy, men dette bøtes på i en av oppfølgerfilmene. I film tre møter vi nemlig hvalfangere som vil skyte stakkars Willy og vennene for å selge dem som sushi til Japan (!). Også denne filmen skildrer en læringsprosess, og hvalfangerne forandrer heldigvis sitt syn på hvaler og hvalfangst etter at spekkhoggeren redder livet til skipperen på hvalfangstskuta. http://en.wikipedia.org/wiki/Free_Willy_3:_The_Rescue (23/5-2011).

⁷³⁵ Lawrence & Phillips 2004: 702.

egen nettside, forening (Free Willy Keiko Foundation), og minnested i Halså på Nordmøre, som kommunen håpet skulle generere turistinntekter.⁷³⁶

Som vi så i forrige kapittel, ble også argumentet om ikke-konsumerende/ikke-ødeleggende forbruk av hvalen og verdien av dette et tema i IWC på 1980-tallet.⁷³⁷ Dette ble tatt opp da forholdet til hvalene var endret, og aspekter som turistpotensial og pedagogisk nytte var av interesse for forvaltningen. Som vi har sett er dette aspekter som til dels korresponderer med verdiene som vi i dette kapitlet har sett blir tillagt innrammingen av hvalen. Hvalen er ikke bare sansende, men også unik, og innehar andre verdier for menneskene enn olje og kjøtt. Det finnes altså nye måter å konsumere hvalen på. Et åpenbart eksempel er markedet innen musikk, film og litteratur vi nettopp har sett på.⁷³⁸ I IWC har spesielt inntekter fra turisme og hvalsafari blitt trukket fram.

Et tidlig eksempel på dette var populariteten til delfinarium og større temaparker som Sea World. I disse ble hvalene presentert som individualiserte, og med egne navn. Sea World presenterer seg selv som en måte å bli kjent med en annen verden, og magien i naturen.⁷³⁹ Likevel har assosiasjonene omkring slike fornøylesparker, hvor hvalene på mange måter ble presentert som underholdning, i stadig større grad blitt knyttet til fangenskap.⁷⁴⁰ Selv om delfinariene og temaparkene har vært viktige for endringen i synet på hvalene og presentasjonen av hvalene som unike, kan man også tolke dem som et fenomen som gikk svanger med sin egen undergang. Dette er også et poeng i Free Willy, hvor fornøylesparken både presenterte bildet av den unike hvalen, men også ambivalensen, hvor hvalene egentlig fortjener et liv i frihet.

Ut fra dette kan konklusjonen være at hvis man skal man oppleve hvaler, må man se dem i deres naturlige element, altså som frie hvaler i den frie natur. Hvalsafari var forbundet med økoturisme og har vært en kraftig økende næring fra 1970-tallet. Hvalsafari handler i korthet om en næring hvor man tar turister ut med båt hvor de kan regne med å treffe på hval. Det kan

⁷³⁶ [http://en.wikipedia.org/wiki/Keiko_\(orca\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Keiko_(orca)) og <http://www.keiko.com/> (12/5-2011).

⁷³⁷ "Chairman's Report of the Thirty-Fifth Annual Meeting", "Thirty-Fourth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1984: 26.

⁷³⁸ New Age og alternativbevegelsens hval bør nok, på tross av generering av ganske store verdier, betraktes som et begrenset nisjemarked.

⁷³⁹ Davis 1996.

⁷⁴⁰ Heller ikke dette er unikt for delfiner, vi kan se en tilnærmet parallell historie når det gjelder dyrehagene. Se Franklin 1999: 63-77.

argumenteres for at dette er en næring som også er avhengig av de nye innrammingene av hvalen. Med ”den unike hvalen” har hvalene gått fra å betraktes som en ressurs som skal høstes, til å bli individuelle dyr som fortjener beundring og respekt.⁷⁴¹

Hvalsafari muliggjør dette, og i reklamen for slike båtturer møter man ofte bilder som speiler bilder kjent fra populærkulturen, og dyrene man møter har navn og personligheter slik som delfinene i delfinariene.⁷⁴² Undersøkelser viser at hvalene framstår som representanter for frihet, autonomi, og det behagelige liv. Det er liten tvil om at menneskets møte med hvaler i naturen baserer seg på, og framkaller faktisk gjenkjennelse.⁷⁴³ Hvalsafari er ofte arrangert av eller gjort i samarbeid med miljøorganisasjoner eller enkeltsaksorganisasjoner, men med en rekke aktører involvert som entreprenører, forskningsorganisasjoner, lokale myndigheter, sjøflyselskaper etc.⁷⁴⁴ Inntektene fra denne næringen nådde omtrent samme nivå som inntekter fra fangst allerede omkring 1980, og har i dag en mye større økonomisk verdi enn fangsten. I tillegg kommer inntekter av suvenirer, mat, reise, overnatting etc.⁷⁴⁵ Hvalsafari er da uttrykk for en ny, men like fullt økonomisk hval.

Næringen slo opprinnelig best an i land uten fangst, som USA, Australia, New Zealand, og ofte var budskap mot hvalfangst en del av opplevelsen.⁷⁴⁶ Fangstmotstandere har promotert hvalsafari som et alternativ til fangsten for kystbefolkningen, altså som en korrekt måte å utnytte hvalen; man skal se på hvalen, ikke spise den.⁷⁴⁷ Også hvalsafarinæringen har blitt kritisert og i større grad blitt regulert. Suksessen førte raskt til økende antall aktører i næringen, gjerne på ”jakt” etter de samme hvalene. Kritikken mot hvalsafarinæringen gikk gjerne på at den kunne utarte til en form for hvalplaging, altså en oppfatning som igjen kan sees som knyttet til det nye bildet av hvalen. At hvalsafarinæringen kan ha en negativ

⁷⁴¹ Lawrence & Phillips 2004: 698, Adrian Peace: Loving Leviathan, i John Knight (ed.): *Animals in Person*, Oxford 2006.

⁷⁴² Lawrence & Phillips 2004: 700, 703.

⁷⁴³ Franklin 1999: 62, Kay Milton: Anthropomorphism or Egomorphism, John Knight: *Animals in Person* 2006, Peace 2006.

⁷⁴⁴ Kalland 2009: 90, Lawrence & Phillips 2004: 693-

⁷⁴⁵ Epstein 2008: 187, Christopher D. Stone: Summing Up: Whaling and Its Critics, i Friedheim (ed.) 2001: 271.

⁷⁴⁶ Kalland 2009: 91, Epstein 2008: 213-214.

⁷⁴⁷ Stoett 1997: 149, Epstein 2008: 213-214. I praksis trenger ikke de to forskjellige måtene å utnytte ressursene å ekskludere hverandre. Hvalsafari er i dag en næring i Norge, og i Japan har man eksempler på hvordan denne næringen er knyttet til å både se og spise, hvor turisme kombineres med muligheten til å få kjøpt eksotisk mat i form av hvalkjøtt.

innflytelse på hvalene har etter hvert også blitt et tema i IWC. Alt i alt har imidlertid denne måten å ”konsumere” hvalene på, blitt anbefalt som ”bærekraftig utnytting”.⁷⁴⁸

Vi har sett at Barstow argumenterer med at hvalene også kan ha en pedagogisk effekt, og hvalenes helende og psykologiske effekter kan sies å være popularisert i filmer som *Free Willy*. Det har utviklet seg et marked hvor man tilbyr tilrettelegging av muligheter til å svømme med delfiner, noe som skal ha positive effekter. Dette tilbys både i delfinarier og i det fri. I forlengelse av dette har obskure fagretninger som delfinterapi hatt et visst gjennomslag, og blir hevdet å særlig ha effekt på for eksempel autistiske barn og deprimerte. Imidlertid har heller ikke denne ”bruken” av hvalen unngått kritikk.⁷⁴⁹ Vi ser dermed at flere av de nye måtene å utnytte hvalressursene i ettertid har blitt kritisert for å ikke være så ikke-ødeleggende som de først ble framstilt.

Vi har tidligere også sett at hvalen som symbol hadde verdi i seg selv. Disse verdiene kan påstås å i større grad være en del av en global økonomi, enn det den gjenværende hvalfangsten var. Eksempler på dette er for eksempel muligheten for både enkeltpersoner eller bedrifter til å adoptere en hval, gjerne satt i scene av miljøorganisasjoner. Å knytte seg til hvalfangstmotstanden kunne dermed fungere som en form for grønt alibi og markedsføring.⁷⁵⁰ Uansett hevder Barstow at: “*Because of whales, more people now care about all life on earth*”.⁷⁵¹ Hvalen fungerer altså som et positivt symbol ”i seg selv”, og symbolet har virkning langt utover dyreverneres rekke. I den nye framstillingen av hvalen kan det i antropologiske termer hevdes at hvalen er totemisert som det gode.⁷⁵²

I en slik forståelse av hvalen som symbol og totem, er den unike hvalen en del av en innramming som samtidig dannet en forestilling om hvalfangere som onde.⁷⁵³ Dette var et direkte angrep på kystbefolkningens moral og verdensanskuelse, og betød implisitt at også

⁷⁴⁸ ”Chairman’s Report of the Forty-fifth Annual Meeting”, “Forty-Fourth Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1994: 23-24, 33-34, Lawrence & Phillips 2004: 701.

⁷⁴⁹ Se for eksempel <http://www.dolphintherapy.eu/> (31/5-2011) Tanken om at dyr skal ha terapeutiske effekter er selvsagt ikke begrenset til delfiner. Se for eksempel Franklin 1999: 101-104 Dette har blitt kritisert, både for begrensede effekter og for å være dyreplageri. Kalland 2009: 92-93. Se også “Dolphin therapy is booming despite concerns about efficacy and animal cruelty”, *Washington Post* 23/2-2010.

⁷⁵⁰ Epstein 2008: 188-195, Kalland 2009: 95, 101-103.

⁷⁵¹ Barstow 1996.

⁷⁵² Arne Kalland: Management by Totemization, *Arctic* 46:2, 1992b.

⁷⁵³ Ibid.

hvalfangernes forfedre var onde.⁷⁵⁴ For kystbefolkningen som tok del i hvalfangsten var det en klar følelse av at den kulturelle endringen av hvalen hadde skjedd på bekostning av dem, og på grunn av krefter utenfra. Ideen om den unike hval handlet da om en form for imperialistisk kooptering av hvalen, og kampanjene mot hvalfangst om angrep på kulturen deres. Dette var med på å hardne posisjonene, og førte til motstand og selvforsvar.⁷⁵⁵ I et slikt perspektiv ble nasjonal, regional og lokal identitet stadig viktigere for hvalfangerne og fangstlandene.

Motstand mot ”superhvalen”

Som vi så i kapitlet om norske avisers dekning av hvalkontroversene på 1980-tallet, hadde ikke bildet av den unike hvalen vært særlig påtrengende. Tvert i mot fungerte dette heller som et eksempel på at hvalfangstmotstanden var grunnet i en slags disneyfisering av naturen. Norge fikk egne mediehelter, som hvalfangsttalsmann Steinar Bastesen, som presenterte en oppfatning av hvalkontroversen som avvek sterkt fra den som ble presentert i for eksempel internasjonal populærkultur.⁷⁵⁶ Til sammen ble det i Norge bygget opp et helt annet bilde av hvalene og fangsten, som kan sees på som et speilbilde og en parodi, basert på aspekter av motstanderne og deres argumenter.

Fra før hadde hvalfangsten i Norge i tillegg til argumenter om nasjonal suverenitet, blitt forsvart økonomisk og økologisk. Fra 1992, altså i det man igjen tok opp hvalfangsten, ble hvalkontroversen i større grad også plassert innen en kulturell ramme.⁷⁵⁷ Et viktig signal på satsningen på et kulturelt forsvar finner vi i en rapport hvor forskere fra ulike disipliner fra sosialantropologi til fiskeriøkonomi, blant annet før nevnte Kalland, koblet det økologiske perspektivet med historiske og kulturelle perspektiver.⁷⁵⁸ Flere norske samfunnsforskere kom på banen løpet av 1980- og 1990-tallet, og Hanne Kristoffersen konkluderer i sin masteroppgave med at forskningsbidragene hadde et klart engasjement, og må sees på både som følge av, og som reaksjon på regjeringas fangstopp.⁷⁵⁹

⁷⁵⁴ Robert Friedheim: *The IWC as a Contested Regime*, I Friedheim (ed.) 2001: 7.

⁷⁵⁵ Peter Stoett: *Of Whales and People*, *Journal of International Wildlife Law and Policy*, 8:2-3, 2005: 162.

⁷⁵⁶ Mathisen 1996.

⁷⁵⁷ Kalland 2009: 145. Dette hadde for øvrig Japan gjort fra slutten av 1970-tallet. Anders Blok: *Contesting Global Norms*, *Global Environmental Politics* 8, 2008: 55. I kommisjonen ble slike perspektiver gjerne rammet inn under tematikken ”sosioøkonomiske implikasjoner omkring småskala kystfangst”, og dette ble et stadig viktigere tema utover 1980-tallet. Se for eksempel ”Chairman’s Report of the 41st Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair89_7.html.

⁷⁵⁸ ISG: *Norwegian Small Type Whaling in Cultural Perspectives*, Tromsø 1992.

⁷⁵⁹ Kristoffersen 2006.

Vi kan også se dette i hvordan flere av forskerne gikk inn i tett samarbeid med hvalfangstens egne organisasjoner. Arne Kalland med sin tese om superhvalen fra 1992, og med en rekke artikler i årene som fulgte, er et godt eksempel på dette.⁷⁶⁰ Kalland er som tidligere nevnt antropolog, og ble på slutten av 1980-tallet invitert av japanske myndigheter til å bli et del av et forskningsteam. Forskningsteamet skulle vitenskaplig og politisk dokumentere kulturelle aspekter ved den japanske fangsten. Han har senere forsket på fangstkultur i både Norge og Japan, og understreker sin kjærlighet til disse landenes kystbefolkning. Han kan tolkes som en forsvarer for hvalfangsten, og har et klart mål for sin forskning: ”å avlive mytene om hvalen som et superdyr”.⁷⁶¹

Arne Kallands bilde på hvalfangstmotstandernes hval er grundig og poengtert, og har blitt gjengitt i mye av den senere litteraturen om kontroversene omkring hvalfangsten.⁷⁶² Japanske fangstforsvarere har også brukt tesen om ”superhvalen som en fantomskapning skapt av sentimentale vestlige dyrevernere” som et viktig retorisk poeng.⁷⁶³ Men som også sosiologen Anders Blok peker på, er også konseptet ”superhvalen” et begrep utviklet av samfunnsvitenskapene i en bestemt hensikt. Tesen om ”superhvalen” er et svar på det Kalland oppfattet som feil i kritikken mot hvalfangsten, og bruken av begrepet blant fangsttilhengerne kan sees på som et forvrengt speilbilde og en parodi på hvalfangstmotstandernes innramming av den unike hvalen.⁷⁶⁴

Noe som trekker Kallands analyse noe ned, er at den nesten utelukkende framstiller ”superhvalen” som konspirativ og kynisk konstruksjon, i hovedsak økonomisk motivert av miljøorganisasjonene.⁷⁶⁵ Han påstår for eksempel at grunnen til at motstanden mot delfinarium og fornøylesparker er liten blant hvalvennene, er på grunn av de samtidig forstår at disse bidrar til myten om superhvalen.⁷⁶⁶ Det er klart at det også finnes grader av strategisk opportuniste i miljøorganisasjonenes satsning på hvalsaken, men dette er likevel

⁷⁶⁰ <http://folk.uio.no/akalland/publication.html> (18/5-2011).

⁷⁶¹ Arne Kalland & Brian Moeran: *Japanese Whaling*, London 1992, Kristoffersen 2006: 60-62, Kalland 2009: ix-x, Anders Blok: Mapping the Super-Whale, *Mobilities* 5:4, 2010: 520.

⁷⁶² For eksempel Epstein 2008 og Heazle 2006.

⁷⁶³ Anders Blok: War of the whales, *Science, Technology & Human Values* 2011: 56.

⁷⁶⁴ Blok 2011: 67.

⁷⁶⁵ En kortversjon av Kallands argumenter om hvordan miljøorganisasjonene med dyktighet har manipulert fram det nye bildet av hvalen, ”ved å spille på vår svakhet for hvaler”: Arne Kalland: Whale politics and green legitimacy, *Anthropology Today*, 1993.

⁷⁶⁶ Kalland 2009: 90.

en langt fra så dekkende forklaring som Kalland vil ha det til. Kallands publikasjoner er spekket av eksempler på menneskers nye forhold til hval, hvor det virker som at hovedgrunnen er å framvise menneskelig dårskap. Kalland er medfølende og viser en klar sympati med marginaliserte lokalbefolkninger, som kan betraktes som offer for nye innramminger av hvalen. Han dissekerer og viser dobbeltmoralen og de imperialistiske, halvrasistiske og nedlatende aspektene ved argumentasjonen hos enkelte av hvalfangstmotstandere, og her er det uten tvil mye å ta av. Samtidig er også enkelte av Kallands artikler preget av en lignende forakt for sine meningsmotstandere.⁷⁶⁷

Kalland viser til tider nemlig en fullstendig mistro mot de som dyrker den unike hvalen, og ser kun kynisme i engasjementet. Kalland synes også fiendtlig til miljøbevegelsen som sådan, hvor ”*Deres mangel på egeninteresse er imidlertid en myte, ettersom mange av dem lever av kampanjen mot hvalfangsten*”. Altså reduseres miljøbevegelsens hvalfangstmotstand til et selvisk og økonomisk motivert engasjement. I forlengelse av dette avviser han andre lands forskere og forskning, som kun motivert av å gi fangstmotstanden ”et skjær av vitenskaplighet”. Han avviser videre vernernes ”avsløringer om overgrep”. Ikke minst oppsummerer han miljøbevegelsen som farlige for alle forvaltningsorgan.⁷⁶⁸ Dette tilslører positive roller miljøbevegelsen historisk faktisk har hatt, blant annet i konfliktene omkring hvalfangsten. Ikke minst ignorerer Kalland folks faktiske positive opplevelser gjennom for eksempel deltakelse på hvalsafari. For han blir disse opplevelsene redusert til å handle om fremmedgjøring.

Hos Kalland og andre fangsttilhengere blir fangstmotstanderne beskyldt for å bedrive antropomorfisme. Antropomorfisme blir forstått som å tillegge dyr menneskelige egenskaper, og dette blir igjen forstått som noe galt. Antropologen Adrian Peace er sterkt kritisk til fangstmotstanden og antropomorfismen. Han viser samtidig fram den følelsesmessige intensiteten og oppfatningen av moralsk ansvar i vanlige folks spontane redningsaksjoner i forbindelse med strandede hvaler i Australia. Disse dramaene fungerer identitetsbyggende som noe å samles om, og blir oppfattet som noe som får fram det beste i oss.⁷⁶⁹ Kanskje skal man ikke bare kimse av disse følelsene.

⁷⁶⁷ Spesielt tydelig i Arne Kalland: Hvalfangst – en miljøsak?”, i Peder Anker & Tarjei Rønnow (red.): *Miljø og menneske*, Oslo 2002.

⁷⁶⁸ Ibid.

⁷⁶⁹ Adrian Peace: Speaking of Whales: From totemizing the humpback to demonizing the Japanese, i Ringstad (ed.) 2010: 187-189.

Engasjementet for hvalene kan imidlertid også forstås som ikke å tillegge, men å fornemme egenskaper ved dyret. Beskrivelsene av hvalene i antropomorfske termer blir da heller et uttrykk for hvordan disse dyrene faktisk blir forstått.⁷⁷⁰ Kay Milton har utvilsomt et poeng når hun hevder at fangstmotstandere ikke først og fremst konstruerer hvalene som symbolske ”personer”, de oppfatter dem som faktiske ikke-menneskelige personer. Det er derfor de reagerer så sterkt mot drap av hver enkelt hval.⁷⁷¹ Kalland har derfor rett i at motstanden mot hvalfangst i dag i stor grad er drevet av moralske argumenter, og også at grupper mot hvalfangst har vært aktive pådrivere for forandringen av hvalenes kulturelle status. Milton understreker at dette ikke betyr at de ikke har en ekte omsorg og føler slektskap med hvalene. Endring i synet på hvalene vi har beskrevet i dette kapitlet vil i følge Milton eksemplifisere nettopp det naturvernerne håper å oppnå: kjærlighet til naturen.⁷⁷²

Vi har sett at i den grad den unike hval ble framstilt i Norge, var det i retorisk øyemed nettopp for å problematisere dens hierarkiske stilling. Her ble ulikheten mellom de ulike hvalene understreket. Vågehvalen var ikke en karismatisk, vennlig og flott skapning, men ”en kjedelig fyr”, en feit og grå skapning, som i motsetning til de mer aktede hvalene egentlig ikke gjorde særlig ut av seg.⁷⁷³ Heller ikke hvalens intelligens ble et tema, og om dette tas opp ble vågehvalen framstilt som ikke mer intelligent enn for eksempel ei ku, eller til og med et pinnsvin.⁷⁷⁴

For fangstfolk i Norge var hvalene først og fremst en naturressurs, og det var vanskelig å hevde at de tilla den en iboende verdi, lik den vi nettopp har sett eksempler på. Internasjonale hvalfangstmotstandere ble gjerne stemplet som ”gale grønne” eller ”hysteriske kvinnfolk”.⁷⁷⁵ Hvalen ble videre framstilt som en konkurrent, og i forlengelse av dette finner vi bildet av ”storeteren”. Vi har sett at dette ble knyttet til flerbestandsperspektiv og nødvendigheten for beskatning. Utenriksminister Thorvald Stoltenberg uttalte i 1993 i et avisintervju at

⁷⁷⁰ Kay Milton: *Anthropomorphism or Egomorphism?*, i Knight (ed.) 2005.

⁷⁷¹ Kay Milton: *Loving Nature*, London/New York 2002: 46.

⁷⁷² Milton 2002: 119-120.

⁷⁷³ Se for eksempel ”Vågehvalen – en kjedelig fyr”, *NTB* 27/4-1993.

⁷⁷⁴ Se for eksempel ”Hvalen – et intelligent dyr?” i *Aftenposten* 18/7-1992 eller Nils Chr. Stenseth & Ingunn B. Lid: *Hvalbiologi*, i Stenseth, Hoel & Lid 1993: 42-43.

⁷⁷⁵ En lignende forhånelse av motstandernes posisjon fant vi på humoristiske t-skjorter populære i Norge når kontroversen var på det heteste i etterkant av gjenopptagelsen av den norske fangsten, slike som ”Whales: Intelligent food for intelligent people” eller ”I love Whales for dinner”. Mathisen 1996: 130, Kalland 2009: 151, 196.

vågehvalen kunne betraktes som ”havets rotte”, og dette ble gjentatt av en norsk ambassadør i møte med tyske miljøvernere. Ambassadøren hevdet videre at denne lite flatterende beskrivelsen av vågehvalen stammet fra det norske forskningsmiljøet, noe som nok virket mot sin hensikt, om han prøvde å oppnå forståelse for den norske forskningen og politikken.⁷⁷⁶

Den grenseløse hvalen og den unike hvalfangsten

I dette kapitlet har vi sett hvordan hvalene i større grad ble eksponert i offentligheten, og inntok populærkulturen med nye kvaliteter. Vi kan finne en rekke adjektiver som spesielt utmerker seg, som unik, mystisk, intelligent, vakker, kjærlig, følsom og magisk. Ikke minst er hvalen på en spesiell måte forbundet med oss mennesker, og et symbol for både smerte og håp. Til sammen kan hvalen karakteriseres som både grenseløs og sublim, om enn på en annen måte enn Melvilles subline Moby Dick.

Vi har særlig sett på hvordan den unike hvalen viste seg i ulike kulturuttrykk. Mange var aktive i innrammingen av hvalen som unik, og alt fra engasjerte biologer til Hollywood spilte roller. Likevel må nok deler av miljøbevegelsen, dyrevernere og andre mer udefinerbare enkeltsaksorganisasjoner med spesiell interesse for hvalen, hevdes å ha en spesielt viktig rolle for fremmingen av den unike hvalen. Jeg vil også hevde at hvalen spilte en viktig rolle i dette, ikke minst gjennom sin nye synlighet, mediert gjennom både film, fotografi og lydopptak. Forskning på hvalens atferd og nye aktiviteter som hvalsafari gjorde også at hvalen fikk formidlet nye og gjenkjennbare kvaliteter.

Den nye hvalen førte til oversvømmelser i forhold til både økologiske innramninger og i forhold til den sansende hval. Dette kom også til uttrykk i forvaltningen. Vi så i forrige kapittel hvordan ulike aspekter av ”den unike hvalen” ble tatt opp og vurdert i IWC allerede på slutten av 1970-tallet. I motsetning til spørsmålet om økologi og human avlivning, førte slike innramningers inntreden i forvaltningen, i større grad til en uforsonlig stillingskrig.

⁷⁷⁶ ”Utenriksdepartementet ser ingen problemer”, *Dagens Næringsliv* 19/1-1993. Lars Walløe gikk i etterkant ut mot ambassadørens uttalelse, og hevdet videre at beskrivelsen slett ikke stemte med oppfatninger i forskningsmiljøet. ”Vågehvalen ikke havets rotte”, *Dagens Næringsliv* 20/1-1993. Til bildet av vågehvalen som storeter og potensiell trussel hører også påstandene at den rikholdige vågehvalen ”som er altetende som en rotte” nærmest hadde skylden for at andre hvalarter, som ”den forfinede aristokraten” blåhvalen var truet. Victor Øiestad: Hva med blåhvalen?, *Dagbladet* 6/7-1992. Kanskje var det her og fra denne forskeren ambassadøren hadde snappet opp uttrykket?

Vi har tidligere sett hvordan fangstland forsøkte å møte den nye hvalen. Den økologiske hval ble i særlig grad møtt ved å "telle" den for å etablere den mangtallige hval, og dermed en bærekraftig fangst. Den sansende hval ble møtt med arbeid for å redusere smerte. Dette betød at man telte tiden det tok for hvalen å miste bevisstheten, i håp om å finne konsensus omkring en "human standard". Den unike hvalen betød imidlertid delvis også at hvalen ble en ny type ressurs. I IWC så vi dette ved introduksjonen av et konkurrerende ressursbegrep, hvor "ikke-ødeleggende forbruk" var den riktige måten å utnytte hvalen på. Med den unike hvalen ble altså hvalfangsten en mindreverdige ressursutnyttelse, eller rett og slett forkastelig. Å godta premisset om den unike hval ville for fangstlandene, samtidig bety å avslutte fangsten en gang for alle.

For fangstlandene var én løsning å splitte opp den unike hvalen. Den unike hvalen var da en hval som ikke eksisterte i seg selv, men et fantasifoster bestående av utvalgte trekk fra utvalgte hvalarter, kulturelt bygd opp av motstanderne av hvalfangsten. Vi har sett at samfunnsforskerne kom på banen, med mål å avsløre "superhvalen". Et poeng for disse vil da være at vågehvalen knapt har vært representert i kulturelle framstillinger av hvaler, men at den likevel ble sortert under den symbolske "superhvalen". Etableringen av "den kjedelige vågehvalen", kan hevdes å representere et svar på problemet med den unike hvalen. En slik oppsplitting kunne også gå for langt, og uttrykket "havets rotte" skadet nok mer enn det gagnet fangstlandenes argumentasjon. Jakten på "havets rotte" var lite forenlig med det hardt tilkjempede bildet av den ansvarlige fangsten.

Det må sies at "superhvalen" slett ikke er et helt vellykket bilde av den unike hvalen. I dette kapitlet har vi for eksempel sett at hvalsafari kanskje ikke først og fremst representerte feiring og forbruk av superhvalen, men i like stor grad handlet om fokus på enkelthvaler, ulike kvaliteter, og unike personligheter. Samtidig betød tesen om superhvalen implisitt innrømmelser overfor "superhvalens" enkeltkvaliteter, om enn avvisning av helheten. Hvis for eksempel enkelte delfinarter var spesielt intelligente, skulle dette samtidig hindre fangst på dem? Hvis sosiale strukturer blant andre hvalarter betød at selv en beskjeden fangst av enkelthvaler ville påvirke flokkens helbred, burde dette påvirke forvaltningen av dem? Eller var uansett bestandstall den eneste faktoren som var relevant, på tross av innrømmelsen av andre "unike" trekk og "kvaliteter"?

I møtet med den unike hval viste det seg imidlertid å være langt viktigere, å vri fokuset bort fra hvalene, til de unike og kanskje utrydningstruede hvalfangerne. Dette kan sees på som et forsøk på å ta kontrollen, ved å ta kulturelle aspekter på alvor, for så å bygge ny argumentasjon på dette. De kulturelle aspektene av hvalfangsten var allerede en del av debatten og regelverket i IWC. Dette hadde skjedd ved utskillelsen og innrammingen av urbefolkningsfangst, som kvalitetsmessig stod for noe annet enn fangsten som ble stoppet av moratoriet.

Jeg skal i neste kapittel gå inn hvor konfliktene omkring den norske vågehvalfangsten toppet seg. Den nye oppstarten av kommersiell fangst i 1993 betød samtidig kamp om en etablering av en kulturell hvalfangst. Det var imidlertid klart at en mengde ”ulike hvaler” var virksomme i det de norske hvalfangerne nok en gang startet med kommersiell fangst. De ulike hvalene eksisterte parallelt og gled over i hverandre. Vi har sett på for eksempel ressurshvalen, den økologiske hval, den sansende hval, den unike hvalen, og den kjedelige, dumme og mangtallige vågehvalen. En rekke ulike disipliner var også involvert, og en rekke spørsmål og problemstillinger ble spilt ut. Forvaltningen av hvalene kunne blant annet handle om biologi, historie, samfunnsfag, etikk, nasjonal selvråderett, dyrevern, miljøvern, bærekraftighet, klassifisering av ulike fangstaktiviteter, internasjonalt samarbeid, imperialisme, human avlivning, strafferett, økologi etc. Til sammen fantes det en rekke konkurrerende innramminger av hvalen og fangsten.

Kap 9

Fra telling til kulturkamp

I 1992 overrasket Norge den internasjonale hvalfangstkommisjonen med å annonsere gjenopptagelse av den kommersielle hvalfangsten det kommende året. Dette skjedde samtidig som arbeidet med en ny prosedyre for kvotesetting var i en slutfase i kommisjonens vitenskaplige komité. Den norske avgjørelsen og alenegang ble fordømt av flertallet i IWC og av internasjonal miljøbevegelse. Norges beslutning førte også til ambivalens i norske medier, både for at den muligens kom for tidlig, altså før den nye forvaltningsprosedyren kom på plass, men i like stor grad av frykt for konsekvenser i form av internasjonale sanksjoner.

Fangstlandene hadde investert mye i telleprosjekter, og forsøkte nå å overbevise med bestandstall og modeller som viste at beskatning var mulig. Forvaltningen av hvalen var imidlertid aldri kun et spørsmål om bestandstall, og dette ble et stadig viktigere også fra fangstlandenes side. Hvalfangsten ble stadig oftere knyttet til spørsmål om kultur og identitet. Vi skal i dette kapitlet, som i hovedsak omhandler årene 1992-1994, se at spørsmålet om hvalfangsten tok form av en kulturkamp, og at denne kampen i disse årene stod i fare for å eskalere.

Jeg skal undersøke hva det jeg omtaler som en kulturell vending innebar.⁷⁷⁷ Hvordan ble hvalfangerne og deres kultur framstilt politisk? Hvordan forholdt norske medier seg til den norske gjenopptagelsen av fangsten, og til det økte presset? Hva skjedde med hvalen i fangstlandenes innramminger? Jeg vil starte dette kapitlet med å undersøke hvordan kommisjonen forholdt seg til ferdigstillingen av den nye forvaltningsprosedyren, og til fangstlandene som var klare for gjenopptagelse av fangsten.

RMS: Nødvendige mekanismer og trenering

Som vi har sett hadde fangstlandene satt i gang store telleprosjekter i håp om å få startet fangst på bakgrunn av resultatene. I teksten for det opprinnelige moratoriet fra 1982, ble 1990 satt som en tidsfrist for å vurdere moratoriet. Fangstlandene håpet at når den reviderte forvaltningsprosedyren (RMP) først kom på plass, så kunne fangsten nok en gang komme i

⁷⁷⁷ Min bruk av ”kulturell vending” tilsvarer ikke ”cultural turn” i samfunnsvitenskapene, men beskriver hvordan argumentene i kontroversen snus mot tradisjon, kultur, identitet etc.

gang og forvaltes av IWC. RMP var en guide for datainnsamling og bestandsmålinger, og en algoritme for utregning av fangstgrenser. Fangstlandene hevdet at telleprosjektene viste at enkelte bestander kunne beskattes kommersielt, uten at det var fare for reduksjon av bestandene. I 1991 ble metodikken godtatt som prosedyre for ferdigstilling, men kommisjonen kom med nye spørsmål og elementer, og prosedyren ble altså ikke endelig godkjent og implementert dette året.

Ved kommisjonens møte i 1992 ble prosedyren, nå revidert etter innstillingene fra året før, nok en gang akseptert som utkast av kommisjonen. Kommisjonen ba imidlertid enda en gang om mer dokumentasjon.⁷⁷⁸ Det ble nemlig mer og mer klart at for flertallet i kommisjonen var heller ikke arbeidet og ferdigstillingen av RMP betraktet som tilstrekkelig grunnlag for igangsetting av ny fangst, men kun som en del av et større prosjekt. På samme møte ble det bestemt at algoritmen bare måtte oppfattes som en del av RMP, hvor en rekke andre elementer også måtte på plass. Australia lanserte et resolusjonsforslag under navnet Revised Management Scheme (RMS), og dette ble godkjent av kommisjonen i samme år.⁷⁷⁹

Et av argumentene for RMS, var at et slikt program skulle inneholde nødvendige mekanismer for å drive RMP, og en form for kontekstualisering. Det var særlig spørsmålet om kontrollmekanismer og sikring av at regler faktisk ble fulgt som var usikkerhetsmomentet for flertallet i IWC. Fangstlandene med Norge og Japan i spissen hevdet imidlertid at gode nok kontrollmekanismer allerede var på plass.⁷⁸⁰ RMS kan også sees på som en manøver for å tvinge kommisjonen til å ta stilling til metodikken for kvotesetting, da den matematiske biten (RMP) ble skilt ut fra de andre delene av forvaltningsspørsmålet (RMS).⁷⁸¹ Bestandsanslag og matematiske modeller for fangstgrenser ble dermed skilt ut fra de mer praktiske aspektene som også måtte løses.

For vitenskapskomiteen og fangstlandene var det uansett håp om at prosedyren i 1993 ville få endelig godkjennelse og bli implementert. I stedet kan kommisjonens møte i 1993 stå som et

⁷⁷⁸ "Chairman's Report of the Forty-Fourth Annual Meeting", "Forty-Third Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1993: 40.

⁷⁷⁹ "Chairman's Report of the Forty-Fourth Annual Meeting", "Resolution on the Revised Management Scheme", "Forty-Third Report of the International Whaling Commission", 1993: 24-26, 40, Andresen i Victor, Raustiala & Skolnikoff (ed.) 1998: 444, Ray Gambell; Management of whaling in coastal communities, i Blix, Walløe & Ulltang (ed.) 1995: 705-706.

⁷⁸⁰ Young 1993: iii, Kalland 2009: 123.

⁷⁸¹ Hoel 1993: 228, Epstein 2008: 135, <http://iwcoffice.org/conservation/rms.htm> .

eksempel på et møte hvor ingen enighet ble oppnådd, og på at kommisjonen virkelig knaket i sammenføyingene. Til IWCs møte i 1993 hadde den vitenskaplige komiteen ferdigstilt en komplett versjon av RMP, og anbefalte at den skulle godkjennes av kommisjonen.⁷⁸² Prosedyren har blitt kalt den mest omhyggelig testede forvaltningsprosedyre for naturressurser utviklet til da.⁷⁸³ Det ble imidlertid ikke flertall for godkjenning i kommisjonen denne gangen heller. For landene som stemte mot kom flere aspekter opp som grunnlag for avvisningen, blant annet uklarheter i forhold til inspeksjonsordninger, tvil om metoden ga tilstrekkelig vern mot reduksjoner av bestandene, men også hva RMP faktisk ville kunne innebære, nemlig fangst. Interessant nok hang dette argumentet sammen med det faktum at Norge allerede hadde gjenåpnet fangsten. Det ble argumentert med at en aksept av RMP ville være med på å oppmuntre Norge til å fortsette fangsten, og sette kvoter på grunnlag av IWC-godkjent metodikk.⁷⁸⁴

Av fangstlandene ble dette oppfattet som utidig trenering, og som at kommisjonen nok en gang gikk mot vitenskapskomiteens anbefalinger. Det var imidlertid ikke bare fangstlandene som reagerte på kommisjonens mangel på framgang og oppfølging av den vitenskaplige komiteens anbefalinger. I etterkant av kommisjonens møte leverte formannen i den vitenskaplige komiteen, Phillip Hammond, sitt avskjedsbrev. Han forlot dermed stillingen i protest mot tilstanden i det internasjonale forvaltningsorganet. I det følelsesladete avskjedsbrevet spurte han hva som var poenget med å ha en vitenskaplig komité når hardt arbeid ble møtt med likegyldighet, og at enstemmige anbefalinger av største betydning kun ble møtt med forrakt.⁷⁸⁵

Hammond forsterket dermed fangstlandenes påstand om at motstanden mot hvalfangsten ikke var knyttet til vitenskap, og derfor måtte betraktes som ikke-rasjonell. Hammond har i ettertid selv gått så langt som å påstå at vitenskapen er irrelevant når det gjelder standpunkt til hvalfangst innen kommisjonen.⁷⁸⁶ Hvis vitenskap utelukkende handlet om forvaltningsprosedyrer og bestandstall, var dette i alle fall en delvis korrekt observasjon. Som

⁷⁸²“Annex H: The Revised Management Procedure (RMP) for Baleen Whales”, ”Report of the Scientific Committee”, i “Forty-Fourth Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1994: 48, 145-152.

⁷⁸³ Hammond 2006: 58.

⁷⁸⁴ Se hovedlinjer i diskusjon: “Chairman’s Report of the Forty-fifth Annual Meeting”, Forty-Fourth Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1994: 19-20.

⁷⁸⁵ http://www.highnorth.no/library/Management_Regimes/IWC/le-fr-th.htm (9/6-2011).

⁷⁸⁶ Hammond 2006: 58.

vi har sett i foregående kapitler har imidlertid kontroversene sjelden handlet utelukkende om dette, heller ikke i kommisjonen.

I forhold til spørsmålet om en opphevelse av moratoriet, var det i teorien nå problematikken omkring RMS som først måtte løses. Opprinnelig var de fleste av temaene knyttet til sikkerhet og overvåkning. RMS skulle blant annet inneholde ytterligere spesifikasjoner om datastandarder, bestandsmålinger, prosedyrer omkring inspeksjon og observasjon, ordninger for å sikre at fangst ikke oversteg de satte fangstgrensene, samt inkorporering av RMP og de andre elementene i IWC sitt program. For de verneorienterte var det et poeng at man ikke skulle implementere fangstgrenser før det ble enighet om de andre aspektene.⁷⁸⁷

Det viste seg at det var svært ulik forståelse av hvilket forhold det skulle være mellom RMP og RMS. For de verneorienterte var en oppheving av moratoriet uakseptabelt, da RMP kun måtte oppfattes som en sentral bestanddel av RMS. For dem var det en forutsetning at alle elementer i RMS måtte være vurdert, godkjent og implementert før en eventuell gjenopptagelse av noen som helst form for kommersiell hvalfangst.⁷⁸⁸ For fangstlandene var oppfatningen at når RMP var på plass, kunne fangsten også settes i gang. For dem ble RMS oppfattet som et nytt konsept som dukket opp idet arbeidet med RMP nærmet seg slutten og fangst nok en gang kunne gjenopptas, og dermed en ny form for trenering.⁷⁸⁹

At fokuset gikk fra metodikk for kvotesetting til RMS skulle ha noe som helst med trenering å gjøre, var nok ikke en fullstendig irrasjonell oppfatning fra fangstlandene sin side. Resolusjonsforslaget kom fra kommisjonæren fra vernelandet Australia, som samtidig pekte på at landet var mot kommersiell fangst uansett, men at arbeidet i IWC måtte fortsette mens de prøvde å overbevise de andre landene om sitt eget syn.⁷⁹⁰ I motsetning til RMP som handlet om kvotesetting, hadde RMS på mange måter ikke et spesifikt mål i seg selv. I alt kan RMS sees på som et program hvor temaer som gjentatte ganger hadde kommet opp i

⁷⁸⁷ "Chairman's Report of the Forty-Fourth Annual Meeting", "Resolution on the Revised Management Scheme", "Forty-Third Report of the International Whaling Commission", 1993: 24-26, 40, Young 1993: 14-15.

⁷⁸⁸ Young 1993: iii.

⁷⁸⁹ Kalland 2009: 122-123.

⁷⁹⁰ "Chairman's Report of the Forty-Fourth Annual Meeting", "Forty-Third Report of the International Whaling Commission", 1993: 24.

kommisjonen ble inkorporert.⁷⁹¹ Fangstlandene fulgte allerede i 1993 opp med forslag og tidsfrister for å løse RMS, men disse ble avvist av flertallet i kommisjonen.⁷⁹²

I den sammenheng ble mangelen på felles enighet enda tydeligere. Eksempler på de nye aspektene som skulle knyttes til RMS var spørsmål om inspeksjon, observatører, håndhevelse av regelverket, human avlivning og kostnader. Dette åpnet nemlig for nye problemstillinger, mange av dem økonomiske: Hvem skulle betale for implementeringen av et nytt forvaltningsregime? Hvem skulle utføre og betale for inspeksjonene? Burde denne byrden legges på hvalfangstnasjonene, noe som i praksis sannsynligvis ville fjerne all lønnsomhet ved fangsten, eller var dette IWC som internasjonalt forvaltningsorgan sitt ansvar?⁷⁹³ Fangstlandene argumenterte videre med at en rekke av temaene innenfor RMS lå utenfor konvensjonens ansvarsområde, og at de dermed ikke var IWC sin sak.⁷⁹⁴

I 1992, samme år som Norge annonserte ny fangst, ble det dessuten for første gang fremmet et forslag om å gjøre Sørishavet til vernesone og reservat for hvalene.⁷⁹⁵ Opprettelsen av vernesoner har en lang historie i forvaltningen, og man må merke seg at ideen om Antarktis som vernesone var i vinden som miljøsak på denne tida. Forslaget hadde også en klar symbolikk, hvor man på en måte gjorde bot for den tidligere overbeskatningen i dette området, og i forvaltningens historie. Like viktig i denne sammenheng var det imidlertid at forslaget direkte ville underminere en eventuell kommersiell japansk fangst som var planlagt i nettopp dette området. Ikke uventet kom det til kraftige protester, særlig fra Japan, og beskyldninger om at forslaget ikke var i konvensjonens ånd.⁷⁹⁶

Det var også provoserende for fangstlandene at forslaget kom mens moratoriet fortsatt var gjeldende, og samtidig som diskusjoner om fastsetting av kvoter, blant annet på den sørlige halvkule, pågikk for fullt. Ikke minst oppfattet fangstlandene det som nok et forslag som i seg selv ikke først og fremst var basert på en vitenskaplig anbefaling. Det ble også protestert mot

⁷⁹¹ Young 1993: 14-15.

⁷⁹² "Chairman's Report of the Forty-fifth Annual Meeting", Forty-Fourth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1994: 19-20.

⁷⁹³ Stoett 1997: 10, Darby 2007: 168, Epstein: 135, Kalland 2009: 123.

⁷⁹⁴ Heazle 2006: 231, Kalland 2009: 123.

⁷⁹⁵ Forslaget var utarbeidet av Frankrike og hadde støtte fra en rekke andre land. "IWC/44/19: A Southern Ocean Whale Sanctuary", Forty-Third Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1993: 41-48.

⁷⁹⁶ Forslaget fikk også kritikk for å vanskeliggjøre forskning, samt frata verden en enorm matkilde. "Chairman's Report of the Forty-Fourth Annual Meeting", Forty-Third Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1993: 26-28.

at en vernesone ville undergrave RMP. Fra forslagsstillerne ble imidlertid verneområdet presentert som et tiltak som ville oppveie eventuelle uforutsette problemer ved den nye forvaltningsprosedyren.⁷⁹⁷

Det var på denne tiden tydelig at vernelandene fortsatt dominerte kommisjonen, men også at IWC hadde troverdighetsproblemer som forvaltningsorgan. Situasjonen så imidlertid ikke bare mørk ut for fangstinteressene, og fangstlandene hadde flere kort å spille ut. Vi har sett at Norge i 1992 hadde vedtatt å ta opp den kommersielle fangsten fra 1993, på tross av resolusjoner mot landet fra IWC. Samme år forlot faktisk Island kommisjonen. Island, Norge, Grønland og Færøyene dannet i 1992 North Atlantic Marine Mammal Commission (NAMMCO) som et mulig alternativt organ for forvaltning, delvis på grunn av misnøye med utviklingen innen IWC. NAMMCO fungerte til en viss grad også som en trussel eller et pressmiddel overfor IWC, hvor de nordlige fangstlandene viste at de kunne melde seg ut av kommisjonen, og allerede hadde et eget forvaltningsorgan på plass.⁷⁹⁸ Ikke minst ser vi en dreining mot kulturelle argumenter for hvalfangsten.

Den verneverdige hvalfangsten

Som vi har sett var såkalt urbefolkningsfangst, eller rettere ”aboriginal subsistence whaling”, altså hvalfangst knyttet til livsopphold, unntatt fra moratoriet fra 1982. Dette på tross av at deler av denne fangsten ble utført på måter som til dels stred med arbeidet som ble gjort for en human fangst, og videre at den også til dels bestod av fangst på hvalarter og bestander som ellers ble betraktet som beskyttet eller vernet. Denne fangsten ble regulert av et annet regelverk på bakgrunn av at den ble definert som av en annen ”natur” enn kommersiell hvalfangst. På en måte ble den definert som kultur, framfor å være knyttet til modernitet og kapitalisme.⁷⁹⁹ Fangsten ble rettfærdiggjort og definert særlig ut fra tradisjon, autentisitet og kulturelle behov, og dermed var kulturell argumentasjon i større grad blitt en formell del av forvaltningen i IWC.

⁷⁹⁷ Ibid. Forslaget ble ikke vedtatt, men man gikk videre med det og behandlet det nå i den vitenskaplige komité. Den vitenskaplige komité viste seg å være like splittet da man i 1993 nok en gang behandlet forslaget.

Chairman’s Report of the Forty-Fifth Annual Meeting”, Forty-Fourth Report of the International Whaling Commission”, Cambridge 1994: 20-22.

⁷⁹⁸ Epstein 2008: 243, Andresen 2004: 56, Friedheim 2001a: 37, Andresen 1998: 451-452, “Norge gir mer penger til NAAMCO”, *Nordlys* 14/1-1993.

⁷⁹⁹ <http://www.iwcoffice.org/conservation/aboriginal.htm> (21/6-2011), Kalland 2009: 183.

Fra tidligere har vi sett at Norge hadde forsvart hvalfangsten ut fra en økonomisk og økologisk ramme.⁸⁰⁰ Japan hadde fra slutten av 1970-tallet også forsvart fangsten med kulturbaserte argumenter.⁸⁰¹ Fra 1992, altså på samme tid som Norge vedtok å gjenoppta den kommersielle hvalfangsten, ble også den norske vågehvalfangsten i sterkere grad forsøkt rammet inn kulturelt.⁸⁰² Noe av grunnen til denne vendingen, var at hvalfangerne gjennom 1980-tallet hadde økt det politiske presset for sin sak, og også framstod som mer selvbevisste. I 1992 samlet de norske hvalfangerne seg i én organisasjon ”Norges Småkvalfangerlag” (NSKL), og framstod med felles stemme, og som en viktig nasjonal pressgruppe.⁸⁰³

Et annet eksempel på den økte selvbevisstheten var High North Alliance (HNA), en sammenslutning av hvalfangerne og kommunene i Lofoten. Denne organisasjonen ble opprettet i 1990, blant annet som en reaksjon på andres framstilling av hvalfangere og den norske fangsten.⁸⁰⁴ HNA framstod som en lobbyorganisasjon, tenketank og en NGO. Et av målene med organisasjonen var å vise at det ikke var industriell fangst de norske hvalfangerne drev med, men heller en kulturbasert fangst i relativt liten skala. Organisasjonen var svært aktiv gjennom 1990-tallet, og arbeidet blant annet opp mot IWCs møter, og pressen. HNA samarbeidet med forskere som presenterte motstemmer, mot for eksempel oppfatningene av den unike og intelligente hvalen, og mot oppfattelsen av at fangsten var spesielt inhuman. Dette ble igjen spredd gjennom informasjonsmateriell, og via kronikker i aviser.⁸⁰⁵

Vendingen mot kulturelle argumenter åpnet forvaltningen for humanister og samfunnsvitere, ikke minst begynte sosialantropologene å gjøre seg gjeldende.⁸⁰⁶ Et tverrfaglig forskerteam, ISG, bestående av ti forskere fra ulike disipliner som sosialantropologi, folkloristikk og fiskeriøkonomi, med blant annet Arne Kalland som en sentral person, presenterte i 1992 en rapport for IWC. Her forsøkte de å formidle de norske hvalfangernes situasjon, og koblet det økologiske perspektivet med historiske og kulturelle perspektiver. For forskningsgruppen var det menneskene og deres kultur som var fokuset, og også dette som var det verneverdige.⁸⁰⁷

⁸⁰⁰ Økonomiske begrunnelser for norsk fangst ble fortsatt fremmet, fortrinnsvis sosioøkonomiske argumenter, se for eksempel Mønnesland (ed.) 1990.

⁸⁰¹ Anders Blok: Contesting Global Norms, *Global Environmental Politics* 8, 2008: 55.

⁸⁰² Kalland 2009: 145.

⁸⁰³ Kristoffersen 2006: 36-37, 43.

⁸⁰⁴ <http://www.highnorth.no/>. Organisasjonen oppstod opprinnelig under navnet “Survival in the High North”.

⁸⁰⁵ Kristoffersen 2006: 43-51.

⁸⁰⁶ Kalland 2009: 182-183.

⁸⁰⁷ ”International Study Group on Norwegian Small-Type Whaling”, ISG: “Norwegian Small Type Whaling in Cultural Perspectives”, Tromsø 1992.

Rapporten fokuserte på at den norske fangsten ikke på noen måte var beslektet med overbeskatningen av de store hvalartene, men at den var den mest omhyggelig regulerte fangsten av alt fiske. Enda viktigere var det at fangsten ble framstilt som en tradisjonsrik levevei, som lignet på den legale urbefolkningsfangsten. Ikke minst ble fangsten beskrevet som økologisk i sin natur, der økologien først og fremst handlet om menneskets sykliske tilpasning til overlevelse langs kysten. Fangsten ble definert som ”small type whaling”, og ble på mange måter også knyttet til et slags overlevelsesaspekt. Dette problematiserte at den norske fangsten utelukkende ble innrammet som kommersiell fangst av IWC.⁸⁰⁸

De norske hvalfangerne og hvalfangstsamfunnene ble i denne rapporten framvist som en unik kultur, og som et stolt og uavhengig folk med egne verdier, kunnskap og myter, og med en historie som i stor grad var fremmed for storhvalfangsten og storkapitalen. Fangsten var familiebasert og knyttet til omfattende og kompleks kunnskap og kompetanse, som man igjen ble sosialisert inn i fra ung alder. Hvalfangsten var på en måte bærebjelken for små og sårbare kystsamfunn. Kontroversene omkring den norske vågehvalfangsten handlet altså på ingen måte om det rike landet som ikke ville underkaste seg internasjonale avtaler ved å nekte å fre en marginal og etisk tvilsom næring, men om det lille økologiske kystsamfunnet som var i ferd med å bli ofret på storpolitikens alter.

Rapporten viste at en eventuell fangsstopp ville få en rekke konsekvenser. Å ta fra de norske hvalfangerne næringsgrunnlaget ville være både samfunnsødeleggende og psykologisk ødeleggende for enkeltmenneskene. Motstanden mot fangsten var et angrep på kystsamfunnenes kultur, og dermed også et direkte angrep på selvbildet og selvrespekten til disse menneskene.⁸⁰⁹ En fangststopp ville rive opp tradisjoner og familiestrukturer. En stopp ville også virke ødeleggende på komplekse systemer av kunnskap som hadde blitt opparbeidet gjennom generasjoner.⁸¹⁰ Ved å fjerne en bestanddel i menneskets økologiske tilpasning til et liv langs kysten, ville dette også ha ringvirkninger til resten av deres tilpasning. Ikke minst ville fortsatt fangsstopp også kunne være økologisk negativt på andre måter, ved at en stopp

⁸⁰⁸ Fangsten defineres videre som delvis ikke-kommersiell ved at noe av kjøttet fortsatt inngår i lokale byttesystem, altså en slags før-kapitalistisk økonomi. ”Small type whaling” eller ”Small type coastal whaling” hadde da allerede blitt brukt i Japansk argumentasjon i IWC siden slutten av 1980-tallet, men ble av kommisjonen ikke godtatt som egen kategori unntatt fra moratoriet. Ellis 1992: 449, Friedheim 2001a: 36.

⁸⁰⁹ ISG 1992: 9, 97-102.

⁸¹⁰ Ibid: 15, 96.

av beskatning på hvalen igjen kom til å ha ringvirkninger nedover i næringskjeden.⁸¹¹ For menneskene langs kysten ville en hvalfangststopp føre til skam, unyttighet, og til slutt fraflytning.

Hvalfangsten hadde i det hele tatt blitt et symbol for de små kystsamfunns overlevelse. Motstandernes informasjon ble i rapporten avvist som preget av halvsannheter og løgn, og hvalfangerne selv oppfattet motstanderne av fangsten som livsfjerne urbaniserte ideologer som bedrev en konspirativ form for kulturimperialisme hovedsaklig motivert av profitt.⁸¹² Kontroversen om hvalfangsten og moratoriet hadde dessuten ført til at hvalfangerne nå var blitt svært skeptiske til forskere og deres integritet, noe som i seg selv var negativt for framtidig forvaltning av havets ressurser. Som vi tidligere har sett lå mistanken om at forskerne ble påvirket av grupperinger som Greenpeace under.⁸¹³ Hvalfangerne følte at de selv hadde bedre oversikt over bestander da de opplevde situasjonen nærmere, og hadde både lært og førstehåndskunnskap om livet i havet. Rapporten fastslo at motstanden mot hvalfangernes ærlige arbeid hadde også gjort at dette tidligere så vennlige og gjestmilde folket i større grad hadde blitt skeptiske mot fremmede.⁸¹⁴

Hvalfangernes oppfatning av situasjonen på det tidlige 1990-tall kan i følge rapporten sammenfattes som at vågehvalbestanden var stor nok for kontrollert fangst, og at de selv var klare for å samarbeide med nasjonale og internasjonale autoriteter for å underordne seg et effektivt kontrollregime for å sikre bærekraftig fangst, som jo også var i deres interesse. Det var ikke dem som var ansvarlig for overbeskatningen av de store hvalene, og heller ikke overfangst av andre fiskebestander. Her var det storkapitalen som var fienden, og ikke småhvalfangerne. For dem var hvalene en av flere ressurser som alle inngikk i deres komplekse økologiske nisje. Ut fra dette kom forståelsen av at man ikke kan beskytte bare en ressurs, uten at dette får uheldige konsekvenser for de andre. Ikke minst hadde hvalfangerne i følge forskningsgruppen en velbegrunnet frykt for at samfunnet og fellesskapet ville gå tapt hvis hvalfangsten tok slutt.⁸¹⁵

⁸¹¹ Ibid: 12-13.

⁸¹² Ibid: 11-12, 16, 103, 111-112.

⁸¹³ Ibid: 108-109.

⁸¹⁴ Ibid: 18.

⁸¹⁵ Ibid: 109-110.

Både dyrevernsaspekter og hvalene var stort sett fraværende i denne fortellingen om den kulturelle hvalfangsten. Hvalene ble først og fremst presentert som tallrike, og i den sammenheng ble de videre definert som en fornybar ressurs. Motstanden mot hvalfangst handlet her ikke om naturvern i det hele tatt, da vågehvalfangsten per se var miljøvennlig og alternativet blir framstilt som arbeid i (den forurensende) industrien.⁸¹⁶

Norsk ambivalens

I 1993 bekreftet Norge gjennom utenriksministerens tale til Stortinget formelt gjenopptagelsen av den kommersielle hvalfangsten. Utenriksminister Johan Jørgen Holst grunnga gjenopptagelsen med en rekke faktorer. Fangsten var viktig for kystkommunene, det var jakt på en rikholdig og ikke truet bestand, og fangsten var en del av en effektiv flerbstandsforvaltning. Ikke minst hevdet Holst at fangsten var viktig i forhold til prinsippet om å utnytte tilgjengelige naturressurser på et vitenskaplig og bærekraftig grunnlag, men også at det var viktig for små stater å stå i mot press fra mektige aktører. I tillegg kom UD med en rekke informasjonsskriv og brosjyrer til forsvar for den norske gjenopptagelsen hvor argumentene overfor ble utdypet. Her ble det blant annet understreket at fangsten var miljøvennlig, skjedde ved hjelp av effektive og humane fangstmetoder, var i henhold til IWC sin forfatning, og at de norske bestandsanslagene var enstemmig godtatt av Den vitenskaplige komité.⁸¹⁷

Med dette nærmest eksploderte hvalsaken i norske aviser med en mangedobling av oppslag. Kontroversene omkring den norske hvalfangsten ble også flettet inn i andre saker som var i vinden, slik som årets stortingsvalgkamp, forhandlingene og den kommende folkeavstemningen om EU, og forberedelsene til OL i Lillehammer i 1994. Hvalfangsten

⁸¹⁶ Ibid: 16-17.

⁸¹⁷ Det var ikke en eneste stemme i Stortinget mot gjenopptagelse av den kommersielle fangsten. Andresen 2004: 45, Kristoffersen 2006: 6, 9, Hansen, Røskaft & Røv 1993: 12-13. Det er grunn til å dvele litt med understrekingen av bærekraftighet. Bærekraftig utvikling fikk et endelig gjennombrudd som begrep gjennom den såkalte Brundtland-rapporten fra 1987 og på Rio-konferansen i 1992. *World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, Oxford 1987. Begrepet har blitt kritisert for å ikke være politisk nøytralt, og det har blitt påstått at begrepet forandret innhold fra å på 1970-tallet handle om økologiske grenser og systemkritikk, til å på nittitallet først og fremst knyttes til fortsatt økonomisk vekst. David Carruthers: *From Opposition to Orthodoxy: The Remaking of Sustainable Development*, Dryzek & Schlosberg (ed.): *Debating the Earth*, Oxford 2005. Dette er muligens å ta dette argumentet litt for langt i forhold til hvalkontroversen. Som vi har sett var bærekraftighet et begrep som var knyttet til populasjonsdynamikerene allerede i 1960-tallets hvaldebatter, og det var på en lignende måte begrepet først og fremst ble brukt i 1990-tallets norske argumentasjon. Samtidig er det verd å merke seg at begrepet dukker opp på nytt blant annet på Rio-konferansen, hvor Gro Harlem Brundtland knyttet hvalfangsten direkte til begrepet, og at dette igjen ble brukt som et argument og forsvar for en gjenåpning av fangsten.

dukket også opp i sammenheng med de delvis norskinitierte fredsamtalene mellom Israel og PLO, i fotballreferater og i musikkomtaler. Samtidig viser en gjennomgang av avisenes dekning i 1993 langt mer tvil om den norske hvalfangstpolitikken enn tidligere. I motsetning til tiden før fangststoppen var det langt flere stemmer og perspektiver som kom til orde.⁸¹⁸

Tonen i de norske presseoppslagene var likevel ikke ulik den vi har sett i 1980-årenes hvaldebatt hvor fangsten ble forsvart, mens motstandernes argumenter i stor grad ble diskreditert.⁸¹⁹ Hovedlinjene i Oslo-avisene dreide seg imidlertid først og fremst om bekymringer for boikottaksjoner og ikke minst redselen for reaksjoner fra USA. Man kan lese en stor skepsis omkring virkningen av gjenopptagelsen av fangsten. Særlig var VG skeptisk til Norges alenegang og mulige konsekvenser av denne, og formidlet gjennom hele året et kritisk fokus.⁸²⁰ Samtidig må det understrekes at avisa forsvarte fangsten som sådan. Aftenposten var også nesten gjennomgående kritisk til gjenopptagelsen av fangsten, ikke på grunn av det såkalte vitenskapelige utgangspunktet, men i sympati med et skeptisk næringsliv og på grunn av eventuelle tap av eksportinntekter. Nordlys var langt klarere i sin støtte til både fangsten og regjeringens vedtak om gjenopptagelse. Avisa berømmet videre regjeringens store økonomiske satsning på informasjon og propaganda for fangsten. Avisa holdt likevel stort sett en nøktern, om enn ensidig, tone i sin formidling av kontroversene.

Leserinnleggene omkring fangsten var også langt jevnere fordelt, hvor det meste av motstanden mot gjenopptagelsen av fangsten var kritikk til hvor mye penger som ble brukt på å redde et fåtall arbeidsplasser. En meningsmåling utført av Opinion viste at et klart flertall den norske befolkningen støttet fangsten, men også at et flertall mente at man burde ha ventet til at man hadde oppnådd mer internasjonal forståelse for de norske argumentene.⁸²¹ Det var også kritikk mot selve fangsten også fra norsk hold, blant annet markerte skipsreder Knut

⁸¹⁸ Ole Mathismoen, før nevnte miljøjournalist i Aftenposten, var viktig i så måte. Mathismoen kan leses som kritisk til fangsten, kanskje særlig i forhold til prinsipper om en nødvendig overnasjonal miljøforvaltning. Største nyvinning var imidlertid at han noenlunde objektivt formidlet argumenter fra flere sider i kontroversen, og at det ikke var de mest rabiate stemmene som fikk størst plass i artiklene.

⁸¹⁹ Jeg har undersøkt VG og Aftenposten, samt avisa Nordlys, og har blant annet gått gjennom samtlige artikler med søkeord "hvalfangst" og "kvalfangst". Men også søkord som "Bastesen", "Sea Shepherd", "Walløe" og "Greenpeace".

⁸²⁰ De kritiserte for eksempel beløp som den norske regjeringen brukte på medierådgivere og lobbyvirksomhet i forhold til hvalsaken. Avisa var heller ikke redd for å gi hvalfangstmotstanderne poenger med formidling av avsløringer som forsøk på smugling av kjøtt, og spekulasjoner om at motivet for gjenopptagelse kun var et frieri til nordnorske velgere. "Forhandler om ulovlig salg", VG 11/5-1993, "Frieri til Nord-Norge bak hvalfangstvedtaket?", VG 20/4-1993.

⁸²¹ "Ja til hvalfangst, men ikke ennå", Aftenposten 14/5-1993.

Ulstein Kloster seg sterkt, særlig ut fra et dyrevelferdsperspektiv.⁸²² Internasjonale kjendiser fortsatte også å engasjere seg mot den norske hvalfangsten og fikk oppslag på grunn av dette.⁸²³

At det faktisk var ulike syn blant akademikere ble mer synlig også i de norske avisene. Som vi tidligere har sett hadde en rekke norske samfunnsforskere gått inn på regjeringen og fangstfolkas side, men man fant også enkelte samfunnsforskere som stilte seg kritisk til den norske politikken, og myndighetenes og mediernes fremstilling av kontroversen.⁸²⁴ Også uenighet mellom norske biologer kom til syne i avisspaltene. Her er det interessant at en biolog som i et avisinnlegg var kritisk til den norske fangsten, straks ble angrepet av en annen biolog i et nytt innlegg for å være fundamentalist, eller i det minste å gå farlige fundamentalisters ærend.⁸²⁵

Fangsten ble fra politisk hold forsvart økologisk, vitenskaplig, etisk, kulturelt og juridisk. Disse offisielle påstandene var imidlertid sjelden ukontroversielle. I en rapport finansiert av WWF, og utarbeidet ved Senter for miljø og utvikling ved Universitetet i Trondheim samme år som gjenopptagelsen ble iverksatt, ble de norske påstandene og begrunnelsene gått nærmere etter i sømmene.⁸²⁶ Rapporten kritiserte regjeringen for å tegne et unyansert bilde av de faktiske forholdene, og til dels også at forskerne i tidligere nevnte sjøpattedyrprogram hadde latt seg misbruke for å fremme en bestemt politikk. Sistnevnte ble selvfølgelig bestemt avvist fra både UD og de norske forskerne som var involvert.⁸²⁷

Georg Blichfeldt fra High North Alliance karakteriserte rapporten og innvendingene som ”propaganda og bestillingsverk” og fulgte opp med at han syntes at det var utrolig at

⁸²² Ulstein Klosters engasjement ble for øvrig mistenkeliggjort i Nordlys for å ha helt andre motiver enn bekymringer for hvalenes ve og vel. ”Hvalfangst til besvær”, *Nordlys* 12/5-1993.

⁸²³ Blant Hollywood-stjernene som kom med utspill var Kim Basinger og Chevy Chase, samt musikere som australske Midnight Oil, men også store deler av kjendis-Sverige med Ulf Lundell i spissen engasjerte seg gjennom et opprop mot fangsten og til støtte for Greenpeace. Se for eksempel ”Kjendiser mot hvalfangst”, *Aftenposten* 21/4-1993. Det ble blant annet mye oppstyr omkring dyrevennen og vegetarianeren Paul McCartney i forbindelse med hans Norges-konsert dette året, med blant annet harde utspill fra representanter fra FrP som ønsker at nordmenn skal snu ryggen til musikeren under konserten. McCartney ble for øvrig også kraftig ironisert over og latterliggjort i en lederartikkel i VG, på grunn av at popartisten engasjerte seg og uttalte seg om noe annet enn musikk. ”Hjelp!”, *VG* 3/10-1993.

⁸²⁴ Se for eksempel Sigurd Skirbekk: ”Hvalfangst – fornuft mot følelser?”, *Aftenposten* 11/6-1993.

⁸²⁵ En lang og intens debatt mellom de to biologene Kåre Elgmork og Ivar Myrsterud foregikk i Aftenpostens spalter gjennom hele høsten 1993, overstående eksempel er hentet fra denne.

⁸²⁶ Sølvi Hansen, Eivind Røskaft & Nils Røv: Norges forvaltning av vågehval – forskning og politikk, Trondheim 1993. Dette er vel og merke en rapport kun basert på noen måneders forprosjekt.

⁸²⁷ ”Hvalmotstand”, *Nordlys* 8/5-1993.

universitetet i Trondheim hadde ”latt seg bruke til noe slik”.⁸²⁸ Det var altså nok en gang bildet av svikefulle og useriøse norske forskere i lomma på ekstreme miljøorganisasjoner som ble manet fram. Lars Walløe var langt mer forsiktig i sin kritikk av innholdet i rapporten, men avviste rapportens reservasjoner mot de folkerettslige sidene ved gjenopptagelsen, og henviste til den norske delegasjonens egen rådgiver i folkerett.⁸²⁹ Dette er nok et eksempel på at forskere både fra like og ulike disipliner stod mot hverandre, og hvor begge sider av kontroversen anklaget den andres forskning for å være politisk styrt.

En enda viktigere del av den offisielle innrammingen enn tidligere var at kontroversen om hvalfangsten først og fremst var et spørsmål om norsk suverenitet. Hvalfangsten ble på en måte kroneksemplet på hvor viktig det var for et lite land å stå i mot press fra større og mektigere aktører.⁸³⁰ Det er også påtagelig at hvalfangsten ble brukt av begge sider i den norske konflikten om EU-medlemskap.⁸³¹ For noen ble regjeringas forsvar og satsning på hvalfangsten først og fremst forstått som nasjonalt politisk spill, hvor gjenåpningen ble sett som en håndrekking eller eventuelt symbolpolitikk for å øke populariteten hos EU-skeptiske nordlendinger.⁸³²

Totalt sett så man likevel mest forsvar for den norske politikken i den internasjonalt kontroversielle saken hvor Kong Harald kan sies å være den mest oppsiktsvekkende hvalfangstforkjemperen.⁸³³ Ikke minst markerte High North Alliance og dens leder Georg Blichfeldt seg med stadige kronikker, innlegg, svar og avfeieing av all kritisk framstilling av vedtaket om gjenopptagelse, og med generelt forsvar for den norske hvalfangsten. Avisene hadde tro på regjeringens grunnframstilling av hvalkontroversen. Norge hadde retten på sin side, og den norske fangsten ble presentert som å være basert på et solid vitenskaplig grunnlag.

⁸²⁸ ”Slakt av norsk hvalforskning i Japan”, *Aftenposten* 12/5-1993.

⁸²⁹ *Ibid.*

⁸³⁰ Vi kan se dette argumentet når VG i 1993 pekte lett ironisk på at Norges delegater i hvalfangskommisjonen lot 1970-tallets politiske skjellsord igjen komme til heder og verdighet, og vernelandene ble karakterisert som hauer og imperialistland. ”Vender USA ryggen”, *VG* 14/5-1993.

⁸³¹ VG som plasserte seg på ja-siden i spørsmålet om medlemskap, konkluderte i en lederartikkel med at Norge hadde stått sterkere i hvalsaken om vi allerede hadde vært et EF-land. ”Hvalfangst og sjølråderett”, *VG* 16/4-1993.

⁸³² Ottar Brox: ”Det ideelle symbol”, *Dagbladet* 11/7-1992. Denne forståelsen av motivasjonen bak gjenopptagelsen formidles i dag fortsatt av fangstmotstandere i deres framstilling av det norske vedtaket om gjenopptagelse. Se for eksempel

[http://www.greenpeace.org/international/en/campaigns/oceans/whaling/norwegian-whaling/\(8/7-2011\)](http://www.greenpeace.org/international/en/campaigns/oceans/whaling/norwegian-whaling/(8/7-2011)).

⁸³³ Kongen hevdet i et fjernsynsintervju videre at motstanden mot fangsten av ”vår hvalart” ikke hadde noe med naturvern å gjøre. ”Kongen støtter norsk hvalfangst”, *Aftenposten* 10/3-1993. Også Norgesvennen Horst ”Derrick” Tappert og forfatteren Jan Guillou uttalte seg til støtte for den norske fangsten.

Hvalene ble først og fremst framstilt som en rikholdig bestand, altså som tall, hvor det siste bestandsanslaget på 86 700 gjerne ble nevnt, et tall som ble hevdet å ha blitt godkjent som riktig i vitenskapskomiteen.⁸³⁴ Samtidig var frykten for konsekvenser av alenegangen regjeringen hadde lagt opp til tydelig. Dermed ble gjenopptagelsen av hvalfangsten ofte rammet inn som et spørsmål om norsk næringsliv ville bli rammet av vedtaket.⁸³⁵ Bekymringene gjaldt altså norsk industri og anseelse, og ikke hvalene.

Ny samling

1994 var et markant år for det norske selvbildet, med OL på Lillehammer, fotballandslaget i VM, og EU-avstemning. OL var preget av en iscenesettelse med symbolikk hvor Norge delvis ble presentert som et tradisjonelt samfunn uberørt av moderniteten.⁸³⁶ Denne markedsføringen og identitetsdannelsen av ”annerledeslandet” var også i tråd med bildet på hvalfangerne vi har sett i presentasjonen av den kulturelle og symbolsterke hvalfangsten.⁸³⁷ Sommeren 1994 har også blitt kalt den store hvalfangstsommeren, og var preget av aksjoner mot den norske fangsten fra både Greenpeace og Sea Shepherd.

Med dette ble krigsmetaforene nok en gang gravd fram, og fangststøtten ble langt tydeligere i media.⁸³⁸ Allerede i januar ble hvalskuta Senet sabotert, og Sea Shepherd tok nok en gang på seg ansvaret. Aksjonen møtte kraftig fordømmelse fra en samlet pressestand, og også fra de andre miljøorganisasjonene.⁸³⁹ Ikke alltid like etterrettelige Watson ble i avisene stemplet

⁸³⁴ Tallet peker egentlig på et estimat med stort konfidensintervall, hvor det ble anslått at det var 95 % sikkert at bestanden lå mellom 61 000 og 117 000. Disse bestandsanslagene ble riktignok godtatt som de ”beste tilgjengelige” i 1992, men altså ikke anerkjent som riktige og ubestridelige og det ble understreket at tallene skulle brukes ”med forsiktighet”. Det ble blant annet ble det pekt på mangel av enkelte data, og komiteen anbefalte videre vurdering og arbeid. Chairman’s Report of the Forty-Fourth Annual Meeting & Report of the Scientific Committee, Forty-Third Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1993: 23, 116-120, Hansen, Røskafth & Røv 1993: 23-24.

⁸³⁵ Det ble imidlertid klart at boikottaksjoner heller ikke denne gangen rammet så hardt økonomisk som enkelte skrekkszenarioer hadde spådd. USA innførte ikke sanksjoner mot Norge. Både norske politikere, forskere og kommisjonærer har i ettertid hevdet at media og næringsliv hadde en overdreven oppfatning av uenighetene med USA, samt uheldige reaksjoner og konsekvenser av den norske fangsten. Kristoffersen 2006: 65-66, 88.

⁸³⁶ Se for eksempel Arnulf Kolstad: Lillehammer OL’s bidrag til nasjonalisme og etnosentrisme, i Roel Pujik: *OL-94 og forskningen*, Lillehammer 1995 og Thomas Hylland Eriksen & Ivar B. Neumann: *Norsk identitet og Europa*, <http://www.europautredningen.no/wp-content/uploads/2011/04/Rap2-identitet.pdf>, 2011: 8-9.

⁸³⁷ Annerledeslandet er navnet på et dikt av Rolf Jacobsen, og ble tatt opp og lansert som begrep av Per Olaf Lundteigen fra Senterpartiet i 1993 i forbindelse med den forestående EU-kampen. En gjennomgang av A-tekst viser at begrepet raskt ble populært.

⁸³⁸ Sea Shepherds forsøk på å senke båten Nybræna i romjula 1992 hadde allerede vært med på å høyne temperaturen, og førte til oppslag om at norske forsikringselskaper krevde høyere forsikringspremier for hvalbåtene med bakgrunn i ”terror” og at de opererte i ”krigsområder”. Se for eksempel ”Regjeringen passiv i Sea Shepherd-saken”, *Nordlys* 18/3-1993, ”Klar for hvalterrorister”, *Aftenposten* 13/4-1993.

⁸³⁹ Dyrevernsorganisasjonen NOAH var som vi har sett et unntak.

som fanatisk, terrorist, tosk og løgner.⁸⁴⁰ Det er ikke vanskelig å se at sabotasjeaksjonene fra Watson og co økte sympatien med hvalfangerne nasjonalt.⁸⁴¹ Da hvalfangsts sesongen var i gang, kom Watson med skuta ”Whales Forever” klar for å forstyrre den norske fangsten. Dette gjorde forsvaret av den norske fangsten enda tydeligere. Militante Sea Shepherd var enda mer egnet som fiendebilde enn det Greenpeace hadde vært, og forventningene ble bygget opp med avisforsider om den store kommende kampen mellom norske hvalfangere og Watson sitt ”krigsskip”⁸⁴²

Watsons Norges-besøk kulminerte med et ganske voldsomt møte med den norske kystvakten. Fra kystvaktens skip Andenes ble det avfyrt både varselskudd og detonert en rekke sprengladninger under vann. Ikke minst kom det til en kraftig kollisjon mellom skipene hvor Sea Shepherds skip ble skadet.⁸⁴³ Kystvakten lot etter konfrontasjonen Watson og co slippe unna, ut fra egen framstilling gjorde den dette framfor å risikere at liv gikk tapt. At episoden fikk politiske reaksjoner i Norge i ettertid er ikke merkelig, men det sier litt om stemningen at Høyres Svein Ludvigsen krevde at forsvarsminister Jørgen Kosmo måtte gå fra sin stilling. Dette på grunn av at forsvarsministeren hadde ansvaret for at kystvakta ikke gikk mer aggressivt til verks, noe som førte til at Watson slapp unna og dermed ”latterliggjorde det norske Forsvaret”.⁸⁴⁴

De norske mediens versjon av sammenstøtet ble framstilt som et angrep på norske interesser, hvor Sea Shepherd med sitt piratskip bevisst hadde rent inn i siden til Andenes i norsk territorialfarvann. Dette beviste for mange de internasjonale miljøvernernes fullstendige skruppelløshet.⁸⁴⁵ Greenpeace var også kommet til landet for å markere seg mot fangsten,

⁸⁴⁰ At Watson faktisk ikke alltid har vært nøye med fakta i sine utspill og pressemeldinger, er imidlertid ikke en særlig kontroversiell konklusjon.

⁸⁴¹ Se for eksempel lederartikkel i Aftenposten: ”Fremmed”, *Aftenposten* 26/1-1994. Vi har tidligere sett at internasjonalt press i enkelte tilfeller faktisk har økt oppslutningen om den nasjonale fangsten.

⁸⁴² Mathisen 1996: 125-127.

⁸⁴³ Episoden førte til at kystvakten og Watson i etterkant skyldte på hverandre. Mathisen i Anttonen 1996: 127. Eksempler på diametralt forskjellige framstillinger av sammenstøtet (hvem kjørte på hvem, hvor skjedde dette, etc.): norske avisers versjon: ”Slaget i Vestfjorden”, ”Lofothavet: Paul Watson”, *Nordlys* 7/7-1994, og Sea Shepherds: <http://www.seashepherd.org/who-we-are/the-official-report-of-the-andenes-incident.html>, <http://www.seashepherd.org/news-and-media/2004/07/28/sea-shepherd-inspects-the-norwegian-warship-andenes-1106> (13/7-2011).

⁸⁴⁴ ”Kosmo tar ansvar for at Watson fikk seile”, *Aftenposten* 7/7-1994, ”Bedre å være feig enn morder”, *Aftenposten* 8/7-1994, ”Ludvigsens mistillit”, *Nordlys* 8/7-1993. TV-innslag fra en tysk tv (RTL) om Norge og hvalfangstmotstanderne sommeren 1994: <http://www.youtube.com/watch?v=C3TpLi6csUk> (8/7-2011).

⁸⁴⁵ Mathisen 1996: 127.

men hadde som kjent en mindre militant taktikk enn Sea Shepherd.⁸⁴⁶ Dette hjalp lite for organisasjonens anseelse i Norge. Året før hadde dessuten tidligere leder i norske Greenpeace, Bjørn Økern, utgitt sin polemiske svertebok ”Makt uten ansvar”, hvor Greenpeace ble beskrevet som pengegriske kynikere som egentlig ikke drev med miljøvern i det hele tatt.⁸⁴⁷ Stortinget vedtok i dette klimaet en lovendring nettopp for å gjøre det lettere for kystvakten også å gripe inn mot hvalaktivister som ikke direkte angrep hvalfangerne.⁸⁴⁸ Kystvakten som også ble tildelt politimyndighet, ble dermed også satt inn mot aktivister mot Greenpeace, med blant annet bording og arrest av organisasjonens båter.

Det var likevel Paul Watson og Sea Shepherd som stod fram som hovedfienden i media. I avisene ble konfliktene om hvalfangsten nærmest presentert som et bilde hvor Norge var i krig mot en forvillet internasjonal miljøbevegelse. Fra norsk hold ble hovedkonflikten gjennomgående presentert som vitenskap mot sentimentalitet og følelser, hvor den norske fangsten var ”basert på vitenskapskomiteens anbefalinger”, noe som kan kalles en sannhet med store modifikasjoner.

Polarisering i form av ekspressiv konkurranse

Vendingen mot kulturelle begrunnelser skapte på mange måter nye og hardere fronter. Når gjenopptagelsen av fangsten kom i gang, ble debatten i norske medier tidvis en kamp mellom motpolene Bastesen og Watson, to lite kompromissøkende krefter. Vi skal bruke litt tid på å undersøke hvordan fundamentalister på begge sider fikk dominere, og også påvirket debatten og framstillingen av konfliktene. I antropologen Gregory Batesons konseptualisering av eskalerende konflikter finner vi begrepet ”schismogenesis”. Begrepet beskriver dynamikk

⁸⁴⁶ Også den norske avdelingen av Greenpeace hadde kommet langt mer på banen omkring hvalfangsten, etter i årene før i stor grad fokusert på andre saker. Greenpeace ble fortsatt enkelte ganger omtalt som en terroristorganisasjon, men da fra representanter for hvalfangerne, FrP, eller i leserinnlegg, og ikke på lederplass i avisene. Greenpeace ble også utsatt for sterk kritikk fra de andre norske miljøorganisasjonene med Natur og Ungdom og Bellona i spissen, som nå til og med sa seg villig til å forsvare hvalfangsten ved å møte organisasjonen til kamp i rom sjø. ”Hvem er hvem i Hvalkrigen”, *Aftenposten* 26/5-1993.

⁸⁴⁷ Bjørn Økern: *Makt uten ansvar*, Oslo 1993 Boka er en konspiratorisk framstilling av Greenpeace som en CIA-sponset organisasjon og måte å føre miljøaktivister vekk fra de virkelige miljøproblemene. Økern stilte for øvrig opp og bakvasket sin tidligere organisasjon i flere tv-programmer dette året, blant annet sammen med den kontroversielle islandske filmskaperen Magnus Gudmundsson, kjent for sin svært kritiske holdning til miljøbevegelsen. Norsk fjernsyn viste flere svært negative dokumentarfilmene om Greenpeace av Gudmundsson, hvorav en senere har blitt dømt for å inneholde falske og ærekrenkende påstander. Harald Sævareid: Greenpeace: En organisasjon uten fotfeste?, i Strømsnes & Selle 1996: 205-206.

⁸⁴⁸ ”Greenpeace-lov vedtatt i går”, *VG* 16/7-1994.

som fører til progressiv differensiering innad eller mellom grupper.⁸⁴⁹ Schismogenesis kan være et nyttig blikk på den uløste hvalkontroversen og hvordan polariseringen utviklet seg både i IWC og i offentligheten.⁸⁵⁰ I korte trekk kan begrepet brukes omkring motsetningsforhold hvor uenighet genererer større uenighet, og hvor skismaet mellom opponentene derfor vokser kumulativt.⁸⁵¹

Bateson skiller mellom komplementær eller symmetrisk schismogenesis, og en konflikt som hvalfangstkontroversen kan samtidig bære preg av begge deler. Symmetrisk schismogenesis kan beskrive konkurranse mellom rivalisering mellom kategorisk like, med like forhåpninger og handlingsmønster.⁸⁵² Et åpenbart eksempel på hvordan den historiske hvalfangsten også kan konseptualiseres i forhold til dette, finner vi for eksempel i ”hvalfangstolympiaden”. Som vi har sett var denne preget av økende fangststinsats og økende investeringer mot en gitt felleskvote og stadig nedgående hvalbestand, en oppførsel som virket rasjonell for aktørene, og samtidig var ørkesløs og destruktiv.

Sosiologen Ottar Brox skiller ut deler som Bateson ville sortert under symmetrisk schismogenesis som ”ekspressiv konkurranse”. Ekspressiv konkurranse vil da omhandle rivalisering innenfor en gruppe om å overgå hverandre i å uttrykke engasjement for delte verdier.⁸⁵³ Som begrep kan ekspressiv konkurranse være nyttig i beskrivelsen av kontroversene om hvalfangsten. Vi kan for eksempel finne tilfeller av dette innad hos land og organisasjoner som står for en vernelinje, hvor rivalisering oppstår om hvem som bryr seg mest om hvalen, og dermed er mest miljøvennlig.⁸⁵⁴ Komplementær schismogenesis beskriver en eskalerende konflikt på grunn av konfrontasjon mellom to grupper med motstridende verdier.⁸⁵⁵ Dette påvirker og påvirkes av overnevnte ekspressive konkurranse

⁸⁴⁹ Gregory Bateson: *Culture Contact and Schismogenesis & Bali: The Value System of a Steady State, Steps to an Ecology of Mind*, Northvale/London 1987.

⁸⁵⁰ Ottar Brox har tidligere brukt schismogenesis som verktøy i sin analyse av kontroversene og den politiske polariseringen omkring rovdyr i Norge, men også Arne Kalland har brukt begrepet i nettopp en beskrivelse av kontroversene omkring hvalfangsten. Ottar Brox: *Schismogenesis in the Wilderness*, *Ethos* 65:3, 2000, Kalland 2009: 121, 209-210.

⁸⁵¹ Brox 2000: 388.

⁸⁵² Bateson 1987.

⁸⁵³ Brox 2000: 389.

⁸⁵⁴ Se for eksempel Kalland 2009: 121.

⁸⁵⁵ Bateson beskriver at en slik komplementær differensiering kan oppstå der atferd og forhåpninger mellom gruppene er fundamentalt ulike. Hos Bateson ofte knyttet til dominans og undertrykking, selvsikkerhet og underdanighet, en posisjon som ikke passer perfekt på hvalfangstkontroversen. Virkning av schismogenesis vil kunne føre til en nedadgående spiral av gjensidig fiendskap som til slutt fører til systemsammenbrudd. Bateson 1987, Brox 2000: 389.

innad i gruppene.⁸⁵⁶ Denne dynamikken kan beskrive aspekter ved de siste tiårenes kontroverser omkring hvalfangst. Vekselvirkningen gjør at den ekspressive konkurransen innad i hver av motstridene gruppene stimulerer konkurransen i den andre. Potensielt kan dette føre begge ut i ekstremitet.⁸⁵⁷

Innen IWC har vi nå sett at situasjonen bar preg av en økende grad av polarisering mellom medlemslandene.⁸⁵⁸ 1980 og 1990-tallets IWC hadde ujevn fordeling mellom verneland og land for fangst, og politisk bar forvaltningen preg av flertallsdiktatur hvor forslag og avgjørelser sjelden hadde utgangspunkt i å søke mot konsensus. Fangsttilhengere og vernere stemte ofte blokkvis i avstemningene, og det var mangel på reell debatt mellom de ulike posisjonene. Situasjonen kan karakteriseres som en dynamisk selvforsterkende destruktivitet, hvor praktiske kompromisser vil holdes unna agendaen. I en slik sammenheng vil det å vise villighet til kompromiss oppfattes som et steg nærmere et fullstendig tap. Fra begge sider av konflikten har vi sett oppfatningen om at ”Godtar vi dette, vil de kunne få oss til å godta hva som helst”.⁸⁵⁹ Det må legges til at kompromisser sjelden var like interessant for mediene, som formidling av klar tale og steile fronter.

Utenfor IWC kan Bastesen og Watson, som på 1990-tallet nærmest ble anførere for hvert sitt korstog, stå som eksempel på ekspressiv konkurranse som drev fram ytreposisjoner og splittelser. Den stadig grovere verbale aggresjonen og gjensidige stemplingen av hverandre, gjorde dem populære i media, men muligens ikke like populære blant politikere og

⁸⁵⁶ Brox 2000: 391.

⁸⁵⁷ Brox 2000: 389-390.

⁸⁵⁸ I de siste tiårene er dette best eksemplifisert ved Australia som har stått for en stadig mer dogmatisk vernelinje, og Japan som har svart på resolusjoner, fordømming og kritikk med å blant annet trappe opp sin kontroversielle forskningsfangst. Kalland ser på situasjonen i IWC på 1970-tallet som en form for komplementær schismogenese, hvor hvalfangstnasjonene viste treghet i å mobilisere og respondere på vernesidens ”trusler”, og tolker videre at fangstnasjonene i denne situasjonen gjorde for mange kompromisser. Fangstlandene tok opp kampen mot vernelandene først i etterkant av moratoriet, og skapte de etter hvert en form for likevekt og symmetri. Kalland 2009: 210. Beskrivelsen har en ikke ubetydelig slagside og kan sees på som en del av det samme bildet, med ekstrem mistro mot ”motparten” og hvor kompromiss betød å vise svakhet. En like rimelig fortolkning vil kunne være at fangstlandenes treghet i å respondere på krav, som i ettertid ikke framstod som fullstendig urimelige, også kan oppfattes som drivende for vernesidens mistro.

⁸⁵⁹ Brox 2000: 391, 403. Arne Kalland har ikke særlig tro på miljøbevegelsens rolle i forvaltningen, og i sin bruk av begrepet i forhold til situasjonen i IWC, legger han skylda på nettopp NGOene og media for denne utviklingen. For Kalland er det IWCs åpning for disses tilstedeværelse som muliggjorde denne uheldige situasjonen. Kalland 2009: 121-122. Det er imidlertid vanskelig å se en slik tolkning som særlig løsningsorientert. Det er liten tvil om at NGOenes press og medias innsyn på 1970-tallet også var viktig for å gjøre av en mer forskningsbasert og bærekraftig forvaltning mulig. Det er også vanskelig å se alternativet til åpenheten, da man må gå ut fra at heller ikke Kalland vil tilbake til en situasjon hvor forvaltningen styres av en lukket hvalfangerklubb.

kompromissøkere innen forvaltningen. Til en viss grad ser vi at mer ekstreme posisjoner skapte status, men kunne også være med å splitte frontene innad.⁸⁶⁰

Fangstfolk kom med uttalelser i media som på mange måter undergravde den offisielle norske framstillingen av den strengt regulerte og kulturelle fangsten.⁸⁶¹ For eksempel ble det uttrykt sinne mot at man måtte ha med inspektører og forakt for fangstregler. I tillegg ble det også fremmet ønsker om å ta andre hvalarter, nyfødte selunger og å åpne for isbjørnjakt for rike utlendinger, de to sistnevnte ønskene ble begrunnet av ”at det er der pengene ligger”.⁸⁶² Et annet eksempel kan være hvordan norske hvalfangsttilhengerne i 1993 dannet NGO’en med det ikke spesielt fintfølede navnet ”Harpunens Venner”.⁸⁶³

Bastesen innledet et samarbeid med den amerikanske Wise Use-bevegelsen, en bevegelse som var knyttet til svært miljøvernsfiendtlige krefter på den ytterste høyresiden.⁸⁶⁴ Slike holdninger harmonerte lite med Norges økologiske forsvar, og støtten hvalfangerne hadde oppnådd fra den norske miljøbevegelsen.⁸⁶⁵ Muligens inspirert av sine nye venner på den amerikanske høyresiden, gjorde også hvalfangerne en rekke forsøk på å alliere seg med kirken, for å få støtte for påstanden om at dyrevernet brøt med kristne verdier. Nordnorske baptister gikk da faktisk også ut med støtte til fangsten med understreking av menneskets forvaltningsansvar. Også Steinar Bastesen framstod i intervjuer som en gudfryktig og troende mann, og tok gjerne bibelen til inntekt for fortsatt hvalfangst. Mennesket var tross alt skapt i Guds bilde, og dyrene var underlagt oss. I forlengelse av dette ble omsorgen for og

⁸⁶⁰ Brox 2000: 394.

⁸⁶¹ Det må legges til at fangstfolkene ”aggressive” posisjonering kan sees på som knyttet til interessenes intensitet, hvor Bastesen og andre hvalfangere var ”nærmere” konflikten, og i så måte potensielt hadde mer å miste. Brox 2000: 388.

⁸⁶² Se for eksempel ”Hvalfangst”, *Nordlys* 15/4-1993.

⁸⁶³ Organisasjonen skulle på mange måter fungere som et speilbilde av og respons på Greenpeace, i form av tankegang preget av ”dere gjør sånn, da gjør vi også sånn i motsatt fortegn”. De prøvde seg med medievendte aksjoner til hvalfangstens sak, og boikottaksjoner mot selskaper som støttet de forhatte miljøvernsorganisasjonene. ”Kystkvinner til kamp mot Pandamerket”, *Aftenposten* 11/6-1993.

⁸⁶⁴ ”Kjemper sammen”, *VG* 11/5-1994. Det må legges til at denne reportasjen ble kritisert av pressens faglige utvalg. <http://www.pfu.no/case.php?id=373>. Se ellers: <http://wiseusemovement.org/>. For et kritisk lys på Wise Use bevegelsen: David Helvarg; *The War Against the Greens*, San Fransisco 1994.

⁸⁶⁵ Bastesen ledet etter hvert også ad hoc koalisjonen ”Distriktsalliansen” som skulle bekjempe urban ufornuft og Greenpeace i alle dens avskygninger, altså miljøbevegelsen. Distriktsalliansen stod også for rovdrymotstand, mot statlig naturforvaltning, og til og med støtte til økt fangst for internasjonale trålere. Brox 2000: 393, ”Distriktsalliansen mot urban ufornuft”, *NTB* 27/8-1996.

oppføyelsen av hvalene dermed å betrakte som en form for blasfemi. Hvalene hadde nemlig ikke sjel.⁸⁶⁶

Bastesen framstod i følge Watson og Sea Shepherd som den perfekte fiende ved sine stadige utspill.⁸⁶⁷ Et eksempel kan være Bastesen som med sine lett outrerte utspill til og med lovet Watson juling.⁸⁶⁸ Et tilsvarende kom i en lederartikkel i Nordlys, ”Steinar Bastesen vil gjøre både sin egen og Norges sak en stor tjeneste ved å holde kjeft i debatten om kvalen”⁸⁶⁹ Det samme kunne vi se på fangstmotstandernes side, hvor Greenpeace stadig måtte distansere seg og ta avstand fra Sea Shepherd og dens sabotasjeaksjoner.⁸⁷⁰ Tidvis ble debatten i avisene redusert til en personifisert kamp mellom Steinar Bastesen og Paul Watson, som begge kom med dramatiske medieutspill, hvor for eksempel Bastesen kalte Watson en terrorist og tulling, mens Watson kom med nazibeskyldninger mot hvalfangerne.⁸⁷¹

Vernere karakteriserte fangstlandene for å utelukkende være motivert av grådighet, mens representanter for fangstlandenes syn påstod at hvalfangstmotstanden også utelukkende var motivert av økonomisk inntjening. Dette har på mange måter blitt en del av den offisielle norske historien om fangstmotstanden, og i seksbindsverket om norsk utenrikspolitikk historie oppsummeres engasjementet for hvalen og selen som ”*pengemaskiner for dyrevern- og miljøorganisasjoner i motvind*”, som gjerne la ”*løkken rundt halsen på små og svake aktører*”.⁸⁷² Under et besøk hos en skoleklasse i 1993 presenterte Gro Harlem Brundtland kontroversene på en lignende måte i en tale for skolebarna, og fratok Greenpeace all troverdighet som miljøorganisasjon.⁸⁷³

⁸⁶⁶ ”Kirken inn i kampen mot boikotten av hvalfangsten”, *NTB* 25/1-1993, ”Norsk baptist-støtte”, *VG* 27/5-1993 ”Serios bajas med harpun”, *Aftenposten* 15/5-1993.

⁸⁶⁷ ”Steinar Bastesen makes our job a lot easier, we can always be dependent on that he would say something really stupid. He is kind of the Hollywood-version of what an evil whaler should be”, Gringos, *NRK* 3/3-1999.

⁸⁶⁸ ”Bastesen lover juling”, *Nordlys* 12/1-1993.

⁸⁶⁹ ”Konfrontasjon om kval”, *Nordlys* 22/4-1993.

⁸⁷⁰ Samtidig ble Greenpeace kritisert av Watson og flere, for å være kompromissvennlige og dermed villige til å være med på ”massakren av Hvalen”. Altså i tråd med Brox begrep ”ekspressiv konkurranse”.

⁸⁷¹ Se for eksempel ”Hvalfangere til amerikanerne: Stopp Sea Sheppard” (sic), *Aftenposten* 8/1-1993, ”Like ille som nazister”, *VG* 6/3-1993.

⁸⁷² Rolf Tamnes: *Oljealder 1965-1995*, Oslo 1997:316-317.

⁸⁷³ ”Gro på skolebenken”, *VG* 27/8-1993. Norges hvalfangstinspektør gjentok for øvrig på samme tiden påstandene om at det egentlig var Greenpeace som styrte IWC, og dermed at motstanden mot hvalfangst innen forvaltningen var styrt av det som allerede var definert som en useriøs pressgruppe. Norge angriper Greenpeace”, *Aftenposten* 13/5-1993.

De ulike holdningene gjenspeiles igjen i språket hos de ulike aktørene i kontroversen. Miljøorganisasjoner og internasjonale medier presenterte fangsten i termer som ”å drepe”, ”nedslakte”, ”massakrere”, mens hvalene ble presentert som ”hvalfamilier” hvor ungene omtales som ”hvalbabyer”.⁸⁷⁴ Man kan legge til at hvalfangstinteressene ofte presenteres som ”hvalfangstindustrien”, som ikke er en helt treffende beskrivelse av for eksempel den norske kystfangsten av vågehval. Det samme kan imidlertid sies om fangstlandenes beskrivelser, hvor fangsten ble omtalt i ”objektive” termer, som knapt kan kalles nøytralt i forhold til de faktiske konfliktene.⁸⁷⁵ Uansett viser disse eksemplene en klar motvilje til dialog og å ta den andres argumenter seriøst. Schismogenesis er *ett* perspektiv på å se dynamikken i kontroversene på. Dermed kan spørsmålet være: Hvordan kan denne destruktive vekselvirkningen brytes? Og for det andre, er det ønskelig at den brytes? Dette er spørsmål vi skal se på i neste kapittel.

Kulturens felle?

Kalland peker på opplevelsen fangstfolkene hadde av at vernesiden hadde ”stjålet” deres hval.⁸⁷⁶ Noe av hvalfangernes identitet var dermed å stå for det motsatte av miljøbevegelsen. Som vi så i forrige kapittel hadde hvalsafari tatt igjen hvalfangsten i verdier internasjonalt, og denne næringen ble også fremmet som alternativ levevei for hvalfangerne. Norske hvalfangerne oppfattet imidlertid hvalsafari først og fremst som et komplott mot dem selv og deres kultur, og videre som noe motbydelig, servilt og ydmykende.⁸⁷⁷ Ved å ta del i denne industrien ville de på en måte bli slaver for dem som hadde angrepet livet og verdiene deres som barbariske, og dessuten tatt fra dem deres kultur, levebrød, stolthet og framtid. Eller som en hvalfanger uttalte i rapporten fra ISG: ”Hvis jeg ikke får lov til å jakte på hvalene, hvorfor skal da andre få lov til å se på dem?”⁸⁷⁸

Vendingen mot et kulturelt forsvar så også ut til å kunne bety en nedprioritering og avvísning av kritikk som opprinnelig hadde kommet fra miljøbevegelse og dyrevernere, men som nå var

⁸⁷⁴ Se for eksempel Kalland 2009: 70, Peace 2010: 190.

⁸⁷⁵ Skytingen av hval ble gjerne omtalt som ”beskatning”. I den japanske forskningsfangsten ble fangsten og hvalene omtalt i i vitenskapens språk og ”objektive” termer som ”samle inn”, ”fange”, ”utvalg”, ”eksemplar”. Blok 2008: 53.

⁸⁷⁶ Kalland 2009: 209-210.

⁸⁷⁷ ISG 1992: 103-106.

⁸⁷⁸ Min oversettelse. ”ISG 1992: 104-105. Den samme fiendtligheten ble rettet mot Hvalsafari Andenes som i 1989 var de første norske entreprenørene som satset på hvalsafari. Hvalfangerne oppfattet de nye arbeidsplassene som en illojal næring som gikk i mot hvalfangernes interesser, og det gikk så langt at enkelte hvalfangerne og et fiskerkvinnelag gikk ut i media og oppfordret til boikott. ”Hvalfangere vil ha safari-boikott”, *VG* 9/10-1993, ”Bomskudd”, *Nordlys* 23/6-1993.

en del av diskusjonene innen IWC. Spørsmålet om human fangst er det mest åpenbare eksemplet. Slik framstilte talspersonen fra den fangstpositive NGO'en "Harpunens Venner" hvalfangsten: "Hvalen lever et fritt og sorgløst liv helt til den blir skutt. PANG! Ett skudd med harpunen og den er stein død."⁸⁷⁹ Som vi har sett var denne beskrivelsen i beste fall en overdrivelse. I 1992 var det var store problemer med den norske forskningsfangsten, hvor en stor del av hvalene langt i fra ble drept momentant. Dette gjentok seg delvis i 1993, med flere episoder hvor det tok lang tid fra skudd til dødstidspunkt.⁸⁸⁰

Den kulturelle vendingen og oppfordringene til en nasjonal samling omkring hvalfangsten ble også uttrykt i politisk retorikk, som i deler av Johan Jørgen Holsts offisielle begrunnelse for gjenopptagelse meddelt for Stortinget i 1993. Her ble viktigheten for "små stater å stå i mot press fra mektige aktører" understreket.⁸⁸¹ "Den kulturelle hvalfangsten" gjorde det også viktig å legge seg mest mulig opp mot hvordan urbefolkningsfangsten ble presentert, og dermed å beskrive fangsten mest mulig som en form for "ren kultur", og ikke modernitet og kapitalisme. Det er et betimelig spørsmål om at denne måten å framstille fangsten og kulturen på enkelte ganger ble dratt noe langt. Også identitetsunderstrekingen ble noen ganger dratt til det parodiske, som da Norges hvalfangstkommisjonær i det kontroversen omkring den norske fangsten var på det heteste uttalte at: "å forby hvalfangst for det norske folk er som å forby baseball for amerikanerne."⁸⁸²

Vendingen mot en kystkulturell innramming styrket uten tvil fangstlandene, og gjorde også fangsten vanskeligere å angripe, da det ikke er særlig opportunt å angripe tradisjonell kultur. Den samme vendingen kan samtidig også påstås å ha ført til at det ble enda mindre sannsynlig med større utvidninger av fangsten. Definisjonen "small type whaling" forhindret på mange måter et "nytt eventyr". I tillegg kom selvfølgelig aspekter som det kontinuerlige presset, vendingen bort fra økonomi til økologi i IWC og nasjonal politikk, og vaktbikkjer i form av miljøbevegelsen som ga fangsten konstant oppmerksomhet.

⁸⁷⁹ Sitatet er fra Lillian Selvik, talskvinne i NGO'en "Harpunens Venner". *VG* 29/5-1993.

⁸⁸⁰ "Mange bomskudd på hval", *Aftenposten* 14/11-1992, "Minst to hvaler seigpint under årets fangst", *NTB* 19/8-1993. Fra et mer dyreverns rettet synspunkt smertet det også at de relativt små kvotene som ble tildelt de første årene etter gjenopptagelsen samtidig førte til jakt på størst mulig hval, og at flere av disse faktisk var drektige hunner. "Hval-hovedstaden Skrova klar til fangst", *Aftenposten* 27/5-1994.

⁸⁸¹ Andresen 2004: 45. Eller med andre ord: "Ikke trakk på oss". Fra verneposisjonene var synet at om man aksepterte den norske fangsten, så ville overbeskatninga starte på ny. Flere ville følge de legale fangstlandenes eksempel, og så var man plutselig tilbake til tiden før "redningen av hvalen".

⁸⁸² Norges hvalfangstkommisjonær Jan Arvesen uttalte dette i et intervju med ABC-news. "Kommissjonen en parodi", *VG* 9/5-1993.

På tross av at ISGs rapport om hvalfangernes kultur som understreket at hvalfangerne ville underordne seg nasjonal og internasjonal regulering og kontroll, viser rapporten og eksempler vi tidligere har sett på en tydelig skepsis mot forskning, politikk, og regulering. Det er grunn til å gjøre oppmerksom på at triksing blant norske hvalfangerne nok hadde vært et problem tidligere, selv om hvalfangerne benektet dette, og at dette heller ikke ble noen stor sak i norske medier. Den norske hvalforskeren Ivar Christensen hevdet dette alt i 1985. Christensen hadde undersøkt blant annet forholdet mellom vekt og antall fangede dyr, og funnet at det var et betydelig misforhold særlig på slutten av 1970-tallet. Misforholdet var ikke der når hvalfangerne hadde inspektører om bord.⁸⁸³

Lignende episoder gjentok seg da kvotene ble senket betraktelig gjennom 1980-tallet, og tallene hvalfangerne leverte påvirket igjen bestandsanslagene til forskerne, som vi har sett konkluderte med en sterk nedgang i bestanden. Enkelte norske havforskere anslo underrapportering på mellom 15 og 40 %. Hvis dette stemmer var norske hvalfangeres triksing på grunn av kortsiktige økonomiske motiver med på å føre til at vågehvalen opprinnelig fikk status som beskyttet i IWC.⁸⁸⁴ Med slike eksempler friskt i minne kan man hevde at vendingen mot en kulturell innramming samtidig potensielt kunne rettfærdiggjøre ”ukultur”. Den kulturelle vendingen rettfærdiggjorde på enkelte måter at hvalfangerne kunne se på seg selv mer isolert, som en unik og verneverdig kultur. Dette kunne føre til mindre hensyn til internasjonale forpliktelser, men også til den nasjonale politikken.

Kamp og kompromisser

I dette kapitlet har vi sett hvordan hvalen igjen innrammes som en ressurs, mens hvalfangsten i større grad ble innrammet som en tradisjonell aktivitet knyttet til kystkultur. En konsekvens av dette er at hvalfangernes stemme ble både tydeligere og viktigere. Her var hvalen først og fremst en ressurs, men hadde også blitt noe mer, nemlig en potensiell fiende for fisket. Altså hadde hvalen nærmest motsatt økologisk rolle enn den vi har sett den hadde blant fiskerne 100 år før. Ikke minst fikk hvalfangsten en større rolle som symbol, både blant kystbefolkningen og nasjonalt, og representerte i så måte langt mer enn økonomi.

⁸⁸³ ”Norske hvalfangere har drevet med underrapportering av fangst”, *NTB* 2/10-1985.

⁸⁸⁴ Bente Aasjord: Fredning av vågehval, miljøvern eller etikk?, *Ottar* 1/91, Tromsø 1991:49-50, ”Forsker ikke tvunget til talljuks om hvalbestanden”, *NTB* 18/11-1987.

Kultur og kulturelle tilsvar og argumentasjon ble stadig viktigere for fangstlandene. Den kulturelle begrunnelsen for hvalfangst hadde lenge vært en vesentlig del av argumentasjonen for urbefolkningsfangst, men også Japan har særlig fra 1980-tallet argumentert kulturelt for sin hvalfangst. Derfor er det ikke særlig merkelig at dette kom i sterkere grad også som et aspekt i Norges forsvar for vågehvalfangsten. Den nye innrammingen av vågehvalfangsten handlet om en nedtoning av de kommersielle aspektene, og en oppvurdering av behovsspørsmål, kultur og økologi, sistnevnte i tråd med den norske populistiske varianten, hvor hvalfangerne var folk som levde i pakt med naturen.

Den kulturelle vendingen og innrammingen hadde flere konsekvenser. Ikke minst finner vi spor av denne i den økte polariseringen mellom partene. Jeg har sett på dette ved å bruke begrepet schismogenesis, som understreker hvordan opptrappingen av konflikten virket polariserende og samlende på en gang. Polariseringen tok delvis form av at mer ekstreme posisjoner tok større plass. Opptrappingen av konflikten var samtidig med på å føre til ytterligere samling omkring hvalfangsten i norsk medier.⁸⁸⁵

Vi har i dette kapitlet også sett på utviklingen i IWC i 1992 og 1993. Temaene knyttet til motsetningene omkring hvalfangsten var mangfoldige, og stadig flere elementer ble en del av kontroversen. Hvalfangstkommisjonen var som vi har sett basert på ICRW, hvor vitenskaplige råd skulle gis prioritet. Innenfor IWC var kontroversen dermed langt mer bundet opp språklig og diskursivt, og da særlig omkring bestandsforvaltning, hvalbiologi og omkring forpliktelser overfor avtaler. Dette var formelt ikke stedet for eksplisitt verdibasert argumentasjon knyttet til politikk og følelser.⁸⁸⁶ På bakgrunn av dette var det ikke merkelig at fangstlandene mente at diskusjonene innen IWC hovedsakelig burde dreie seg om utforming av en ny forvaltningsprosedyre og vurderinger av bestandstall, tematikk som allerede hadde vært gjenstand for et mangeårig arbeid i vitenskapskomiteen.

I kommisjonen ble imidlertid fokuset endret fra riktig prosedyre for kvotesetting til et større program, RMS, hvor blant annet kontrollrutiner og sikkerhet måtte komme på plass før eventuell fangst igjen kunne settes i gang. Av fangstlandene ble dette utelukkende oppfattet

⁸⁸⁵ Det er en rekke eksempler på hvordan angrep fra Sea Shepherd virket samlende for nasjonen som ble angrepet, både i Norge, Japan og på Island.

⁸⁸⁶ Blok 2008: 42

som trenering. Samtidig er det verd å merke seg at interessen for en bedring av kontrollrutiner i forkant av en eventuell gjenopptagelse av fangst, kom på samme tid som man hadde begynt å avsløre massiv overfangst og juks med fangstdata gjennom hele Sovjets etterkrigshistorie.⁸⁸⁷ I lys av dette er det ikke så merkelig at medlemmer av kommisjonen mente at behovet for uavhengige kontrollsystemer både var tilstede og ble forsterket.⁸⁸⁸

Norge var godt forberedt ved IWC's møte i 1994 med nasjonale kvoter satt med utgangspunkt i RMP, og et eget program for inspeksjonsordninger. Norge hadde også hatt en rekke forutgående samtaler og forhandlinger med USA omkring den norske fangsten på toppolitisk hold.⁸⁸⁹ Kommisjonær Karsten Klepsvik uttalte likevel i forkant av møtet at "... *la det være helt klart at norsk hvalfangst ikke blir styrt av IWC-møtet.*"⁸⁹⁰ Norge proklamerte fortsatt fangst basert på egne bestandsanslag og RMP, og rammet fangsten inn kulturelt, økologisk og ressurspolitisk.⁸⁹¹

Man kan imidlertid se på møtet i 1994 som preget av utjevning framfor ytterligere polarisering, og det ble gjort flere forsiktige kompromisser. Reservatet i Sørishavet ble vedtatt med visse endringer, uten at Norge stemte mot.⁸⁹² Den viktigste resolusjonen for Norge sin del var at RMP endelig ble godkjent i kommisjonen.⁸⁹³ Aksepten var imidlertid ikke nok til å

⁸⁸⁷ Ray Gambell: Management of whaling in coastal communities, i Blix, Walløe & Ulltang (ed.) 1995: 705-706, Heazle 2006: 195-197. Avsløringene ble en del av agendaen i IWC fra 1994, se "Chairman's Report of the Forty-Sixth Annual Meeting", "Forty-Fifth Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1995: 44.

⁸⁸⁸ Det er et poeng at leder for det norske sjøpattedyrprogrammet Lars Walløe hadde en helt annen vurdering av avsløringene av at Sovjet hadde fortsatt å fangste på fredede arter. De viktigste konsekvensene var at hvalbestandene sannsynligvis hadde tålt den kommersielle hvalfangsten langt bedre enn man til da hadde trodd. "Hvalbestanden har tålt fangst", *Aftenposten* 22/2-1994. Avsløringene gjaldt i hovedsak fangst fram til 1972, altså før IWC fikk på plass en internasjonal observasjonsordning. William Aron, William Bruke & Milton Freeman: The Whaling Issue, *Marine Policy* 2000: 183. For hvalfangstnasjonene var dette tolket som et bevis for at kontrollmekanismene i ettertid hadde virket. For vernelandene ble imidlertid ikke dette tolket som en verifisering av at overfangst og falsifikasjon ikke hadde funnet sted også i etterkant av 1972. "Chairman's Report of the Forty-Sixth Annual Meeting", "Forty-Fifth Report of the International Whaling Commission", 1995: 19.

⁸⁸⁹ Kalland 2009: 122-123.

⁸⁹⁰ Kommisjonær Karsten Klepsvik. "Trolig hvalfangststart i juni", *Aftenposten* 19/4-1994.

⁸⁹¹ Men det er klart at også den økonomiske hvalen lurer i bakgrunnen for grunngevinga av fangsten. En professor fra Norges Handelshøyskole hadde tidligere fått oppslag i avisene på hvor mye man etter hvert kunne tjene på å ta 1700 hval i året, og begrunnet tallet ut fra at dette var taket på økonomisk forsvarlighet for å ikke oversvømme markedet." Små boikott-tap på hvalfangst", *VG* 23/3-1994.

⁸⁹² "Chairman's Report of the Forty-Sixth Annual Meeting", Forty-Fifth Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1995: 27-29. Det har blitt hevdet at Norges stemmegivning var et resultat av forutgående politiske samtaler med visepresident Al Gore, hvor USA lovet å ikke sanksjonere Norge mot at Norge ikke stemte imot forslaget om verneområde i Antarktis. Se Kalland 2009: 123 .

⁸⁹³ "Chairman's Report of the Forty-Sixth Annual Meeting", Forty-Fifth Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1995: 26-27, 43-44. Godkjenningen av RMP kan nok også sees i sammenheng med Hammonds avgang som leder av vitenskapskomiteen i protest året før. Det har derfor blitt påstått at hvis man

oppeve moratoriet og gjøre RMP til det nye forvaltningsverktøyet. RMP ville i praksis ha tolerert en begrenset norsk fangst av vågehval, men som vi har sett hadde andre kompliserende aspekter blitt temaer innen IWC.⁸⁹⁴ Vi skal i neste kapittel fokusere på to tendenser. Den ene handler om hvordan fangstlandene ytterligere kom på offensiven i IWC, den andre handler om forsøkene på å løse flokene i forvaltningen.

fortsatt skulle vist til vitenskaplig usikkerhet når det gjaldt RMP i praksis kunne endt opp med å underminere all ressursforvaltning overhodet. Kalland 2009: 122-123.

⁸⁹⁴ Epstein 2008: 134-135.

Kap 10

Nøkler til en dør ingen vil åpne

I forrige kapittel så vi hvordan en vending mot kulturelle argumenter i hvalfangstdebatten på mange måter ga hvalfangerne økt selvtillit, og generelt kan vi konkludere med at fangstlandene på 1990-tallet igjen var på offensiven. Vi kan se dette blant annet ved at enkelte av landene hadde en alternativ forvaltningsorganisasjon, at bestandstall mer eller mindre var i orden og godkjent i den vitenskaplige komiteen, og at fangst igjen fant sted.

Moratoriet gjaldt fortsatt, men det ble samtidig drevet nasjonalt regulert fangst, enten som forskningsfangst, eller som i Norges tilfelle en uttalt kommersiell og delvis kulturelt begrunnet hvalfangst. Dette betød at store deler av fangsten dermed ikke var direkte regulert av forvaltningsorganisasjonen. IWC var preget av polarisering, mangel på løsninger i forhold til internasjonal regulering av fangsten, og også mangel på konsensus omkring hva som egentlig var forvaltningens oppgaver og ansvarsområder. For hvalfangstkommisjonen som institusjon var dette ikke en holdbar situasjon, hvis målet var å bli tatt alvorlig som forvaltningsorganisasjon.

I dette kapitlet skal vi behandle perioden fra midten av 1990-tallet, fram til dagens situasjon. Et utgangspunkt for kapitlet vil ligne på spørsmålet jeg stilte i slutten av forrige kapittel: I en situasjon hvor polarisering og mangel på enighet er tydelig, er spørsmålet hvordan dette kan brytes, og ikke minst hvor ønskelig er en løsning faktisk var for de motstridende partene i konflikten. Jeg vil avslutte kapitlet med en epilog om de siste årene, med vekt på situasjonen for den norske vågehvalfangsten, men også med et lite frampek om videre utvikling.

Naturpolitikk

Jeg har beskrevet hvordan det foregikk en vending mot argumenter knyttet til kultur, men selv om debattene var mer mangfoldige enn uenigheter om bestandstall og metodikk, tok det vitenskaplige ofte sentrum i debattene innen kommisjonen. Som vi har sett uttrykker IWC i konvensjonen at politikk skal baseres på ”beste vitenskaplige råd”. Dette kan stå som et uttrykk for muligheten for et skarpt skille mellom vitenskap og politikk, hvor vitenskapen skal man skape enighet på tvers av politikk. Vitenskapen representerer da objektiv sannhet, og skal

derfor ligge til grunn for beslutninger som skal tas. Det er tydelig at kontroversene omkring hvalfangsten kan stå som et eksempel på hvordan vitenskapen ikke lyktes med dette.

Vitenskaplige råd som utgangspunkt for forvaltningspolitikk skaper ikke nødvendigvis en enkel konsensusdrivende prosess. De ulike partene som fremmer en linje rettferdiggjør denne vitenskaplig, mens motstanderne henviser til vitenskaplig usikkerhet eller kommer opp med konkurrerende vitenskaplig resultater som støtte.⁸⁹⁵ I tillegg har man fått paradoksale resultat, hvor for eksempel hvalfangstmotstandernes argumenter om vitenskaplig usikkerhet, på en måte rettferdiggjorde den japanske forskningsfangsten, som har vært den mest kontroversielle fangsten de siste 15 årene.⁸⁹⁶

Det ser ut til at bruken av vitenskap for å oppnå politisk konsensus i en såpass komplisert kontekst, vanskeliggjør både konsensus og rollen vitenskap kan ha i den politiske utformingen.⁸⁹⁷ Vi har sett hvordan fangstland som Norge på mange måter hadde gjort hevd på vitenskapen, med en selvforståelse som den rasjonelle og vitenskaplige part. I IWC var det også fangstland, og da spesielt Japan som særlig avviste nye forslag og bestemmelser, ved at de ikke var direkte bygget på vitenskaplige anbefalinger. På tross av at Norge ikke hadde fått godkjenning av kommisjonen for gjenopptagelsen av fangsten, var den nasjonale kvotesettingen i henhold til vitenskapskomiteens prosedyrer.

I 1995 ble det imidlertid oppdaget feil i dataprogrammene Norge hadde brukt for å regne ut bestandsanslagene for vågehval i Nordøst-Atlanteren. Den vitenskaplige komité konkluderte med at bestandsanslagene som norske forskere hadde kommet frem til, og som komiteen hadde godkjent som de beste tilgjengelige tre år tidligere, både var uriktige og sannsynligvis også altfor høye.⁸⁹⁸ At det var norske forskere som oppdaget og informerte om feilene, forhindret ikke at opplysningene om de feilaktige anslagene ble utnyttet av verneorganisasjonene. For dem var dette nok et bevis på at man ikke kunne stole på

⁸⁹⁵ Pielke 2007: 6-7, Sarewitz 2004: 386.

⁸⁹⁶ “The JARPA was launched in response to claims by a number of members of the IWC that the scientific information was insufficient to properly manage whale stocks in the Antarctic.”, Yasuo Iino & Dan Goodman: Japan’s Position in the International Whaling Commission, William Burns & Alexander Gillespie (ed.): *The Future of Cetaceans in a Changing World*. Ardsley 2003: 16.

⁸⁹⁷ Pielke 2007: 8.

⁸⁹⁸ “Report of the Scientific Committee”, “Forty-Sixth Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1996:60, 62.

fangstlandenes tall. Også fra fangstmotstanderne innen IWC kom halvkvedede beskyldninger om bevisst bedrageri og løgn.⁸⁹⁹

Feilene kan sees på som et hardt slag for vitenskapskomiteen, men i større grad for Norges argumentasjon. Som vi har sett var den norske argumentasjonen om gjenopptagelse av fangsten gjennomgående bygget på at Den vitenskaplige komité gikk god for de norske tallene. Ved IWC sitt møte i 1995 konkluderte den samme komiteen direkte at RMP ikke burde brukes for å kalkulere fangstgrenser basert på de norske bestandsanslagene.⁹⁰⁰ Kommisjonen fulgte opp med en resolusjon som ba Norge om å stoppe fangsten umiddelbart blant annet på bakgrunn av at bestandsestimat nå manglet.⁹⁰¹

Dette hadde imidlertid få konsekvenser for den norske holdningen til fangsten. I norske aviser la norske forskere vekt på at det ikke var tale om dramatiske feil. Kvoten ble likevel redusert noe, til protester fra hvalfangere og Norges Fiskarlag som ville ha høyere kvoter, og fra Greenpeace som krevde at fangsten måtte stoppe helt i påvente av nye vurderinger.⁹⁰² Tellefeilene skapte forvirring i presentasjonen i avisene som tidligere hadde understreket at et tall på omkring 86 000 hadde blitt ”bevist”. Nå ble ulike tall oppgitt i avisene, fra i overkant av 50 000 til i overkant av 90 000.⁹⁰³ Vi har sett tidligere leder av den vitenskaplige komiteen Phillip Hammonds fortvilelse over en forvaltning hvor vitenskapen ikke var det bærende element. Det kan det til en viss grad hevdes at dette også gjaldt den norske hvalfangstpolitikken som delvis hadde vektlagt nettopp bestandstall. Den norske fangsten fortsatte på tross av en klar beskjed fra vitenskapskomiteen om at bestandstallene ikke kunne brukes, og et krav fra kommisjonen om avbrudd i fangsten.

Som vi har sett kan hvalfangstkontroversen beskrives som ”skitten”. Kontroversen om hvalfangst i dag synes i stor grad å dreie seg om standpunktet for eller i mot kommersiell fangst overhodet, og berører som vi har sett en rekke andre aspekter enn bestandstall, som dyrevelferd, dyrerettigheter, kultur, selvråderett, etc., samt en rekke ulike disipliner som juss,

⁸⁹⁹ Ibid: 62, Robert L. Friedheim: Fixing the Whaling Regime, i Friedheim (ed.) 2001: 312.

⁹⁰⁰ Report of the Scientific Committee”, “Forty-Sixth Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1996: 62.

⁹⁰¹ “Chairman’s Report of the Forty-Seventh Annual Meeting”, Forty-Sixth Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1996: 25, 44.

⁹⁰² “Hvalkvoten reduseres”, *Nordlys* 29/4-1995.

⁹⁰³ I IWC forsøkte Norge å få godkjent tall omkring 75 000, men til liten nytte. “Gro lurt til hvaltull”, NTB 2/5-1995.

etikk og filosofi. Likevel har den i kommisjonen tradisjonelt ofte blitt berammet som vitenskaplig uenighet om bestandstall for bærekraftig fangst. Et åpenbart problem for IWC er at den baserer seg på en konvensjon fra en annen tid, med andre mål og verdier, og som også handlet om noe annet, nemlig beskyttelsen av hvalfangstnæringen, og om konkurransen omkring den pelagiske fangsten i Antarktis. I tråd med Sarewitz kan man regne med at vitenskapen ikke kan spille en effektiv rolle i å løse konflikten innen IWC, så lenge ikke verdigrunnlagene som ligger under kontroversene er artikulert og avgjort politisk.⁹⁰⁴

Fangstfolk på offensiven

At Norge fortsatte fangsten på tross av mangel på godtatte bestandstall viste selvtillit. Feilene ble fulgt opp med nye tellinger og mer arbeid fra Norge sin side i 1995 og 1996. Nye bestandstall ble presentert og disse var høyere enn de tidligere forkastede tallene.⁹⁰⁵ Tallene ble i vitenskapskomiteen godtatt som adekvate for bruk innen RMP, men det ble samtidig vedtatt at de måtte gjennomgå flere analyser.⁹⁰⁶ Flertallet i kommisjonen kritiserte Norge for å ha startet fangst før de la fram og fikk godkjent tallene, og landet fikk dermed en ny resolusjon mot seg. Den norske delegasjonen forlot møtet i protest mot resolusjonen. Samme prosedyre med resolusjon og protestutmarsj gjentok seg det påfølgende året.⁹⁰⁷

Begrepet "hvalfangstnasjon" ble brukt av begge sider i kontroversene omkring hvalfangsten på 1980- og 1990-tallet, men med svært ulike konnotasjoner. Uttrykket hadde til dels vært belagt med skam, men for de gjenværende fangstlandene så det igjen i stadig større grad ut til å handle om stolthet, identitet og tradisjon.⁹⁰⁸ De kulturelle argumentene hadde vært med på å gjøre fangstlandenes posisjon mer robust. Også hvalfangernes posisjon framstod som sterkere, og det var økt politisk press fra hvalfangstinteressene. I 1997 ble Steinar Bastesen valgt inn på Stortinget for Tverrpolitisk Folkevalgte, som senere ble Kystpartiet, og dette var ytterligere med på å holde hvalsaken levende i det norske politiske miljøet. 1997 økte dessuten den norske medieoppmerksomheten rundt Watson på ny. Han ble dømt in absentia i

⁹⁰⁴ Sarewitz 2004.

⁹⁰⁵ Det nye bestandsanslaget som ble presentert før IWC sitt møte i 1996 var på omkring 118 000 dyr, ut fra et konfidensintervall på mellom 91 000 og 137 000 dyr. Haug (red.) 1998: 67-68, 80.

⁹⁰⁶ "Chairman's Report of the Forty-Eight Annual Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_sc96_8.html, To år senere konkluderte den vitenskaplige komiteen med at de ikke hadde noe å utsette på estimatene. "Chairman's Report of the Fiftieth Annual Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_chair98_11.html.

⁹⁰⁷ "Chairman's Report of the Forty-Eight Annual Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_chair96_11.html, "Chairman's Report of the Forty-Ninth Meeting", http://luna.pos.to/whale/iwc_chair97_11.html, "IWC-resolusjon mot norsk hvalfangst", NTB 27/6-1996, "Norge forlot IWC-møtet i ren protest", *Aftenposten* 29/6-1996.

⁹⁰⁸ Brydon 2006: 232, Blok 2008: 47-48.

Norge for forsøket på å senke Nybræna, og ble med dette også etterlyst via Interpol.⁹⁰⁹ Myndighetene møtte likevel kraftige protester fra hvalfangstinteressene for at Norge ikke gjorde nok for å få han utlevert.⁹¹⁰

De norske hvalfangerne var verken fornøyde med kvoter eller andre aspekter ved den norske hvalfangstpolitikken. På tross av de betydelige investeringene som hadde blitt gjort i forhold til gjenopptagelsen av fangsten, stevnet hvalfangerne staten og krevde store erstatningsbeløp for økonomisk tap i tiden uten kommersiell fangst.⁹¹¹ Videre krevde de kvoter like høye som på 1970-tallet, og ville også åpne for fangst av finnhval, samt eksport til Japan. Norge økte da også kvotene og fangsten gradvis fra et par hundre dyr til omkring 600 mot slutten av 1990-tallet, men ikke opp til nivået Bastesen og hvalfangerne ønsket. Det bør nevnes at Norge delvis argumenterte for fangsten ut fra et flerbestandsperspektiv, hvor vågehvalen ble sett på som en konkurrent til fiskerne. Hvis så var tilfelle ville behovet for uttak for å beskytte fisket ha krevd langt høyere kvoter.⁹¹²

I 1997 samlet hvalfangerne seg, både fra urbefolkningsfangsten og de som fanget med andre begrunnelser, i NGO'en World Council of Whalers. Målene for NGO'en var blant annet bærekraftig bruk av marine ressurser, og å beskytte hvalfangernes særegne kystkulturer. Organisasjonen skulle fungere som en felles stemme for hvalfangerne, hvor retten til selvdeterminering av livsopphold var en hovedsak, og innrammingen av hvalfangsten la vekt på menneskerettigheter. Det kanskje viktigste var at organisasjonen ikke anerkjente skillet mellom kommersiell og ikke-kommersiell hvalfangst, et skille som jo var en av bærebjelkene for de siste tiårenes forvaltning innen IWC.⁹¹³

Den økte selvtilliten, offensiven og samlingen om den gjenværende hvalfangsten viste seg også i den felles kampen for gjenopptagelsen av Makah-indianernes tradisjonsbundne fangst

⁹⁰⁹ Det er verd å merke seg at han ikke samtidig ble dømt og etterlyst på grunn av sammenstøtet med Andenes.

⁹¹⁰ Watson ble arrestert, først i Tyskland, siden i Nederland, men ikke utlevert til Norge. Watson endte med å sitte i varetekt i Nederland i hele 80 dager, noe som gjorde en utlevering til Norge meningsløs. I motsetning til den nærmest konsensuspregede fordømmelsen Watson ble utsatt for i Norge, førte varetekstsfengslingen til økt støtte til Watson og Sea Shepherd fra Hollywood, med datidens James Bond, Pierce Brosnan i spissen. Kjendisenes engasjement ble nok en gang gjort narr av på kommentatorplass og i leserinnlegg i norske aviser. "Med rett til å mene", *Aftenposten* 26/4-1997.

⁹¹¹ Hvalfangerne stevnet staten alt i 1990, men saken kom først opp for domstolen i 1994. Kravet var i følge *Aftenposten* på omkring 400 millioner kroner. "Hvalfangere stevner regjering som vitner", *Aftenposten* 29/8-1994.

⁹¹² Andresen, 2004: 52.

⁹¹³ Friedheim 2001b: 313

av gråhval. Dette var en tradisjon som riktignok hadde vært avbrutt i 70 år da stammen igjen skjøt sin første hval i 1999. I motsetning til argumentasjonen omkring for eksempel inuitters hvalfangst, hvor ernærings spørsmål var innbakt, var denne gjenopptagelsen basert på kulturelle argumenter og argumenter om suverenitet.⁹¹⁴ Argumentene plasserte altså fangsten i en slags mellomstilling mellom for eksempel den norske fangsten, og eskimoenes fangst.

Aktivismen mot Makah-indianernes fangst førte til splittelser i holdningen blant miljøvernere som var engasjert i hvalfangsten, hvor for eksempel Greenpeace og Sea Shepherd sine standpunkt skilte lag. Hos motstanderne ble det argumentert med at stammen kun var et redskap for japanske interesser og handlet ut i fra griskhet og ønsket om å selge kjøtt til Japan, samt spørsmål om fangstens innvirkninger på forvaltning og andre nasjoners ønske om fangst. Ikke minst dreide kontroversen om hvor *autentisk* fangsten og stammen egentlig var.⁹¹⁵

I 2001 søkte Island igjen om å bli medlem av IWC, men med en reservasjon mot moratoriet i søknaden. Dette førte til harde politiske diskusjoner og tilnærmet jevnt løp mellom motstandere og tilhengere av Islands gjeninntreden. Island ble fullverdig medlem i 2002 og lovte samtidig å vente med oppstart av kommersiell fangst, men startet umiddelbart med forskningsfangst.⁹¹⁶ Etter godkjenning av nye bestandsanslag av finnhval i den vitenskapelige komiteen, åpnet Island for kommersiell fangst av finnhval og vågehval i 2006, på tross av at førstnevnte hval var og er kategorisert som truet på Verdens naturvernunionens (IUCN) rødliste.⁹¹⁷

I Norge ble størrelsen på kvotene og eksportforbudet kritisert av enkelte. Politisk kom presset særlig fra Bastesen og Kystpartiet, men også fra Fremskrittspartiet. Dette møtte liten motstand fra de andre partiene, og Norge førte ved årtusenskiftet en enda mer offensiv

⁹¹⁴ Russell Lawrence Barsh: Food security, Food Hegemony, and Charismatic Animals, Friedheim (ed.) 2001: 166-169.

⁹¹⁵ Rob van Ginkel: The Makah Whale Hunt and Leviathan's Death, *Etnofoor* 2004, Kalland 2009: 84. På grunn av en føderal rettsdom som kompliserte legaliteten av fangsten har stammen ikke jaktet på hval i ettertid. For Sea Shepherds argumenter mot fangsten: <http://www.seashepherd.org/whales/makah-tribe.html>.

⁹¹⁶ Andresen 2004: 54, 62 (n28), http://iwcoffice.org/_documents/_iceland.htm (14/7-2011), "Chair's Report of the Fifty-Third Annual Meeting", "Annual Report of the International Whaling Commission 2001" Cambridge 2002: 2-4, "Chair's Report of the 54th Annual Meeting", "Annual Report of the International Whaling Commission 2002", Cambridge 2003: 5-7, "Chair's Report of the Fifty-Fifth Annual Meeting", "Annual Report of the International Whaling Commission 2003", Cambridge 2004: 6.

⁹¹⁷ <http://iwcoffice.org/conservation/iceland.htm>, <http://www.iucnredlist.org/apps/redlist/details/2478/0> (14/7-2011).

hvalfangstpolitikk enn tidligere.⁹¹⁸ I 2001 åpnet Norge også for eksport av hvalprodukter, etter selvpålagt forbud mot dette siden 1980-tallet. Det er grunn til å bemerke at denne eksporten også var forbudt ut fra CITES, men Norge var i likhet med sin holdning til moratoriet i IWC, rent juridisk heller ikke bundet til dette forbudet. Vedtaket fikk som forventet reaksjoner både nasjonalt og internasjonalt, men langt mindre enn vi har sett fra 1980 og 1990-tallet.⁹¹⁹ Norske medier stod på slutten av 1990-tallet og på 2000-tallet for fortsatt støtte til hvalfangsten og den norske politikken, men også her var det langt færre oppslag.⁹²⁰

Bastesen var altså med på å kjempe fram åpningen av eksport, og blant hvalfangerne var det eksporten av spekk som utgjorde det store håpet. De hadde lagret spekk i årevis, og på tross av forbudet også framhandlet avtaler med framtidige utenlandske oppkjøpere. Spekkeeksporten kunne potensielt stå for betydelige verdier, og eksportåpningen viste at også ”den økonomiske hval” levde i beste velgående.⁹²¹ IWC var heller ikke i samme situasjon som på 1980-tallet. Det var langt jevnere fordeling mellom verneland og land som var for en begrenset fangst. Noe av grunnen til dette skyldes Japan som var aktiv i vervekampanjer av land til sin side.⁹²² Dette betød ikke at vernelandene var fullstendig på defensiven, og de hadde fortsatt et knapt flertall.⁹²³

⁹¹⁸ Andresen 2004: 52-53.

⁹¹⁹ Andresen 2004: 46. Norge fikk nok en gang en resolusjon mot seg, med anmodning om å stoppe eksportplanene: ”Chair’s Report of the 53rd Annual Meeting”, Cambridge 2002: 38, ”Resolution 2001-5: Resolution on Commercial Whaling”, <http://www.iwcoffice.org/cache/downloads/73xlqdrwx0kkkwc8ook0k0ggo/Resolution%202001.pdf>.

⁹²⁰ Et obskurt unntak fra den norske holdingen kan man kanskje finne med undergrunnspublikasjonen Gateavisa, som til og med trykket en slags oppskrift på hvordan man kunne senke en hvalfangstskute. Avisens redaksjon uttalte i den forbindelse at oppslaget ikke nødvendigvis handlet om avisens sin holdning, og at det like gjerne kunne hende at de i neste nummer ville vise hvordan en senket en hval... ”Kurs i senking av kvalskuter”, ”Sabotasje etter oppskriften”, *Nordlys* 4/11-1997.

⁹²¹ Hvalspekket viste seg imidlertid å være så full av dioksiner, kvikksølv og PCB at Japanerne ikke ville importere det likevel. Se for eksempel ”Spekkberg i PCB-trøbbel”, *Aftenposten* 5/2-2001, ”PCB utsetter hvaleksport”, *Dagens Næringsliv* 30/7-2002, ”Ubrukelig hvalspekk”, *NRK* 5/5-2003, <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nordland/1.90817>. Enden på visa var dermed at spekket fikk statsstøtte til å bli destruert. Heller ikke dette gikk smertefritt, da det kom til konflikter omkring om spekket kunne dumpes til havs på grunn av det høye giftinnholdet. ”4 mill. til brenning av hvalspekk”, *Aftenposten* 23/5-2002, ”Vil ha hvalspekket på land”, *Aftenposten* 27/6-2002, Klima- og forurensningsdirektoratet: ”Svar på henvendelse fra Norges Miljøvernforbund angående dumping av hvalspekk til sjøs”, <http://www.klif.no/Aktuelt/Brev/2002/Svar-pa-henvendelse-fra-Norges-Miljovernforbund-angaende-dumping-av-hvalspekk-til-sjos/> (18/7-2011).

⁹²² Kalland 2009: 138-139.

⁹²³ I 2003 klarte verneinteressene blant annet å etablere en egen komité innen IWC med uttalt mål å forandre IWC sin oppgave fra forvaltning til vern. <http://www.iwcoffice.org/meetings/resolutions/resolution2003.htm#1> (14/7-2011), Andresen 2004: 54.

10 år med fastlåst situasjon?

At den nye forvaltningsprosedyren endelig kom på plass i 1994 var altså ikke nok til å oppheve moratoriet. Nå måtte også et program (RMS), hvor kalkuleringen av fangstgrenser bare var en bestanddel, bli utformet og implementert før IWC igjen kunne regulere hvalfangsten. Arbeidet med programmet fortsatte i de etterfølgende årene, og kom også delvis videre.⁹²⁴ Det var imidlertid store uenigheter omkring temaer, som om man skulle ha nasjonale eller internasjonale inspektører, rollene disse igjen skulle ha, hvem som skulle betale for inspeksjonsordningene, men også krav om sporing av hvalprodukter i markedsjeden, og ikke minst hvilken tematikk som lå under IWC sitt kompetanseområde og ikke.⁹²⁵

Innenfor IWC ble det gjort flere forsøk på å løse de mest prekære uenighetene. Et irsk forslag som først ble fremmet i 1997 kan stå som et eksempel. Forslaget, som blant annet innebar at en begrenset hvalfangst i henhold til RMS ble lovlig innenfor kyststatenes økonomiske soner, men samtidig et forbud mot dødbringende forskningsfangst, ble til dels møtt med mistenksomhet og fiendtlighet av både fangstland og verneland.⁹²⁶ Å bryte den fastlåste situasjonen krevde kompromisser, men det egentlige spørsmålet var om et kompromiss innen kommisjonen på dette tidspunktet i det hele tatt var oppnåelig. Australia viste nå motvilje også mot RMS, altså programmet landet selv hadde fremmet, ved å melde seg ut av diskusjonen. Deres posisjon var uansett å ende hvalfangsten for godt.⁹²⁷

På tross av at Norge på mange måter førte en mer offensiv hvalfangstpolitikk, utmerket 2000-tallet seg med en relativ stillhet omkring fangsten i forhold til tiårene før. I tillegg til vedtaket om eksport, fortsatte norske myndigheter å øke kvotene, og nådde over 1000 hval på slutten

⁹²⁴ Aron 2001: 117, Chairman's Report of the Forty-Seventh Annual Meeting", Forty-Sixth Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1996: 45-46.

⁹²⁵ Chairman's Report of the Forty-Seventh Annual Meeting", Forty-Sixth Report of the International Whaling Commission, Cambridge 1996:25-28.

⁹²⁶ Forslaget betød i praksis altså et fortsatt moratorium for all fangst i de fleste havområder. Friedheim 2001a: 36-37, Ray Gambell: I Am Here, Where Should I Be?, i Burns & Gillespie (ed.) 2003:65-66, "Chairman's Report of the Forty-Ninth Meeting", "Forty-Eight Report of the International Whaling Commission", Cambridge 1998: 35-36, "Chairman's Report of the Fifty-First Annual Meeting", "Annual Report of the International Whaling Commission 1999", Cambridge 2000: 42-43.

⁹²⁷ Aron 2001: 117, Chairman's Report of the Forty-Ninth Annual Meeting, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair97_12.html (7/7-2011). Den samme holdningen kunne man se også fra andre land. Ved møtet i IWC i 1999 framholdt for eksempel representanten fra Storbritannia at målet var et verdensomspennende permanent moratorium mot all hvalfangst med unntak for urbefolkningsfangst. "Chairman's Report of the Fifty-First Annual Meeting", "Annual Report of the International Whaling Commission 1999", Cambridge 2000: 42, Kalland 2009: 123-124.

av 2000-tallet. Det skal samtidig sies at fangsten har holdt seg på 5-600 dyr siden 1997.⁹²⁸ Landet opplevde i denne perioden heller ikke mange skikkelige ”skandaler” knyttet til for eksempel smugling eller underrapportering.⁹²⁹ Norge fortsatte også å forsøke å svare på kontroversene omkring human avlivning med videre teknologisk utvikling, blant annet har en ny harpungranatype implementert i fangsten i 2000 bedret aspektene omkring hvor kjapt det tok å drepe hvalen ytterligere, om enn i følge kritikere langt fra tilstrekkelig.⁹³⁰

Det meste av den internasjonale fordømmingen av hvalfangsten rettet seg nå mot Japan. Det er mange grunner til at Japan har fått hovedoppmerksomheten. De bedrev forskningsfangst, blant annet i vernesonen i Antarktis, en fangst som vi har sett dessuten ble oppfattet og framstilt som en skjult kommersiell fangst.⁹³¹ Man skal heller ikke undervurdere faktumet at de fortsatt brukte fabrikkskip i denne fangsten, og at bilder av dette egnet seg godt i kritikken av fangsten. Det tidligere godtatte høye bestandsanslaget på over 760 000 vågehval i den sørlige stammen var også kontroversielt, og ble i 2000 avvist av IWC. Det ble samtidig anslått at tallene var langt lavere.⁹³²

Samme år lanserte Japan også et nytt forskningsprogram som innebar fangst av flere hvaler enn tidligere, men også av andre arter enn vågehval, blant annet seihval som hadde status som truet på rødlista.⁹³³ Forskningsprogrammet ble ytterligere utvidet i 2005. Dette utløste mer kritikk, også fra deler av den vitenskaplige komiteen. I tillegg til økningen av vågehvalfangsten, skulle nå forskningsprogrammet også omfatte fangst av finnhval, spermhval og knølhval, altså lenge fredede arter, men som også kan regnes som hvaler som

⁹²⁸SSB: *Småkvalfangst 1974-2007*, http://www.ssb.no/emner/10/05/nos_fiskeri/arkiv/nos_d394/tab/tab-16.html, <http://www.imr.no/filarkiv/2010/04/vagehval.pdf/nb-no> (13/7-2011) Økningen av kvoter må sees i sammenheng med overføring av ikke fanget kvote foregående år.

⁹²⁹ Andresen hevder at Norge i stor grad har lyktes gjennom overbevisning, kunnskap og ekspertise framfor taktikk og trusler, og viser videre til en tidligere leder for IWC sitt sekretariat som berømmet den norske delegasjonen for særskilt ryddighet og ordentlighet sammenlignet med andre hvalfangstnasjoner. Andresen 2004: 55.

⁹³⁰ Se for eksempel Stortingsmelding nr. 27 (2003-2004): Norsk sjøpattedyrpolitikk, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fkd/dok/regpubl/stmeld/20032004/stmeld-nr-27-2003-2004-14.html?id=404192> En grundig kritikk av avlivningsmetoder fra et dyrevelferdssynspunkt: Phillip Brakes, Andrew Butterworth, Mark Simmonds & Phillip Lymbery (ed.): *Troubled Waters*, http://www.wdcs.org/submissions_bin/troubledwaters.pdf (5/8-2011).

⁹³¹ Se for eksempel et svært kritisk brev fra en rekke distingverte vitenskapsfolk angående Japans forskningsfangst, trykt blant annet i New York Times 20/5-2002. ”An open letter to the Government of Japan on Scientific Whaling”, http://www.baleinesendirect.net/pdf/whaling-letter_to_NY_Times.pdf.

⁹³² “Chairman's Report of the Fifty-Second Annual Meeting”, http://luna.pos.to/whale/iwc_chair00_11.html. IWC har 11 år etter ennå ikke oppnådd konsensus over nye anslag for denne bestanden. <http://iwcoffice.org/conservation/estimate.htm> (2/8-2011).

⁹³³ <http://www.icrwhale.org/abouticr.htm>, <http://www.iucnredlist.org/details/2475/0>.

var nærmere selve ”symboldyret” enn vågehvalen kan sies å ha vært.⁹³⁴ Japan drev også en internasjonalt svært omdiskutert, og tallmessig forholdsvis omfattende, kystfangst av delfiner og andre små hvalarter, og kjempet også hardt for å holde denne fangsten unna forvaltningen i IWC.⁹³⁵ Ikke minst ble oppmerksomheten omkring den japanske fangsten også holdt oppe gjennom medieoppmerksomhet, blant annet på grunn av Sea Shepherds aksjoner i Antarktis.⁹³⁶

Innad i IWC gikk arbeidet med RMS langsomt videre fra siste halvdel av 1990-tallet, før det stagnerte fullstendig på midten av 2000-tallet. At uenighetene mellom landene var for store for at implementering syntes realistisk, ble innrømmet av kommisjonen i 2006, som samme år delvis stanset arbeidet.⁹³⁷ Blant temaene som førte til fullstendig sammenbrudd var spørsmålet om reservasjonsretten, og spesielt fangst ved spesiell tillatelse, begge rettigheter vi har sett var nedfelt i konvensjonen. Like viktig var det nok likevel at det nå heller ikke var enighet om at en ferdigstilling av RMS samtidig skulle bety en oppheving av moratoriet.⁹³⁸

Som vi har sett, hadde forvaltningen vært preget av at medlemslandene ikke forsøkte å søke konsensus, men heller flertall for sin posisjon, med polarisering og majoritetstyranni som resultat.⁹³⁹ Derav kom rekruttering og verving av land, og fra midten av 1990-tallet hadde

⁹³⁴ “Chair’s Report of the Fifty-Seventh Annual Meeting”, “Annual Report 2005”, Cambridge 2006: 36-39, “Japan’s whaling plan under scrutiny”, *Nature* 435, 2005, <http://www.nature.com/nature/journal/v435/n7044/full/435883a.html>.

⁹³⁵ Japanske fangstkvoter for ulike arter delfiner og niser har vært på omkring 20.000 dyr. Toshihide Iwasaki (ed.): “Japan. Progress report on small cetacean research April 2008 to March 2009, with statistical data for the calendar year 2008”, http://www.jfa.maff.go.jp/j/whale/w_document/pdf/h20_progress_report.pdf. Denne fangsten ble gjenstand for ytterligere oppmerksomhet og fordømming ved den prisbelønte (blant annet Oscarvinnende), men propagandaiske og ikke alltid like etterrettelige dokumentarfilmen *The Cove*. Som for øvrig fikk god kritikk også i norske aviser. <http://www.thecovemovie.com/>. For Japansk kritikk av denne: se “About a nonfiction-movie: *The Cove*”, http://luna.pos.to/whale/gen_cove.html (2/8-2011).

⁹³⁶ Også andre faktorer har blitt pekt på, antropologen Adrian Peace viser hvordan hvalfangstmotstanden i Australia har gjenfunnet en gammel fiende i den grusomme og barbariske orientaleren. At mye av den japanske fangsten faktisk også foregikk i farvannene omkring Australia og New Zealand, altså de mest engasjerte vernelandene spilte også en ikke ubetydelig rolle. Adrian Peace: *Speaking of whales: From totemizing the humpback to demonizing the Japanese*, Ringstad (ed.) 2010.

⁹³⁷ Kortfattet oversikt over framgang og stagnasjon i arbeidet med RMS 1994-2007, <http://www.iwcoffice.org/conservation/rms.htm> (14/7-2011).

⁹³⁸ Posisjonering i forhold til RMS i 2006: “Chair’s Report of the 58’t Annual Meeting”, 8.2 Revised Management Scheme (RMS): http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/stkitts/CHREP58.pdf (14/72011). Vi skal imidlertid merke oss at spørsmålene omkring RMS og kvoter nok var områder som først og fremst interesserte fangstland. Norske fortellinger om IWC på 1990- og 2000-tallet handler nesten utelukkende om problemene med å oppheve moratoriet. Disse fortellingene er ikke representative for arbeidet som faktisk ble gjort i IWC på denne tiden. Mye av arbeidet i IWC omhandlet nemlig helt annen tematikk enn dette spørsmålet.

⁹³⁹ Andresen 2004: 54.

Japan hatt et slags ”overtak” i vervingen av land til sin side.⁹⁴⁰ Styrkeforholdet i IWC hadde jevnet seg ut, men en oppheving av moratoriet var ikke sannsynlig da dette krevde endring av IWCs program, og som vi har sett var det ikke nok med et simpelt flertall for et slikt vedtak.⁹⁴¹

Om å søke konsensus

For hvalfangstkommissjonen som institusjon ble polariseringen, og mangel på løsninger, oppfattet som en uholdbar situasjon. IWC fungerte ikke som forvaltningsorgan, og hadde heller ikke kontroll over hvalfangsten. Imidlertid betød sammenbruddet i arbeidet med RMS i 2006 samtidig starten på møter, og etter hvert flere egne arbeidsgrupper, om IWCs framtid. Arbeidet dreide seg blant annet om å identifisere og klassifisere de mer eller mindre kontroversielle temaene som var med på å polarisere kommisjonen, for så å samle og adressere disse i en totalpakke med forslag. Disse skulle man igjen forsøke å løse gjennom konsensusavgjørelser i kommisjonen på bakgrunn av prosessarbeid i mindre grupper. Disse tiltakene adresserte dermed en rekke av forvaltningens problemer, og kan sees på som et forsøk på å overskride polariseringen som i lengre tid hadde preget kommisjonen.

I 2008 ble også konsensusavgjørelser vedtatt som en mal for andre arbeidsprosedyrer i kommisjonen. Plenumsavstemninger om kontroversielle spørsmål skulle kun betraktes som en siste utvei. Man kan altså se dette arbeidet og disse tiltakene i tråd med ønsket om mer demokrati og dialog.⁹⁴² I arbeidsgruppene kom man etter hvert til enighet om enkelte mål, blant dem å sørge for bærekraftige bestander i et langtidsperspektiv, og å legge til rette for gjenopprettelse av utarmede og utrydningstruede bestander, alt basert på beste tilgjengelige vitenskap. Det var også enighet om det kanskje vanskeligste målet; å komme fram til et balansert utkomme av kontroversene som skulle oppleves balansert av alle parter.⁹⁴³

⁹⁴⁰ Fra verneland og miljøorganisasjoner ble landet beskyldt for bestikkelser ved blant annet lovnader om utviklingshjelp, noe de involverte landene alltid har nektet for. Kalland 2009: 138.

⁹⁴¹ I 2006 var det med en stemmes overvekt faktisk flertall for en resolusjon som blant annet foreskrev en opphevelse av moratoriet. ”Annex C: Resolution 2006-1: St. Kitts and Nevis Declaration”, http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/stkitts/AnnexC.pdf, ”Chair’s Report of the 58th Annual Meeting”, http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/stkitts/CHREP58.pdf, IWC 2006: 64-65.

⁹⁴² I 2008 ble også NGOer fra begge sider av kontroversen invitert til få framføre sine syn på kommisjonens møter.

⁹⁴³ “Annex F: Chair’s Summary of the Outcome of Discussions on the Future of the International Whaling Commission”, “Chair’s Report of the 60th Annual Meeting”, 2008, http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/santiago/AnnexF.pdf, ”Chair’s Report of the 61st Annual Meeting”, 2009: 4, http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/madeira/ChairsReport2009.pdf, ”Chair’s Report of the Sixty-Second Annual Meeting”, 2010: 6, http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/agadir/ChairsReportWeb.pdf.

På bakgrunn av dette arbeidet fremmet IWC's formann William Hogwarth i 2009 et forslag om en videre vei ut av uføret forvaltningskommisjonen var i. Forslaget ble oppdelt i to kategorier og to trinn, hvor det første trinnet gjaldt for kontroversielle saker som krevde "umiddelbar" løsning i løpet av en femårsperiode, mens den andre kategorien gjaldt mindre kontroversielle saksområder, gjerne knyttet til administrative og vitenskaplige spørsmål. Den første kategorien gjaldt dermed saker som formannen betraktet som så prekære at om de ikke raskt ble løst så ville stillstanden i kommisjonen fortsette, eller i verste fall føre til oppløsning og utmeldelser.

Kommisjonen skulle dermed oppnå konsensus omkring gjenværende polariserte aspekter som dyrevelferd, moratoriet, kystfangst, bifangst, RMP, RMS, overholdelse og kontroll, konvensjonens formål, kontroversene omkring innsigelser og reservasjoner, kommisjonens forhold til forvaltning av små hvalarter, samt hvalsafari som et seriøst forvaltningsalternativ til fangst.

Tre saker utpekte seg som de mest prekære, og samtidig kanskje de vanskeligste å kompromisse om. Dette gjaldt å løse kontroversene omkring legaliteten av hvalfangst ut fra spesiell tillatelse, hvor den japanske forskningsfangsten særlig ble nevnt. Denne saken kunne igjen knyttes til de to andre spørsmål, nemlig om en eventuell legal japansk småskala kystfangst, og om vernesoner. For å oppnå enighet måtte man derfor adressere de tre spørsmålene på samme tid i en egen løsningspakke. Dette ble gjort gjennom forslag til kortidsløsninger i en fem års prøveperiode med fortløpende vitenskaplig vurdering, før en ny enighet skulle oppnås ved periodens slutt.

I korte trekk innebar et av forslagene at Japan av kulturelle hensyn fikk kvoter for en begrenset kystfangst av vågehval, men at denne skulle være strengt forvaltet i henhold til råd fra den vitenskaplige komité og at kjøttet måtte konsumeres lokalt. Samtidig måtte Japan enten fase ut forskningsfangsten i Antarktis med gradvis lavere kvoter de kommende fem år, eller knytte forskningsprogrammene direkte til råd fra Den vitenskaplige komité. Man skulle i

perioden også adressere spørsmålet om forskningsfangst i vernesoner, og få på plass en ny vernesone i Sør-Atlanteren.⁹⁴⁴

Forslagene fikk alt i alt en velvillig mottagelse i kommisjonen, men møtte også en rekke ulike innsigelser fra de ulike landene og partene.⁹⁴⁵ En legal japansk kystfangst var hardt å svelge for vernelandene, som betraktet dette som i strid med moratoriet. Det var også bekymringer for at man gikk bort fra avstemming og flertallsavgjørelser, da det var frykt om at dette i praksis betød å gå tilbake til de foraktede hestehandlene på bakrommet. Land som Australia viste også bekymring for hensynet til ”offentligheten der hjemme”, som ikke akkurat var kompromissvillig i forhold til spørsmålet om hvalfangst. Uenigheter var det også i spørsmålet om vitenskaplig tillatelse. Verneland ville at denne retten skulle fjernes fra konvensjonen, og at eventuelle tillatelser måtte baseres på konsensusavgjørelser innen IWC. Fangstlandene med Japan i spissen mente dette var en avgjørende nasjonal rettighet i forhold til konvensjonen.

Forslagene ble i stor grad nedsablet av NGO’er engasjert mot hvalfangsten. Heller ikke i internasjonale medier ble forslagene først og fremst presentert som en normalisering av IWC, med dertil sterkere internasjonal regulering, men som en åpning for legal hvalfangst. I kommisjonen og i arbeidsgruppene kom man ikke til annen enighet og konsensus enn at man trengte mer tid, og at arbeidet måtte utvides. De store avgjørelsene måtte dermed utsettes til påfølgende møte neste år. Et tydelig problem i IWC var at det ikke var klart når det å ikke finne løsning for de ulike frontene ville være mer kostbart enn det å inngå kompromisser.⁹⁴⁶

Det ble uansett hevdet at arbeidet i arbeidsgrupper hadde ført til en ny tone mellom de ulike landene, og at arbeidet i IWC i større grad en tidligere var preget av samarbeid, tillit og mer

⁹⁴⁴ ”Chair’s Report of the 61st Annual Meeting”, 2009,

http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/madeira/ChairsReport2009.pdf, ”Chair’s Report of the Intersessional Meeting of the Commission on the Future of IWC”, Annual Report of the International Whaling Commission 2009: 15-17, http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/madeira/Annex%20D%20-%20FutureIntersessional.pdf.

⁹⁴⁵ Kompromissforslagene betød til en viss grad også en vending bort fra spørsmålet om korrekt vitenskap og forvaltningsprosedyre alene, ved å ta hensyn til og adressere mer politiske aspekter av kontroversene. Denne gang kom motbør også fra mer verneorienterte vitenskapsmenn som nå krevde at forvaltning og (en eventuell) fangst måtte baseres på RMP. Justin Cooke, Russell Leaper & Vassili Papastravou: Science should not be abandoned in a bid to resolve whaling disputes, *Biology Letters* 2009/5.

⁹⁴⁶ ”Chair’s Report of the 61st Annual Meeting”, 2009,

http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/madeira/ChairsReport2009.pdf, ”Chair’s Report of the Intersessional Meeting of the Commission on the Future of IWC”, Annual Report of the International Whaling Commission 2009: 15-16, http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/madeira/Annex%20D%20-%20FutureIntersessional.pdf.

transparens. Arbeidet var basert på et prinsipp om at ingen enighet var oppnådd før man var enige om alt, og at denne enigheten ville medføre at alle både ville ha tapt noe, men samtidig også fått noe ut av prosessen. I 2010 presenterte formann og viseformann for IWC et endelig forslag for konsensusavgjørelse basert på arbeidet om IWC sin framtid. Forslag ble framlagt som en ti-års plan for å igjen la IWC ta kontrollen over forvaltningen. Sekretariatet advarte med at det å ikke gå videre med forslaget, samtidig ville bety status quo med fortsatt hvalfangst og et ikke-fungerende forvaltningsregime.⁹⁴⁷ Det ble stadig understreket at mye stod på spill, og at forslaget og det kommende møtet samme år skulle representere en ny æra for forvaltningen av hvalene.⁹⁴⁸

Forslaget inneholdt blant annet punkter som opprettholdelse av moratoriet, at all hvalfangst skulle inn under IWC sin kontroll og oppsyn, at hvalfangsten skulle være begrenset til landene som allerede tok hval, å anerkjenne ikke-konsumerende utnyttelse av hvalene som et reelt forvaltningsalternativ, samt etablere tidsplan for å adressere de grunnleggende ulike oppfatningene blant medlemslandene.⁹⁴⁹ Forslaget betød derfor en stopp av nasjonalt autorisert fangst, både forskningsfangst og fangst som den norske, som var basert på reservasjon mot vedtak i IWC. Samtidig innebar forslaget at IWC utarbeidet nye kvoter basert på evalueringer av forslag fra fangstlandene. De nye kvotene skulle medføre lavere fangst enn tidligere, og skulle baseres på beste vitenskaplige råd, RMP, og føre-var prinsippet. Det ble forsikret at både økosystemsperspektiver, bifangst, og at ulike andre miljøtrusler og klimaforandringer ville tas med i beregningene. Forslaget innebar derfor også økt vitenskaplig arbeid innen IWC, økte utgifter og strikt kontroll. En svært kontroversiell følge av forslaget var at det innebar fortsatt, men redusert, fangst i Sørishavet, som vi har sett allerede var vedtatt som vernesone.⁹⁵⁰

⁹⁴⁷ Forslaget var dessverre ikke et ferdig forslag og resultat av den planlagte konsensusavgjørelsen i arbeidsgruppene, og de største uenighetene som fortsatt gjaldt særlig de foreslåtte fangstgrensene.

⁹⁴⁸ Pressekonferanse med formann Cristian Maquiera's forklaring av forslaget:

<http://www.youtube.com/watch?v=HDVjKj3pNNk> (15/7-2011).

⁹⁴⁹ "Proposed Consensus Decision to Improve the Conservation of Whales from the Chair and Vice-Chair of the Commission", http://iwcoffice.org/_documents/commission/IWC62docs/62-7rev.pdf, "Chair's Report of the Sixty-Second Annual Meeting", 2010: 6-7,

http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/agadir/ChairsReportWeb.pdf, "Report of the fourth meeting of the Small Working Group (SWG) on the Future of the IWC", 2010,

http://iwcoffice.org/_documents/commission/IWC62docs/62-6.pdf.

⁹⁵⁰ Japans hadde brukt reservasjonsretten mot dette vedtaket. Tabell med fangstgrenser: Proposed Consensus Decision to Improve the Conservation of Whales from the Chair and Vice-Chair of the Commission": 15-16, http://iwcoffice.org/_documents/commission/IWC62docs/62-7rev.pdf.

Forslaget hadde støtte fra verneland som USA og New Zealand, samt flere miljøorganisasjoner. Jamfør den ekspressive konkurransen innad i de ulike blokkene vi så på i forrige kapittel, var dette også med på å gi ny ammunisjon til de mest fundamentalistiske vernerne. Disse kunne nå framstille seg som de som *virkelig* kjempet for hvalen, og flere av organisasjonene som først hadde støttet arbeidet for et kompromiss trakk støtten da avgjørelsen nærmet seg. Watson og Sea Shepherd markerte seg som stadig mer aktive og uforsonlige, og heller ikke denne gangen klarte forslaget å unngå negativ presseoppmerksomhet før behandlingen i IWC. I forkant av møtet mobiliserte også flere hundre vitenskapsfolk mot forslaget, alle med påstått ekspertise innen feltet.⁹⁵¹

Japan understreket at forslaget ville bety for lave kvoter, og på den måten ikke var basert på vitenskaplige råd, mens de før nevnte miljøorganisasjonene oppfattet forslaget som forkastelig og viste kraftig motstand. For hvalfangstmotstanderne ble forslaget hovedsakelig oppfattet som en redningsline til en døende industri, og et kraftig tilbakeslag for det som for dem var blant de største seirene miljøbevegelsen hadde hatt. Kvotene som ble foreslått var i følge dem dessuten altfor høye og uforsvarlige.⁹⁵² I Norge fikk forslaget liten mediedekning, med stort sett gjengivelse av argumenter for og i mot forslaget. Det virket som om både det mediale og politiske Norge var ganske uinteresserte i forslaget, og hadde, i motsetning til Japan, heller ikke vært blant de drivende landene i arbeidet. Norge fanget hval og hadde legitimiteten i orden ved sin reservasjon mot moratoriet, og fikk ikke lenger særlig stor oppmerksomhet omkring dette.

Det hjalp nok heller ikke ”for den nye stemningen preget av tillit” at de som oppfattet IWC som et udugelig og korrumpert forvaltningsregime, fikk ny ammunisjon med skandalen som kom som en opptakt til møtet i 2010. Sunday Times hevdet å avsløre at bestikklser fra Japansk hold faktisk foregikk. Ved hjelp av reportere som opererte undercover som rike miljøvernere som tilbød penger for stemmegivning for vern, fikk avisen uttalelser fra delegater som innrømmet pengestøtte fra Japan for bestemt stemmegivning.⁹⁵³

⁹⁵¹ ”Marine Scientist Petition to the IWC”, http://www.wdcs.org/submissions_bin/scientist_statement_20100617.pdf. En gjennomgang av lista viser at ikke alle av underskriverne direkte kan sorteres under ”marine scientists”. Alle de norske underskriverne er for eksempel veterinærer knyttet til dyrevernsbevegelsen.

⁹⁵² Se for eksempel [http://www.greenpeace.org/international/en/news/features/Save-whales-not-whaling230410/\(15/7-2011\)](http://www.greenpeace.org/international/en/news/features/Save-whales-not-whaling230410/(15/7-2011))

⁹⁵³ De medievennlige avsløringene som blant inneholdt kjøp av prostituerte til andre lands delegater, fikk stor oppmerksomhet i internasjonale medier. Japan benektet anklagene. ”Revealed: Japan’s bribes on whaling”,

Kompromissforslaget kom opp til diskusjon i kommisjonen i 2010, og alle parter som tok ordet berømmet dialogen og gratulerte seg selv og hverandre for godt arbeid. Til sammen var det likevel liten tvil om at kommisjonen på tross av initiativene fortsatt var i en blindgate hvor konsensus ikke kunne oppnås. Japan argumenterte med at de hadde gjort svært mange kompromisser, og at vitenskapen var på deres side. Verneland kom med synspunkter på at et kompromiss samtidig nødvendigvis betød en svekkelse av moratoriet, noe som uansett var uakseptabelt da målet for forvaltningen måtte være full stans av hvalfangsten.

Heller ikke denne gangen kom man til en form for enighet om annet enn å stoppe arbeidet, for å gi tid til refleksjon fram mot neste møte. IWC sin formann kom med forslag til veien videre, men heller ikke dette ble fremmet som et dokument man skulle være enige om og bundet til, men som en slags veiviser for videre arbeid.⁹⁵⁴ Det sekretariatet i IWC presenterte som et paradigmeskifte, fislet mest ut i noe lite mer enn ingenting.

Den skjøre freden

Flere av de grunnleggende uenighetene i kontroversene ble som vi har sett forsøkt adressert i kommisjonen, blant annet gjennom konsensusforslaget hvor alle parter var nødt til å oppgi enkelte av sine interesser. Konklusjonen må bli at heller ikke dette førte til særlig stor grad av konstruktiv enighet. Så hvorfor strandet forslaget? Som vi har sett handlet tematikken i konfliktene blitt betydelig utvidet, og handlet om en mengde ting, ulike og overlappende innramminger, kunnskapsfelt, ulike naturer, og ikke minst identitet.

Arbeidet for et kompromiss i IWC adresserte det politiske sammenbruddet i kommisjonen, men i mindre grad den ontologiske uforenligheten. Begge sider av den polariserte konflikten hadde gjort betydelige investeringer i identitet knyttet til fangsten og til fangstmotstanden, og på mange måter også gjensidig utelukkende innramminger av hvalen og hvalfangsten, hvor konsensus syntes umulig. Det er verd å merke seg at den låste situasjonen i IWC i seg selv ikke hadde vært katastrofal for noen av interessene, ei heller for brorparten av hvalene, som tross alt ikke ble skutt. Hvalbestandene overlevde, og ingen av partene hadde tapt fullstendig,

“Flights, girls and cash buy Japan whaling votes”, *Sunday Times* 13/6-2010, <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/environment/article7149091.ece>, <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/uk/article7149086.ece> (14/7-2011)
⁹⁵⁴ “Chair’s Report of the Sixty-Second Annual Meeting”, 2010: 7-10, http://www.iwcoffice.org/_documents/meetings/agadir/ChairsReportWeb.pdf.

og kunne med dette fortsette sin retorikk og praksis, med både selvbildet og økonomien i behold. Resultatet ble en skjør fred.

Kompromissforslaget hadde en rekke uuntenderte konsekvenser. Vi kan se dette ved eksempler vi har skissert opp på hva de ulike frontene hadde med seg inn i prosessen. Flere ting tyder på at ingen av partene var villige til å gi opp sine kjepphester. Dette kan vi for eksempel se på hvordan konferansen for normalisering av IWC, som ble gjennomført på Japansk initiativ i Tokyo i 2007, ble innrammet. Møtet skulle ”fremme dialog og redusere konflikter”, men man kan også lese et slags svar på skyldspørsmålet om hvorfor IWC ikke fungerte, og flere land, blant annet Australia, deltok derfor ikke på konferansen.

Japans dialogmøte hadde på mange måter innebygde definisjoner av hva kontroversen innebar, og hadde en klar slagside. På møtet ble det presentert forklaringer på hvorfor kommisjonen var dysfunksjonell, blant dem ”increasing emotionalism concerning whales”. I henhold til dette kom man fram til flere forutsetninger for å forbedre atmosfæren i kommisjonen og for at konsensus skulle oppnås ”i henhold til mandatet fra ICRW i 1946”. Blant punktene for fremgang fant man krav om bærekraftig ressursutnyttelse hvor hvalene ikke var noe unntak, at ulike kulturelle verdier og kosthold ble respektert, og at moratoriet måtte oppfattes som tidsbestemt. Ut fra sistnevnte punkt ble det påstått at en fortsettelse av fangsstoppen var av tvilsom legalitet. Det ble videre hevdet at regional forvaltning utenfor IWC måtte sees på som et alternativ, og at IWC hadde et spesielt ansvar for å opprettholde hvalfangstkulturer. Ikke minst ble det slått fast at retten til forskningsfangst måtte baseres på ICRW, og at vitenskapen måtte være det styrende prinsipp for forvaltningen.⁹⁵⁵

Med slike utgangspunkt er det klart at konsekvensene av kompromissene ville ha vært harde i forhold til de møysommelige oppbygde innrammingene, bygd opp av begge sidene av konflikten. For eksempel ble Japans forskningsfangst erstattet av en halvkommersiell kystfangst, noe som faktisk slo bunnen ut av alt Japan har gjort for å ramme fangsten inn som nettopp en nødvendig forskningsfangst. Løsningen kunne også ramme vernesiden ved å føre til tvil om nødvendigheten av vernesone i Sørishavet, og avkreftede påstanden om umuligheten med bærekraftig fangst. På tross av velviljen mot arbeidet for konsensus, virket det som at

⁹⁵⁵ “Chair’s Report of the Fifty-Ninth Annual Meeting”, 2007, <http://www.iwcoffice.org/meetings/chair2007.htm>, “Conference for the Normalization of the International Whaling Commission”, 2007, http://iwcoffice.org/_documents/commission/IWC59docs/59-7.pdf.

man i praksis bare kunne komme til kompromisser som gagnet dem selv, eller i alle fall som ikke gikk på tvers av identiteten man hadde investert i kontroversen.⁹⁵⁶

Som vi så i forrige kapittel forhindret den kulturelle innrammingen på mange måter en ekspanderende storindustri. Den relative freden mellom partene og i forvaltningen krevde imidlertid at partene ”oppførte seg”, og at partene gjorde hva de sa de gjorde. Dette var noe som nok mest lå hvalfangstnasjonenes til byrde.⁹⁵⁷ Det er flere grunner til å hevde at eventuelt større skandaler og avsløringer om regelbrudd fra hvalfangstlandenes side sannsynligvis ville få større konsekvenser.

I forbindelse med den norske fangsten kan man i så måte spørre om man kunne stole på de nå kulturelle hvalfangerne, med alle sine frustrasjoner og mistro mot myndigheter, forskere, internasjonal regulering, og hvalens nye posisjoner. Hvalfangere hadde tidligere vist motstand mot bestemmelser omkring dyrevelferd. Vi har sett eksempler på triksing med tall når kvotene gikk ned. Hvalfangere viste også mistro mot forskere og fiendtlighet mot inspektører og ”overvåkning”. Stevningen av staten i etterkant av gjenopptagelsen peker også på spørsmålet om hvordan hvalfangerne forholdt seg og følte seg til rette i den offisielle norske innrammingen av fangsten.

Etableringen av den norske varianten av den økologiske hval tok til dels form av et bilde av vågehvalen som en storeter og dermed konkurrent til fisket. Vi kan se dette når Jan Kristiansen, som avtroppende leder av småhvalfangerlaget, og bortsett fra Bastesen den mest profilerte av de norske hvalfangerne, i 2006 uttalte at hvalene på grunn av sitt matinntak var den største trusselen mot verdenshavene. I følge Kristiansen skyldtes dette IWC sine reguleringer. Han brukte videre bildet at de største og mest avanserte fabrikkskip ikke kunne hevde seg mot den fråtsende ”hvalflåten”.⁹⁵⁸ Hvalen hadde altså for hvalfangerne blitt selve trusselen mot deres eksistens som fiskere. Kvotene skulle i følge Kristiansen ha vært tre ganger så store. Kristiansen levde i en verden hvor forskerne som var knyttet til forvaltningen

⁹⁵⁶ Norges kommisjonær uttalte for eksempel i forkant av møtet at redusert fangst, som jo var en av konsekvensene av forslaget, var totalt uakseptabelt for Norge. ”Hvalfangere: IWC-møtet et supperåd”, *NRK* 21/6-2010, <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nordland/1.7177227>. Se for øvrig Japan’s åpningstale ved møtet i 2010 som berømmer arbeidet og kritiserer forslaget: ”Japan’s opening statement to the 62nd Annual Meeting of the International Whaling Commission”, http://www.jfa.maff.go.jp/e/whale/pdf/62_opening_statement.pdf

⁹⁵⁷ Vi har tidligere sett hvordan motstanden mot fangsten i høy grad var levende på tross av befestelsen av at ikke alle hvalbestander nødvendigvis var utrydningstruede.

⁹⁵⁸ ”Hvalene vår største trussel”, *Lofotposten* 30/11-2006, http://www.lofotposten.no/lokale_nyheter/article2443034.ece.

av hvalene ikke bare var politisk styrte, men at vitenskapsfolkene, inkludert de norske bare for med humbug.⁹⁵⁹ Slike holdninger til reguleringer og norsk politikk kunne potensielt borge for både opprør og skandaler.

Norske myndigheter hadde satt i gang et langvarig arbeid for forbedring av aspektet med human avlivning. Dette foregikk samtidig som den offisielle norske holdningen til dette spørsmålet var ambivalent. Vi kan se dette i en artikkel skrevet av avdelingsdirektør i fiskeri- og kystdepartementet, Halvard Johansen. Johansen understreker at dyrevelferdshensyn skal og ble tatt vare på, men konklusjonene og poengene i artikkelen kan lett karikert heller framstilles som en lang tirade mot kritikerne av den norske fangsten, og da dyrevernerne i sær. I så måte inneholdt artikkelen velkjente poeng som at dyrevernerne er livsfarlige, og at argumenter mot fangsten med hensyn til dyrevelferd kun var et resultat av opportuniste, da alle andre argumenter mot den norske fangsten var motbevist. For Johansen handlet hvalfangstdebatten om menneskerettigheter satt opp mot dyrerettigheter, og her måtte man velge riktig, for dyrevern var først og fremst en menneskefiendtlig ideologi.⁹⁶⁰

Tidligere nevnte hvalfanger og fangsttalsmann Jan Kristiansen ble i 2010 stevnet og senere dømt på grunn av at han ikke fulgte reglene dyrevelferd og avlivningsmetoder. Kristiansen hadde fikset granatene for at de ikke skulle gå av, og dermed kunne brukes om igjen. Hvalene ble altså "kaldharpunert". Han innrømmet å ha gjort dette med hensikt for å spare penger, og det kom fram at han ikke hadde tro på de offisielle retningslinjene for avlivning. Hvalene ble også skutt med harpun mot hodet, og ikke brystet som anbefalingene tilsa. Kristiansen hevdet imidlertid at hans metode, som altså var stikk i strid med resultatene og påbudene fra det langvarige arbeidet med å bedre fangstmetoder, var en langt bedre avlivningsmetode. Nok en gang ble lokal kulturbasert kunnskap framstilt som sannere av representanter for hvalfangstnæringen, og dette gikk dermed på bekostning av både norsk politikk og vitenskap.

⁹⁵⁹ "God hvalfangst i Lofoten", *NRK* 18/5-2009, <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nordland/1.6615115>, "Klart for nytt møte i sirkuset", *Nordlys* 14/6-2010. Slike utspill kom altså samme år som Norge hadde satt kvoten til 1286 dyr, den høyeste kvote for fangst siden 1983.

⁹⁶⁰ Hallvard P. Johansen: *Opposition to Whaling – Arguments and Ethics*, i Ringstad (ed.) 2006. Johansen framstiller i artikkelen skillet mellom kommersiell og urbefolkningsfangst først og fremst som en slags rasisme fra Disneyland. Johansen bruker også mye plass på argumenter om at det er skikkelig sunt å spise hval.

Kristiansen ble dømt, og ble blant annet fratatt løyve for en sesong, for øvrig til stor protest fra andre norske hvalfangerne.⁹⁶¹ For dem førte bruddene på politiske og etiske retningslinjer altså ikke til fordømmelse for å skade de norske hvalfangernes anseende, men til støtte og økt frustrasjon mot den norske politikken. Støtten kom også fra fiskarlag, og til dels også nordnorske aviser, hvor Kristiansen fikk omtale seg selv som ”korsfestet”.⁹⁶²

Tilbake til økonomien?

Jeg har beskrevet forholdet mellom fangstland og hvalfangstmotstandere i IWC som en tilstand som på mange måter har vært preget av ”en skjør fred”. Freden kan sies å ha vært avhengig av adferden av begge parter, men av fangstlandene i sær. Jeg har også pekt på frustrasjonene fra hvalfangsthold i Norge, men det er likevel den relative stillheten omkring den norske fangsten som er det mest tydelige. Hvis vågehvalfangsten omtales fra norsk politisk hold, er det oftest som et rent forsvar av den. I 2011 ble alt ansvar for den norske fangsten overført fra Utenriksdepartementet og tilbake til Fiskeridepartementet. Av UDs polarrådgiver ble dette grunnlagt med at Norge hadde vunnet fram med sine vitenskapelige argumenter.⁹⁶³

Den norske fangsten har utvilsomt legaliteten i orden i forhold til den opprinnelige konvensjonen, og økologisk er fangsten med all grunn til å tro bærekraftig.⁹⁶⁴ I forhold til etikk og dyrevelferd er fangsten diskutabel, om enn ikke nødvendigvis hvis man sammenligner den med annen jakt og kjøttproduksjon. Heller ikke i Norge synes forsvaret for fangsten å være like samstemt, dyrevernet og ”den sansende hval” synes å være på frammarsj også her, mens media og politikk på mange måter står igjen.⁹⁶⁵

⁹⁶¹ Egil Ole Øen, veterinær bak satsningen på dyrevelferd omkring den norske fangsten, og rådgiver for norske myndigheter har en poengtert og noe oppgitt artikkel om denne saken: ”Myter om hvalfangst”, Fiskeridirektoratet, 6/2-2012, <http://www.fiskeridir.no/fiske-og-fangst/aktuelt/2012/0212/myter-om-hvalfangst>. Saken gikk gjennom flere rettsinstanser før Kristiansen tok saken videre til høyesterett, hvor anken ble avvist: HR-2011-02334-U (2011/1761), <http://www.domstol.no/upload/HRET/saknr2011-1761%28anonymisert%29.pdf>.

⁹⁶² ”Korsfestet”, *Nordlys* 13/4-2010.

⁹⁶³ ”Hvalkampen stilner”, *Aftenposten* 5/7-2011. Rådgiveren var for øvrig Karsten Klepsvik, som fram til dette også var Norges kommisjonær i IWC.

⁹⁶⁴ Imidlertid blir begge disse punktene betvilt av enkelte miljøvernorganisasjoner med Sea Shepherd i spissen. <http://www.seashepherd.org/commentary-and-editorials/2006/07/13/norwegian-whalers-are-wimps-or-liars-373>

⁹⁶⁵ Om man skal ta gjengivelser av meningsmålinger om norske holdninger til fangst utført av Opinion og Eftec for NOAH og Dyrebeskyttelsen i 2009 og 2010 for god fisk, viser den en langt fra full opplutning om den norske politikken, og også at dyrevelferdsspørsmål er viktige for en stor del av de spurte i forhold til holdningen til hvalfangsten, ”Norwegian use of whales: past, present and future trends”, http://old.dyrebeskyttelsen.no/uploads_nye_dyrebeskyttelsen_no/hvalrapport_2011_full.pdf.

Dyrevernet er nemlig ikke lenger et like marginalt felt i Norge i dag som ved inngangen til 1990-tallet. Nye organisasjoner og koalisjoner knyttet til dyrerettigheter og dyrefrigjøring har blitt opprettet, og blir også brukt som politiske høringsinstanser.⁹⁶⁶ At tanker fra dyrerettighetsbevegelsen har begynt å få gjennomslag kan vi også se ved de siste revideringene av dyrevernloven i 2009 som slår fast at ”Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker”.⁹⁶⁷ Dyrevernerne har på en annen måte enn tidligere blitt trodd, og har oppnådd en stor grad av sympati framfor fordømming, også fra offisielt hold.⁹⁶⁸ I likhet med sine internasjonale søsterorganisasjoner har også Dyrebeskyttelsen blitt radikalisert fra 1990-tallet, og er i dag engasjert både mot pelsoppdrett og hvalfangst.⁹⁶⁹ I motsetning til den norske miljøbevegelsen, som fortsatt forsvarer fangsten, står norske dyrevernsorganisasjoner i dag samlet mot hvalfangsten og samarbeider også med utenlandske organisasjoner. Kampanjene foregår imidlertid stort sett i det stille med informasjonsarbeid og lite synlig press.⁹⁷⁰ Dette skulle være forståelig nok på bakgrunn av hva vi har sett i denne avhandlingen.⁹⁷¹

Påstanden om at fangsten er økologisk nødvendig og at det er uforsvarlig å ikke beskatte, samt nødvendigheten av hvalfangst i forhold til fiskeriene, er i beste fall er en kontroversiell påstand.⁹⁷² Argumentet imøtegås i dag også av enkelte norske forskere, på tross av at det

⁹⁶⁶ En ny samling av dyrevernskraftene kom for eksempel ved opprettelsen av Dyrevernsalliansen i 2001. <http://www.dyrevern.no/>.

⁹⁶⁷ <http://www.lovdata.no/all/hl-20090619-097.html>. Pelsnæringens problematiske aspekter har også fått gjennomslag i media de siste årene. Særlig viktig har ”Nettverk for dyrs frihet” (NDF) sine aksjoner vært, ofte utført i samarbeid med media. ”Nettverk for dyrs frihet” ble opprettet i 2007 som en aktivistisk organisasjon/nettverk. Navnet peker på organisasjonen har et frigjøringsperspektiv, og definerer seg som antispesiestisk. <http://www.dyrsfrihet.no/>.

⁹⁶⁸ I 2011 vedtok landsmøtet til Arbeiderpartiet at de gikk inn for en styrt avvikling av pelsnæringen. Dette har vært en fanesak for norske dyrevernerne helt siden slutten av 1960-tallet.

http://arbeiderpartiet.no/content/download/29215/442227/version/1/file/Uttalelser_andresaker.pdf (28/4-2011) Det må legges til at det i de siste årene ikke bare er dyrevernerne som har engasjert seg i den tidligere marginale motstanden mot pelsnæringen, også vektige stemmer som Den Norske Veterinærforening har delvis stilt seg på dyrevernernes side. Se for eksempel pressemeldinger: http://www.vetnett.no/default.asp?V_ITEM_ID=1698, http://www.vetnett.no/default.asp?V_ITEM_ID=1746 (3/5-2011).

⁹⁶⁹ Dyrebeskyttelsen sin hjemmeside i dag slår fast at ”dyr ikke skal defineres som ting, men få grunnleggende rettigheter og anerkjennes som følende vesener”. Dyrebeskyttelsen viser i tillegg til sine opprinnelige interesser videre et engasjement i saker som redusert kjøttforbruk, mot dyr som underholdning, jakt, dyreforsøk, og slår fast at ”de fleste dyr i landbruket lever under uholdbare forhold”. <http://www.dyrebeskyttelsen.no/> (2/5-2011)

⁹⁷⁰ Se for eksempel nettsidene <http://www.hvalfangst.info/> & <http://www.detstorebildet.org/>. I etterkant av åpningen for NGOer i IWC i 2008 har NOAH også fått framført sitt syn her. NOAH's tale fra IWC sitt møte i 2010 kan sees her: <http://www.youtube.com/watch?v=YEHgBYiKEEs> (7/6-2011).

⁹⁷¹ Greenpeace er fortsatt uten særlig oppslutning og troverdighet i Norge, og legger selv skylden på hvordan organisasjon ble framstilt politisk og i media da kontroversen var på det heteste. ”Sverige et mer urbant land”, *Klassekampen* 16/2-2011.

⁹⁷² Michael Donoghue: Whales – The New Scapegoat for Overfishing, i Burns & Gillespie (ed.) 2003, Peter J. Corkeron: Marine mammal's influence on ecosystem processes affecting fisheries in the Barents Sea is trivial,

fortsatt synes å være en av bærebjelkene i forsvaret for den norske fangsten.⁹⁷³ Økonomisk er det imidlertid tvilsomt om fangsten lenger er levedyktig i sin nåværende form.

På tross av stadig høyere kvoter har nemlig den norske vågehvalfangsten ikke økt de siste ti årene. I 2012 deltok 17 båter i fangsten, en halvering fra bare ti år tidligere.⁹⁷⁴ Det er mer tvil om den framtidige japanske fangsten også i Japan, hvor færre spiser kjøttet, og lager med kjøtt og spekk fra forskningsfangsten vokser.⁹⁷⁵ Hvalkjøtt fikk et oppsving som politisk og patriotisk mat i Norge på 1990-tallet, men nådde, på tross av betydelige investeringer i imagebygging og promotering, aldri populariteten hvalfangstnæringen håpet på.⁹⁷⁶ Insisteringen på kjøttets sunnhet har også fått en knekk. Vi så at Japan ikke ville ha det norske hvalspekket. På grunn av kvikksølvinnholdet har også mattilsynet frarådet hvalkjøtt for gravide.⁹⁷⁷

Det er mindre interesse omkring den norske vågehvalfangsten, den er mindre lønnsom, og det er store problemer med rekruttering av nye hvalfangere. I offisiell norsk fiskeripolitikk argumenteres det fortsatt for vågehvalfangst, og fangsten beskrives som en viktig del av en rasjonell, bærekraftig og økosystembasert forvaltning. Dette har ført til satsning på rekruttering til fangsten, blant annet med et regelverk som skal gjøre det enklere for nye aktører å delta. Dette har hittil ikke hjulpet.⁹⁷⁸ Fangstinteressene har forsøkt å presse

Biology Letters 5, 2009. Argumenter for at sjøpattedyr på flere måter kan påvirke fiskeriene: Haug (red.) 1998: 196-206.

⁹⁷³ Zoolog Terje Lislevand hevder for eksempel at dette ikke er tilfelle og at det ikke finnes forskningsresultater som viser at fangst på marine pattedyr gjør situasjonen bedre for fiskeriene. Han følger opp med at oppfatningen om at det blir mer fisk til oss bare vi fjerner en del sel og hval vitner om et forenklet og urealistisk syn på økologi generelt, og på havet som økosystem spesielt. Et artig poeng er at Lislevand også setter opp motsetningen overtro mot vitenskap, men at det er Norges naturforvaltning som i all hovedsak bygger på overtro. "Nødvendig med norsk hval- og selfangst?", <http://www.forskning.no/artikler/2009/mai/220385>.

⁹⁷⁴ I 2002 var 34 båter aktive i fangsten. "Deltakelsen stuper", <http://www.fiskeridir.no/fiske-og-fangst/hoeringer/2012/deltakelsen-stuper>.

⁹⁷⁵ I sesongen 2010-2011 klarte Sea Shepherd å avbryte den Japanske forskningsfangsten i Sørishavet lenge før de planlagte kvotene var tatt. Dette medførte kraftige protester fra Japan og resolusjon mot Sea Shepherd i IWC. "Japan innstiller hvalfangst", *Aftenposten* 17/2-2011, IWC/63/17: "Resolution on safety at sea", http://www.iwcoffice.org/_documents/commission/IWC63docs/63-17.pdf. Se forøvrig "Japan to continue Antarctic whaling", *BBC* 12/7-2011, <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-14132320>.

⁹⁷⁶ Se for eksempel Råfisklagets <http://hvalbiff.no/>. Blant annet kom man aldri fram til om at kjøttet skulle være en delikatess, folkemat, eller ingrediens i blandingsprodukter, slik som forsøket på lansering av burger av svin og "viltkjøtt fra havet" i 2005, som heller ikke ble en større suksess, viste. "Fiskesuksess i Lofoten", *Aftenposten* 6/4-2005.

⁹⁷⁷ "Lev sunt i svangerskapet", http://www.matportalen.no/rad_til_spesielle_grupper/tema/gravide/article779.ece/BINARY/Lev+sunt+i+svangerskapet+%28PDF%29.

⁹⁷⁸ "Høringsnotat - fangst av vågehval", <http://www.fiskeridir.no/content/download/25502/234115/version/1/file/H%C3%B8ringsnotat+-+vagehval.pdf>

politikerne til å gi ytterligere drahjelp gjennom en satsning på kjøttet, men hittil uten å lykkes i særlig grad.⁹⁷⁹ Selv avisen Nordlys tviler på næringens framtid:

Det er i det hele tatt grunn til å spørre hvor lenge vi orker å være en internasjonal paria for at et tjuetall skuter skal få legge fra kai i Nordland. Kanskje er det grunn til å frykte innhogget en stadig økende vågehvalbestand gjør i fiskeressursene, men den norske fangsten gjør ingen merkbar forskjell. I et intervju med NRK under sesongen i fjor slo også hvalfanger Jan Kristiansen fast at miljøvernorganisasjoner var deres minste problem. Hvalfangsten slet fordi stadig færre ville ha hvalbiff på middagsbordet. Det er heller ikke stort håp for eksport. Japanerne har også fått nye matvaner, og deres hvallager vokste i fjor til 6000 tonn.⁹⁸⁰

Den svake etterspørselen etter produktet hevdes altså å være det største problemet for næringen. Internasjonalt finner vi fortsatt handelsrestriksjoner på produktet, men viktigere er det nok at hvalkjøtt stort sett ikke oppfattes som mat. Det er færre båter ut på fangst, og det klages over manglende rekruttering. Norske hvalfangere fanger heller ikke de utdelte kvotene, blant annet på grunn av mangel på omsetting og etterspørsel i distribusjonsleddet.⁹⁸¹

Et annet tegn på hvordan hvalfangstinteressene ikke sees på som en like stor trussel er at agendaen i IWC har blitt endret. Ved kommisjonens møte i 2012 handlet den i mindre grad om kvoteproblematikk eller hvalfangst, i forhold til andre aspekter knyttet til vern av hvalene.⁹⁸² Tematikken tok blant annet for seg problemer omkring bifangst, problemer omkring kollisjoner med skip, kommende innvirkninger av klimaforandringer, og hvordan hvalene påvirkes av oljeleting, blant annet på grunn av trusler i form av lydforurensning. Ikke minst handlet store deler av agendaen om bestandstilstandene til en rekke små hvalarter.⁹⁸³

⁹⁷⁹ Det har imidlertid blitt gjort en god del arbeid relatert til dette de siste årene, hvor blant annet Innovasjon Norge og Sintef har bidratt. "Fersk hval inntar disken", <http://www.forskning.no/artikler/2012/juli/327852>.

⁹⁸⁰ Lederartikkel, *Nordlys* 30/5-2011.

⁹⁸¹ Været har også fått mye av skylden for den lave fangsten de siste sesongene. "Hvalfangst i kne", NRK 4/5-2011, [http://www.nrk.no/video/hvalfangsten_i_kne/F25FF3354D311D95/emne/Hvalfangst/\(1/10-2011\)](http://www.nrk.no/video/hvalfangsten_i_kne/F25FF3354D311D95/emne/Hvalfangst/(1/10-2011))

⁹⁸² Dette må være konklusjonen på tross av at Sør Korea annonserte mulig oppstart av forskningsfangst, noe som skapte de største overskriftene i internasjonale aviser. Sør Korea har for øvrig i ettertid trukket tilbake forslaget. Det var også enkelte avstemninger omkring økninger av urbefolkingskvoter, stort sett med negativt utkomme. <http://www.iwcoffice.org/cache/downloads/3vcw1kcti10ksc0w04cgscgo0/Status.pdf>.

⁹⁸³ <http://www.iwcoffice.org/iwc64docs>. Det er verd å merke seg at det trolig finnes et nylig eksempel på utryddelse av slike, nemlig den kinesiske elvedelfinen som i 2006 ble erklært som sannsynlig utryddet. <http://www.iucnredlist.org/details/12119/0>.

USAs president Obama gikk til valg på å blant annet avskaffe all gjenværende kommersiell hvalfangst. Wikileaks har avslørt at det var betydelig press på Obama om å ta opp saken ved sitt Oslo-besøk i forbindelse med utdelingen av fredsprisen i 2009. Den amerikanske ambassadøren oppnådde imidlertid ingen forståelse fra den norske utenriksministeren. Ambassadøren oppsummerer imidlertid den norske fangsten i et notat med at det er god grunn til å tro at det er snakk om en døende næringsvei, og på bakgrunn av samtaler med norske dyreverninteressenter, konkluderte ambassadøren med at det kanskje var best å la saken ligge.⁹⁸⁴ Spørsmålet er om økt oppmerksomhet og press igjen vil kunne føre til en ny samling omkring den norske fangsten.

⁹⁸⁴ ”Whaling in Norway”, Embassy Oslo, 11/12-2009, <http://wikileaks.org/cable/2009/02/09OSLO111.html>,
“Uncompromising on Whale Catch limit”, Embassy Oslo 11/12-2009,
<http://wikileaks.org/cable/2009/12/09OSLO767.html>.

Kap 11

Å fange hvalen

Jeg innledet avhandlingen med en historie om samarbeid mellom supermaktene på tampen av den kalde krigen for å redde tre hvaler. Fra dette har arbeidet mitt beveget seg gjennom blant annet beskrivelser av overbeskatning i Sørishavet, hvalene i populærkulturen, framstillinger av nordlendinger som lever i pakt med naturen, historier om hvalens unike egenskaper, samt undersøkelser av forsøk på å oppnå kompromisser innen IWC. Forrige kapittel endte med et notat fra den amerikanske ambassaden i Oslo, hvor ambassadøren nærmest anbefalte den amerikanske presidenten om å la den norske hvalfangsten være i fred, og ”dø en stille død”.

Som vi har sett har denne avhandlingen hatt et stort spenn, både i tid, tematikk og perspektiver. Jeg vil starte dette avslutningskapitlet med en kronologisk gjennomgang hvor jeg har hovedvekt på innrammingene av hvalen i forvaltningen. IWC, og konvensjonen den var bygget på, ble opprettet som et rammeverk for å regulere den industrielle hvalfangsten i Sørishavet, og hvalen ble forstått på en bestemt måte i henhold til dette. Avhandlingen har beskrevet hvordan hvalen har blitt endret, og hvordan den både ”svømmer” gjennom og ”oversvømmer” innramminger. Endringer og kompliseringer av hvalens status har i så måte også betydd demontering av det institusjonelle rammeverket for fangsten. Fangsstopp ga rom for nye innramminger og for hvalforskning basert på andre forståelser av hvalen enn de som var knyttet til forvaltningen av hvalfangsten. Hvalen var ikke lenger like håndgripelig som tidligere, og vitenskapen skapte fakta som ble knyttet til ulike og bestemte oppfatninger av hva en hval er.

Det har med tiden blitt skapt ulike, men relativt helhetlige fortellinger om hva hval, hvalfangst og konfliktene omkring dette dreide seg om. Disse innrammingene var knyttet til lokale forhold, hvilke kontekster spørsmålene ble satt inn i, til politikk og til verdier. De ulike aktørene opererer med forståelser som trekker veksler på ulike kunnskapsfelt. Hvalen og hvalfangsten gis positive eller negative verdier og innramminger, og dette kan knyttes til ulik vektlegging av gevinst eller risiko. De ulike innrammingene korresponderer igjen med, og forholder seg ulikt til viktige ”matters of concern”, altså former for hensyn eller bekymringer.

Til sammen vil jeg komme nærmere et svar på hva hvalen har vært og blitt, og hvordan den har blitt forsøkt fanget. I lys av dette vil jeg avslutte kapitlet med å se på hvordan konfliktene omkring den norske vågehvalfangsten blir presentert i dag. Her vil jeg også reflektere over avhandlingen ved blant annet peke på funn og komme med noen siste konklusjoner.

Hvalen som beseiret natur 1860-1945

Norges hadde fra slutten av 1800-tallet en ledende rolle i den industrielle fangsten av hval, og den moderne hvalfangsten ble lenge forstått som en rotnorsk næring og ”et eventyr”. Fangsten var først og fremst knyttet til verdier som initiativ, hardt arbeid, stolthet og rikdom. På mange måter ble den moderne fangsten et symbol på menneskets seier over naturen, og hvalfangsten var dermed knyttet til modernitet, utvikling og framskritt. Hvalfangstindustrien stod for både fangst og innramming av hvalen. Hvalen var da først og fremst betraktet som en naturressurs for økonomisk og industriell utnyttelse, og den ble fanget på grunn av hvaloljen. Denne inngikk i en rekke produkter, som såpe, margarin og glyserin, som ble brukt i sprengstoffproduksjon. Hvalfangsten representerte betydelige verdier, og dette var lenge en relativt uproblematisk økonomisk innramming.

Næringens hurtige vekst, og den økende internasjonale konkurransen om ressursene, førte imidlertid til oversvømmelser i form av overproduksjon og fall i prisen på hvalolje, men også til bekymringer for ressursutarming og problemer for industrien. Advarslene om overbeskatning kom først og fremst fra vitenskaplig hold, særlig fra biologer. Vitenskapen om hvalen var imidlertid lite enhetlig og forskningsinteresse var heller ikke nødvendigvis relatert til bestandsutvikling. Hvalforskerne hadde derfor lite autoritet i forhold til den ekspanderende industrien. Biologene som forsket på hvalkadavre, var dessuten på mange måter nært knyttet til og avhengig av hvalfangstindustrien.

I Norge var hvalfangsten en nasjonal økonomisk suksess, og ble ofte framstilt som fortellingen om Askeladden som hadde lyktes. I en slik sammenheng ble advarsler og kritikk ofte sett på som utidig. I tiåret fram til andre verdenskrig forsøkte fangstlandene, næringen og ulike internasjonale politiske institusjoner å forhandle fram reguleringer for å unngå overproduksjon og holde oljeprisene stabile. Disse reguleringene lyktes i liten grad mot overbeskatning av de ulike hvalstammene.

Hvalen som oljeenheter 1946-1965

Hvalbestandene fikk et slags ”pusterom” med andre verdenskrig da det knapt ble drevet fangst. Etterkrigstidens kvotefangst representerer både et brudd og kontinuitet med hvalfangsten i førkrigstiden. Den internasjonale konvensjonen om regulering av fangsten ble undertegnet av de fleste større fangstnasjonene i 1946. Dette representerte en innramming som skulle bringe industrien inn i et regime preget av orden og system. Konvensjonen ble innledet med en erkjennelse av at hvalfangstens historie også var en historie om overbeskatning. Målet for de nye reguleringene var å beskytte hvalene fra ytterligere overbeskatning, for så ”i alle nasjoners interesse” å bevare ressursene for framtidige generasjoner. Innrammingen hadde dermed mennesket som utgangspunkt, og handlet om bevaring for menneskets skyld.

Den internasjonale hvalfangstkommisjonen hadde konvensjonen som utgangspunkt. Denne handlet først og fremst om regulering av industrien som bedrev fangst av storhval i Sørishavet. Kommisjonen bestod i de første tiårene av representanter for hvalfangstnasjonene som var involvert i denne fangsten. Dette var en storindustri som i hovedsak var drevet etter markedsøkonomiske prinsipper. Kommisjonen kan forstås som et forsøk på å lage et lukket system og innramming for å skape orden og å sikre fangsten. Dette skjedde med bestemt sammensetting, komiteer, kunnskap og regelverk. Hvalfangstkommisjonen framstod som en lukket klubb for industrien. Fangsten, hvalene, vitenskapen og politikken var relativt lite synlig for offentligheten.

IWCs vitenskaplige komités oppgave bestod i stor grad i å kartlegge hvalenes bestandsutvikling, og ut fra dette gi råd om kvotesetting for å sikre hvalen og industriens overlevelse. Det er liten tvil om at det i praksis var økonomiske hensyn som var det viktigste i kommisjonen. Reguleringene ble basert på kvoter satt i blåhvalenheter, altså et målesystem hvor olje, og ikke hvalene var utgangspunktet. Dette betød at et økonomisk system som ble utviklet for å regulere oljemengden på markedet, ble overført til også å skulle kunne beskytte hvalstammene.

Imidlertid kom det stadig flere tegn på at kvotene var for høye, og at enkelte hvalbestander ville bli utryddet om ikke fangstvolumet ble redusert. Beregningene av populasjonstendenser basert på fangstdata var imidlertid ikke særlig presise. De hadde heller ikke særlig autoritet innen deler av hvalforskningen. Advarslene fra den vitenskaplige komiteen ble i liten grad

fulgt opp i kommisjonen, og det ble blant annet vist til vitenskaplig usikkerhet. Konvensjonen hadde delmål, hvor hensynet til utviklingen av hvalfangstindustrien ble understreket. En kraftig begrensning av den svært kapitalintensive industrien, med dertil dramatiske økonomiske konsekvenser, var derfor politisk uaktuelt på bakgrunn av advarsler om nedskatning basert på usikre statistiske data.

Hvalfangstindustrien satte rammene for den praktiske politikken, og bekymringer for framtidig økonomi var ikke tilstrekkelig for tiltak for å beskytte hvalbestandene. Det var lenge begrenset interesse utenfra og lite press mot industrien og IWC. Fra midten av 1950-tallet ble det imidlertid stadig større konflikter innad i kommisjonen. Disse gjaldt blant annet tildeling av kvoter, mistro mellom nasjonene, og økende misnøye blant deler av vitenskapskomiteen. På tross av målene til forvaltningssystemet ble det klart at industrien, vitenskapen og hvalen "ikke spilte på samme lag". Det var flere årsaker til disse oversvømmelsene. Jeg har blant annet pekt på mistro mellom fangstnasjonene og at vitenskaplige råd som gikk på å begrense fangsten dramatisk stadig ble ignorert. Ikke minst ble det tydelig at det var blitt færre hval å fange.

Hvalen som statistikk 1960-1975

Tidlig på 1960-tallet var derfor IWC preget av oppløsningstendenser, med uenigheter om kvotesetting, utmeldelser, og delvis uregulert fangst. Dette truet rammene for institusjonen, fangsten og industrien. Som svar på dette ble ny ekspertise som hadde utgangspunkt i populasjonsdynamikk hentet inn utenfra for å redde industrien, gjennom å få "orden" på det vitenskaplige grunnlaget og løse problemene omkring usikkerheten og kvotesetting. De nye ekspertene kom frem til resultater som krevde drastisk reduksjon av fangsten og umiddelbar fredning av enkelte bestander. Med henvisning til de økonomiske konsekvensene dette ville ha for industrien, ble ikke tiltakene umiddelbart fulgt opp av kommisjonen. I tråd med tidligere advarsler førte den fortsatt høye fangsten til økonomisk og økologisk kollaps, og de fleste fangstlandene avvirket industrien.

Statistikk og populasjonsdynamikk vant fram som foretrukket tematikk for hvalforskerne i forvaltningen, og statistikerne konkluderte enstemmig i at strengere regulering måtte til. Denne formen for vitenskap fikk en hegemonisk posisjon, og stadig økende makt overfor forvaltningen. Hvalen var fremdeles først og fremst en økonomisk ressurs, men også en truet

naturressurs. Målet for statistikerne var en mer sofistikert forvaltningsmodell som handlet om å justere fangstgrensene i tråd med matematiske beregninger, ut fra en teori om optimal bestandsstørrelse og bærekraftig avkastning. Bærekraftighet betød altså fortsatt fangst, men bare av et matematisk utregnet fødselsoverskudd av hver bestand.

Fra å ha vært preget av institusjonell fallitt, gikk IWC på tampen av 1960-tallet inn i en mer vitenskapsoptimistisk periode, med en hval som var truet, men som også kunne reguleres. Vitenskap betød på denne tiden heller statistikk og bestandsberegninger enn disseksjon av døde hvaler, og målet var bærekraftig fangst. Forvaltningen fungerte bedre i forhold til disse prinsippene, men møtte også antiprogram fra de gjenværende fangstnasjonene, med for eksempel massiv underrapportering av fangst, flytting av hvalfangsten til nye geografiske områder, og til andre og uregulerte arter. Et av resultatene av dette var at det var at fangstnasjonene endret fangsten raskere enn kommisjonen greide å regulere den.

Fra 1970-tallet av var IWC ikke lenger et like lukket system for industriinteressene. Dette innebar at det i større grad var statistikerne som fikk sette rammene, og deres bekymringer gjaldt hvalstammens overlevelse. De institusjonelle rammene hadde endret seg, og forvaltningens oppgave var i mindre grad å sørge for en velordnet utvikling av hvalfangstindustrien, enn å prioritere bærekraftig fangst basert på bestandstall. Norge avvirket på denne tiden den industrielle fangsten i Antarktis. Samtidig bedrev norske hvalfangere fangst på vågehval. Denne fangsten ble ikke satt i sammenheng med den industrielle fangsten, men som et norsk anliggende og et fiskerispørsmål. I tråd med modereringene av rammene ble i løpet av 1970-tallet også vågehvalfangsten regulert av IWC, noe som førte til en stadig strengere forvaltning også av denne.

Situasjonen i IWC i den første halvdel av 1970-tallet kan beskrives som et kunnskapsregime i rivende vitenskaplig utvikling, med stadig voksende og relativt enhetlig kunnskap. Blåhvalenhetene ble oppgitt som forvaltningsverktøy. Statistikk, bestandstall og fangstens bærekraftighet var i fokus, og strengere regulering var resultatet. Innføringen av en ny forvaltningsprosedyre på midten av 1970-tallet var på mange måter en kulminasjon av denne utviklingen. Det kan likevel hevdes at det først og fremst var en økonomisk ressurskval som var utgangspunkt for det oppdaterte forvaltningsregimet.

Hvalen som truet 1972-1982

Statistikerne hadde vist at industrien ikke var bærekraftig, og et annet resultat av dette var at interessen for hva som foregikk økte fra slutten av 1960-tallet. Med miljøbevegelsens hjelp ble det satt fokus på overbeskatninga i samfunnsdebatten, og hvalen og hvalfangsten ble et offentlig anliggende. De gjenværende industrielle fangstlandene framstod stadig oftere som "bad guys". Dette økte først makten til hvalforskerne i forhold til kommisjonen. Den økende oppmerksomheten og interessen om hvalene og hvalfangsten utenfor IWC var imidlertid også med på å øke presset for en mer umiddelbar løsning. Dette kan særlig spores tilbake til FNs miljøkonferanse i 1972, hvor hvalsaken på mange måter fikk et offentlig gjennombrudd gjennom forslaget om et moratorium for all hvalfangst.

Interessen utenfra førte til nye oversvømmelser. IWC fulgte opp med en rekke tiltak, men avviste anbefalingene om en fangststopp. Kravet om et moratorium ble ikke oppgitt på tross av mer "ordnede" forhold i hvalfangstkommisjonen. For deler av miljøbevegelsen ble motstanden mot hvalfangsten en definerende kampsak som handlet om langt mer enn forvaltningen i IWC. Hvalfangsten og hvalen ble symboler for store deler av den internasjonale miljøbevegelsen. Fra å være nasjonale ressursproblemer, ble alle former for fangst av hval deler av et internasjonalt sakskompleks, hvor hvalene i stadig større grad ble definert som globale skapninger og menneskehetens fellesarv. For miljøorganisasjoner og dyrevernerne var ikke hvalen en størrelse som utelukkende kunne fanges og regjeres gjennom bestandstall og matematiske modeller for kvotesetting.

De som kjempet for et moratorium beskrev hvalen først og fremst som utrydningstruet, men framstillingene hadde også et historisk og symbolsk rammeverk, som blant annet viste til hvalfangstens tidligere "synder". I et slikt lys ble fangsten framstilt som et symbol på menneskets destruktive forhold til naturen. Det ble også mer oppmerksomhet omkring at IWC ikke hadde klart å løse problemet med piratfangst og annen uregulert fangst. Ulike miljøorganisasjoner aksjonerte direkte mot denne fangsten, og framstod som mer effektive mot det som for stadig flere framstod som et prekært miljøproblem, enn den omstendelige kommisjonen.

Økt synlighet og oppmerksomhet omkring hvalene økte fascineringen for dyrene. Et endret bilde av hvalen ble sementert via engasjerte forskere, miljøorganisasjoner, populærkulturelle

uttrykk, naturfilmer og nærkontakt. Kampen mot hvalfangst ble i så måte en håndfast og populær sak å samle seg om. Overbeskatningen av hvalene ble tidligere problematisert innenfor en ramme hvor sunne hvalstammer var viktig i forhold til en kommende befolkningseksplosjon. Den endrede hvalen ble ikke først og fremst oppfattet som en ressurs, men en skapning med verdi i seg selv. At ingen produkter fra hvalfangsten lenger ble oppfattet som strengt nødvendige, var også med på å muliggjøre problematiseringen av selve ideen om ressursforvaltning, hvalfangst og hvaler.

Også hvalforskere var påvirket av tanker fra økologien og miljøbevegelsen. For enkelte handlet ressursforvaltning ikke først og fremst om hva som er til gagn for mennesket, men om en mer holistisk forståelse av økologien. Dette var med på å føre til en ytterligere komplisering av forvaltningen. IWC opererte med et økende antall eksperter, økende mengde vitenskaplig produksjon, og økt deltagelse i Den vitenskaplige komité. Hvalen ble i stadig større grad oppfattet som en truet skapning i samspill med andre skapninger, og de ulike ekspertene interesserte seg for en rekke nye temaer, som hvalens kognitive evner og sosialitet.

På tross av at konvensjonen fra 1946 fortsatt var utgangspunktet for IWCs arbeid, ble forvaltningen tilført stadig nye elementer, ofte etter initiativ fra de mer verneorienterte kreftene i kommisjonen. Både kommisjonen og vitenskapens interesseområder endret seg fra hvalfangst og industri, til hvaler og vern. Fra å omhandle hvalfangstnasjoner med felles rammeverk og mål, ble forvaltningen preget av både verdikonflikter og målsetningskonflikter. Statistikere la ikke rammene alene, og bekymringene gjaldt ikke lenger bare hvalstammens overlevelse.

Presset mot IWC, som nå fikk en stadig større andel medlemsland som ikke drev fangst, økte. USA stod i spissen for presset, men vi har også sett at miljøorganisasjoner ble stadig viktigere. Reguleringen av fangsten ble gradvis strengere, parallelt med at optimismen knyttet til målet om en bærekraftig fangst svant hen. Dette skyldtes ikke minst mistro til de gjenværende fangstlandene. Hvalen ble innrammet økologisk, og dette handlet om en hval som måtte reddes. Framfor å perfektionere en mulig bærekraftig fangst, gjaldt kampen å få IWC til å vedta et moratorium.

Det var brister ved den nye forvaltningsprosedyren fra 1975. Det var usikkerhet knyttet til klassifikasjonssystemet, og de verneorienterte fryktet at data kunne manipuleres for å sikre eksisterende fangstgrenser. I tillegg kom nye aspekter som flerbestandsforvaltning og dyrevelferd. For store deler av IWC krevde dette enda større forsiktighet enn forvaltningsprosedyren kunne bidra med. I dette klimaet gikk også enkelte innen vitenskapskomiteen inn for en midlertidig pause i all kommersiell hvalfangst.

Hvalen som fredet 1982-2011

Moratoriet mot kommersiell hvalfangst, som ble vedtatt i 1982, representerte et klart brudd og en ny ramme for forvaltningen. IWC presenterte dette som en pause i påvente av mer kunnskap, og begrunnet det i usikkerhet om bestandstilstand og metodikk for kvotesetting. Fangstlandene oppfattet moratoriet som unødvendig, problematisk og ikke minst temporært. For fangstmotstandere representerte det en endelig oppfølging av FNs vedtak fra 1972, og mange anså det som en endelig løsning på problemene omkring hvalfangsten. Manglende respons i form av reservasjoner og fiendtlighet mot moratoriet var imidlertid med på å legge til rette for økt press mot fangstlandene.

Det viste seg imidlertid at det internasjonale presset mot de gjenværende fangstlandene heller styrket alternative nasjonale fortellinger om hval og hvalfangst i land som Norge, Japan og Island. Norske aviser rammet inn kontroversene om hvalfangsten i et narrativ som i stor grad handlet om hvordan Norge, og dermed alle nordmenn, ble angrepet av irrasjonelle internasjonale miljøvernere. Troen på at man kunne avslutte konflikten knyttet til hvalfangsten gjennom utarbeiding av bedre modeller og mer eksakte bestandsmålinger levde videre, og fra slutten av 1980-tallet var norske forskere drivende krefter i arbeidet. Den norske politikken innebar blant annet større satsning på forskning, og det ble blant annet gjennomført store telleprosjekter og det ble utviklet nye statistiske modeller.

Målet for dette arbeidet var å få moratoriet opphevet. Dette skulle skje gjennom en revidert forvaltningsprosedyre som skulle bestå av nye modeller for bestandsanslag og setting av bærekraftige fangstgrenser. For fangstland framstod kampen for den nye forvaltningsprosedyren som en kamp for ”renhet” og en innramming som handlet om hvalene var beskattbare i forhold til bestandstall eller ikke. Metoden som til slutt ble valgt og godtatt i kommisjonen, hadde et klart hovedmål om å forhindre overbeskatning. Dette var imidlertid

ikke nok for å få opphevet moratoriet og få godkjenning for ny fangst under IWC, da metoden etter hvert ble betraktet som kun en del av et større program.

Ulike blokker både i og utenfor IWC laget ulike rammer for synet på hvalen og hvalfangsten. Moratoriet hadde åpnet IWCs innramming ytterligere for nye aspekter. Spørsmål om dyrevelferd, annen utnyttelse av hvalen enn fangst, og interesse for ikke-regulerte hvalarter, har vært eksempler på nye aspekter og bekymringer som ble forsøkt gjort relevante for forvaltningen. De nye aspektene ble ofte, på tross av ambivalens, til en viss grad forsøkt fulgt opp av fangstlandene. Samtidig har vi sett hvordan fangstlandene samtidig holdt igjen, ved for eksempel å holde spørsmål om ”små hvalarter” og dyrevelferd ute av et nytt forvaltningsprogram.

Tilføring av nye elementer endret, kompliserte og mangfoldiggjorde forvaltningen, samtidig som dette demonterte fangstregimet som system. Konflikten tok oftere form av å være et spørsmål om for eller mot fangst overhodet. Alle parter mobiliserte ulike former for vitenskap med det som resultat at vitenskapen ikke ble styrende. Det er ingen tvil om at dette delvis også handlet om taktikk fra begge hold, men denne utviklingen var samtidig en organisk ekspanderende prosess, og handlet derfor ikke bare om en konspirativ og planlagt destruksjon.

Mengden av hensyn og bekymringer innen forvaltningen hadde blitt betydelig utvidet. Samtidig stod konvensjonen og moratoriet på mange måter uforandret. Konvensjonen handlet, på tross av sine forsikringer om vern av hvalstammene, først og fremst om ”den økonomiske hvalen”, men også om en annen industri enn den gjenværende hvalfangsten. Konvensjonen garanterte at fangst kunne fortsette på tross av moratoriet, på grunn av det som ble benevnt som ”smutthull”, eller som ”nasjonale rettigheter”. På tross av moratoriet fortsatte derfor hvalfangsten, men i form av såkalt urbefolkningsfangst, forskningsfangst, og i Norges tilfelle som kommersiell hvalfangst med bakgrunn i reservasjonen mot moratoriet.

På grunn av nevnte endringer ble fangsten bedrevet på en langt mer sikker måte enn tidligere. Moratoriet representerte en symbolsk seier over utrydningstrusselen, og ”garanterte” at en ny fangstekspansjon ikke ville finne sted. Fangststoppen førte i tillegg til en fokusforskyvning i IWC vekk fra regulering av hvalfangst, til vern av hvalene fra andre miljøproblemer. Ved årtusenskiiftet eksisterte flere ulike syn på hvalen parallelt, blant annet det jeg har omtalt som

den unike, den sansende, og den matematiske hvalen. Kommissjonen ble preget av en situasjon hvor konvensjonen og moratoriet både ble styrende og holdt kommisjonen sammen. Samtidig fungerte de som bøyger som ikke var i tråd med utviklingen innad i kommisjonen, og var dermed også til hinder for progresjon og en helhetlig forvaltning.

Hvalen hadde blitt ”fredet”, samtidig som fangsten fortsatte. Konfliktene omkring fangsten og hvalen var ikke løst. I kommisjonen stod verneland, med Australia i front, mot fangstland med Japan i spissen, men også hvalfangere, miljøorganisasjoner og dyrevermere var viktige stemmer. Vi har sett at tematikken har vært preget av polariseringer, og at dette ikke har vært en miljøkonflikt som først og fremst har strandet på grunn av vitenskaplige uenigheter. Det har også vært en identitetskonflikt, hvor mye annet fortsatt står på spill. Hvalen hadde også i kommisjonen befestet seg som en del av et natursyn med andre verdier enn de som handlet om ren ressursutnyttelse. Til sammen gjorde dette hvalen til noe som var stadig mer komplisert å fange, både direkte og i overført betydning.

Likevel har jeg karakterisert forholdene i kommisjonen på 2000-tallet som ”en skjør fred”. Det var imidlertid problematisk for forvaltningsorganisasjonen at den ikke lenger stod for forvaltningen av deler av fangsten som faktisk foregikk. Jeg har samtidig pekt på hvorfor konsensus og løsning heller ikke nødvendigvis er ønskelig for landene som står opp mot hverandre. Både konvensjonen og moratoriet er blitt tolket ulikt av landene i kommisjonen, og har vært sentrale deler i fremstillingene som rettferdiggjorde egne standpunkter og praksis. Vi skal bevege oss videre ved å undersøke denne splittelsen, og knytte innrammingsbegrepet til fangstmotstanderne og fangstforkjempernes ulike forståelser av konflikten.

Komplisering og fragmentering av rammer og risiko

Jeg har over beskrevet en prosess som har ført til store endringer av både forvaltningsinstitusjonen og hvalens status. Innrammingene i IWC i forvaltningens tidlige historie tok først og fremst økonomiske hensyn. Å unngå overbeskatning og sørge for hvalstammens overlevelse var innfelt som mål i konvensjonen fra start av, men fikk først en dominerende status med oppvurderingen av statistikernes posisjon på 1960- og 1970-tallet. På 1970-tallet førte fokuset på økologi til at forvaltningens hensynsområder ble ytterligere utvidet. En rekke nye problemstillinger ble introdusert, slik som dyrevelferd, og det var klart at bekymringene ikke bare gjaldt hvalstammene, men også ”hvalen” som sådan. I etterkant av

moratoriet har en rekke andre aspekter blitt introdusert, da det ikke lenger først og fremst er hvalfangsten som truer hvalen.

I denne kronologiske gjennomgangen har jeg i stor grad tatt utgangspunkt i endringene av rammene for hvalen og fangsten i forvaltningen. IWC har blitt behandlet som det institusjonelle rammeverket, og jeg har knyttet endringer opp mot oversvømmelser i og utenfor dette rammeverket. Vi har sett at innrammingsbegrepet kan knyttes til Callon og Goffman.⁹⁸⁵ Jeg har brukt innramming mer metaforisk og pragmatisk, og det har i så måte heller fungert som et perspektiv knyttet til identitet, definisjoner og forståelse. Hvordan er så hvalen blitt forsøkt fanget i så henseende?

Over ser vi at hvalen har blitt forsøkt fanget først som ressurs, så som art og bestand, før den til slutt også å ble forsøkt ”fanget” som individ, eller som det jeg har omtalt som en sansende medskapning. Dette må ikke forstås som at innrammingene avløser hverandre, men heller at nye innramminger legges til de forrige. De ulike hvalene eksisterte side om side, og representerte heller endring i form av økende kompleksitet, både innenfor rammene, men også fragmentering i form av ulike innramminger. En konsekvens av dette var at fangstmotstanderne og fangstlandene kunne operere med ulike, men relativt helhetlige forståelser, som trakk veksler på ulike kunnskapsfelt.

Innrammingene har, som hos Callon, allestedsnærværende forbindelser med verden utenfor. I så måte har jeg videre knyttet innramminger opp mot ulike ”matters of concern”, eller bekymringsgjenstander.⁹⁸⁶ Det som er klart er at det har skjedd enn stadig utvidelse av hensynsområdene som ble involvert. Dette kan sammenstilles med hvordan Callon knytter innrammingsbegrepet til ”varme” situasjoner, hvor kunnskapsproduksjonen er uoversiktlig. Dette kan også forstås og knyttes til sosiologiske beskrivelser av seinmoderniteten. Til sammen er det klart at det var stadig flere hensyn å ta, med den følge at det ble langt mer komplisert å ”fange” hvalen.

Vi har for eksempel sett at de ulike innrammingene av fangsten og hvalen fikk forbindelser til en rekke aspekter, for eksempel økologi, bærekraftighet, miljøvern, dyrevelferd, distriktpolitikk og etikk, og forholdt seg i så måte ulikt til ulike ”matters of concern”. De

⁹⁸⁵ Callon 2007, Goffman 1974.

⁹⁸⁶ Latour 2004b.

ulike perspektivene gled over i hverandre og spilte på hverandre, og hadde ikke minst ulik vektning og forståelse innenfor de ulike innrammingene. Det vi uansett ser er at hvalen og hvalfangsten kom ulikt ut i de ulike innrammingene, og i så måte ble gitt positive, negative eller ”nøytrale” verdier i forhold til aspektene som krevde hensyn. Jeg vil tydeliggjøre dette med noen eksempler, som også viser noe av hva som stod på spill.

I Norge har vi sett at vågehvalfangsten i all hovedsak har fått en positiv innramming i forhold til spørsmålene den involverte, og stod dermed i klar motsetning til hos fangstmotstanderne hvor den stod for noe ondartet og negativt. Dette kom tydelig til uttrykk i kontroversene omkring den norske gjenopptagelsen av hvalfangsten på 1990-tallet. Hvalfangeren fikk også en positiv innramming i den norske framstillingen, som et økologisk vesen i pakt med naturen, og et forbilde for forurensende by-boere. Hvalfangsten ble framstilt som en økologisk og bærekraftig aktivitet, utført av mennesker som hadde tilpasset seg naturens sykluser, og som altså var av en helt annen støpning enn den egoistiske, miljøfiendtlige, barbariske og grådige jukse-makeren fra enkelte av fangstmotstanderes fortellinger. Risikoaspektet ble framhevet i de norske argumentene som var knyttet til kystkultur. Her ble det lagt vekt på at stopp i fangsten ville få dramatiske og ødeleggende økonomiske, kulturelle og samfunnsmessige konsekvenser for menneskene det gjaldt.

Som miljøspørsmål har hvalfangsten av både motstandere og forkjempere for fangst blitt knyttet til spørsmålet om bærekraftighet. Det var imidlertid ikke enighet om fangstens bærekraftighet, og heller ikke hvordan bærekraftighet skulle forstås. I Norge har vi sett at det først og fremst har handlet om en mangetallig hvalstamme, og at dette ble belagt med beregninger av bestandstall og bærekraftige kvoter. På tross av at det har blitt oppnådd relativ enighet om bestandstall, og dermed om ”vitenskaplige fakta” i så måte, var det ingen konsensus om at konsekvensene av bestandsanslagene skulle være fangst. Dette var delvis relatert til ulike oppfatninger av økologi, som vi har sett kunne bety ulike ting, ulike ideologier, og ha ulike konsekvenser. I Norge ble fangsten også rammet inn som flerbestandsforvaltning, og som nødvendig uttak. Å ikke fangste på vågehvalen innebar dermed risiko, i og med at det da blir for mange av dem, noe som vil utgjøre fare for økosystemet og andre arter. Dette var et premiss som ble avvist av fangstmotstanderne.⁹⁸⁷

⁹⁸⁷ Hos fangstmotstanderne knyttes spørsmålet om bærekraftighet til andre spørsmål, ikke minst relatert til tid og usikkerhet om framtidens marine økosystem. Jeg har også vist at fangstlandenes ressursbegrep har fått konkurranse av nye alternative forståelser av hvalen som fordrer en helt annen ressursbruk. Premisset om at en

I Norge har hvalfangsten i beste fall blitt presentert som en avsporing i forhold til miljøvernet. Uansett ser vi at fangsttilhengere, hvis de måtte, framstilte vågehvalfangsten som en miljøvennlig aktivitet. Det har vært satt en klar grense mellom miljøvern og dyrevern, hvor dyr ikke var en miljøsak så lenge de ikke var utrydningstruede. Dyrevernet har i en slik sammenheng i all hovedsak blitt innrammet som noe negativt, og har også blitt framstilt som en menneskefiendtlig ideologi, hvor dyrerettigheter stod i kontrast til menneskerettigheter. Å ta dyrevernet inn i politikken innebar dermed risiko, ikke bare for hvalfangsten, men for hele vår levemåte.

Bekymringsgjenstandene kompliserte og utvidet innrammingene, og konfliktene så enkelte ganger ut til å handle lite om hvalen. Konfliktene har for eksempel også handlet om forholdet mellom nasjonal selvråderett og internasjonale avtaler. Med moratoriet som utgangspunkt, har det sentrale punktet hos fangstmotstanderne vært at fangstlandene ikke fulgte internasjonale miljøavtaler. Fangstmotstanderne har vist til gjentatte IWC-resolusjoner, og har hevdet at fangsten har undergravet forvaltningsorganisasjonen. Fangstlandenes praksis åpnet potensielt for videre undergravning i form av ny fangst, men også for mulig undergravning av andre nødvendige miljøavtaler. Fangstland hevdet på sin side å ha sitt på det tørre, med henvisning til konvensjonen. Hos fangstlandene var det vernelandene som fikk skylden for undergravningen av institusjonen. Dette ved ikke å ta hensyn til konvensjonen og "Vitenskapen", da forstått som beregninger av trygge fangstkvoter. Ved å ignorere vitenskapen satte fangstmotstanderne derfor all miljøforvaltning i fare.

Dette kan også knyttes til risiko og seinmoderniteten. Vi så at hvalen alt i miljøbevegelsens tidlige engasjement for den, handlet både om et oppgitt, og et nytt forhold til naturen, miljøet og våre omgivelser. I så måte kan endringene av hvalen stå som et symbol på risikosamfunnet, hvor konflikter blant annet ble definert i forhold til en kommende økokrise. I eksemplet over kan man i forhold til risiko hevde at både fangstland og fangstmotstandere implisitt beskylder hverandre for å legge grunnen for en kommende "apokalypse". Konfliktene om hvalen og fangsten handlet i så måte også om kampen om framtida, ikke bare for hvalen, men også om

mangtallig ressurs også må bety drap av den blir i så måte også avvist fangstmotstanderne. Gro Harlem Brundtlands uttalelse i forbindelse med Rio-konferansen i 1992 hvor hun la vekt på at "dersom enkelte hvalarter tåler beskatning, så skal vi beskatte." illustrerer uforsonligheten mellom posisjonene. "Gro leste dem teksten", VG 4/6-1992.

menneskets overlevelse. Dette har som vi har sett lenge vært underliggende i retorikken særlig hos fangstmotstanderne, men synes i økende grad også å være til stede hos fangstlandene.

Kompliseringene av innrammingene av hvalen har fra 1990-tallet til i dag gitt nye bekymringer. Ikke minst har forventede klimaendringer blitt en del av sakskomplekset. Spørsmålet om global oppvarming og klimaendringer har på mange måter blitt en definerende ramme for all miljøkamp. Dette har ikke betydd at fangstmotstandere og fangsttilhengere har endret standpunkt, men at spørsmålet har latt seg tilpasse innenfor rammene som var bygd opp på begge sider av konflikten. Dette åpner imidlertid konfliktene om hvalen og hvalfangsten ytterligere for en rekke nye bekymringer og eksperter.

I Norge representerte dette nok et bevis på at søkelyset på hvalfangsten er en avsporing, og ikke egentlig miljøvern, da hvalfangsten ble innrammet som en relativt klimanøytral aktivitet sammenlignet med annen matproduksjon. For hvalfangstmotstanderne betød kommende klimaendringer at føre-var prinsippet ble enda viktigere i forhold til et hav i forandring. Hvalen ville bli påvirket, og var en selvsagt del i denne argumentasjonen. I forhold til et slikt perspektiv var det forståelig nok absurd å knytte hvalfangsten og global oppvarming til et spørsmål om matproduksjon, et element som uansett i liten grad var en del av deres innramming av sakskompleksene omkring hvalen og hvalfangsten.⁹⁸⁸ Begrepene jeg har brukt har vært med å gi nye perspektiver på hvalen og hvalfangsten. Vi har sett at tidligere innramminger har vært truet, blitt endret, utvidet, komplisert og enkelte ganger også sprengt. Men kan vi hevde at også hvalen har spilt en rolle i så henseende?

Natur som uregjerlig kultur

I innledningskapitlet hevdet jeg at IWC som institusjon også handlet om å skape det Asdal benevner som regjerlig natur. Dette målet kan sies å ha vært en gjennomgående tematikk i vårt forhold til hvalen, for eksempel hos 1960-tallets statistikere, den norske forskningssatsningen fra slutten av 1980-tallet, og det stadige arbeidet med nye forvaltningsprosedyrer. I min analyse av hva konfliktene om hvalen har handlet om har vi imidlertid sett at naturen i like

⁹⁸⁸ Dette er som vi har sett ikke helt korrekt. Avskyen mot å spise hval er en synlig del i den mer populistiske hvalfangstmotstanden, hvor hvalkjøtt nærmest er tabu, noe som gjerne er knyttet til forestillingen om hvalens unikhed. Se for eksempel Kalland 1992b, Barsch 2001, Lien 2004, Peace 2010. Også spising av hvalkjøtt knyttes til risiko gjennom å knyttes til matsikkerhet og bli framstilt som forurenset og giftig. Dette har i de siste tiårene blitt en viktig del av argumentasjonen fra hvalfangstmotstandere. Se for eksempel Cetacean Society sitt standardbrev mot den japanske fangsten: <http://csiwhalesalive.org/newsletters/csiupdat.html> (1/10-2012).

stor grad har framstått som uregjerlig kultur. Sakskomplekset, innrammingene og bekymringsgjenstandene viser en mengde forbindelser, og kontroversene om hvalfangst og hval handler blant annet om mennesker, kystkultur, dyr, økologisk risiko, og vitenskap. Forskningen rundt hvalen, som en gang var en nisje for biologer, er nå en del av et stort og sammensatt forskningsfelt med antropologer, filosofer, etikere, økonomer og statistikere.

Hvalen har endret seg, og forskning på for eksempel dens intelligens og sosialitet har vært med på å gi den sjanse til å være noe annet enn for eksempel tall i statistikk. Dette gjelder også de ulike representasjonene av hvalen, hvor alt fra Sea World til naturfilmer og plater med hvalsang til sammen har muliggjort en mer nyansert forståelse, og gjort hvalen mer synlig i all sin kompleksitet. Hvalen har gått fra å bli oppfattet som en taus og selvsagt naturressurs til å bli noe annet. Hvorfor har dette skjedd? På grunn av alt dette, men ikke minst på grunn av at dyrene har vist seg fram på nye måter.⁹⁸⁹

I forlengelse av dette kan vi også se at det er konflikter om hvem som har krav på vår omsorg, er det hvalfangerne, hvalen, de ulike hvalartene, ulike bestander, eller enkelthvalene? Det er fristende å konkludere med at alle forslagene er riktige. Det er ikke så enkelt som det gjøres i enkelte framstillinger hvor de stakkars norske vågehvalfangerne uforskyldt har blitt dratt inn i denne kakofonien av ulike hensyn, selv om heller ikke dette er en irrelevant påstand. Kontroversene handler om både fakta og verdier, som regel på samme tid. Partene har ulik vektlegging av ulike former for risiko, og av ulike verdier. De ulike fortellingene om hvalen og fangsten av den er preget av aktivt grensearbeid omkring hvilke aspekter og spørsmål som var relevante og ikke. Å velge ut og karikere de mest ”ekstreme” og fremmede delene av motparters innramming synes å være en norm, i en konflikt som ikke bør oppdeles i rasjonalitet og føleri, eller reduseres til å handle om simple fakta.

I følge Latour er veien videre en ytterligere ”økologisering” i form av anerkjennelse av kompleksitet og sammenvevninger, i en verden som han hevder at ikke bare framstår som multikulturell, men og også som multinaturell, med dertil motstridende naturpraksiser.⁹⁹⁰

⁹⁸⁹ En lignende framstilling av primatenes endrede rolle: Bruno Latour: A Well-Articulated Primatology, i Shirley Sturm & Linda Feldman (eds.): *Primate Encounters*, Chicago/London: 2000, Blok & Jensen 2009: 138-139.

⁹⁹⁰ Latour 2004a, Bruno Latour: Whose Cosmos, Which Cosmopolitics, *Common Knowledge*, 10/3, 2004c, Blok & Jensen 2009: 152. Latours økologisering og politiske økologi har vidtrekkende konsekvenser som det ikke er tid og sted å utdype her.

Hvalen må i all sin kompleksitet inn i forhandlingene, og dette gjelder selvsagt også hvalfangerne. Dette handler i så måte om mer demokrati, men der konvensjonen fra 1946 og moratoriet fra 1982 nærmest fungerer som dogmer, synes ikke IWC å være egnet for dette. Vi har imidlertid sett at stadig flere stemmer har blitt hørt, og man kan hevde at grader av økologisering faktisk har foregått innenfor kommisjonens rammer. Det er likevel ikke til å komme bort fra at det samtidig er motvilje mot en fullstendig revurdering.

I Norge har vi sett at kontroversene gjerne har blitt presentert som en kamp mellom fornuft og følelser. Det er nå klart at denne fornuften samtidig hadde en rekke underliggende verdier, hvor hvalen var en ressurs å utnytte, at det var nok hval, at tallrikhet igjen krevde beskatning, og at dette igjen var en nasjonal rett. Det er klart at en slik innramming ikke var i samsvar med kompleksiteten jeg har skissert opp. Heller ikke i kommisjonen var det enighet om verdier og mål, og i denne situasjonen kunne påberøping av en bestemt type vitenskap vanskelig løse de dypere og mangefasetterte konfliktene. Jeg vil lande denne avhandlingen med et blick på dagens situasjon, og med dette reflektere videre over funn og perspektiver som har kommet ut av arbeidet mitt.

Fornuft og følelser

”Hvalfangst er en tradisjonsrik næringsvei vi kan være stolte av” hevdet fiskeriminister Lisbeth Berg-Hansen i 2011.⁹⁹¹ Fiskeriministeren knyttet altså hvalfangsten til tradisjon og stolthet. I et intervju i magasinet *Plot* forklarte hun blant annet den norske vågehvalfangsten med at den handlet om enkeltmennesker og valg. Hun hevdet at nordmenn vil ha kjøttet, som ”vi har hatt forhold til i generasjoner”, at bestanden var rikholdig, og at fangsten både var bærekraftig og etisk forsvarlig. Hun utdypet dette med at fortsatt fangst er viktig for menneskets forhold til naturen, og for Norges selvbestemmelse og forvalteransvar. I sammenheng med sistnevnte argument hevdet fiskeriministeren at det ville skape farlig presedens om ikke-vitenskaplige argumenter kunne presse Norge til å slutte med fangsten.

Berg-Hansen framholdt at Norge forholdt seg rasjonelt til forvaltningen av hvalen som en ressurs, mens motstanderne ville gjøre IWC til verneorganisasjon, noe som ikke var ”konvensjonens intensjoner”, og la også til at hun delte Japans bekymring for aktivistenes ”terror”. Det var fortsatt et uforsonlig forsvar for fangsten fra øverste politiske

⁹⁹¹ ”Valgets hval”, *Plot* 1/2011

hold. Ved IWCs samling i Jersey 2011 marsjerte fangstlandenes delegasjoner, inkludert den norske, ut fra møtet. Dette gjorde de i protest mot et forslag om avstemning om et nytt verneområde sør i Atlanterhavet. Utmarsjen ble forklart med at forslaget om vernesone ikke bygget på vitenskap, og at det var ødeleggende for den hardt tilkjempede gode atmosfæren i kommisjonen. Demonstrasjonen var først og fremst prinsipiell, da ingen av de protesterende landene fanget hval i dette området.⁹⁹²

Forklaringen viser at kontroversene innen IWC på tross av vendingen mot kultur, fortsatt ble innrammet som å først og fremst handle om vitenskap, og at det var fangstlandene som ofte gjorde hevd på dette aspektet. Oppfatningene av kontroversene i Norge baserer seg fortsatt på et bilde av hvalfangstmotstandernes irrasjonalitet. Dette er godt illustrert med hvordan utenriksminister Jonas Gahr Støre proklamerte at motstanderne mot den norske fangsten ”har et forskrudd bilde” av situasjonen, og at det å ikke høste av hvalstammen måtte regnes som ”fullstendig uforsvarlig”.⁹⁹³ Også i mediene ble kontroversene omkring fangsten framstilt som en kamp mellom fornuft og følelser.

I denne avhandlingen har blikket samt begrep som innramminger åpnet opp forståelser og vist endringer i oppfatninger av hvalene og hvalfangsten. Hvor kildene i form av dokumenter fra IWC har framvist endringer presentert i et ”nøytralt” språk, har min undersøkelse av populærkulturen vist endringer på en annen måte. Bruken av norske aviser har fått fram den høye temperaturen og tydeliggjort de sterke følelsesaspektene også det i norske forsvaret for den på mange måter marginale saken

Aftenpostens lederartikkel i etterkant av overføringen av hvalsaken mellom departementene i 2011, rammet nok en gang inn kontroversens nære historie som Norges heroiske kamp mot følelsene. Her var det pressgrupper, land uten forståelse, og Hollywood, som fikk skylda for at det rasjonelle Norges argumenter ikke slo gjennom for gjenopptagelsen av fangsten i 1993. Lederartikkelen understreket at fangsten var bærekraftig, og var også overbevist om at fangsten foregikk på en forsvarlig måte opp mot spørsmålet om human fangst. Interessant nok oppsummerte den samme lederartikkelen moratoriet fra 1982 og fangstforbudet fra 1986 som

⁹⁹² http://www.iwcoffice.org/_documents/commission/IWC63docs/63-20.pdf (21/9-2011). Det bør legges til at dette verneområdet faktisk var en del av konsensusforslaget som ble fremmet året før.

⁹⁹³ ”Uten hval på bordet”, *Brønnøysunds Avis* 6/5-2011.

en god ting, og en viktig tenkepause, altså en framstilling i skarp kontrast til hvordan dette faktisk ble behandlet i samme avis da tiltakene ble vedtatt.⁹⁹⁴

For den nasjonale innrammingen av den norske hvalfangsten har jeg tydeliggjort verdikomponentene i det som blir presentert som rasjonalitet. Ikke minst viser min avhandling et land som har lært, og som internaliserte deler av kritikken i egen innramming av fangsten og konfliktene omkring den, og snudde kritikken til en del av forsvaret for egen praksis. Samtidig har jeg vist ambivalensen og motstanden mot presset som i all hovedsak har kommet utenfra. Det er likevel klart at press og endringer har vært en direkte årsak til at den norske fangsten i dag nasjonalt kan presenteres og framstilles med honnørord som tradisjonsrik, bærekraftig og miljøvennlig.

Den norske fangsten handler om mye mer enn rasjonell ressursutnytting. Jeg har også knyttet kontroversene omkring den til en form for identitetskamp. Hvalen ble, særlig for miljøbevegelsen, et symbol som også representerte menneskets forhold til naturen. Hvalfangsten var et like viktig symbol for fangstland, og representerte ofte noe av det samme men med annen konklusjon. Som vi har sett har kontroversene til dels tatt form av binære kamper mellom ulike natursyn, gjerne uttrykt i dikotomier, som mellom godt og ondt, natur og modernitet, barbari og empati, eller som i tittelen på denne avhandlingen ”fornuft og følelser”.

Hvis vi går tilbake til de innledende spørsmålene, og spør om hvordan hvalen har blitt forsøkt fanget, kan vi nå slå fast at hvalen har blitt forsøkt ”fanget” på en rekke ulike måter. Hvalen har blitt forsøkt fanget som oljeenheter, som arter, som bestander, eller som enkelthvaler. Den har blitt innrammet som ressurs og som medskapning. Den har blitt fanget med harpun, og med statistiske modeller. Vi kan også slå fast at mange har vært aktive i ”fangsten”. En rekke vitenskaper har vært involvert, miljøorganisasjoner har vært svært viktige, men også hvalfangere, filmskapere, politikere, og mange flere. Hvalen har blitt forsøkt fanget med matematikk og moral, med teknologier, lover og institusjoner. Til sammen er det klart at hvalen er i endring, og at endringene har hatt en mengde ulike konsekvenser.

⁹⁹⁴ ”Hvalfangst og følelser”, *Aftenposten* 6/7-2011.

Verken hvalen eller kontroversene omkring forvaltningen av den har noen gang vært ”ren”, men historien viser en tiltagende komplisering. Innen forvaltningen i IWC er det lenge siden representantene har hatt felles mål eller felles verdier. Verdikonflikten øker vitenskaplig konflikt, og omvendt. Som vi har sett hos blant annet Sarewitz og Pielke kan vitenskapen vanskelig løse en slik type konflikt. Forsøk på å ”rense” konflikten til å utelukkende handle om vitenskap fører heller til at vitenskapen blir eksplisitt politisk, og adresserer i liten grad de dypereliggende uenighetene og konsekvensene av disse.

I 1988 ble tre gråhvaler ”fanget” av isen ved Barrow, Alaska. Hendelsene ble utgangspunkt for det tåredryppende familiedramaet *Big Miracle* fra 2012. Noe overraskende viser filmen ikke først og fremst fram en samlet verden som uten egeninteresse og kynisme forsøker å redde hvalene. I filmen framstilles kampen for hvalene samtidig også som en kamp hvor ulike aktører for eksempel kjempet for bedre image og miljøtroverdighet, for å vinne valg, eller for å bedre sjansen for å få fatt på verdifulle oljekontrakter. I filmens slutt klimaks er det imidlertid hvalene som står i sentrum. Washington Posts filmkritiker pekte på filmens sentimentalitet, men ”unnskyldte” dette på denne måten: ”But chalk that up to the enigmatic creatures, which grab hold of human hearts no matter one's politics or affiliations. Whales just have a way of bringing people together. If only there was a way to bring orcas and belugas into more congressional debates.”⁹⁹⁵

Også i dette arbeidet har vi sett at hvalen kan bringe mennesker sammen, men ikke alltid på den måten anmelderen forespeiler seg. Forslaget om å bringe hvalen inn i politikken finnes også her, men som vi har sett er ikke konsekvensene av dette gitt. Hvalen er ikke lenger en klar objektiv størrelse knyttet til en bestemt form for fakta. Både fangstmotstandere og fangsttilhengere bruker selektiv informasjon, og utvelgelser. Fakta og verdier er sammenvevd i de ulike innrammingene. Ulike innramminger har igjen ulike konsekvenser for relaterte problemstillinger og begreper. En demokratisk håndtering av kompleksiteten krever overskridelser, ikke minst av karikerte framstillinger av forholdet mellom fornuft og følelser.

⁹⁹⁵ *Big Miracle* (2012), Stephanie Merry: *Big Miracle*, *Washington Post* 2/2-2012, <http://www.washingtonpost.com/gog/movies/big-miracle,1171588/critic-review.html>.

Litteratur og kilder

Aasjord, Bente: "Fredning av vågehval, miljøvern eller etikk?" *Ottar – Populærvitenskaplig tidsskrift fra Tromsø Museum*, 1/91, Tromsø 1991.

Alvestad, Sigrid: "Opposition to whaling in Scotland and Ireland before WWI." I *Whaling and History II*, redigert av Jan Erik Ringstad. Sandefjord: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, 2006.

Andersen, Flavio Duarte: *Norsk hvalfangstpolitikk 1972-1982. Opinionsen for og opposisjonen mot hvalfangst i perioden 1972-1982* Oslo: IAKH, Universitetet i Oslo, 2007.

Andresen, Steinar: "Science and politics in the international management of whales" *Marine Policy*, Volume 13, Issue 2 (1989)

Andresen, Steinar: "The Making and Implementation of Whaling Policies." I *The Implementation and Effectiveness of International Commitments*, redigert av David G. Victor, Kal Raustiala & Eugene B. Skolnikoff., Laxenburg: International Institute of Applied Systems Analysis/The MIT Press, 1998.

Andresen, Steinar: "The International Whaling Commission (IWC): More Failure than Success?" I *Environmental Regime Effectiveness*, redigert av Edward Miles, Arild Underdal, Steinar Andresen, Jørgen Wettestad, Jon Birger Skjærseth & Elaine Carlin: *Environmental Regime Effectiveness*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2002.

Andresen, Steinar: "Whaling: Peace at Home, War Abroad." I *International Regimes and Norway's Environmental Policy*, redigert av Jon Birger Skjærseth. Aldershot: Ashgate 2004.

Andresen, Steinar & Tora Skodvin: "Non-state Influence in the International Whaling Commission, 1970-2006", I *NGO Diplomacy. The Influence of Nongovernmental Organizations in International Environment Negotiations*, redigert av Michele M. Betsill & Elisabeth Corell. Cambridge, Massachusetts/London: The MIT Press 2008.

Anker, Peder & Tarjei Rønnow (red.): *Miljø og menneske. Kritiske innspill*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2002.

Anttonen, Pertti J. (ed.): *Making Europe in Nordic Contexts*. Åbo: NIF, 1996.

Armstrong, Susan J. & Richard G. Botzler (ed): *The Animal Ethics Reader*. London/New York: Routledge, 2003.

Aron, William: "Science and the IWC." I *Toward A Sustainable Whaling Regime*, redigert av Robert L. Friedheim. Seattle/London/Edmonton: University of Washington Press & Canadian Circumpolar Institute Press 2001.

Aron, William, William Burke & Milton Freeman: "The Whaling Issue", *Marine Policy* Volume 24, Issue 3 (2000)

Aron, William, William Burke & Milton Freeman: "Scientists versus Whaling: Science, Advocacy, and Errors of Judgment." *Bioscience* Vol. 52, No. 12 (2002)

Asdal, Kristin: "The Problematic Nature of Nature: The Post-Constructivist Challenge to Environmental History." *History and Theory* Vol. 42, No. 4 (2003)

Asdal, Kristin: *Politikkens teknologier. Produksjoner av regjerlig natur*. Oslo: Universitetet i Oslo, 2004

Asdal, Kristin: "Miljøhistorie som politikk- og vitenskapshistorie – Franske forbindelseslinjer", *Nytt norsk tidsskrift* 3/2005 (2005)

Asdal, Kristin, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser Gundersen, Helge Jordheim, Tore Rem & John L. Tønnesson: *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget, 2008.

Barsh, Russell Lawrence: "Food security, Food Hegemony, and Charismatic Animals." I *Toward a Sustainable Whaling Regime*, redigert av Robert L. Friedheim. Seattle/London/Edmonton: University of Washington Press & Canadian Circumpolar Institute Press 2001.

Barstow, Robbins: *Why Whales? Breakthrough to a Broader Ethic* <http://csiwhalesalive.org/csiwhy.html> (1996)

Barthelme, Klaus: "An international campaign against whaling and sealing prior to world war one." I *Whaling and History II*, redigert av Jan Erik Ringstad. Sandefjord: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, 2006.

Basberg, Bjørn: "In the Wake of Tønnessen and Johnsen: trends in Whaling History Research after 1970." I *Whaling and History II*, redigert av Jan Erik Ringstad. Sandefjord: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, 2006.

Bastesen, Steinar & Lorentzen, Morten: *Bastesens beste*. Oslo: Kagge, 2001.

Bateson, Gregory: *Steps to an Ecology of Mind. Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology*. Northwale, NJ/London: Jason Aronson Inc., 1987.

Berntsen, Bredo: *Grønne Linjer. Natur- og miljøvernets historie i Norge*. Oslo: Grøndahl Dreyer, 1994.

Berntsen, Bredo: *Grønne linjer. Natur- og miljøvernets historie i Norge*. Oslo: Unipub, 2011.

Berry, R. Stephen: "What Happened at Stockholm." *Bulletin of the Atomic Scientists*, (September 1972)

Berry, R. Stephen, Paul R. Ehrlich, Frances Gendlin & Sally Jacobsen: "What Happened at Stockholm? A Special Report." *Bulletin of the Atomic Scientists*, (September 1972)

Bess, Michael: *The Light-Green Society. Ecology and Technological Modernity In France 1960-2000*. Chicago/London: The University of Chicago Press, 2003

- Best, Steven: "It's War! The Escalating Battle between Activists and the Corporate-State Complex." I *Terrorists or Freedom Fighters*, redigert av Steven Best & Anthony J. Nocella. New York: Lantern Books, 2004.
- Best, Steven & Anthony J. Nocella (ed.): *Terrorists or Freedom Fighters? Reflections on the Liberation of Animals*. New York: Lantern Books, 2004
- Betsill, Michelle & Elisabeth Corell (ed.): *NGO Diplomacy. The Influence of Nongovernmental Organizations in International Environment Negotiations*. Cambridge, Massachusetts/London: The MIT Press, 2008.
- Bijker, Wiebe E., Thomas P. Hughes, & Trevor Pinch: *The Social Construction of Technological Systems. New Directions in the Sociology and History of Technology*. Cambridge, Massachusetts/London: The MIT Press, 2008.
- Birnie, Patricia (ed.): *International Regulation of Whaling: From Conservation of Whaling to Conservation of Whales and Regulation of Whale-Watching*. New York: Oceana Publications, Inc., 1985.
- Björk, Tord: *The emergence of popular participation in world politics – United Nations Conference on Human Environment 1972*. Stockholm: Department of Political Science, 1996.
- Black, Jason & Jennifer Black: "The Rhetorical «Terrorist»: Implications of the USA Patriot Act on Animal Liberation." I *Terrorists or Freedom Fighters*, redigert av Steven Best & Anthony J. Nocella. New York: Lantern Books, 2004.
- Blix, Arnoldus Schytte, Lars Walløe & Øystein Ulltang (ed.): *Whales, seals, fish and man*. Amsterdam: Elsevier Science, 1995.
- Blok, Anders: "Actor-networking ceta-sociality, or, what is sociological about contemporary whales?" *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, No. 15. (2007)
- Blok, Anders: "Contesting Global Norms: Politics of Identity in Japanese Pro-Whaling Countermobilization." *Global Environmental Politics*, Vol 8, Issue 2. (2008)
- Blok, Anders: *Divided socio-natures. Essays on the co-construction of science, society, and the global environment*. PhD-thesis, University of Copenhagen, 2010a.
- Blok, Anders: "Mapping the Super-Whale: Towards a Mobile Ethnography of Situated Whales", *Mobilities*, Volume 5, Issue 4 (2010b)
- Blok, Anders: "War of the Whales: Post-Sovereign Science and Agonistic Cosmopolitics in Japanese-Global Whaling Assemblages." *Science, Technology & Human Values*, 36:55 (2011)
- Blok, Anders & Torben Elgaard Jensen: *Bruno Latour – hybride tanker i en hybrid verden*. København: Hans Reitzels Forlag, 2009.
- Bocking, Stephen: *Nature's Experts: Science, Politics and the Environment*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 2004.

- Brakes, Phillipa, Andrew Butterworth, Mark Simmonds & Phillip Lymbery (ed.): *Troubled Waters. A Review of the Welfare Implications of Modern Whaling Activities*. http://www.wdcs.org/submissions_bin/troubledwaters.pdf (WSPA, 2004)
- Brenton, Tony: *The Greening of Machiavelli. The Evolution of International Environmental Politics*. London: Earthscan, 1994.
- Brewster, Bradley H. & Michael Mayerfeld Bell: "The Environmental Goffman: Toward an Environmental Sociology of Everyday Life." I *Society & Natural Resources: An International Journal*, 23:1 (2010)
- Brown, Michael & John May: *The Greenpeace Story*. London: Dorling Kindersley, 1989.
- Brox, Ottar: *Hva skjer i Nord-Norge*. Oslo: Pax Forlag, 1966.
- Brox, Ottar: "Det ideelle symbol". *Dagbladet* 11/7-1992.
- Brox, Ottar: "Schismogenesis in the Wilderness: The Reintroduction of Predators in Norwegian Forests." I *Ethos: Journal of Anthropology*, Volume 65, Issue 3 (2000)
- Brulle, Robert J.: *Agency, Democracy, and Nature. The U.S. Environmental Movement from a Critical Theory Perspective*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2000.
- Brydon, Anne: "Whale-siting: Spatiality in Islandic Nationalism." I *Images of Contemporary Island* redigert av Gisli Palsson & E. Paul Durrenberger. Iowa: University of Iowa Press 1996.
- Brydon, Anne: "The Predicament of Nature: Keiko the Whale and the Cultural Politics of Whaling in Iceland", *Anthropological Quarterly*, 79/2 (2006)
- Bryld, Mette & Nina Lykke: *Cosmodolphins. Feminist Cultural Studies of Technology, Animals and the Sacred*. London/New York: Zed Books, 2000.
- Burnett, D. Graham: *The Sounding of the Whale. Science and Cetaceans in the Twentieth Century*. Chicago/London: The University of Chicago Press, 2012.
- Burns, William C.G. & Alexander Gillespie (ed.): *The Future of Cetaceans in a Changing World*. Ardsley, New York: Transnational Publishers, 2003.
- Callon, Michel (ed.): *The Laws of the Markets*. Oxford: Blackwell, 1998.
- Callon, Michel: "An essay on framing and overflowing." I *The Laws of the Market*, redigert av Michal Callon. Oxford: Blackwell, 1998.
- Callon, Michel: "Society in the Making: The Study of Technology as a Tool for Sociological Analysis." I *The Social Construction of Technological Systems*, redigert av Wiebe Bijker, Thomas Hughes & Trevor Pinch., Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2001
- Callon, Michel: "What Does It Mean To Say That Economics Is Performative?" I *Do Economists Make Markets?* Redigert av Donald MacKenzie, Fabian Muniesa & Lucia Siu. Princeton: Princeton University Press 2007.

- Carruthers, David: "From Opposition to Orthodoxy: The Remaking of Sustainable Development." I *Debating the Earth*. Redigert av John S. Dryzek & David Schlosberg. Oxford: Oxford University Press: 2005.
- Clark, C.W. & R. Lamberson: "An economic history and analysis of pelagic whaling." *Marine Policy*, Vol. 6, Issue 2 (1982)
- Clarke, Adele E.: *Situational Analysis. Grounded Theory After the Postmodern Turn*. Thousand Oaks, California/London/New Dehli: Sage, 2005.
- Claudi, Erik: *Greenpeace, Bind 1: Regnbuens Krigere*. København: Tiderne Skifter, 1988.
- Cooke, Justin G.: "The International Whaling Commission's Revised Management Procedure as an example of a new approach to fishery management." I *Whales, seals, fish and man* redigert av Blix, Walløe & Ulltang. Amsterdam: Elsevier Science, 1995.
- Cooke, Justin, Russell Leaper & Vassili Papastavrou: "Science should not be abandoned in a bid to resolve whaling controversies", *Biology Letters*, 5/5 (2009)
- Corkeron, Peter J.: "Marine mammal's influence in ecosystem processes affecting fisheries in the Barents Sea is trivial." *Biology Letters*, 5/2 (2009)
- Cronon, William (ed.): *Uncommon Ground. Rethinking the Human Place in Nature*. New York: W.W. Norton & Company, 1996.
- D'Amato, Anthony & Sudhir K. Chopra: "Whales: Their Emerging Right to Life." *The American Journal of International Law*, Vol. 85, No. 1 (1991)
- Darby, Andrew: *Harpoon – Into the Heart of Whaling*. Crows Nest, NSW: Allen & Unwin 2007.
- Davis, Susan G.: "Touch the Magic." I *Uncommon Ground*, redigert av William Cronon:, New York: W.W. Norton & Company, 1996.
- Dawn, Karen: "From the Front Line to the Front Page – An Analysis of ALF Media Coverage." I *Terrorists or Freedom Fighters*, redigert av Steven Best & Anthony J. Nocella. New York: Lantern Books, 2004.
- Day, David: *The Whale War*. London: Grafton, 1992.
- DeSombre, Elisabeth: "Distorting Global Governance." I *Toward a Sustainable Whaling Regime*, redigert av Robert L. Friedheim. Seattle/London/Edmonton: University of Washington Press & Canadian Circumpolar Institute Press 2001.
- Dolin, Eric Jay: *Leviathan. The History of Whaling in America*. New York: W.W. Norton & Company, 2007.
- Donoghue, Michael: "Whales – The New Scapegoat for Overfishing." I *The Future of Cetaceans in a Changing World*. Redigert av William Burns & Alexander Gillespie. Ardsley, NY: Transnational Publishers, 2003.

- Donovan, G.P.: "The International Whaling Commission and the Humane Killing of Whales." *Bibliography of Whale Killing Techniques*, redigert av Mitchell, Reeves, & Evely. Cambridge: International Whaling Commission, 1986.
- Donovan, G.P. (ed.): *The Comprehensive Assessment of Whale Stocks: the early years*. Cambridge: IWC, 1989.
- Drivenes, Einar-Arne & Harald Dag Jølle (red.): *Norsk polarhistorie 3: Rikdommene*. Oslo: Gyldendal, 2004.
- Druyan, Ann: "The Sounds of the Earth." I *Murmurs of Earth*, redigert av Carl Sagan. New York: Random House, 1978.
- Dryzek, John S. & David Schlossberg (ed.): *Debating the Earth. The Environmental Politics Reader*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Ehrlich, Paul R.: "A Crying Need for Quiet Conferences." *Bulletin of the Atomic Scientists*, (September 1972)
- Einarsson, Niels: "All animals are equal but some are cetaceans. Conservation and culture conflict." I *Environmentalism: The View from Anthropology*, redigert av Kay Milton. London: Routledge, 1993.
- Einarsson, Niels: "A Sea of Images: Fishers, Whalers, and Environmentalists." I *Images of Contemporary Island. Everyday lives and Global contexts*, redigert av Gisli Pálsson & Paul E. Durrenberger. Iowa: University of Iowa Press, 1996.
- Ellis, Richard: *Men & Whales*. London: Robert Hale Limited, 1992.
- Elstad, Åsa: "Den første norske oljealderen." I *Norsk polarhistorie 3*, redigert av Einar-Arne Drivenes & Harald Dag Jølle. Oslo: Gyldendal, 2004.
- Epstein, Charlotte: *The Power of Words in International Relations. Birth of an Anti-Whaling Discourse*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2008.
- Eriksen, Knut Einar & Helge Øystein Pharo: *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965, Norsk utenrikspolitikk historie bind 5*. Oslo: Universitetsforlaget AS, 1997.
- Eriksen, Thomas Hylland & Iver B. Neumann: *Norsk identitet og Europa* <http://www.europautredningen.no/wp-content/uploads/2011/04/Rap2-identitet.pdf> (Europautredningen, 2011)
- Finstad, Bjørn-Petter & Åsa Elstad: "Ein grådig fangstnasjon?" I *Norsk polarhistorie 3*, redigert av Einar-Arne Drivenes & Harald Dag Jølle. Oslo: Gyldendal, 2004.
- Francis, Daniel: *A History of World Whaling*. Markham, Ontario: Viking, 1990.
- Franklin, Adrian: *Animals & modern cultures. A Sociology of Human-Relations in Modernity*. London: Sage, 1999.

- Friedheim, Robert L. (ed.): *Towards a Sustainable Whaling Regime*. Seattle/London/Edmonton: University of Washington Press & Canadian Circumpolar Institute Press, 2001.
- Friedheim, Robert L.: Introduction: "The IWC as a Contested Regime." I *Toward a Sustainable Whaling Regime*, redigert av Robert L. Friedheim, Seattle/London/Edmonton: University of Washington Press & Canadian Circumpolar Institute Press 2001a.
- Friedheim, Robert L.: "Fixing the Whaling Regime." I *Toward a Sustainable Whaling Regime*, redigert av Robert L. Friedheim. Seattle/London/Edmonton: University of Washington Press & Canadian Circumpolar Institute Press 2001b.
- Fure, Odd-Bjørn: *Mellomkrigstid 1920-1940, Norsk utenrikspolitikk historie bind 3*. Oslo: Universitetsforlaget AS, 1996.
- Gambell, Ray: "Management of whaling in coastal communities." I *Whales, seals, fish and man*, redigert av Blix, Walløe & Ulltang. Amsterdam: Elsevier Science, 1995.
- Gambell, Ray: "I am here. Where should I be?" I *The Future of Cetaceans in a Changing World*. Redigert av William Burns & Alexander Gillespie. Ardsley, NY: Transnational Publishers, 2003.
- Gillespie, Alexander: "Small Cetaceans, International law and the International Whaling Commission." *Melbourne Journal of International Law*, 257 (2001)
- Gillespie, Alexander: *Whaling Diplomacy. Defining Issues in International Law*. Cheltenham: Edward Elgar, 2005.
- Ginkel, Rob van: "The Makah Whale Hunt and Leviathan's Death. Reinventing Tradition and Disputing Authenticity in the Age of Modernity." *Etnofoor*, XVII/1-2. (2004)
- Goffman, Erving: *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row, 1974.
- Grendestad, Gunnar, Per Selle, Øystein Bortne, & Kristin Strømnes: *Unique Environmentalism. A Comparative Perspective*. New York: Springer, 2006.
- Gubrium, Jaber F. & James A Holstein: *The New Language of Qualitative Method*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Gundersen, Frode: "Framveksten av den norske miljøbevegelsen." I *Miljøvernpolitikk og miljøvernorganisering mot år 2000*, redigert av Kristin Strømnes & Per Selle. Oslo: Tano Aschehoug, 1996.
- Hagemann, Gro: "Det moderne gjennombrudd 1870-1905." I *Aschehougs Norgeshistorie*, redigert av Knut Helle. Oslo: Aschehoug, 1997.
- Hammond, Phillip: "Whale science – and how (not) to use it", *Significance*, Volume 3, Issue 2 (2006)

Hansen, Sølvi, Eivin Røskaft & Nils Røv: *Rapport fra forprosjekt om Norges forvaltning av vågehval – forskning og politikk*. Trondheim: UNIT, Senter for miljø og utvikling, 1993.

Hardin, Garrett: "The tragedy of the Commons." *Science*, Vol 162, No. 3859. (1968)

Haug, Tore (red.): *Sjøpattedyr – om hval og sel i norske farvann*. Oslo: Universitetsforlaget, 1998.

Haugdahl, Morten: *UFFA 1981-2006. Alternativ ungdomskultur i Trondheim*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 2006.

Heazle, Michael: *Scientific Uncertainty and the Politics of Whaling*. Seattle/London/Edmonton: University of Washington Press & Canadian Circumpolar Institute Press, 2006.

Hoare, Philip: *Leviathan or, The Whale*. London: Fourth Estate, 2008.

Hoel, Alf Håkon: *The International Whaling Commission 1972-1984: New Members, New Concerns*. Polhøgda: Fridtjof Nansens Institutt, 1985.

Hoel, Alf Håkon: "IWC som organ for bærekraftig ressursforvaltning. Den politiske utviklingen." I *Vågehvalen – valgets kval*, redigert av Nils Chr. Stenseth, Alf Håkon Hoel & Ingunn B. Lid. Oslo: Ad Notam Gyldendal 1993.

Holm, Petter: *Forhandlinger, problemløsning og symbolpolitikk. Kvalfangstregulering 1870-1982*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, 1984.

Holt, Sidney: "Let's all go whaling." *The Ecologist*, Vol 15, No 3, 1985.

Holt, Sidney & Young, Nina M.: *Guide to Review of the Management of Whaling*. Washington DC: Center for Marine Conservation, 1991.

Hvoslef, Stig: "Miljøorganisasjonene og hvalfangsten – WWF." I *Vågehvalen – valgets kval*, redigert av Nils Chr. Stenseth, Alf Håkon Hoel & Ingunn B. Lid. Oslo: Ad Notam Gyldendal 1993.

Iwasaki, Toshihide (ed.): "Japan. Progress report on small cetacean research April 2008 to March 2009, with statistical data for the calendar year 2008"

Jacobsen, Erik: *Hvalfangsteventyret. På sporet av en tapt storhetstid*. Tønsberg: Eget forlag, 2003.

Jamison, Andrew: *The Making of Green Knowledge. Environmental Politics and Cultural Transformation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Jamison, Andrew & Per Østby: *Pesto Papers 1 – Public Participation and Sustainable Development. Comparing European Experiences*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 1997.

Jasper, James M. & Dorothy Nelkin: *The Animal Rights Crusade: The Growth of a Moral Protest*. New York: The Free Press, 1992.

- Jefferson, Thomas A., Marc A. Webber, & Robert L. Pitman: *Marine Mammals of the World. A Comprehensive Guide to their Identification*. Amsterdam: Elsevier, 2008.
- Jensen, Casper Bruun, Peter Lauritsen & Finn Olesen (red.): *Introduktion til STS*. København: Hans Reitzels Forlag, 2007.
- Johansen, Hallvard P.: "Opposition to Whaling – Arguments and Ethics." I *Whaling and History II*, redigert av Jan Erik Ringstad. Sandefjord: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, 2006.
- Johnsen, Arne Odd: *Finnmarksfangstens historie: 1864-1905*. Oslo: Aschehoug, 1959.
- Jonas, Kevin: "Bricks and Bullhorns." I *Terrorists or Freedom Fighters*, redigert av Steven Best & Anthony J. Nocella. New York: Lantern Books, 2004.
- Jonggård, Åge: *Den norske vågehvalfangsten*. Sandefjord: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, 1992.
- Jørgensen, Dolly & Jørgensen, Finn Arne: "Miljøhistorie: Kunsten å lytte til naturens stemme?" *Fortid* 4 (2008)
- Kalland, Arne: "Whose Whale is that? Diverting the Commodity Path", *Maritime Anthropological Studies*, Vol. 5, No. 2 (1992a)
- Kalland, Arne: "Management by Totemization: Whale Symbolism and the Anti-Whaling Campaign", *Arctic*, Vol 46, No. 2 (1992b)
- Kalland, Arne: "Whale politics and green legitimacy. A critique of the anti-whaling campaign", *Anthtopology Today*, Vol. 9, No. 6 (1993)
- Kalland, Arne : "Fiendebilder i hvalfangstdebatten." I *Miljøkonflikter*, redigert av Arne Kalland & Tarjei Rønnow. Oslo: Unipub, 2001.
- Kalland, Arne: "Hvalfangst – en miljøsak?" I *Miljø og menneske* redigert av Peder Anker & Tarjei Rønnow. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2002.
- Kalland, Arne: *Unveiling the Whale. Discourses in Whales and Whaling*. New York/Oxford: Berghan Books, 2009.
- Kalland, Arne & Brian Moeran: *Japanese Whaling. End of an Era?* London: Curzon Press, 1992.
- Kalland, Arne & Tarjei Rønnow (red.): *Miljøkonflikter. Om bruk og vern av naturressurser*. Oslo: Unipub, 2001.
- Kalland, Arne & Frank Sejersen: *Marine Mammals and Northern Cultures*. Edmonton: Canadian Circumpolar Institute, 2005.
- Kjelstadli, Knut: "Et splittet samfunn 1905-1935." I *Aschehougs Norgeshistorie*, redigert av Knut Helle. Oslo: Aschehoug, 1997.
- Kjørstad, Jan: "Det hvite dypet", i Herman Melville: *Moby-Dick*, Oslo: Aschehoug, 2010.

- Knights, John (ed.): *Animals in Person. Cultural Perspectives on Human-Animal Intimacy*. Oxford: Berg, 2005.
- Knutsen, Kåre: *Dyrenes Bestyrtelse. Dyreforsøk med støtte av dyrevernebevegelsen*. Kolbotn: Vesle-Brunen Forlag, 1988.
- Knutsen, Kåre: *Dyreforsøk med bidrag fra dyrebeskyttelsen*. Kolbotn: Vesle-Brunen Forlag, 1993.
- Kristoffersen, Hanne: *Valgets kval! Prosessen bak gjenopptakelsen av den norske vågehvalfangsten 1986-1993*. Bergen: Universitetet i Bergen, 2006.
- Kurlansky, Mark: *The Basque History of the World*. London: Vintage, 2000.
- Lalla, Robert: *Bønder I Antarktis. Hvalfangst og landbruk 1925-1940*. Ås: Norges Landbrukshøgskole, 2003.
- Latour, Bruno: *Science in Action. How to follow scientists and engineers through society*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1987.
- Latour, Bruno: *Vi har aldri vært moderne*. Oslo: Spartacus Forlag AS, 1996.
- Latour, Bruno: *Pandora's Hope. Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge, Massachusetts/London: Harvard University Press, 1999.
- Latour, Bruno: "A Well-Articulated Primatology: Reflections of a Fellow Being." I *Primate Encounters. Models of Science, Gender, and Society*, redigert av Shirley Sturm & Linda Fedigan, 358-381. Chicago/London: University of Chicago Press, 2000.
- Latour, Bruno: *The Politics of Nature. How to Bring the Sciences into Democracy*. Cambridge, Massachusetts/London: Harvard University Press, 2004a.
- Latour, Bruno: "Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern." I *Critical Inquiry* 30 (2004b)
- Latour, Bruno: "Whose Cosmos, Which Cosmopolitics? Comments on the Peace terms of Ulrik Beck." I *Common Knowledge*, Volume 10, Issue 3 (2004c)
- Latour, Bruno: *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Law, John & John Hassard: *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell Publishers/The Sociological Review, 1999.
- Law, John: *After Method. Mess in social science research*. London/New York: Routledge, 2004.
- Lawrence, Thomas B. & Nelson Phillips: "From Moby Dick to Free Willy: Macro-Cultural Discourse and Institutional Entrepreneurship in Emerging Institutional Fields." *Organization*, vol. 11 (2004)

Lien, Marianne Elisabeth: "Dogs, whales and kangaroos: transnational activism and food taboos." I *The Politics of Food*, redigert av Marianne Elisabeth Lien & Brigitte Nerlich: *The Politics of Food*. Oxford/New York: Berg, 2004.

Lien, Marianne Elisabeth & Brigitte Nerlich (ed.): *The Politics of Food*. Oxford/New York: Berg, 2004.

Lomborg, Jon: "Pictures of the Earth." I *Murmurs of Earth*, redigert av Carl Sagan. New York: Random House, 1978.

Løchen, Sonia: *Om å sitte på en sten*. Atnbrua: Sollia Forlag, 1997.

MacKenzie, Donald, Fabian Muniesa & Lucia Siu (ed.): *Do Economists Make Markets. On the Performativity of Economics*. Princeton: Princeton University Press, 2007.

Mandel, Robert: "Transnational Resource Conflict. The Politics of Whaling." I *International Studies Quarterly*, Vol. 24, No. 1 (1980)

Mathisen, Stein R.: "Real Barbarians Eat Whales." I *Making Europe in Nordic Contexts*, redigert av Pertti J. Anttonen. Åbo: NIF, 1996.

Melville, Herman: *Moby Dick, eller Hvalen*. Oslo: Aschehoug, 2010.

Merchant, Carolyn: *Radical Ecology. The Search for a Livable World* New York/London: Routledge, 2005.

Miles, Edward L., Arild Underdal, Steinar Andresen, Jørgen Wettestad, Jon Birger Skjærseth & Elaine M. Carlin: *Environmental Regime Effectiveness. Confronting Theory with Evidence*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2002.

Milton, Kay (ed.): *Environmentalism: The View from Anthropology*. London/New York: Routledge, 1993.

Milton, Kay: *Loving Nature. Towards an Ecology of Emotion*. London: Routledge, 2002.

Milton, Kay: "Anthropomorphism or Egomorphism." I *Animals in Person*, redigert av John Knight. Oxford: Berg, 2006.

Mitchell, Edward D., Randall R. Reeves & Anne Evely.: *Bibliography of Whale Killing Techniques*. Cambridge: IWC, 1986.

Mowat, Farley: *A Whale for the Killing*. Toronto: McClelland & Stewart Ltd., 1972.

Mulvaney, Kieran: *The Whaling Season. An Inside Account of the Struggle to Stop Commercial Whaling*. Washington DC: Island Press/Shearwater Books, 2003.

Mønnesland, Jan, Steinar Johansen, Sveinung Eikeland & Kjetil Hanssen: *Whaling in Norwegian Waters in the 1980'ies. The Economic and Social aspects of the Whaling Industry, and the Effects of its Termination*. Oslo: NIBR, 1990.

Nash, Roderick Frazier: *The Rights of Nature. A History of Environmental Ethics*. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1989.

- Nelson, Thomas E., Zoe M. Oxley & Rosalee A. Clawson: "Toward a Psychology of Framing Effects." I *Political Behavior*, Vol. 19, No. 3 (1997)
- Nilsson, Joakim: *Bamse – en uppsats om världens starkaste björn och hans politiske värderingar*. Lund: Statsvetenskapliga insitutionen, Lund Universitet, 1998.
- Pálsson, Gísli & Paul E. Durrenberger (ed.): *Images of Contemporary Island. Everyday lives and Global contexts*. Iowa: University of Iowa Press, 1996.
- Peace, Adrian: "Loving Leviathan." I *Animals in Person*, redigert av John Knight. Oxford: Berg, 2006.
- Peace, Adrian: "The Whaling War. Conflicting cultural perspectives." I *Anthropology Today*, Vol. 26, No 3 (2010)
- Peace, Adrian: Speaking of Whales: "From totemizing the humpback to demonizing the Japanese." I *Whaling and History III*, redigert av Jan Erik Ringstad. Sandefjord: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, 2010.
- Persen, Åsne Berre & Nils Hermann Ranum: *Natur og Ungdom – 30 år i veien*. Oslo: Natur & Ungdom, 1997.
- Peterson, M.J.: "Whalers, cetologists, environmentalists, and the international management of whaling." *International Organization*. Vol. 46, No. 1 (1992)
- Pickering, Leslie James: *The Earth Liberation Front 1997-2002*. Portland, Oregon: Arissa Media Group, 2007.
- Pielke, Jr., Roger A.: *The Honest Broker. Making Sense of Science in Policy and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Plinius Secundus, C: *The Historie of the World*. London: 1601.
- P-Orridge, Genesis Breyer: *Thee Psychick Bible. Thee Apocryphal Scriptures*. Port Townsend, Washington: Feral House, 2010.
- Pujik, Roel (red.): *OL-94 og forskningen V*. Lillehammer: ØF-rapport 07/05, 1995.
- Regan, Tom: "Understanding Animal Rights Violence." I *The Animal Rights Reader* redigert av Susan J. Armstrong & Richard G. Botzler. London/New York: Routledge, 2003
- Regan, Tom: "How to Justify Violence." I *Terrorists or Freedom Fighters*, redigert av Steven Best & Anthony J. Nocella. New York: Lantern Books, 2004.
- Regan, Tom: *The Case for Animal Rights*. Berkeley, California: University of California Press, 2004.
- Ringstad, Jan Erik: "Bjarne Aagaard and his crusade against pelagic whaling in the late 1920's." I *Whaling and History II*, redigert av Jan Erik Ringstad. Sandefjord: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, 2006.

- Ringstad, Jan Erik: "Who owns the history of whaling? The Norwegian whaling industry and the writing of modern whaling history." I *Whaling and History III*, redigert av Jan Erik Ringstad. Sandefjord: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, 2010.
- Ringstad, Jan Erik (ed.): *Whaling and History II. New perspectives*. Sandefjord: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, 2006.
- Ringstad, Jan Erik (ed.): *Whaling and History III*. Sandefjord: Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, 2010.
- Risan, Lars Christian: *Hva er ei ku? Norsk Rødt Fe som teknovitenskap og naturkultur*. Oslo: Universitetet i Oslo, 2003.
- Roll-Hansen, Nils: "Fra forskning på hval til forvaltning av hval." I *Vågehvalen – valgets kval*, redigert av Nils Chr. Stenseth, Alf Håkon Hoel & Ingunn B. Lid. Oslo: Ad Notam Gyldendal 1993.
- Rose, Tom: *Freeing the Whales. How the Media Created the World's Greatest Non-Event*. New York: Birch Lane Press, 1989.
- Russell, Dick: *Eye of the Whale: Epic Passage from Baja to Siberia*. New York: Simon & Shuster, 2001)
- Ræstad, Arnold: *Hvalfangsten på det frie hav. Et fredningsspørsmål historisk og folkerettslig belyst*. Oslo: Aschehoug & Co., 1928.
- Sarewitz, Daniel: "How science makes environmental controversies worse." *Environmental Science & Policy*, Volume 7, Issue 5 (2004)
- Sagan, Carl: *Murmurs of Earth. The Voyager Interstellar Record*. New York: Random House, 1978)
- Scarce, Rik: *Eco-warriors. Understanding the Radical Environmental Movement*. Walnut Creek: Left Coast Press, 2006.
- Schaanning, Espen: *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie*. Oslo: Spartacus, 2000.
- Schilbred, C.S.: *Dyrene og vi*. Oslo: Foreningen til dyrenes beskyttelse, 1959.
- Schweder, Tore: "Hvordan telles vågehval?" I *Vågehvalen – valgets kval*, redigert av Nils Chr. Stenseth, Alf Håkon Hoel & Ingunn B. Lid. Oslo: Ad Notam Gyldendal 1993a.
- Schweder, Tore: "Regulering av hvalfangst – vitenskap og politikk." I *Vågehvalen – valgets kval*, redigert av Nils Chr. Stenseth, Alf Håkon Hoel & Ingunn B. Lid. Oslo: Ad Notam Gyldendal 1993b.
- Schweder, Tore and Gro Hagen: "Effective search width in shipboard surveys of minke whales in the northeastern Atlantic: concepts and methods." I *Whales, seals, fish and man* redigert av Blix, Walløe & Ulltang. Amsterdam: Elsevier Science, 1995.
- Searle, Graham: "Telling Whoppers", *The Ecologist*, Vol 2, No 10 (1972)

Setreng, Sigmund Kvaløy: "Framveksten av aksjonismen og økopolitikken." I *Miljøvernpolitikk og miljøvernorganisering mot år 2000*, redigert av Kristin Strømsnes & Per Selle. Oslo: Tano Aschehoug, 1996.

Singer, Peter: *Animal Liberation. A New Ethics for our Treatment of Animals*. London: Jonathan Cape Ltd., 1976.

Singer, Peter: *Dyrenes Frigjøring*. Oslo: Spartacus, 2002.

Singer, Peter (ed.): *In Defence of Animals. The Second Wave*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing, 2006.

Skjærseth, Jon Birger (ed.): *International Regimes and Norway's Environmental Policy. Crossfire and Coherence*. Aldershot: Ashgate, 2004.

Sjølsvold, Tomas Moe: "What we disagree about when we disagree about sustainability." *Towards a new sociology of innovation*. Trondheim: NTNU, 2012.

Stengers, Isabelle: *For en demokratisering av vitenskapene*. Oslo: Spartacus, 1999.

Stenseth, Nils Chr., Alf Håkon Hoel & Ingunn B Lid (red.): *Vågehvalen – valgets kval*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1993.

Stenseth, Nils Chr., Ingunn B. Lid & Alf Håkon Hoel: "Vågehvalfangsten: Den historiske utviklingen." I *Vågehvalen – valgets kval*, redigert av Nils Chr. Stenseth, Alf Håkon Hoel & Ingunn B. Lid. Oslo: Ad Notam Gyldendal 1993.

Stenseth, Nils Chr. & Ingunn B. Lid: "Hvalbiologi." I *Vågehvalen – valgets kval*, redigert av Nils Chr. Stenseth, Alf Håkon Hoel & Ingunn B. Lid. Oslo: Ad Notam Gyldendal 1993.

Stewart, Catherine: "The Resumption of Whaling Question: The Greenpeace Perspective." *Fisheries Centre Research Reports*, Vol. 1, No. 1 (1993)

Stoett, Peter J.: *The International Politics of Whaling*. Vancouver: UBC Press, 1997.

Stoett, Peter J.: "Of Whales and People: Normative Theory, Symbolism, and the IWC." *Journal of International Wildlife Law and Policy*. Volume 8, Issue 2-3 (2005)

Storhaug, John-Arne: *Bastesen: en kysthistorie*. Oslo: Gyldendal, 1994.

Strømsnes, Kristin & Selle, Per (red.): *Miljøvernpolitikk og miljøvernorganisering mot år 2000*. Oslo: Tano Aschehoug, 1996)

Sætra, Hartvig: *Den økopolitiske sosialismen*. Oslo: Pax, 1973.

Sævareid, Harald: "Greenpeace: En organisasjon uten fotfeste?" I *Miljøvernpolitikk og miljøvernorganisering mot år 2000*, redigert av Kristin Strømsnes & Per Selle. Oslo: Tano Aschehoug, 1996.

Tamnes, Rolf: *Norsk utenrikspolitikk historie Bind 6: Oljealder 1965-1995*. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.

- Tønnessen, J.N.: *Verdensfangsten 1883-1924: 1883-1914*. Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund: 1967
- Tønnessen, J.N.: *Verdensfangsten 1883-1924: Den pelagiske fangst: 1924-1937*. Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund: 1969
- Tønnessen, J.N.: *Den pelagiske fangst: 1937-1969*. Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund: 1970
- Tønnessen, J.N. & A.O. Johnsen: *Den moderne hvalfangst historie: opprinnelse og utvikling*. 4 bind, Oslo/Sandefjord: H. Aschehoug & Co./Norges Hvalfangstforbund, 1959-1970.
- Tønnessen, J.N. & A.O. Johnsen: *The History of Modern Whaling*. London/Canberra: C. Hurst & Company, Australian National University Press, 1982.
- Uekoetter, Frank: *The Green & the Brown. A History of Conservation in Nazi Germany*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Victor, David: "Whale Sausage." I *Toward a Sustainable Whaling Regime*, redigert av Robert L. Friedheim. Seattle/London/Edmonton: University of Washington Press & Canadian Circumpolar Institute Press 2001.
- Victor, David G., Raustiala, Kal & Skolnikoff, Eugene B.: *The Implementation and Effectiveness of Environmental Commitments. Theory and Practice*. Cambridge, Massachusetts: International Institute of Applied Systems Analysis/The MIT Press, 1998.
- Walløe, Lars: "Sjøpattedyrpogrammet – bakgrunn og resultat." I *Sjøpattedyr – om hval og sel i norske farvann*, redigert av Tore Haug. Oslo: Universitetsforlaget, 1998.
- Walløe, Lars: "Har norsk hvalfangst en fremtid?". I P2-akademiet, Bind XXXI. Oslo: Transit, 2004
- Weiner, Douglas R.: "A Death-Defying Attempt to Articulate a Coherent Definition of Environmental History." *Environmental History*. Vol. 10, No. 3 (2005)
- Weyler, Rex: *Greenpeace. An insider's account. How a Group of Journalists, Ecologists and Visionaries Changed the World*. London: Rodale, 2004.
- Wicklund, Freeman: "Direct Action: Progress, Peril, or Both?" I *Terrorists or Freedom Fighters*, redigert av Steven Best & Anthony J. Nocella. New York: Lantern Books, 2004.
- Yearley, Steven: "Green Ambivalence about Science: Legal-Rational Authority and the Scientific Legitimation of a Social Movement." *The British Journal of Sociology*, Vol. 43, No. 4. (1992)
- Yearley, Steven: "Standing in for nature." I *Environmentalism the view from anthropology*, redigert av Kay Milton. London/New York: Routledge, 1993.
- Young, Nina M. (ed.): *Examining the Components of a Revised Management Scheme*. Washington DC: Center for Marine Conservation, 1993.

Øen, Egil Ole: ”Fangst av vågehval i dag.” I *Vågehvalen – valgets kval*, redigert av Nils Chr. Stenseth, Alf Håkon Hoel & Ingunn B. Lid. Oslo: Ad Notam Gyldendal 1993.

Økern, Bjørn: *Makt uten ansvar*. Oslo: Grøndahl Dreyer, 1993.

Østby, Per: “Environmental Science and Technology Policy in Norway.” I *Pesto Papers I*, redigert av Andrew Jamison & Per Østby. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 1997.

The State of the North-east Atlantic Minke Whale Stock. Report of the Group of Scientists Appointed by the Norwegian Government to Review the Basis for Norway's Harvesting of Minke Whales (Økoforsk, 1987)

International Study Group on Norwegian Small Type Whaling: *Norwegian Small Type Whaling in Cultural Perspectives* (Norwegian College of Fisheries, 1992)

Why Whales? A Special Publication, <http://csiwhalesalive.org/WhyWhales.pdf> (The Whale and Dolphin Conservation Society, 1991)

Kilder

Trykte rapporter fra den internasjonale hvalfangstkommissjonen:

Fifteenth Report of the Commission (International Whaling Commission, 1965)

Sixteenth Report of the Commission (International Whaling Commission, 1966)

Seventeenth Report of the Commission (International Whaling Commission, 1967)

Eighteenth Report of the Commission (International Whaling Commission, 1968)

Twenty-Sixth Report of the Commission (IWC, 1976)

Twenty-Ninth Report of the International Whaling Commission (IWC, 1979)

Thirty-Fourth Report of the International Whaling Commission (Cambridge, 1984)

Forty-Second Report of the International Whaling Commission (IWC, 1992)

Forty-Third Report of the International Whaling Commission (IWC, 1993)

Forty-Fourth Report of the International Whaling Commission (IWC, 1994)

Forty-Fifth Report of the International Whaling Commission (IWC, 1995)

Forty-Sixth Report of the International Whaling Commission (IWC, 1996)

Nettbaserte IWC rapporter, dokumenter og utdrag:

<http://www.iwcoffice.org/>

<http://luna.pos.to/whale/iwc.html>

<http://www.iwcoffice.org/annual-reports>

Aviser og tidsskrift:

Aftenposten.

Verdens Gang. (1945-)

Nordlys. (1988-)

Også brukt:

Bergens Tidende.

Brønnøysunds Avis.

Dagbladet.

Dagens Næringsliv.

Klassekampen.

Lofotposten.

NTB.

<http://a.aftenposten.no/>

<http://www.retriever-info.com/no/>

Norske miljøorganisasjoner:

Årsrapporter Naturvernforbundet (1970-1994)

<http://naturvernforbundet.no/aarsrapporter/category1648.html>

Bellona Magasin (1989-1999)

Film, tv, radio, internett

Utvalgte filmer og tv-program:

"A Greener Shade of whale? A History of the International Whaling Commission"
(Documentary by Michael Heazle/Mediaworks Japan, 2010)

Big Miracle (2012)

Brennpunkt: "Historiske bilder av norsk havfangst – da havet var rødt" (NRK: høst 2003)
<http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/20396/>.

Chasing giants (2010)

Free Willy (1993)

Orca: The Killer Whale (1977)

Skrova – øysamfunnet med hvalfangsttradisjoner (NRK: 9/11-1981)

Star Trek IV: The Voyage Home (1986)

The Cove (2009)

Bibliografi over skjønnlitteratur, filmer og musikk omhandlende hvaler:

<http://www.helsinki.fi/~lauhakan/whale/literature/biblio.html>

Utvalgte nettsider til hvalfangstmotstandere:

www.greenpeace.org

<http://www.seashepherd.org/>

<http://www.wdcs.org/>

<http://csiwhalesalive.org/>

<http://www.dyrsrettigheter.no/>

<http://awionline.org/>

